МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ
СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ВИЩА ЛІНГВІСТИЧНА ШКОЛА (WSL), М. ЧЕНСТОХОВА, ПОЛЬЩА
ГУМАНІТАРНО-ПРИРОДНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯНА
ДЛУГОША (UJD), М. ЧЕНСТОХОВА, ПОЛЬЩА
УНІВЕРСИТЕТ HUMANITAS, М. СОСНОВЕЦЬ, ПОЛЬЩА
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. А. С. МАКАРЕНКА
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. Г. С. СКОВОРОДИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗБІРНИК ТЕЗ
XV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«СОЦІАЛЬНА РОБОТА: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ»
23-24 квітня 2026 р.

Тернопіль, 2026

УДК 364 (477): 005.745
С 70

Рекомендовано до друку Вченою радою
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
(протокол № 19 від 30 червня 2026 року).

С 70 **Соціальна робота**: виклики сьогодення : Збірник наукових праць за матеріалами XV Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. О. В. Сороки, С. М. Калаур, Г. В. Лещук. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2026. 250 с.

У випуску вміщено матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції, проведеної кафедрою соціальної роботи та соціальної педагогіки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка в м. Тернопіль 23–24 квітня 2026 року.

УДК 364 (477): 005.745

© ТНПУ імені В. Гнатюка, 2026

Організатори конференції:

кафедра соціальної роботи та соціальної педагогіки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Партнери конференції:

Вища лінгвістична школа (WSL), м. Ченстохова, Польща; Гуманітарно-природничий університет імені Яна Длугоша (UJD), м. Ченстохова, Польща; Університет Humanitas, м. Сосновець, Польща; Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка; Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди; Волинський національний університет імені Лесі Українки; Хмельницький національний університет; Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; Мукачівський державний університет.

Організаційний комітет:

Сорока О. В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Калаур С. М. – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Лещук Г. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

ЗМІСТ

І. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ……. Error! Bookmark not defined**.....**

Безруков Олександр

ПОТЕНЦІАЛ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ТА ПРАКСЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДІВ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ 11

Варваринець Юлія

ПІДГОТОВКА ВИХОВАНЦІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ ЗАКЛАДІВ ІНСТИТУЦІЙНОГО ДОГЛЯДУ УКРАЇНИ ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЯ В СУСПІЛЬСТВІ 15

Волченко Наталія

ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЯК СКЛАДОВА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ І 10 «СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА КОНСУЛЬТУВАННЯ» 18

Вошколуп Ганна

СИСТЕМНА ГРУПОВА СУПЕРВІЗІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ОСВІТНІЙ ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ 21

Глядик Богдан

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ЗАСОБАМИ ТРЕНІНГУ 25

Іскерський Іван

СУЧАСНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДОПОМІЖНИХ ПРОФЕСІЙ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ 28

Калаур Світлана, Гейко Юлія

АДАПТИВНИЙ ПІДХІД ТА ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАГІСТРАНТІВ СОЦІОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ 32

Лещук Галина, Бас Анастасія

РИЗИК ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ЯК НАСЛІДОК НЕРОЗВ’ЯЗАНИХ ЕТИЧНИХ ДИЛЕМ 36

Лещук Галина, Ремез Ірина

РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ВІДНОВЛЕННІ СУБ'ЄКТНОСТІ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД НАСИЛЬСТВА 39

Новгородський Руслан

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОБОТИ З ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ 42

Ординович Віктор

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА ВЕТЕРАНІВ/ ВЕТЕРАНОК РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЇХ РЕІНТЕГРАЦІЇ В ЦИВІЛЬНИЙ ПРОСТІР 46

Петришин Людмила, Блащак Ольга

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ 49

Приймак Дмитро

ПОКЛИКАННЯ ДО СЛУЖІННЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА 54

Сорока Ольга

PR-ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ 57

Стечишин Ігор

СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НАВЧАННЯМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ 61

Ушаков Андрій

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ 64

Чернета Світлана

СПРИЯННЯ ЗАЙНЯТОСТІ МОЛОДІ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ 69

Шкіренко Олена

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ І ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ 73

Bartosh Olena

SUPPORTING SOCIAL WORK STUDENTS: THE ROLE AND RESPONSIBILITIES OF PRACTICE EDUCATORS IN THE UK 78
Ding Ming
THE ROLE OF STRESS RESILIENCE IN THE PROFESSIONAL ACTIVITIES OF FUTURE MANAGERS 82
Petryshyn Liudmyla, Hnatyshyn Yurii
CONCEPTUAL FOUNDATIONS FOR THE DEVELOPMENT OF MEDIATION COMPETENCE IN FUTURE SOCIAL WORKERS 87
Tsabii Anna
ANALYSIS OF THE LEVEL OF TOLERANCE AMONG STUDENTS IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS 90
ІІ. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ КЛІЄНТІВ 95
Богдан Олександра, Шимко Ія
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ 95
Галасун Олександр, Єнгаличева Ірина
ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ФАХІВЦЯ ІЗ СУПРОВОДУ ВЕТЕРАНІВ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ГРОМАДИ 99
Ганджа Степан
СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ОДИН ІЗ КЛЮЧОВИХ НАПРЯМІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПО 102
Гелецька Ірина
ЕЛЕКТРОННИЙ АРХІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ДОКУМЕНТАЦІЄЮ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ 106
Дума Юрій
ВИКОРИСТАННЯ БАГАТОКАНАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У РОБОТІ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ 110
Загребельна Вікторія
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ЧЕРЕЗ НЕФОРМАЛЬНІ ПРОСТОРИ ПІДТРИМКИ 114
Ковбасюк Максим
ФЕНОМЕН РИЗИКОВАНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ 119
Кокоцький Юрій

ФРАГМЕНТАРНІСТЬ ПРАВОВОГО ПОЛЯ УКРАЇНИ ЯК СИСТЕМНЕ ОБМЕЖЕННЯ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ 122

Коляденко Світлана

ГЕЙТКІПІНГ ЯК СОЦІАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС СУЇЦИДАЛЬНОЇ КРИЗИ ОСОБИСТОСТІ 126

Кравченко Інна

ІНФОРМАЦІЙНІ БАР'ЄРИ У ДОСТУПІ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ДО СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ: РОЛЬ БІБЛІОТЕК У ЇХ ПОДОЛАННІ 131

Лещук Галина

КОМЕМОРАТИВНІ ПРАКТИКИ ЯК МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ 134

Лещук Галина, Войтюк Олександра

ФОРМИ ТА МЕТОДИ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА З ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА 136

Міхеєва Оксана

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ 140

Ніколайчук Юлія

РОБОТА З СІМЕЙНИМИ КОНФЛІКТАМИ: МЕДІАТИВНІ ТЕХНІКИ У ПРАКТИЦІ ФАХІВЦІВ ЦЕНТРІВ СІМ'Ї 142

Олексюк Наталія

МЕХАНІЗМИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ 146

Олійник Галина, Воротилко Анжеліка

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ВИКЛИКИ ТА ІННОВАЦІЙНІ РІШЕННЯ 149

Олійник Галина, Польник Ірина

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НЕПОВНИХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ 154

Олійник Галина, Тулай Роксолана

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ЛІТНЬОГО ВІКУ: СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ 158

Олійник Галина, Фіголь Наталія

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ У СІМ'Ї 162

Олійник Галина, Чайківська Марія

СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ 166

Олійник Галина, Яворівська Ольга

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ ПІДЛІТКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ 169

Оровець Маргарита

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 172

Петришин Людмила, Мороз Олег

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЕКТІВ У ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ ЗАСОБАМИ ФАНДРАЙЗИНГУ 176

Петришин Людмила, Угляр Михайло

ПОСЛУГА КРИЗОВОГО ВТРУЧАННЯ У РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА 179

Петрович Валерій, Петрович Ігор

ДІЄВІ МОДЕЛІ ПОСИЛЕННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ТА ПІДТРИМКИ ПСИХОСОЦІАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я РОДИН ІЗ ДІТЬМИ В ЧАСИ ВІЙНИ 183

Процик Ольга

МЕДІАОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПІДЛІТКІВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ 188

Римар Лариса

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЄКТНОГО МЕТОДУ У ПРОЦЕСІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ 193

Руссо Костянтин

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДВИЩЕННІ ПРОДУКТИВНОСТІ ТА ПРОЗОРОСТІ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ПРОГРАМ 196

Савка Володимир

ГАРАНТІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ 199

Сорока Ольга, Максименко Дмитро

ПІДТРИМКА МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ: КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ТА АДАПТАЦІЙНІ РЕСУРСИ 203

Трубник Інна, Холодков Даниїл

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ПІДЛІТКІВ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ ЗАСОБАМИ РЕСУРСНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ 207

Тюріна Валентина

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕПОХУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ 211

Узун Віталій

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ І ВЕТЕРАНОК У ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО 215

Lishchenko Mariia

DESTRUCTIVE IMPACT OF SOCIAL MEDIA ON THE PSYCHOEMOTIONAL STATE OF ADOLESCENTS IN WARTIME CONDITIONS 218

III. ПОТЕНЦІАЛ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Бондар Ірина, Гусениця Наталія

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ 224

Драгунцов Борис

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ВЕКТОР ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ 228

Запітецький Андрій

ІНТЕРДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ДО СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВІЙНИ В УМОВАХ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ 230

Ключкович Тетяна, Дранчак Крістіна

ОСОБЛИВОСТІ ТА СУПЕРЕЧНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ СЛОВАЧЧИНИ 233

Мохун Максим

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗІЇ ПРИ ФОРМУВАННІ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ КАРТИНИ СВІТУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ 237

Рижкова Олександра, Сорока Ольга

РОЛЬ БЕЗПЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗНИЖЕННІ РІВНЯ СТРАХУ У ДІТЕЙ 240

Щербакова Вікторія, Рагозіна Тетяна, Костіна Валентина
КЕЙС-МЕНЕДЖМЕНТ У РОБОТІ З МАЛОМОБІЛЬНИМИ ТА НЕМОБІЛЬНИМИ ЛЮДЬМИ СТАРШОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 244

СЕКЦІЯ 1. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Олександр Безруков,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
спеціальність А5 Професійна освіта,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ПОТЕНЦІАЛ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ТА ПРАКСЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДІВ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Анотація. *У тезах обґрунтовано актуальність формування соціальної відповідальності здобувачів освіти як ключової компетентності та фундаментального елемента «м'яких навичок» сучасного фахівця. Доведено, що подолання розриву між теоретичним вивченням етичних норм та реальною поведінкою в соціумі найкраще забезпечується через інтеграцію компетентнісного та праксеологічного підходів. Компетентнісна парадигма трансформує студента в активного суб'єкта освітнього процесу, формуючи його готовність до вирішення суспільних викликів. Натомість праксеологічний вимір перетворює абстрактне розуміння обов'язку на раціональну, ефективну та етичну дію, орієнтуючи молодь на конкретний результат. Акцентовано увагу на дидактичному потенціалі інтерактивних форматів, проєктного навчання та безпосереднього залучення студентів до соціальних і волонтерських ініціатив. Зроблено висновок, що синергія цих підходів дозволяє виховати зрілу особистість, здатну усвідомлено діяти задля розбудови стійкого та справедливого суспільства.*

Ключові слова: *соціальна відповідальність, компетентнісний підхід, праксеологічний підхід, здобувачі освіти, професійна підготовка, «м'які навички» (soft skills), проєктне навчання, соціальні ініціативи.*

У сучасному світі, сповненому глобальних викликів, роль освіти кардинально змінюється. Її пріоритетним завданням стає не лише професійна підготовка фахівця, а й виховання зрілої особистості, здатної усвідомлювати наслідки своїх дій для суспільства та майбутніх поколінь. Нині соціальна відповідальність перетворюється на одну із ключових якостей людини.

У методичному контексті соціальну відповідальність доцільно розглядати не як абстрактну рису характеру, а як цілісну соціальну компетентність, яку можна цілеспрямовано формувати. Вона органічно

поєднує в собі когнітивний компонент (знання про сталий розвиток і суспільний устрій), ціннісно-особистісний (емпатію та внутрішню потребу бути корисним) та операційно-діяльнісний (навички командної роботи і здатність вирішувати реальні проблеми). У цій парадигмі соціальна відповідальність розглядається науковцями як фундаментальний елемент «м'яких навичок» (soft skills), що акумулює лідерські якості та здатність до командної роботи.

Відповідно до позиції вітчизняних дослідників (А. Цюприк, О. Якимович, Т. Рузяк), «соціальна відповідальність сучасного фахівця виходить за межі суто професійних знань і передбачає здатність приймати рішення з урахуванням інтересів різних верств населення, навколишнього середовища та етичних норм» [6, с. 991]. Тому внутрішнє засвоєння цієї якості відбувається не через декларативне моралізування, а шляхом залучення здобувача до практичної, соціально значущої діяльності. Продовжуючи окреслену лінію дослідження, варто звернути увагу на позицію В. Поліщук [5, с. 149], яка розглядає соціальну відповідальність як інтегральну якість особистості, що визначає її готовність до виконання професійних обов'язків та суспільної ролі. Зокрема дослідниця наголошує на важливості формування «культури професійної дії», де соціальна відповідальність виступає не лише як зовнішня вимога, а як внутрішній регулятор активності здобувача.

Для ефективного формування соціальної відповідальності у здобувачів освіти найвищий методологічний та практичний потенціал демонструє інтеграція компетентнісного та праксеологічного підходів в освітній процес. Причому відзначимо, що традиційна освітня модель досить тривалий час орієнтувалася на передачу теоретичних знань, що призводило до розриву між засвоєною теорією та реальною поведінкою особистості в соціумі. Подолати цю прірву дозволяє компетентнісний підхід. Як справедливо наголошує С. Миронова, саме цей підхід має бути основоположним під час професійної підготовки сучасних фахівців, оскільки передбачає «єдність особистісної, когнітивної й операційно-діяльнісної складових частин готовності майбутніх фахівців до виконання професійної діяльності» [4, с. 39].

Завдяки компетентнісному підходу процес виховання соціальної відповідальності у здобувачів освіти набуває практичного, керованого та вимірюваного характеру. Зокрема, саме цей підхід «розширює значення цілей професійної підготовки, інтегруючи в собі навчальні, розвивальні та виховні завдання» [2, с. 200]. Наголосимо на тому, що важливим вектором реалізації компетентнісного підходу є докорінна зміна статусу самого

здобувача в освітньому процесі, де він трансформується з пасивного об’єкта освітнього впливу в активного суб’єкта власного професійного та особистісного становлення. Водночас, варто зазначити, що компетентнісний підхід гармонійно доповнюється праксеологічним, який є філософією раціональної, ефективної та етичної дії. Якщо компетентнісна парадигма надає здобувачу необхідні інструменти та навички, то праксеологія навчає використовувати їх із максимальною користю. У цьому контексті О. Біда та співавтори зазначають, що втілення праксеологічного підходу в систему професійної підготовки забезпечує дві її ключові характеристики: ефективність (досягнення планованого результату з найменшими ресурсними витратами) та результативність (чітке співвідношення поставленої мети й досягнутого результату), які безпосередньо засвідчують високу якість освіти [1, с. 88].

Екстраполюючи ці показники на сферу соціальної відповідальності, констатуємо, що праксеологічний підхід орієнтує здобувачів на конкретний результат і довгостроковий позитивний ефект від їхньої суспільної діяльності. Він формує стійку звичку прораховувати соціальні ризики та усвідомлювати ланцюгову реакцію своїх рішень у соціумі. При цьому особливий акцент робиться на етичному вимірі: висока ефективність і результативність дій визнаються доцільними лише тоді, коли вони не суперечать моральним стандартам і не завдають шкоди іншим. У цьому контексті поділяємо позицію С. Калаур у тому, що цей підхід «спрямований на цілісний розвиток, розкриття задатків і здібностей та всебічне становлення студентів під час практичної підготовки» [2, с. 196].

На дидактичному рівні ефективне поєднання компетентнісного та праксеологічного підходів забезпечує активне впровадження інтерактивних форматів під час формування соціальної відповідальності, що охоплює: організацію дебатів, дискусій та глибокого аналізу статистичних даних і звітів. Залучення до громадських обговорень стимулює розвиток критичного мислення, вчить здобувачів аргументувати власну позицію, відрізняти надійні джерела інформації та розуміти реальні масштаби суспільних проблем. Крім того, як підтверджують сучасні наукові розвідки [3], ключовим каталізатором формування соціально відповідальної поведінки є безпосереднє занурення у квазіпрофесійні та реальні життєві ситуації. Ефективним інструментом тут виступає участь студентів у соціальних проєктах, волонтерських програмах, екологічних акціях та ініціативах із підтримки місцевих громад. Саме через такий

практичний досвід здобувачі освіти отримують змогу самостійно спостерігати й оцінювати наслідки своєї діяльності для суспільства.

Отже, компетентнісний вимір проявляється у сформованій готовності фахівця не лише фіксувати наявні виклики, але й брати на себе проактивну роль у їх вирішенні, перетворюючи теоретичне розуміння обов'язку на конкретну, ефективну дію. Натомість, згідно з поглядами В. Поліщук, праксеологічний вимір дозволяє трансформувати теоретичні знання про відповідальність у реальні соціальні вчинки через систему спеціально організованої взаємодії в освітньому середовищі. Таке розуміння передбачає розвиток у здобувачів освіти здатності до самоаналізу та критичної оцінки власних дій крізь призму їхньої суспільної значущості. Таким чином, потенціал праксеологічного підходу полягає у переході від «відповідальності як знання» до «відповідальності як дії», що забезпечує підготовку фахівця, здатного до усвідомленого вибору стратегій поведінки, спрямованих на вирішення гострих соціальних проблем та розвиток громади [5, с. 149].

Синергія цих двох підходів створює оптимальне освітнє середовище, яке легко втілюється на практиці через інноваційні методики. Зокрема, йдеться про проєктне навчання, де студенти розробляють реальні соціальні ініціативи, службове навчання, що інтегрує академічну складову з волонтерством, та вирішення кейсів зі складними етичними дилемами. Беручи участь у таких активностях, здобувачі освіти вчаться обирати рішення, які є одночасно і дієвими, і соціально відповідальними.

Таким чином, потужний потенціал інтеграції компетентнісного та праксеологічного підходів полягає в трансформації здобувача освіти з пасивного споживача інформації в усвідомленого творця соціальної реальності. Компетентнісний підхід вдосконалює здатність до соціально відповідальної поведінки, а праксеологічний – робить цю поведінку раціональною, ефективною і корисною. Лише спираючись на тверді цінності та діючи свідомо, сучасна молодь здатна стати рушійною силою розбудови стійкого та справедливого українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Біда О. А., Кучай О. В., Кучай Т. П. Праксеологічний підхід у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців вищої школи України. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : збірник наукових праць.* Вінниця : ТОВ «Друк плюс», 2021. Вип. 61. С. 85–91. https://doi.org/10.31652/2412-1142-2021-61-85-91

2. Калаур С. М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів у професійній діяльності: монографія. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2018. 456 с.
3. Калаур С. М., Сорока О. В., Лещук Г. В. Синергія праксеологічного і акмеологічнного підходів під час формування командної взаємодії та соціального партнерства у професійній підготовці майбутніх фахівців соціономічного профілю. Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Педагогіка. Психологія», Вип. 9, 2026. С. 59–66. https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2026-1.08
4. Миронова С. П. Компетентнісний підхід до реалізації методів підготовки майбутніх фахівців спеціальної освіти. *Inclusion and Diversity*. 2025. Випуск 5. С. 38–41. https://doi.org/10.32782/inclusion/2025.5.8
5. Поліщук В. А. Праксеологічний підхід як інноваційна основа вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота».* 2014. Вип. 32. С. 148–150. https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/85acd54c-941a-4dc0-a5f0-b5fd4946c76f/content
6. Цюприк А. Я., Якимович О. Н., Рузяк Т. І. Формування соціальної відповідальності фахівців в освітньому середовищі закладу вищої освіти. Перспективи та інновації науки. 2025. № 3(49). С. 984–996. https://perspectives.pp.ua/index.php/pis/issue/view/337

Юлія Варваринець
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність І10 Соціальна робота та консультування,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
Науковий керівник: ***Наталія Олексюк,***
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної
роботи та соціальної педагогіки
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ПІДГОТОВКА ВИХОВАНЦІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ ЗАКЛАДІВ ІНСТИТУЦІЙНОГО ДОГЛЯДУ УКРАЇНИ ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЯ В СУСПІЛЬСТВІ

У статті розглядається питання підготовки підлітків 13–17 років, які перебувають під інституційним доглядом, до самостійного життя. У ній аналізуються труднощі, з якими стикаються випускники таких

установ, окреслюються ключові напрями соціальної роботи, спрямовані на формування їхньої самостійності, та пропонуються практичні методи успішної інтеграції цих молодих людей у суспільство.

Ключові слова: *інституційний догляд, самостійне життя, інтеграція, підлітки-вихованці інтернатних закладів, навички самостійності, соціально-педагогічна підтримка.*

Постановка проблеми. В умовах коли Україна виявила бажання рухатися до стандартів Євросоюзу, реформування системи інституційного догляду дітей є особливо значущим та вимагає змін. Адже питання підготовки вихованців закладів інтернатного догляду до самостійного життя потребує виваженого та зрозумілого для сторін, які дотичні до системи. Щорічно сотні підлітків залишає інтернатні заклади у віці 16-17 років. Проте не всі з них є готовими до існування у зовнішньому середовищі поза межами стін інституції. Однією із основних проблем є те, що інституційне середовище не забезпечує достатньо необхідних умов для формування базових життєвих компетенцій у майбутніх випускників: фінансова грамотність, відповідальне ставлення до власного життя, навички ведення побуту та ефективна соціальна взаємодія. Чим довше дитина перебуває у закритих чи напівзакритих закладах, тим глибше виникає у неї залежність від опіки та формує так звану «вивчену безпорадність», що підвищує ризик соціальної ізоляції її після виходу з інтернатного закладу. У зв’язку з цим, ключовим завданням соціальної роботи у закладі є створення умов, які дозволять підліткам набувати необхідних навичок та вмінь для готовності до реалій життя ще до моменту остаточного залишення інституційного закладу.

Виклад основного матеріалу. Підлітки віком 13-17 років є вкрай вразливими до внутрішніх та зовнішніх факторів. Але коли дитина переживає ці зміни в оточенні рідних та у відкритому соціумі, формування особистості та адаптація до умов зовнішнього світу відбуваються швидше і менш болісно. Тоді як в умовах інституційного догляду підлітки-вихованці часто стикаються з: обмеженим досвідом самостійного прийняття рішень, висока залежність від чіткого режиму, постійного контролю, труднощі у встановленні соціальних зв’язків з оточуючими та занижена або нестабільна самооцінка Такі фактори ускладнюють процес адаптації після виходу із закладу.

Тому, соціальний працівник закладу має відіграє ключову роль у підготовці дитини до самостійного життя та згідно «Програмою підготовки до самостійного життя випускників закладів інституційного догляду та виховання дітей, осіб з числа вихованців прийомних сімей і дитячих

будинків сімейного типу» фахівець соціальної роботи повинен забезпечувати розвиток у дитини навичок, необхідних для самостійного життя, зокрема вміння вирішувати побутові питання, ефективно управляти власними ресурсами та користуватися різними видами соціальних, освітніх, медичних і адміністративних послуг. Важливо також формувати комунікативні здібності та зменшувати негативний вплив онлайн-спілкування [2]. Окрему увагу слід приділяти розвитку навичок планування життєвих цілей, прийняття обґрунтованих рішень, ведення здорового способу життя та відповідального ставлення до батьківства. Крім того, необхідно підтримувати професійне самовизначення, сприяти підготовці до працевлаштування та виховувати відповідальну поведінку і громадянську активність [2]. Все це повинно відбуватися шляхом організації та проведення низки заходів та інструментів.

Одним із ефективних інструментів соціалізації вихованців закладу інституційного догляду є послуга з організації наставництва. Згідно Закону України «Про наставництво» «…***наставництво*** – добровільна, безоплатна, регулярна діяльність, спрямована на розвиток особистісного потенціалу особи (осіб), щодо якої (яких) може здійснюватися наставництво, з урахуванням її (їхніх) індивідуальних потреб і особливостей…» [1]. Адже, саме через індивідуальну стабільну підтримку, дорослий наставник є прикладом моделі поведінки, підтримує підлітка емоційно та допомагає приймати відповідальні та зважені рішення. В комплексі це створює відчуття безпеки та довіри і пришвидшує процес формування особистості та знижує ризик «соціальної безпорадності».

Практичними формами роботи в закладі для вихованців можуть бути: виїзні тренінги з розвитку навичок самостійності, рольові ігри та симуляції реальних ситуацій та індивідуальний супровід соціального працівника. Прикладом є соціальна програма «На порозі самостійного життя» від Тернопільського обласного благодійного фонду «Майбутнє сиріт». Адже головне, щоб підлітки не тільки знали теорію, але й проживали практичний досвід самостійності ще до покидання стін закладу [3].

Висновки. Таким чином, підготовка підлітків-вихованців закладів інституційного догляду України, є важливим етапом для забезпечення їхньої успішної ранньої соціалізації та комфортної адаптації до життя у відкритому суспільстві. Труднощі таких випускників часто виникають через недостатність практичних навичок самозарадності, психологічної готовності та сформовану залежність від тривалого проживання в існуючій системі державного піклування.

Ефективна підготовка вимагає комплексного підходу: організація заходів з розвитку життєвих компетенцій підлітків таких як фінансова грамотність, побутові вміння та здатність до визначення з напрямком майбутньої роботи та відповідно навчального закладу освіти; формування відповідальності, емоційної стійкості та навичок побудови соціальних зв'язків.

Тому соціальні працівники та наставники повинні забезпечувати підтримку і допомагати підліткам озброїтися необхідними вміннями та бути відповідальними у прийняті будь-якого рішення. Саме через систематичність проведення тренінгів, симуляції та індивідуального супроводу, буде формуватися впевнена в собі особистість, що збільшить шанси на успішне й незалежне життя.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про наставництво» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4744-20#Text
2. Міністерство соціальної політики України «Про затвердження Програми підготовки до самостійного життя випускників закладів інституційного догляду та виховання дітей, осіб з числа вихованців прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу» від 27.09.2018 № 1428. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1428739-18#Text

ТОБФ «МАЙБУТНЄ СИРІТ». URL: https://www.майбутнєсиріт.укр

Наталія Волченко
кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри приватного права
та соціального забезпечення
Сумський національний аграрний університет
м. Суми

ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЯК СКЛАДОВА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ І10 «СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА КОНСУЛЬТУВАННЯ»

Автор визначає місце основ наукових досліджень у системі професійної підготовки здобувачів І10 «Соціальна робота та консультування». Доведено, що оволодіння елементами наукового пошуку, навичками роботи з джерелами, аналізу даних, формулювання висновків і дотримання принципів академічної доброчесності є важливою умовою професійного становлення майбутнього фахівця. У роботі зазначається, що дослідницький елемент має як теоретичне, так і практичне значення у

сфері соціальної роботи та консультування, дозволяючи майбутнім фахівцям досліджувати соціальні проблеми, розуміти специфічні потреби різних сегментів населення, оцінювати ефективність соціальних послуг та приймати обґрунтовані професійні рішення. Зроблено висновок, що дисципліна, пов'язана з основами наукових досліджень, є важливим елементом якісної професійної освіти.

***Ключові слова**: наукові дослідження, професійна підготовка, соціальна робота, консультування, здобувачі освіти, дослідницькі компетенції, академічна доброчесність.*

Сучасна вища освіта орієнтується не лише на передачу здобувачеві певної кількості знань, а й на формування в нього здатності самостійно мислити, аналізувати інформацію, працювати з джерелами, робити аргументовані висновки та застосовувати їх у професійній діяльності. Саме тому основи наукових досліджень посідають важливе місце у структурі фахової підготовки майбутніх фахівців. Для здобувачів спеціальності І10 «Соціальна робота та консультування» ця складова має особливе значення, оскільки їхня майбутня професійна діяльність безпосередньо пов'язана з аналізом складних соціальних явищ, оцінкою потреб окремих осіб, груп осіб, громад, а також із пошуком ефективних шляхів розв'язання соціальних проблем.

У цьому контексті наукові дослідження слід розглядати не як суто академічну діяльність, доступну лише вченим, а як вимога до професійної практики. Майбутній фахівець із соціальної роботи та консультування повинен бути здатним розпізнати проблему, розробити рішення, зібрати інформацію, критично оцінити якість, достовірність і релевантність джерел, а потім сформулювати обґрунтований висновок. Такі навички є необхідними не лише для написання академічних та кваліфікаційних робіт, а й для повсякденної професійної практики. Без дослідницької складової соціальна робота ризикує втратити доказову основу та звестися до формального виконання процедур.

Особливість підготовки здобувачів цієї спеціальності полягає в тому, що вони мають поєднувати гуманістичну спрямованість професії з аналітичними й організаційними навичками. Соціальний працівник чи консультант працює в умовах, де кожен випадок потребує індивідуального підходу, однак рішення не можуть ґрунтуватися винятково на інтуїції чи особистому досвіді. Вони повинні спиратися на перевірені дані, чинні нормативно-правові засади, сучасні наукові підходи та етичні стандарти. Саме дисципліна, пов'язана з основами наукових досліджень, формує в здобувача культуру аргументації, навички систематизації матеріалу,

уміння бачити причинно-наслідкові зв’язки й оцінювати достовірність інформації. Зарубіжні науковці розглядають дослідницько-методичну підготовку як підхід до формування критичного мислення, а дослідницькі практики розвивають уміння ставити запитання, проводити науковий пошук, аналізувати дані й мислити критично [1]. Здобувачі вибудовують аргументацію на основі міждисциплінарних наукових доказів, аналізують можливі компроміси, а також демонструють розуміння механізмів і причинно-наслідкових зв’язків під час обґрунтування своїх висновків [3].

Не менш важливо, що оволодіння основами наукових досліджень пов’язане з академічною доброчесністю. Відповідно до Закону України “Про академічну доброчесність”, прийнятий 18.12.2025 року, який планується ввести в дію 31.07.2026 року, академічна доброчесність є сукупністю цінностей, принципів і заснованих на них правил, якими мають керуватися суб’єкти академічної діяльності під час провадження такої діяльності [4]. Для здобувача це означає вміння коректно працювати з джерелами, належно цитувати використані праці, розрізняти прояви академічної недоброчесності, зокрема плагіат і фальсифікацію даних, та уникати їх у власній роботі.

У сфері соціальної роботи та консультування фахівець часто стикається з необхідністю оцінити стан певної соціальної групи, виявити фактори ризику, проаналізувати доступність соціальних послуг, визначити ефективність конкретних програм підтримки. Для цього потрібні елементарні знання методології дослідження, розуміння методів збору інформації, навички спостереження, опитування, аналізу документів, інтерпретації результатів. Дослідники констатують, що соціальні працівники мусять мати підготовку щодо застосовування доказових втручань [2]. Таким чином, основи наукових досліджень забезпечують перехід від пасивного засвоєння інформації до активного професійного мислення, яке є необхідною ознакою сучасного компетентного спеціаліста.

Таким чином, основи наукових досліджень слід розглядати як важливу складову фахової підготовки здобувачів спеціальності І10 «Соціальна робота та консультування». Відповідний освітній компонент, що сприяє формуванню дослідницької культури, аналітичних умінь, навичок роботи з інформацією та дотримання принципів академічної доброчесності, має виняткову важливість. Саме така підготовка створює підґрунтя для професійної зрілості майбутнього фахівця, його готовності до практичної діяльності, подальшого навчання і наукового пошуку. У сучасних умовах це є не додатковою, а необхідною передумовою якісної освіти та ефективної професійної реалізації.

Список використаних джерел

1. Bailey K. G. D., Rembold L., Abreu C. M. Critical thinking dispositions and skills in the undergraduate research methods classroom. *Scholarship of Teaching and Learning in Psychology*. 2020. 6(2). P. 133 – 149. DOI: https://doi.org/10.1037/stl0000158

2. de Saxe Zerden L., Lombardi B. M., Jones A. Social workers in integrated health care: Improving care throughout the life course. *Social Work in Health Care*. 2019. 58(1). P. 142 – 149. URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/30569823/ (last accessed: April 15th, 2026)

3. Jimenez P., Alred A. and Dauer J. Describing undergraduate students' reasoning and use of evidence during argumentation about socioscientific issues systems. *Front. Educ*. 2024. #9:1371095. DOI: https://doi.org/10.3389/feduc.2024.1371095

4. Про академічну доброчесність: Закон України від 18 грудня 2025 року № 4742-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4742-20#Text (дата звернення: 15.04.2026)

Г. Вошколуп
кандидатка педагогічних наук, доцентка
Університет імені Альфреда Нобеля,
м. Дніпро

СИСТЕМНА ГРУПОВА СУПЕРВІЗІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ОСВІТНІЙ ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Сучасна парадигма вищої освіти зміщується від репродуктивної передачі знань до компетентнісного підходу, що передбачає здатність фахівця діяти в умовах високої невизначеності. Для професій типу «людина – людина» (психологів, соціальних працівників, соціальних педагогів, реабілітологів) критично важливим є не лише засвоєння теоретичного базису, а й розвиток рефлексивної культури та професійної ідентичності. Особливої актуальності це набуває для майбутніх фахівців соціальної сфери, чия діяльність безпосередньо пов'язана з розв'язанням гострих соціальних конфліктів, підтримкою вразливих верств населення та роботою в кризових умовах.

Одним із найефективніших інструментів досягнення цих цілей постає системна групова супервізія. Вона інтегрує академічні знання з елементами клінічної практики, створюючи простір для трансформації студента з «носія знань» у «професійно-орієнтовану особистість». Для соціального працівника супервізія стає безпечним полігоном для апробації

технік кейс-менеджменту та оцінки потреб клієнта ще до виходу в реальне «поле».

Системна групова супервізія – це не просто колективне обговорення проблем, а структурована форма професійного навчання та підтримки, де група стає «живим інструментом» для аналізу робочих ситуацій.

У контексті підготовки фахівців допоміжних професій (соціальних працівників, психологів) її зміст розкривається через ключові вектори групового впливу. Супервізія розглядається як єдиний організм, де кожен елемент взаємопов'язаний. Вона базується на принципах:

1. Континуальності: це не одноразова акція, а регулярний цикл зустрічей, що створює безпечне середовище.

2. Циклу Колба: процес проходить через чотири стадії: отримання безпосереднього досвіду (кейс) → рефлексивне спостереження → абстрактна концептуалізація (висновки) → активне експериментування (план дій).

Групова супервізія трансформує теоретичні знання у практичні навички (компетенції). Учасники навчаються не лише у супервізора, а й один у одного, обмінюючись різними поглядами на одну проблему. У групі можна «програти» розмову з конфліктним клієнтом, отримавши зворотний зв'язок у безпечних умовах.

Оскільки робота з людьми виснажує, супервізія виконує функцію «психологічної гігієни». Група допомагає учаснику «вмістити» та опрацювати важкі емоції (тривогу, розпач, гнів), які виникають під час роботи.

Структура типової сесії системної супервізії має наступний вигляд:

1. Шерінг (Вхід): учасники діляться своїм поточним станом.

2. Представлення кейсу: один із учасників виносить ситуацію, яка викликає труднощі.

3. Етап запитань: група ставить уточнювальні запитання (без порад!).

4. Етап гіпотез та відгуків: учасники діляться своїми почуттями та баченням ситуації («Якби я був на вашому місці...»).

5. Заключне слово супервізанта: що він бере з собою в роботу.

6. Завершення (Вихід): підбиття підсумків роботи всієї групи.

Перш за все зазначимо, що системність у контексті супервізійної групової роботи розглядається нами як методологічна умова ефективності, про що, зокрема, значиться у роботах [1-3]. Супервізія перестає бути епізодичним заходом і набуває статусу системного чинника за умови дотримання таких принципів:

1. Континуальність: регулярність зустрічей забезпечує неперервність рефлексивного процесу.

2. Дидактична інтеграція: узгодженість тем супервізії з навчальними планами профільних дисциплін (наприклад, обговорення етичних кейсів під час вивчення «Етики соціальної роботи»).

3. Принцип градації: поетапне ускладнення професійних кейсів відповідно до рівня когнітивної та емоційної готовності студентів (від аналізу простих соціальних запитів до розбору мультипроблемних ситуацій у сім'ях).

4. Циклічність досвіду: реалізація циклу Колба (досвід – рефлексія – концептуалізація – апробація), що веде до сталого закріплення навичок.

Вважаємо також, що важливого значення набуває вертикально інтегроване середовище типу «Коло рівних і різних». Інноваційність запропонованої моделі полягає у залученні учасників з різним рівнем досвіду: від першокурсників до практикуючих випускників. Це створює багатовимірний простір соціалізації:

1. Механізм «Peer-to-peer»: передача досвіду відбувається мовою, зрозумілою для студентів, що полегшує детермінацію складних соціально-правових концептів.

2. Моделювання професійного майбутнього: контакт із магістрантами та випускниками, які вже працюють у територіальних громадах чи громадських організаціях, дозволяє молодшим студентам візуалізувати етапи власної кар'єри.

3. Дементорінг та зниження тривожності: присутність досвідчених колег, які відкрито обговорюють свої помилки в роботі з «важкими» клієнтами, нормалізує страх перед практичною діяльністю.

Професіоналізація неминуче супроводжується кризами, які в системній супервізії розглядаються як точки росту. Супервізія допомагає опрацювати наступні аспекти, специфічні для соціальної роботи:

1. Кризу неофіта: адаптація до етичних та емоційних вимог професії, прийняття принципів недискримінації та толерантності.

2. Кризу «розриву»: болісне усвідомлення невідповідності між «ідеальною» теорією соціального захисту та обмеженістю ресурсів у реальній практиці.

3. Кризу самозванця: сумніви у власній спроможності вплинути на долю клієнта чи змінити соціальну ситуацію в громаді.

Системна супервізія виконує контейнуючу функцію, дозволяючи студенту «переплавити» тривогу в професійну виваженість, що є

фундаментом для профілактики синдрому емоційного вигорання (СЕВ) – однієї з найбільших загроз у соціальній сфері.

Важливого значення набуває також інтеграція психотерапевтичних елементів у педагогічний дискурс. Важливо розрізняти супервізію як терапію та супервізію як навчання. У нашому контексті психотерапевтичний підхід використовується виключно як інструмент дидактичного розвитку:

1. Феноменологічний аналіз: розвиток здатності помічати власні емоційні реакції на поведінку клієнта (контрперенос) та усвідомлення особистих упереджень.

2. Формування емоційного інтелекту: навчання емпатії без «злиття» з проблемою клієнта, вміння тримати професійні межі.

3. Розвиток самоспостереження: здатність зайняти позицію «спостерігача» по відношенню до своєї взаємодії з різними соціальними групами.

Для забезпечення повної включеності групи використовуються комбіновані форми роботи.

Постать викладача трансформується з транслятора істини у багатогранну рольову модель:

1. Аналітик: структурує хаотичний досвід студента в логічну схему соціального втручання.

2. Модератор та Фасилітатор: керує груповими процесами, стимулюючи рефлексію кожного учасника.

3. Етичний орієнтир: транслює цінності соціальної справедливості та прав людини через власну поведінку.

Таким чином, системна групова супервізія виходить за межі простого методу навчання. Це цілісна екосистема, яка забезпечує безперервну інтеграцію теорії, практики та особистісного розвитку. Вона дозволяє майбутньому соціальному працівнику не просто «знати», як працювати, а «бути» професіоналом, здатним до саморозвитку та стійкості у складних соціальних контекстах. Впровадження такої моделі в освітній процес є необхідним кроком до підготовки конкурентоспроможних фахівців нового покоління.

Список використаних джерел

1. Разумна А. Г. Методичні рекомендації щодо формування професійної ідентичності майбутніх фахівців медичної галузі у закладах вищої освіти. Харків : ХМАПО, 2020. 40 с.

2. Fidelindo L., Timothy Sh. (2013). Florence Nightingale: A pioneer of self-reflection. *Nursing*. 2013. Vol. 43. Issue 5. Pp. 1-3.

3. Lew M.D.N., Schmidt H.G. Self-reflection and academic performance: is there a relationship? Advances in Health Sciences Education: Theory and Practice. 2011 October; No. 16(4). Pp. 529-545.

Богдан Глядик,
здобувач третього рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль

ФОРМУВАННЯ СОЦІОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ЗАСОБАМИ ТРЕНІНГУ

Анотація. *У статті визначено, що соціокомунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери має здійснюватися як цілеспрямований, системний і науково обґрунтований процес, у якому тренінг виступає не допоміжним, а базовим педагогічним інструментом. Розглянуто, соціокомунікативні стилі навчальної діяльності як стійкі індивідуальні способи включення особистості у процес групової тренінгової взаємодії. Означено, що в процесі реалізації тренінгу важливим є створення такого освітнього середовища, яке сприятиме розвитку більш активних та конструктивних стилів взаємодії, через використання групових вправ, кейс-методів, рольових ігор та технік зворотного зв'язку.*

Ключові слова: *соціокомунікативна компетентність, тренінг, майбутні фахівці соціальної сфери.*

Виклад основного матеріалу. У професійній підготовці фахівців соціальної сфери, діяльність яких ґрунтується на ефективній комунікації, міжособистісній взаємодії та здатності працювати з різними соціальними групами соціокомунікативна компетентність виступає ключовою умовою професійної успішності, оскільки забезпечує здатність до конструктивного діалогу, емпатійної взаємодії та прийняття обґрунтованих рішень у складних соціальних ситуаціях.

Аналіз наукових джерел свідчить про багатовимірність трактування соціокомунікативної компетентності. Н. Бабаченко визначає її як структуроване утворення, що охоплює комунікативний, емоційно-

ціннісний, соціально-перцептивний та поведінковий компоненти, акцентуючи увагу на здатності до ефективної професійної взаємодії [1]. Натомість Б. Глядик, Л. Петришин, В. Кульчицький, Т. Кульчицький, Б. Глядик розглядають цю компетентність як інтегративну характеристику, що поєднує знання, уміння, навички та особистісні якості, необхідні для успішної соціальної діяльності [3]. Важливим доповненням до розуміння процесу формування соціокомунікативної компетентності є підхід, запропонований А. С. Стьопкіною та І. В. Трубник (2021), які акцентують увагу на використанні проблемного навчання як ключового педагогічного інструменту, зокрема на відміну від традиційного репродуктивного навчання, автори розглядають формування соціально-комунікативної компетентності як процесу активного включення здобувачів освіти у вирішення професійно орієнтованих проблемних ситуацій [4].

Особливе місце у формуванні зазначеної компетентності належить тренінговим технологіям. За підходом В. Зливкова та С. Лукомської, тренінг є інтерактивною формою навчання, яка забезпечує розвиток особистості через активну участь, рефлексію та моделювання реальних соціальних ситуацій. Водночас важливим аспектом тренінгової діяльності є врахування соціокомунікативних стилів навчання, які визначають специфіку взаємодії учасників, їх поведінкові реакції та способи засвоєння досвіду [3]. Як зазначають науковці, соціокомунікативний стиль виокремив S.Norton, який в основу даного концепту поставив особистісний стиль (D.W. Merrill, R.H. Reid, 1981), соціальний стиль і психологічна андрогінія (С.Бем, 1974) [3, с. 44].

У межах тренінгу соціокомунікативні стилі навчальної діяльності розглядаються як стійкі індивідуальні способи включення особистості у процес групової взаємодії. В. Зливков і С. Лукомська виокремлюють кілька типових стилів, що проявляються у тренінговому середовищі: активний (ініціативний) стиль характеризується прагненням до лідерства, відкритістю у спілкуванні, готовністю брати участь у дискусіях і рольових іграх; рефлексивний стиль, навпаки, передбачає схильність до аналізу власного досвіду, обережність у висловлюваннях та глибоке осмислення інформації; комунікативно-орієнтований стиль вирізняється високим рівнем соціальної взаємодії, здатністю до співпраці, емпатії та налагодження контактів у групі. Водночас пасивно-спостережний стиль характеризується низькою включеністю у групову діяльність, уникненням активної участі та переважанням позиції спостерігача[3, с. 44-48].

Зазначені стилі не є сталими або взаємовиключними, вони можуть змінюватися залежно від умов тренінгу, рівня підготовленості учасників та

специфіки навчальних завдань. Важливим завданням тренера є створення такого освітнього середовища, яке сприятиме розвитку більш активних і конструктивних стилів взаємодії, зокрема через використання групових вправ, кейс-методів, рольових ігор та технік зворотного зв'язку, що дозволяє не лише активізувати учасників, але й розвивати їхню здатність до саморефлексії, комунікації та співпраці.

Врахування соціокомунікативних стилів навчальної діяльності у тренінгу підвищує його ефективність, оскільки дає змогу індивідуалізувати підхід до учасників, оптимізувати групову динаміку та забезпечити більш глибоке засвоєння соціального досвіду. Саме через взаємодію різних стилів формується цілісна соціокомунікативна компетентність, яка включає не лише навички спілкування, але й здатність до адаптації, гнучкості та ефективної поведінки у професійному середовищі.

Узагальнення результатів аналізу дає підстави стверджувати, що формування соціокомунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери має здійснюватися як цілеспрямований, системний і науково обґрунтований процес, у якому тренінг виступає не допоміжним, а базовим педагогічним інструментом. Його ефективність визначається здатністю інтегрувати когнітивний, емоційно-ціннісний і поведінковий компоненти підготовки, забезпечуючи перехід від засвоєння знань до формування практичного досвіду соціальної взаємодії. Принципово важливим є врахування соціокомунікативних стилів навчальної діяльності, які виступають індикаторами індивідуальних способів включення особистості у групову взаємодію. Їх аналіз дозволяє не лише глибше зрозуміти механізми засвоєння соціального досвіду, але й оптимізувати сам процес навчання. Водночас ефективна тренінгова робота не передбачає уніфікації стилів, а орієнтується на їх гармонізацію та розвиток гнучкості поведінки.

Висновки. Загалом, тренінг виступає дієвим інструментом формування соціокомунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери за умови врахування індивідуальних стилів навчальної діяльності. Його використання сприяє розвитку ключових професійних якостей, необхідних для ефективної соціальної взаємодії та забезпечує підготовку конкурентоспроможних фахівців, здатних до успішної професійної діяльності в сучасних умовах. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою диференційованих тренінгових методик, спрямованих на розвиток різних соціокомунікативних стилів, а також із впровадженням інноваційних форм навчання, що відповідають сучасним викликам соціальної практики.

Список використаних джерел

1. Бабаченко Н. Зміст і структура соціокомунікативної компетентності публічного службовця. Аспекти публічного управління. 2025. 13(1). С.114-121. https://doi.org/10.15421/152513

2. Глядик Б. М., Петришин Л. Й., Кульчицький В. Й., Кульчицький Т. Р. Сутність соціокомунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери. Актуальні питання розвитку науки та інновацій. Освітня аналітика України. 2024. № 1 (27). С. 34-45. DOI: 10.32987/2617-8532-2024-1-34-45

3.Зливков В.Л., Лукомська С.О. Сучасні тренінгові технології розвитку особистості в освіті. Київ. 2022. 184 с.

4. Стьопкіна А. С., Трубник І. В. Формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної сфери. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика.* 2021. № 1 (100). С. 247–256. DOI: https://doi.org/10.33216/2220- 6310-2021-100-1-247-256.

Іван Іскерський,
кандидат технічних наук,
викладач кафедри машинознавства і транспорту,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль

СУЧАСНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДОПОМІЖНИХ ПРОФЕСІЙ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Автор піднімає питання щодо розгляду сучасних підходів до управління якістю професійної підготовки фахівців допоміжних професій у системі неперервної освіти. Увага зосереджена на компетентнісному й онтодидактичному підходах.

***Ключові слова**: методологічні підходи, компетентнісний підхід, онтодидактичний підхід, фахівці допоміжних/ соціономічних професій, неперервна освіта, якість професійної підготовки.*

Управління якістю безперервної професійної підготовки фахівців допоміжних професій у системі «заклад фахової передвищої освіти (фаховий коледж) – ЗВО – додаткова професійна освіта (ДПО)» відіграє ключову роль у забезпеченні високого рівня професійної підготовленості кадрів у соціономічній сфері. Фахівці соціономічного профілю (наприклад, соціальні працівники, психологи, педагоги, медичні працівники,

реабілітологи та інші) виконують важливі функції з надання професійної допомоги та спеціалізованої підтримки людям, які зазнають труднощів або мають проблеми зі здоров'ям, освітою, інтеграцією в соціум та іншими аспектами життєдіяльності. У зв'язку з цим безперервна професійна підготовка фахівців допомагаючих професій має відповідати високим стандартам якості.

У складних умовах життєдіяльності нашого суспільства підвищення якості професійної підготовки фахівців допоміжних професій у системі їх безперервної фахової освіти є об'єктивною необхідністю. Це зумовлено низкою чинників. Наразі відбувається швидка зміна соціальної реальності: суспільство стикається з динамічними геополітичними, соціальними, економічними, технологічними, інформаційно-комунікаційними, соціокультурними, суспільно-політичними змінами, що впливають на якість життя громадян, зумовлюють виклики, з якими стикаються фахівці допомагаючих професій. Для ефективної роботи в такому динамічному середовищі фахівці соціономічного профілю мають володіти актуальними знаннями, уміннями та компетенціями, що вимагає безперервного навчання та оновлення професійних навичок.

У сучасному світі активно змінюються очікування суспільства щодо професійної компетентності фахівців допомагаючих професій. Сьогодні від них вимагається більше гнучкості, креативності та інноваційності у розв'язанні різноманітних проблем клієнтів, у наданні їм різного роду допомоги та підтримки. Фахівці соціономічного профілю повинні бути готові до взаємодії з різноманітними клієнтами, вміти вирішувати складні етичні дилеми, підтримувати високі професійні стандарти. Для цього в рамках безперервної професійної освіти зазначених фахівців необхідно формувати глибоке розуміння вимог професійних кодексів, етичних принципів соціономічної роботи.

Наукові дослідження в галузі оновлення технологій професійної діяльності фахівців соціономічного профілю сприяють появі нових підходів, розробці нового методологічного інструментарію та прийомів у трудовій діяльності. Фахівці повинні бути обізнані з новими розробками та вміти застосовувати їх у своїй роботі, щоб досягти оптимальних результатів у професійній діяльності.

О. Дубасенюк підкреслює, що «важливу роль у процесі дослідження відіграє підхід – певна позиції стосовно будь-якої проблеми, явища» [2, с. 65]. Методологічний підхід у педагогіці професійної освіти ґрунтується на певних базових поняттях та дидактичних принципах і дає змогу комплексно розглядати різні аспекти професійної освіти, такі як цілі

та завдання, контекст і середовище, зміст і методи, організаційну структуру та оцінювання процесу навчання. Підтримуємо С. Ганабу в тому, що «розуміння й використання сучасних методологічних підходів є основою для ефективного розвитку науки, педагогічних досліджень зокрема. У педагогічній науці вона виступає не лише як теоретичний інструмент, а як світоглядна система, що допомагає досліднику бачити й осмислювати цілісність освітніх процесів» [1, с. 82].

Методологічний підхід передбачає розгляд процесу професійної освіти як складної системи, що містить різні складові та функціональні взаємозв'язки між ними. У процесі професійної освіти всі елементи взаємодіють між собою та впливають на кінцевий результат. Будь-який методологічний підхід спрямований на досягнення цілісності освітнього процесу. Це означає, що всі елементи професійної освіти повинні бути пов'язані між собою та зорієнтовані на досягнення загальних освітніх цілей. Реалізація методологічного підходу у професійній педагогіці передбачає системний аналіз освітнього процесу в цілому, що вимагає вивчення його структури, функцій, динаміки та взаємозв'язків між різними компонентами професійної освіти. Окрім цього, методологічні підходи базуються на гуманістичних принципах, які ставлять здобувача освіти у центр освітнього процесу, акцентують увагу на його особистісному розвитку та потребах.

Якість неперервної професійної освіти фахівців допоміжного профілю у системі «фаховий коледж – ЗВО – ДПО» означає наявність у випускників кожного рівня фахової підготовки певних професійно-особистісних характеристик, які гарантують, що спеціалісти в даній галузі володіють необхідними знаннями, вміннями, навичками та компетенціями для надання висококваліфікованої спеціалізованої допомоги та підтримки клієнтам.

Сутність поняття «якість професійної освіти фахівців допоміжного профілю» полягає у забезпеченні високого рівня фахової підготовленості зазначених фахівців, які займаються допоміжною діяльністю, такою як соціальна робота, психологія, медицина та інші. «Якість пронизує весь всесвіт і є одним із ключових факторів соціального устрою, а крім того має фундаментальне значення для розуміння людської сутності та людської діяльності» [3, с. 24]. Погоджуємося із колективом науковців, які вважають, що «якість освіти» за своєю сутністю є системою відкритою, адже на її зміни суттєво впливають навіть незначні зміни зовнішнього середовища (від технічного прогресу до змін нормативних документів)» [3, с. 29–30].

Слід наголосити, що якість безперервної професійної освіти визначається не тільки реалізованими програмами (вони повинні ґрунтуватися на найновіших наукових дослідженнях, відображати сучасні практичні досягнення у відповідних галузях, відповідати вимогам ринку праці та потребам клієнтів), використанням методів і технологій навчання, а також компетентністю, професіоналізмом викладачів, навчально-методичними ресурсами, доступними студентам для отримання професійно-орієнтованого практичного досвіду, розвитку необхідних навичок і компетенцій.

Для забезпечення якості безперервної професійної освіти необхідно проводити систематичну оцінку знань, умінь та навичок студентів, а також надавати їм зворотний зв'язок щодо їхніх успіхів та тих сфер, які потребують вдосконалення. Сучасні методологічні підходи до управління якістю безперервної фахової підготовки фахівців допоміжних професій у системі «фаховий коледж – ЗВО – ДПО» охоплюють такі аспекти.

По-перше, залучення зацікавлених сторін: важливо створити механізми взаємодії та зворотного зв'язку з роботодавцями, висококваліфікованими практикуючими фахівцями, випускниками, а також із представниками громадських організацій і професійної спільноти. Це допомагає забезпечити відповідність програм професійної підготовки вимогам ринку праці, а також враховувати актуальні потреби та очікування самих здобувачів освіти.

По-друге, сучасні підходи до професійної підготовки ґрунтуються на розвитку компетентностей, необхідних для ефективної роботи за професіями соціономічного профілю. Освітні програми підготовки мають бути розроблені таким чином, щоб забезпечити розвиток відповідних компетентностей, серед яких теоретичні знання, практичні вміння й навички.

По-третє, інтерактивне та практико-орієнтоване навчання: розв'язання реальних завдань професійної діяльності, кейсів, тренінги, інтерактивні методи навчання та інші активні форми й методи роботи допомагають студентам опанувати необхідні навички та застосувати їх на практиці.

Одним із основних підходів до управління якістю неперервної професійної підготовки фахівців допоміжних професій у системі «фаховий коледж – ЗВО – ДПО» є компетентнісний підхід. Означений підхід передбачає, що фахівець повинен володіти не лише теоретичними знаннями, а й практичними навичками, які допоможуть йому успішно виконувати свою професійну діяльність. Окрім цього, компетентнісний підхід також враховує потреби й очікування роботодавців, що робить

випускників закладів освіти різного рівня акредитації більш затребуваними та конкурентоспроможними.

Ще одним важливим методологічним підходом у неперервній підготовці здобувачів освіти соціономічного профілю є онтодидактичний підхід, що ґрунтується на інтеграції онтології та дидактики для ефективного, практико-орієнтованого, професійно-прикладного, цілісного навчання майбутніх фахівців. Даний підхід враховує важливість розвитку індивідуальності студента, його особистісних, професійно важливих якостей, здібностей та інтересів. Онтодидактичний підхід ґрунтується на припущенні, що розуміння світу, соціальної дійсності, реалій трудової діяльності формується через взаємодію студента з навколишнім середовищем і професійною практикою. Тому при реалізації онтодидактичного підходу акцент робиться на професійно-особистісному розвитку здобувачів освіти через практичну діяльність, рефлексію, самостійну роботу та індивідуальні дослідження.

Сучасні методологічні підходи до управління якістю фахової підготовки фахівців допоміжних професій у системі «фаховий коледж – ЗВО – ДПО» спрямовані на створення стійкої та ефективної системи неперервної професійної освіти, яка задовольняє потреби і роботодавців, і студентів, і представників соціономічної спільноти, і клієнтів, а також сприяє розвитку професійних компетентностей, культури та кар'єрному зростанню цих фахівців.

Список використаних джерел

1. Ганаба С. Методологічні підходи у сучасних педагогічних дослідженнях. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України*. Серія: педагогічні науки. 2025. № 4 (43). С. 77–90.

2. Дубасенюк О. А. Методологія та методи науково-педагогічного дослідження: навч.-методичний посібник. Житомир: Полісся, 2016. 256 с.

3. Теоретико-методичні засади забезпечення якості освіти : монографія / Д. В. Карамишев, Н. М. Гришина, О. В. Грибко, Т. В. Ревенко та ін.; за заг. ред. д. держ.упр., проф. Д. В. Карамишева. Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2020. 180 с.

Світлана Калаур
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки,
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

Юлія Гейко
методист центру післядипломної освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

АДАПТИВНИЙ ПІДХІД ТА ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАГІСТРАНТІВ СОЦІОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У публікації зосереджено увагу на розкритті доцільності використання адаптивного підходу у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників під час навчання у магістратурі. Розкрито потенціал інтерактивних технологій для вдосконалення освітнього процесу та стимулювання магістратнів до самовдосконалення.

Ключові слова: *адаптивний підхід, інтерактивне навчання, майбутні фахівці соціономічного профілю, магістранти, освітньо-професійна програма.*

Навчання здобувачів освіти у магістратурі має вагомий вплив на процес самовдосконалення і саморозвитку. З огляду на це, під час розробки освітньо-професійної програми «Соціальне адміністрування у громаді» для професійної підготовки магістрів за спеціальністю І10 Соціальна робота та консультування в ТНПУ було враховано, що саме адаптивний підхід забезпечує ефективну діяльність відповідно до конкретної ситуації. Як доводять науковці [2], саме адаптивний підхід вважаємо найбільш доцільним і таким, що максимально повно відповідає індивідуальним здібностям здобувачів освіти та дозволяє перетворити магістрантів із пасивних отримувачів освітніх послуг на активних суб'єктів освітнього процесу, адже передбачає гнучке реагування на освітні запити відповідно до освітніх потреб кожного студента та при потребі зміну методів та форм навчання.

Головний акцент робимо на цілеспрямоване та системне використанням інноваційних технологій під час організації освітнього процесу для здобувачів освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти, що повністю відповідає засадам адаптивного підходу та має суттєвий позитивний вплив на успішне завершення навчання у магістратурі й досягнення «акме» у професійній діяльності в соціономічній сфері.

Шляхом узагальнення напрацювань фахівців [1; 6; 7] до найбільш перспективних адаптивних технологій, які мають значний ефект у професійній підготовці майбутніх соціальних працівників відносимо такі

інноваційні інтерактивні технології як-от: діалогічно-дискусійні; аналізу ситуацій; ігрові; навчання у співробітництві; тренінгові; фасилітаційне навчання; коучинг. Названі інноваційні технології можемо вважати адаптивними технологіями, адже вони безпосередньо підпорядковані принципу гуманізму, позитивно впливають на формування гностичних, проєктувальних, організаторських умінь та спрямовані на вдосконалення особистісно-професійного розвитку. Виходимо з тих міркувань, що запропонований спектр технологій є цінним з точки зору соціальної роботи з огляду на те, що охоплюють засоби, які спрямовані на розвиток внутрішнього потенціалу майбутнього фахівця соціономічної сфери та сприяють досягненню професіоналізму.

Варто наголосити на тому, що усі названі технологій базуються на інтерактиві, що позитивно впливає на перехід соціально значущих цілей магістрантів в конкретні результати, адже забезпечують максимальну свободу у контексті професійного вдосконалення та забезпечують досягнення програмних результатів. Поділяємо позицію Н. Волкової у тому, що інтерактивні технології в сучасній українській «реальності виступають не просто інструментом активізації навчання, а основою нової педагогічної культури, що поєднує гуманістичні й технологічні засади» [1, с. 9].

У методичному контексті запропонований спектр технологій, які використовують викладачі кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка передбачають два головних аспекти:

– по-перше, проєктування для кожного здобувача освіти індивідуальної програми професійного вдосконалення під час навчання в магістратурі;

– по-друге, якісне управління освітнім процесом професійного розвитку на основі акмеологічного супроводу освітнього процесу.

Саме під час інтерактивного навчання взаємодія викладача та магістрантів здійснюється на основі налагодження активного міжособистісного спілкування, що позитивно впливає на вільне висловлювання власних позицій та міркувань під час опанування освітніх компонентів загальної та професійної підготовки. Усе це спонукає здобувачів освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти легше адаптуватися до освітнього процесу та системно працювати над підвищенням рівня ініціативності та креативності.

У нашому баченні [3; 4; 5] цілеспрямоване поєднання адаптивного підходу з інтерактивними технологіями володіє вагомою перспективою у

вирішенні завдання досягнення магістрантами високого рівня професіоналізму. Ці технології спрямовані на моделювання і коригування процесу вдосконалення особистості соціального працівника під час навчання, а також цілеспрямовано впливають на формування мотивації до самоствердження й усвідомлення себе вагомою частиною соціальної сфери нашої країни в непростих реаліях російсько-української війни. Результат, якого ми очікуємо від цілеспрямованого використання адаптивних технологій – сформована у майбутніх магістрів з соціальної роботи за спеціалізацією «Соціальне адміністрування у громаді» стійка здатність до самовдосконалення в умовах освітніх змін. Як показує наш власний практичний досвід, на відміну від традиційних технологій, інтерактивні технології, що базуються на адаптивному підході мають значно більший позитивний вплив на розвиток у студентів самостійності. Ця особливість є надзвичайно вагомою для роботи у соціальній сфері нашої країни.

У підсумку наголосимо на тому, що наш власний досвід дає змогу констатувати, що за умови активного використання інноваційних адаптивних технологій під час організації освітнього процесу магістрів з соціальної роботи за спеціалізацією «Соціальне адміністрування у громаді» дозволяє суттєво вдосконалити професійну компетентність та підготувати їх до адекватного реагування на усі виклики, які спостерігаються упродовж останніх десятиліть.

Список використаних джерел:

1. Волкова Н. П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі: Навчально-методичний посібник. 2-е вид. доп. і перероб. Дніпро, 2026. 260 с.

2. Єльникова Г., Рябов О. Деякі питання організації адаптивного навчання в навчальних закладах. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Педагогіка.* 2020. № 10 (19). DOI: https://doi.org/10.33296/2707-0255-10(19)-01.

3. Калаур С. М. Акмеологічний підхід у підготовці майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери засобами інтерактивних технологій. *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць*. Вип. 748. Педагогіка та психологія. Чернівці: Рута, 2015. С. 42–49

4. Калаур С. М. Інноваційні підходи у професійній підготовці фахівців соціальної сфери . *Розробка теоретичних моделей інтерактивних технологій в освітньому середовищі*: Збірка матеріалів міжвузівського обласного науково-практичного семінару. Тернопіль: Економічна думка, 2008. С. 12–16.

5. Калаур С. М. Шляхи практичного використання інтерактивного освітнього середовища під час формування готовності фахівців соціальної сфери до розв'язування конфліктів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи*. Збірник

тез за матеріалами ІІ Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. та з нагоди святкування 30-річчя кафедри інформатики та методики її навчання (м. Тернопіль, 8–9 листопада, 2018): Тернопіль Осадца Ю.В., 2018. С. 184–187.

6. Морська Н. Л. Філософія та інтерактивні технології навчання у вищій школі. *Шляхи модернізації вищої освіти в контексті євроінтеграції*. 2008. С. 105–108.

7. Мочаліна В. П. Інтерактивні технології навчання. *Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управління навчальними закладами* : матеріали 3-ої Всеукраїнської (з міжнародною участю) науково-методичної конференції, 5 грудня 2017 року : у 3 ч. / Упр. освіти, науки та молоді Херсон. облдержадмін. ; редкол.: В. В. Кузьменка, Н. В. Слюсаренко, І. Я. Жорова [та ін.]. Херсон : [Херсонська академія неперервної освіти], 2017. Ч. 3. С. 60–68.

Галина Лещук,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та
соціальної педагогіки,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль

Анастасія Бас,
студентка спеціальності 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль

РИЗИК ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ЯК НАСЛІДОК НЕРОЗВ'ЯЗАНИХ ЕТИЧНИХ ДИЛЕМ

У тезах здійснено комплексний аналіз взаємозв'язку між виникненням етичних дилем та розвитком професійного вигорання у соціальних працівників. Обґрунтовано актуальність проблеми в умовах сучасної практичної діяльності, що почасти є етично суперечливою та провокує виникнення морального дистресу. Розкрито зміст типових етичних дилем (розподілу, втручання, довіри та емоційного залучення), визначено основні пріоритети при їх вирішенні, а також проаналізовано їхній деструктивний вплив на психічний, фізіологічний стан та професійну поведінку фахівця. Зазначено, що ефективність протидії емоційному вигоранню та збереження професійної ідентичності залежить від

розвитку психологічної пружності (резилієнтності), а також впровадження системної підтримки через супервізію та чіткі інституційні алгоритми прийняття рішень.

Ключові слова: *етичні дилеми, професійне вигорання, соціальний працівник, моральний дистрес, резилієнтність, супервізія.*

У соціальній роботі фахівець часто має справу з випадками, в яких немає однозначного рішення проблемного питання чи ситуації. Здебільшого для прийняття відповідного етичного рішення необхідно враховувати багато різних факторів, що робить практичну діяльність соціального працівника складною та почасти етично суперечливою [1, С. 230]. Як наслідок, виникають етичні дилеми, в основі яких – питання складного вибору, який часто конфліктує з цінностями фахівця, і підвищує ризик професійного вигорання.

Основні пріоритети при вирішенні етичних дилем у соціальній роботі представлено на рис.1. [3].

Професійне вигорання серед фахівців соціальної сфери має комплексний характер і руйнівно впливає як на психіку, так і на фізичний стан. На психологічному рівні воно провокує глибоке спустошення, апатію та почуття безвиході, а на фізіологічному виливається в постійний занепад сил і розлади сну. Як наслідок, якість виконання обов’язків знижується, виникають бар’єри в комунікації з підопічними та колективом, а сама праця втрачає сенс. Головним внутрішнім ресурсом для протидії емоційному вигоранню є психологічна пружність (резилієнтність). Саме вона дозволяє зберегти емпатію та при цьому дає фахівцю сили адаптуватися до стресових умов [2].

Рис. 1. Пріоритети при вирішенні етичних дилем у соціальній роботі

Етичні дилеми – це один із найпотужніших, але найменш помітних тригерів вигорання. Коли соціальному працівнику доводиться обирати між двома «поганими» варіантами або діяти всупереч власним моральним цінностям, виникає явище, яке в психології називають моральною травмою (moral injury) або моральним дистресом. Цей етичний конфлікт виснажує людину набагато швидше, ніж високе професійне навантаження.

Окреслимо етичні дилеми, які найчастіше призводять до емоційного вигорання соціального працівника:

1. Дилема розподілу.

Соціальний працівник бачить реальну потребу людини (наприклад, багатодітна мати потребує фінансової допомоги чи притулку), але через обмежений бюджет організації або жорстку бюрократію змушений відмовити.В результаті виникає почуття провини, сорому та безпорадності.

2. Дилема втручання.

Один із головних етичних принципів соціальної роботи – повага до права клієнта самому приймати рішення. Але що робити, якщо літня людина з ознаками деменції відмовляється від госпіталізації, чи мати в складних життєвих обставинах нехтує базовими потребами дитини, але юридичних підстав для вилучення ще немає? Фахівець стикається з конфліктом між визнанням свободи клієнта в прийнятті рішень та обов’язком захистити від потенційної шкоди від його пасивності.

3. Дилема довіри.

Клієнт довіряє соціальному працівнику інформацію, яка є конфіденційною, але водночас може натякати на правопорушення або

загрозу для когось іншого (наприклад, підліток розповідає про домашнє насильство, але благає нікому не казати, бо буде гірше). Порушити таємницю означає зруйнувати довіру клієнта й професійну етику, промовчати – піддати когось ризику.

4. Дилема емоційного залучення.

Працюючи з кризами, важко не перейти межу «фахівець-клієнт», коли виникає спокуса допомогти власними коштами, пустити переночувати, вирішувати проблеми клієнта у свій вихідний тощо. Однак при цьому соціальний працівник руйнує професійні кордони, поступово стирається межа між роботою та особистим життям, а коли ресурси закінчуються, настає миттєве і важке емоційне вигорання, що супроводжується розчаруванням у людях.

Коли етичний тиск на соціального працівника стає надмірним, психіка вмикає захисні механізми, які часто деформують професійну поведінку. Наприклад, фахівець починає бачити в людях не живі долі, а «кейси», «справи» чи «набір документів». Це спосіб сховатися від болю клієнта.

Таким чином, емоційне вигорання через етичні дилеми руйнує професійну ідентичність фахівця, його не можна подолати простим відпочинком. Тут потрібна системна підтримка через супервізію та чіткі інституційні алгоритми, які знімають з одного працівника відповідальність одноосібного прийняття важливих етичних рішень.

Список використаної літератури:

1. Лещук Г.В. Етичні дилеми у теорії та практиці соціальної роботи. *Соціальна робота і соціальна освіта в умовах сьогодення: проблеми та перспективи розвитку : колективна монографія.* Тернопіль: Осадца Ю. В., 2023. С. 225–254.

2. Нохріна І.С. Профілактика емоційного вигорання соціальних працівників за допомогою мультимодальної моделі BASIC Ph. *Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Стратегічні орієнтири освіти та реабілітації в умовах воєнного стану та повоєнного часу: проблеми, рішення, перспективи», присвяченої 10-річчю комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради.* 2025. С. 512–514.

3. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. К: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2025. С. 325.

Галина Лещук,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та
соціальної педагогіки,
Тернопільський національний педагогічний

університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль

Ірина Ремез,
магістрантка ОПП «Соціальне адміністрування у громаді»,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль

РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ВІДНОВЛЕННІ СУБ'ЄКТНОСТІ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД НАСИЛЬСТВА

У статті закtуалізовано проблему реабілітації осіб, постраждалих від насильства, зокрема, через повернення їм суб'єктності, автономності у прийнятті рішень, відновленні контролю за власним життям.

***Ключові слова**: соціальна робота, реабілітація, особи, постраждалі від насильства, суб'єктність.*

Насильство часто тлумачать як використання фізичної сили або влади людьми для заподіяння шкоди та приниження іншим через приниження, біль, нанесення травм, пошкодження майна та, зрештою, смерть, а також руйнування безпечного для життя середовища суспільства [2].

Особи, які пережили насильство (далі – ОПН) часто стикаються з численними труднощами. Поряд з фізичними та психологічними травмами, які можуть вимагати невідкладної та довгострокової медичної, психологічної, соціальної допомоги, постраждалі можуть нести матеріальні збитки через неспроможність повноцінно працювати, а також можуть зіткнутися з остракізмом у громадах з високим рівнем звинувачення жертв. Реінтеграція ОПН – це процес роботи з постраждалими, щоб підтримати їх у психологічному, соціальному та фінансовому плані, щоб повернутися до своєї родини та місцевої громади або до альтернативного комфортного середовища, де вони почуватимуться безпечніше. Це передбачає і роботу з громадами, щоб забезпечити їхню готовність прийняти постраждалих та допомогти захистити їх від насильства та стигми. Попри актуальність проблеми, реабілітації та подальшій реінтеграції ОПН часто приділяється недостатня увага, проте це критично важливий крок, який дозволить їм жити своїм життям після насильства [3].

Одним із найбільш негативних наслідків для ОПН є втрата контролю за власним життям, фіксація в статусі жертви. Людина перестає управляти своїм життям, втрачаючи таким чином суб'єктність. Завданням соціального

працівника є застосувати увесь можливий інструментарій для відновлення цієї суб'єктності. Повернення суб'єктності, що є частиною процесу девіктимізації – це важливий етап в подоланні травми, оскільки насильство завжди спрямоване на пригнічення волі та контроль.

Часто люди після пережитої травми мріють лише про те, щоб повернутися до того життя, яке мали раніше. Проте для фахівця справжня реабілітація – це значно більше, ніж просто адаптація чи відновлення колишнього життєвого устрою. Головна мета полягає в тому, щоб допомогти людині знову стати господарем своєї долі, навчитися самостійно керувати майбутнім, реалізовуватись у професії, родині та особистих стосунках. Важливо пробудити в особистості внутрішні ресурси, бажання змінюватися, розвиватися та стійко приймати нові життєві орієнтири й несподівані виклики [1, С. 37].

До основний напрямів девіктимізації постраждалих від насильства відносять: зниження рівня тривожності, подолання комплексу неповноцінності, відмова від непродуктивних захисних стратегій, розвиток навичок ефективної комунікації, формування резильєнтності, самоствердження через конструктивну поведінку та спілкування, розвиток уміння адекватно оцінювати життєві ситуації, розвиток самостійності та гнучкості при вирішенні завдань; подолання стану безпорадності та залежності від оточуючих, формування здатності позитивно сприймати себе та життя, мінімізація страхів та негативних переживань.

Реабілітаційна робота в напрямку відновлення суб'єктності ОПН включає:

1) психологічну компенсацію, яка націлена на відновлення або створення в ОПН почуття внутрішньої стабільності та самоприйняття у зв'язку з переживанням безсилля у важких життєвих ситуаціях;

2) психологічну реабілітацію, спрямовану на реорганізацію та оптимізацію соціально-психологічного середовища ОПН, приведення її можливостей у відповідність до потреб та цінностей, подолання конфлікту потреб з наявними можливостями);

3) соціально-психологічну адаптацію та гармонізацію особистості, спрямовані на формування тих якостей та рис, що сприяють успішній соціальній інтеграції особи у різні сфери життєдіяльності.

Отже, ефективна і вчасно проведена реабілітаційна робота допомагає ОПН одужати та реінтегруватися в суспільство. Реабілітація охоплює соціальні, освітні, медичні та професійні заходи, навчання, терапію та психосоціальну підтримку, щоб повернути людей до здорового та нормального життя. Для постраждалих від домашнього насильства

реабілітація стає рятівним колом, що пропонує вихід з кола насильства та шанс відновити зруйновану самооцінку. Реабілітація ОПН та жорстокого поводження є вирішальним аспектом сприяння справедливому зціленню та соціальній гармонії [2].

Список використаної літератури:

1. 1. Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій : практичний посібник / [Т. М. Титаренко, М. С. Дворник, В. О. Климчук та ін.]; за наук. ред. Т. М. Титаренко. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 220 с.
2. Rehabilitation After Abuse and Violence. URL: https://www.scribd.com/document/897535942/Rehabilitation-after-abuse?language_settings_changed=English
3. Support the reintegration of survivors. URL: https://www.spotlightinitiative. org/ support-reintegration-survivors

Руслан Новгородський

канд. пед. наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи,

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя,

м. Ніжин

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДО РОБОТИ З ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Автор дослідження розглядає особливості підготовки фахівців соціальної сфери щодо роботи з профілактики девіантної поведінки підлітків в умовах цифровізації. Розкрито основні аспекти професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до роботи з підлітками різних цифрових форм девіантної поведінки. Визначено зміст та структуру підготовки фахівців, що включає формування медіаграмотності, оволодіння інструментами цифрового моніторингу та методами психолого-педагогічного впливу у віртуальному просторі. Акцентовано увагу на важливості поєднання традиційних методів соціальної роботи з інноваційними цифровими технологіями (превентивні вебінари, соціальна реклама в мережі, онлайн-консультування).

***Ключові слова**: соціальна робота, профілактика, девіантна поведінка, підготовка соціальних працівників, підлітки, цифровізація.*

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується стрімкими процесами цифровізації, що охоплюють усі сфери життєдіяльності людини та суттєво трансформують умови соціалізації підростаючого покоління. Особливої уваги набуває проблема девіантної поведінки підлітків, яка в умовах цифрового середовища набуває нових форм і проявів. Поширення соціальних мереж, онлайн-ігор, цифрових комунікацій створює не лише нові можливості для розвитку особистості, але й значні ризики, серед яких кібербулінг, інтернет-залежність, участь у деструктивних спільнотах. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання підготовки фахівців соціальної сфери, здатних ефективно здійснювати профілактику девіантної поведінки підлітків з урахуванням викликів цифровізації.

Проблема девіантної поведінки підлітків є предметом дослідження багатьох вітчизняних науковців. Значний внесок у її вивчення зробили науковців різних сфер – психології, педагогіки, соціальної педагогіки і соціальної роботи: Л. Вольнова, О. Бондарчук, Л. Терещенко, Н. Гуртовенко, А. Герасименко, Л. Мельник, Ю. Сербалюк, а також І. Бех, В.Оржеховська, Т. Федорченко, Н.Пихтіна та ін. У їхніх працях розкрито сутність девіантної поведінки, її причини, механізми формування та шляхи профілактики. Водночас сучасні умови цифровізації потребують переосмислення змісту професійної підготовки соціальних працівників та соціальних педагогів щодо соціальної профілактики девіантної поведінки серед підлітків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Значна частина сучасних дослідників розглядають девіантну поведінку як система вчинків, що відхиляються від соціально-значущих та прийнятих у суспільстві норм та очікувань. Вона може проявлятися у формах агресивної, адиктивної, делінквентної поведінки, соціальної ізоляції. І саме в аспекті девіантної поведінки підлітковий вік є найбільш критичним періодом щодо становлення особистості. Саме цей період характеризується нестабільністю емоційної сфери, пошуком ідентичності та підвищеною залежністю від соціального середовища. У цифрову епоху значну роль у формуванні поведінкових моделей відіграє віртуальне середовище, яке часто стає основним простором соціальної взаємодії підлітків.

У цих умовах особливої ваги набуває професійна діяльність фахівців соціальної сфери, які повинні не лише розуміти природу

девіантної поведінки, але й володіти сучасними цифровими технологіями та інструментами, які полегшують процес профілактики та сприяють більш якісному та швидкому обслуговуванню клієнтів завдяки застосуванню різних програм, сервісів та додатків. Ключовим чинником ефективності такої діяльності є якісна підготовка у закладах вищої освіти [5, с.345].

Підготовка фахівців соціальної сфери у ЗВО України здійснюється за освітніми програмами «Соціальна робота та соціальне консультування», «Соціальне забезпечення», «Соціальна робота. Соціальна педагогіка» і передбачає формування комплексу професійних компетентностей, необхідних для роботи з різними категоріями населення, зокрема підлітками групи ризику. Освітній процес у ЗВО включає теоретичну, практичну та науково-дослідну складові.

Традиційно теоретична підготовка в освітніх програмах передбачає вивчення дисциплін психолого-педагогічного та професійного циклу як обов'язкового так і вибіркового компонентів, зокрема «Психологія девіантної поведінки», «Соціальна педагогіка», «Теорія і методи соціальної роботи», «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти», «Профілактика девіантної поведінки» та інших дотичних дисциплін. У межах цих курсів студенти знайомляться з основними теоріями девіацій, факторами ризику, методами діагностики та профілактики порушень у поведінці підлітків [6].

В умовах цифровізації зміст підготовки поступово оновлюється шляхом включення дисциплін та тематики пов'язаних із цифровою грамотністю та медіаосвітою соціальних працівників. Зокрема, запроваджуються курси вибіркового характеру «Цифрові технології у соціальній роботі», «Інформаційна безпека в соціальній сфері», «Цифрові компетентності соціальних працівників» тощо. Відповідно змістовно такі навчальні дисципліни передбачають оволодівання цифровими компетентностями майбутніми соціальними працівниками, наприклад різновиди цифрових платформ для підлітків в онлайн-середовищі; цифровий контент та виявлення ризиків для підлітків у цифровому середовищі; форми цифрових девіацій; безпека та приватність у цифровому середовищі та інш. [1].

Інша складова професійної підготовки соціальних працівників – це практична підготовка, яка є ключовим компонентом професійного становлення фахівців соціальної сфери. Вона реалізується через різні види практик: навчальну, виробничу, переддипломну. Студенти проходять практику в різних закладах та установах соціальної сфери

(центри соціальних службах, територіальні центри, соціальні гуртожитки, заклади освіти, громадські організації та інш.). Серед завдань для набуття практичного досвіду майбутніми соціальними працівниками є проведення соціально-педагогічної діагностики різних форм цифрових девіацій, профілактична роботи з підлітками, які мають різні форми цифрових форм девіантної поведінки, проводження консультативної роботи таких підлітків та їх батьків [1; 6].

Важливим напрямом підготовки є формування цифрової компетентності майбутніх фахівців. Вона включає здатність використовувати інформаційно-комунікаційні технології у професійній діяльності, здійснювати онлайн-консультування, організовувати профілактичну роботу в соціальних мережах, розпізнавати кіберзагрози. У сучасних умовах соціальний працівник має бути готовим працювати не лише в реальному, але й у віртуальному середовищі. Відповідно навчальні дисципліни містять не тільки тематику означеної проблеми, але й відповідні інтерактивні методи навчання: тренінги, кейс-методи, рольові ігри, моделювання професійних ситуацій, створення профілактичної соціальної реклами. Вони сприяють розвитку практичних навичок, критичного мислення, здатності до прийняття рішень у складних ситуаціях. Наприклад, під час навчання студенти аналізують кейси, пов’язані з кібербулінгом або участю підлітків у небезпечних онлайн-спільнотах, і розробляють стратегії профілактичної роботи, розробляють практичні рекомендації для батьків щодо поведінки їх дітей у цифровому середовищі.

Ефективна підготовка фахівців соціальної сфери до профілактики девіантної поведінки підлітків в умовах цифровізації передбачає інтеграцію міждисциплінарних знань, розвиток професійних і цифрових компетентностей, орієнтацію на практичну діяльність. Важливою є також співпраця закладів вищої освіти з соціальними службами, освітніми установами та громадськими організаціями, що дозволяє забезпечити практичну спрямованість підготовки.

Висновки. Отже, підготовка фахівців соціальної сфери до роботи з профілактики девіантної поведінки підлітків в умовах цифровізації є складним і багатогранним процесом, що потребує постійного оновлення змісту освіти, впровадження інноваційних методів навчання та розвитку цифрових компетентностей. Вона має бути спрямована на формування висококваліфікованого спеціаліста, здатного ефективно реагувати на сучасні виклики та забезпечувати соціальну підтримку підлітків у складних умовах цифрового суспільства.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою інноваційних освітніх програм підготовки фахівців соціальної сфери, впровадженням цифрових технологій у профілактичну діяльність, а також вивченням ефективності онлайн-інструментів роботи з підлітками групи ризику.

Список використаних джерел

1. Буйницька О. П. Система педагогічного проєктування інформаційно-освітнього середовища для здійснення підготовки майбутніх соціальних педагогів : монографія. К. : Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 568 с
2. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків: навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна робота» у двох частинах: Ч. 1. Теоретична частина. 2-ге вид., перероб і доповн. К., 2016. 188 с.
3. Герасименко А. Ю. Підготовка майбутніх соціальних працівників до корекції девіантної поведінки підлітків у закладі загальної середньої освіти. *Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції,* м. Харків, 20 листопада 2020 р. / за ред. М.П. Васильєвої. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2020. 125 с., С.50-54. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/859f3502-b250-48b3-90f0-e91408db2cd1/content (дата звернення 11.04.2026).
4. Мельник Л. П., Сербалюк Ю. В. Девіантна поведінка молоді та шляхи профілактика. *Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України: Проблеми сучасної психології. 2009. Випуск 5*. С.279-288.
5. Попова А. Підготовка майбутніх соціальних працівників до використання цифрових технологій у професійній діяльності у межах вивчення освітньої компоненти «Цифрові технології в соціальній сфері». Наукові записки БДПУ. Серія: Педагогічні науки. Вип. 2. Бердянськ : БДПУ, 2022. 494 с., С.344-355.
6. Савельчук І. Б. Підготовка соціальних працівників в інноваційному освітньому середовищі університету : монографія / І. Б. Савельчук. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. 375 с..
7. Федорченко Т.Є. Профілактика девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища: соціально-педагогічний аспект : монографія. Черкаси : ПП Чабаненко Ю.А. 2011. 488 с.

Віктор Ординович,
здобувач третього рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Тернопіль

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА ВЕТЕРАНІВ/ВЕТЕРАНОК РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЇХ РЕІНТЕГРАЦІЇ В ЦИВІЛЬНИЙ ПРОСТІР

Реінтеграція ветеранів російсько-української війни у цивільний простір є одним із найважливіших завдань для сучасної України. Ефективність цього процесу багато в чому визначається можливістю ветерана реалізуватися у професійній діяльності. У статті аналізуються різні аспекти отримання професійної освіти ветеранами/ветеранками та їх подальшої професійної адаптації. Зазначені умови ефективності професійної освіти ветеранів та критерії її результативності.

Ключові слова: *російсько-українська війна; ветерани/ветеранки; реінтеграція; професійна освіта; цивільний простір.*

Реінтеграція ветеранів/ветеранок російсько-української війни у цивільний простір є спільним завданням держави, бізнесу та суспільства, що полягає у їх поверненні від військової служби до повноцінного цивільного життя. Метою реінтеграції є формування у суспільства всезагальної поваги до колишніх захисників/захисниць, надання їм необхідних ресурсів та створення можливостей для самореалізації. Процес реінтеграції є комплексним і охоплює відновлення здоров'я колишнього військового, його працевлаштування та адаптацію у сім'ї й громаді [1, с. 56-57].

Правові засади професійної освіти ветеранів/ветеранок окреслені в ряді Законів України: «Про вищу освіту», «Про професійну (професійно-технічну освіту)», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про фахову передвищу освіту», а також у постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та умов забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України». Забезпечення освіти й працевлаштування ветеранів/ветеранок визначено однією з ключових цілей і Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року [2; 4; 5].

Професійна освіта ветеранів/ветеранок російсько-української війни – це цілеспрямований процес підготовки фахівців з числа ветеранів/ветеранок, спрямований на здобуття ними кваліфікації, знань,

умінь та навичок, необхідних для подальшої успішної роботи за обраною професією, що забезпечує їх конкурентоспроможність на ринку праці та подальше кар'єрне зростання [3, с. 262]. Варто зазначити, що професійна освіта ветеранів/ ветеранок отримує надійну державну підтримку у формі повної чи часткової компенсації витрат, що допомагає їм здобути нову професію або підвищити кваліфікацію після служби, а також дозволяє офіційно підтвердити вже наявні навички без проходження повного курсу. Також в Україні періодично запускаються грантові й освітні проєкти за підтримки міжнародних донорів, які дають змогу опанувати затребувані на ринку праці професії [5].

Основними умовами ефективності професійної освіти ветеранів, на наш погляд, є: гнучкі форми навчання, які допускають змішане використання очної, дистанційної, вечірньої або дуальної освіти, а також модульність та індивідуалізацію, за яких освітня програма може бути розбита на короткі модулі, що дозволяє ветеранам навчатися у власному темпі без необхідності відриватися від лікування, реабілітації чи сім'ї; психологічно безпечне середовище (викладачі розуміють специфіку посттравматичного синдрому і мають досвід роботи з ветеранами; у закладі освіти функціонують групи підтримки, які забезпечують ветеранам/ветеранкам спілкування в колі побратимів або людей зі схожим життєвим досвідом; навчальні аудиторії та інфраструктура закладу освіти фізично доступні (безбар'єрні)); визнання попереднього досвіду шляхом підтвердження кваліфікації (ветерани/ ветеранки часто здобувають безцінні навички під час служби (наприклад, з тактичної медицини, управління дронами, логістики, керівництва людьми та ін.) у спеціальних кваліфікаційних центрах з можливістю отримати сертифікат без необхідності проходження повного курсу навчання; фінансова й адміністративна підтримка (держава покриває витрати на професійну освіту ветеранів/ветеранок через повне або часткове відшкодування витрат, надання цільових грантів або ваучерів); орієнтація на ринок праці та працевлаштування (для опанування колишнім Захисникам/Захисницям пропонують актуальні на ринку праці професії; створюються пільгові умови для роботодавців, які беруть ветеранів/ветеранок на стажування, пропонують їм робочі місця одразу після випуску та забезпечують усім необхідним для роботи) [3, с. 263-264; 4; 5].

Оцінка результативності професійної освіти ветеранів/ветеранок включає три основні складові: успішне завершення навчання (високий рівень опанування професійними, практичними навичками; здобуття кваліфікації), подальше працевлаштування за спеціальністю та

психологічна реінтеграція у цивільне середовище (підвищення впевненості у власних силах; готовність до активного життя; зниження рівня тривожності; вміння використовувати адаптивні стратегії; відновлення комунікативних навичок; інтеграція у новий цивільний колектив та ін.) [2; 6, с. 71-72].

Таким чином, сучасна професійна освіта ветеранів/ветеранок є одним із дієвих способів їх реінтеграції у цивільне життя. Пріоритетним завданням держави є створення оптимальних умов для здобуття ними якісної професійної освіти чи надання їм можливості підвищити кваліфікацію.

Подальші наукові розвідки спрямуємо на освітні технології, які використовуються у роботі з ветеранами/ветеранками російсько-української війни.

Список використаних джерел

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О.М. Денисюк та ін. ; ред. кол.: О.В. Епель, Т.Л. Лях, І.В. Силантьєва. Ужгород: РІК-У, 2023. 420 с. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47338/1/O_%20Epel_T_Liakh_I_Silantieva_APSR_FPS RSO_KSPSR.pdf.pdf
2. Деякі питання забезпечення професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України. Постанова Кабінету Міністрів України № 126 від 7 лютого 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/126-2025-%D0%BF#Text
3. Ординович В. Професійна адаптація ветеранів при їх переході від військового до цивільного життя: фактори впливу / Praca socjalna i psychologiczna: innowacje, strategie i możliwości [wydanie elektroniczne]: Zbiór materiałów okrągłego stołu z udziałem międzynarodowym. Kamieniec-Podolski – Łomża, 19 marca 2025 r. / Redakcja naukowa: Zoia Sharlovych, Marian Tripak, Oksana Palyliulko, Maryna Voloshchuk. Wydawnictwo: MANS w Łomży, 2025. S. 261–264. URL: Періодика науково-методичних праць | Кам'янець-Подільський державний інститут
4. Про схвалення Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України № 1209-р від 29 листопада 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-%D1%80#n12
5. Презентація «Стратегії переходу та інтеграції українських ветеранів до освіти і робочої сили». URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3908533-reintegracia-veteraniv-cerez-osvitu-i-pracevlastuvanna.html
6. Семигіна, Т., Столярик, О. (2024). Розвиток сильних сторін клієнтів соціальної роботи: Посібник. Таллінн: Teadmus. 257 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/377902391ROZVITOK_SILNIH_STORIN_KLIENTIV_SOCIALNOI_ROBOTI

Людмила Петришин,
професор, доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Блащак Ольга
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 231 Соціальна робота,
факультету педагогіки і психології,
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Анотація. *У роботі обґрунтовано актуальність розвитку креативності майбутніх соціальних працівників як головної складової їх професійної спроможності в умовах перетворення сучасного суспільства. Однозначно доведено, що сутність креативності як інтегративної якості особистості забезпечує здатність до творчого розв'язання професійних завдань. Визначено основні напрями розвитку креативності у процесі професійної підготовки, зокрема використання інтерактивних методів навчання, проєктної діяльності, тренінгових технологій, створення проблемно-орієнтованого освітнього середовища та розвитку рефлексивних умінь. Запропоновано системне поєднання зазначених напрямів з метою формування конкурентоспроможного фахівця соціальної сфери.*

Ключові слова: *креативність, майбутні соціальні працівники, творчість, компетентність.*

Виклад основного матеріалу. У сучасному суспільстві збільшується потреба у фахівцях соціальної сфери, які зможуть швидко адаптуватися та гнучкі до змін і матимуть змогу діяти в умовах невизначеності, при цьому зростає велика кількість спільних проблем, зокрема пов'язаних із міграцією, соціальною нерівністю, наслідками кризових явищ та війни. За умов ведення військових дій, особливого ваги набуває розвиток креативності майбутніх соціальних працівників, адже їхня фахова діяльність передбачає постійну взаємодію з різними категоріями населення, вирішення нестандартних життєвих обставин та пошук

індивідуальних підходів до кожного клієнта у вирішенні складних наслідків впливу війни. Як зазначає С. Гончаренко, сучасна освіта повинна бути спрямована не лише на передачу знань, а й на розвиток творчого потенціалу особистості [1, с. 155].

Креативність це не тільки навичка гарно писати вірші чи малювати, це значно складніший процес, адже це здатність людини мислити нестандартно, вміти дивитись на речі під різними кутами та шукати рішення проблеми оригінально і незвично для інших. У науковій теорії і практиці категорія креативності розглядається як спроможність до пошуку та творення нових задумів, цікавих підходів і нестандартних рішень, а у контексті професійної підготовки соціальних працівників вона виступає важливою частиною вмінь, що забезпечує ефективність соціальної допомоги та підтримки клієнтів [2].

Однією з головних сфер розвитку креативності є використання інтерактивних форм навчання. Пометун О., Пироженко Л. чітко визначають, що «організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Воно ефективно сприяє формуванню навичок і умінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва» [3, с.11].

Вважаємо, що використання інтерактивних форм у процесі розвитку креативності майбутніх соціальних працівників є необхідним, адже в їх основі лежить використання в освітньому процесі таких методів як: воркшоп, вебінар, мозковий штурм, дискусії, дебати, кейс-методи, рольові ігри та тренінгові вправи, застосування яких сприятиме розвитку креативного мислення, формуватиме вміння аналізувати ситуації та знаходити альтернативні шляхи розв’язання проблем.

Основоположними напрямами системного розвитку креативності, як особистісної властивості майбутніх соціальних працівників, на нашу думку виступають: *проблемно-орієнтований, мотиваційно-творчий, мультидисциплінарний.*

Аналізуючи проблемно-орієнтований напрям слід звернути увагу, що це сучасний освітній трендовий підхід, у якому навчання будується навколо вирішення реальних, складних проблем, аналізу реальних кейсів, а не просто опанування теоретичних знань [1; 2]. Така взаємодія створює умови, коли викладач ініціює проблемні ситуації, а студенти намагаються знайти шляхи їх вирішення, що розвиває інтелектуальні здібності та самоефективність, тому на нашу думку для системного розвитку

креативності цей напрям є просто необхідний, і відповідно є основоположним для розвитку майбутніх соціальних працівників.

Виділяючи засоби розвитку креативності проблемно-орієнтованого напряму варто звернути увагу на використання проєктних та тренінгових методик. Сисоєва С. конкретизує: «проекція, яка обумовлена активністю особистості, її сприйняттям, – це не просто механічний процес накладання суб'єктивного в процесі формування дії або проекція у власно, му значенні цього слова, а органічно вплетений у дію фактор, який визначає ефект будь-якого зовнішнього впливу. Таким чином, проективні методики є прийомами опосередкованого вивчення особистості, які базуються на створенні сприятливих умов, специфічної, пластичної стимулюючої ситуації для прояву тенденцій, установок, емоційних станів і інших особливостей особистості» [4, с. 264].

Зокрема, у процесі реалізації суспільних проєктів здобувачі освіти набувають досвіду планування, організації й оцінювання наслідків своєї діяльності. Вони навчаються працювати в команді, створювати нові ідеї генеруючи їх з безліч інших, розробляти нестандартні та інноваційні рішення суспільних проблем При цьому проєкти полегшують брати на себе відповідальність за наслідки своїх дій і розвиток навичок критичного мислення. Це дозволяє поєднувати теоретичні знання з практичними навичками, що є важливим для підготовки хорошого фахівця.

Вагомим складником проблемно-орієнтованого напряму розвитку креативності виступають тренінгові технології, які спрямовані на розвиток креативного мислення, емоційного інтелекту, комунікативних навичок та навичок саморегуляції. Вони надають можливість впроваджувати реальні ситуації соціальної роботи та відпрацьовувати різні поведінкові стратегії, які стануть у пригоді майбутнім соціальним працівникам у майбутньому [5]. Коли здобувач освіти практикує набуті навички, інформація не лише запам'ятовується, а й легко відтворюється, тому, їм беде легко зреалізувати у реаліях професійної діяльності.

Наступним, напрямом є мотиваційно-творчий, оскільки прагнення до самовираження, пошук нових ідей та прагнення до самовдосконалення є основними для розвитку креативності. Коли здобувачі освіти виявляють інтерес і усвідомлюють сенс у тому, що вони роблять, їхнє навчання стає більш ефективним та продуктивним. Тому важливо не лише передавати знання, а й сприяти самостійному мисленню та творчим підходам. Упроцесі фахової підготовки необхідно створювати навчальне середовище, де здобувачі освіти можуть вільно висловлювати свої думки, не боятися

помилятися, проявляти ініціативу та експериментувати з різними методами вирішення проблем.

Важливою складовою цього напряму є розвиток емоційного інтелекту, який дозволяє усвідомлювати власні емоції, керувати ними та розуміти інших, а ще тісно зв'язаний із креативністю [6]. Сильний емоційний інтелект сприяє розвитку емпатії, здатності ставити себе на місце іншого та ефективній міжособистісній взаємодії, що у свою чергу, допомагає краще керувати життєвими та професійними ситуаціями, налагоджувати ефективну комунікацію та підтримувати позитивний клімат у колективі. Окрім того, емоційний інтелект підвищує мотивацію до творчої роботи, сприяє відкритості до нового досвіду та покращує готовності до самовираження. Важливо, що розвиток емоційного інтелекту також сприяє здатності до рефлексії – здатності аналізувати власні дії, почуття та поведінку, робити відповідальні висновки та розвиватися далі. Це особливо важливо для майбутніх соціальних працівників, оскільки їхня робота безпосередньо пов'язана з допомогою людям і вимагає не лише спеціалізованих знань, а й творчого підходу до складних життєвих ситуацій.

Міждисциплінарний напрям особливо важливий у процесі розвитку креативності. Він інтегрує знання з різних галузей таких як: наука, психологія, соціологія, менеджмент і таким чином дозволяє отримати комплексне уявлення про соціальні проблеми та віднайти фахові рішення, що сприяє глибшому розумінню причин, взаємозв'язків та наслідків соціальних явищ, що важливо для професійної роботи соціальних працівників. Міждисциплінарний напрям дозволяє інтегрувати у навчальну діяльність майбутніх соціальних працівників різні методи, підходи та інструменти, тим самим підвищити ефективність соціальної підтримки та адвокації, що в свою чергу сприятиме гнучкості майбутніх соціальних працівників, адаптивності та здатності враховувати численні фактори в процесі професійної діяльності.

Висновки. Загалом, розвиток креативності майбутніх соціальних працівників – це складний, багатогранний та довготривалий процес, який не обмежується окремими методами чи підходами. Він вимагає системної організації навчального процесу, поєднання різних педагогічних технологій та активної субєкт-обєктної взаємодії, лише за таких умов можна підготувати фахівців, які будуть не лише компетентними, а й здатними до творчого мислення, адаптації та змін, і які можуть успішно працювати в реальній професійній практиці.

Підсумовуючи зауважимо, що розвиток креативності майбутніх соціальних працівників є однією з найважливіших передумов їхньої професійної підготовки та успішної роботи в сучасному суспільстві. Ключові шляхи досягнення цього включають міждисциплінарне, проблемно-орієнтоване, мотиваційно-творче навчальне середовище, орієнтоване на вирішення проблем, а також достатні ресурси, такі як проекти, навчальні куси та розвиток емоційного інтелекту. Комплексне впровадження означених напрямів сприяє розвитку професійних навичок, розвитку креативного мислення та вихованню конкурентоспроможних фахівців у соціальній сфері. Перспективною відправною точкою для подальших досліджень є розробка ефективних методів розвитку творчої компетентності майбутніх соціальних працівників у процесі їх фахової підготовки.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям. Київ : Либідь, 2010. 320 с.
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. Київ : Міленіум, 2006. 344 с.
3. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ: А.С.К., 2004. 192 с. https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi73/0054143.pdf
4. Коваль Л. В. Проєктна діяльність у професійній підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери. *Педагогічні науки*. 2021. № 2. С. 45–50.
5. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості. Київ : Міленіум, 2006. 344 с. https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi73/0054143.pdf
6. Романова І. Д. Рефлексія як чинник професійного розвитку майбутніх соціальних працівників. *Соціальна педагогіка: теорія та практика.* 2020. № 1. С. 78–83.

Дмитро Приймак
здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
м. Київ

ПОКЛИКАННЯ ДО СЛУЖІННЯ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

У статті розглянуто питання формування покликання до служіння як важливого елементу професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників. Проаналізовано сутність професійного покликання, його

вплив на мотивацію, цінності та готовність до професійної діяльності у сфері соціальної роботи. Визначено роль освітніх програм, практичної підготовки та психологічного супроводу у розвитку професійної ідентичності студентів. Наголошено на значенні внутрішньої мотивації та етичних цінностей у формуванні покликання до служіння людям. Зроблено висновок про те, що розвиток професійної ідентичності та усвідомлення покликання до служіння сприяє ефективності майбутньої соціальної діяльності та готовності до роботи з вразливими категоріями населення.

Ключові слова: *професійна ідентичність, покликання до служіння, соціальний працівник, професійна мотивація, етичні цінності, соціальна робота, підготовка фахівців.*

Професійна ідентичність є однією з ключових складових успішної соціальної роботи, оскільки вона визначає ставлення фахівців до своєї діяльності, його мотивацію, цінності та готовність ефективно взаємодіяти з вразливими категоріями населення. Особливо важливою складовою професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників є покликання до служіння, яке проявляється у внутрішній мотивації допомагати людям, відчутті відповідальності та усвідомленні значущості професії для суспільства.

В сучасних умовах розвитку соціальної сфери зростає потреба у високопрофесійних фахівцях, здатних діяти не лише на рівні технічного виконання завдань, а й у контексті етичних, психологічних та соціальних аспектів роботи. Недостатнє усвідомлення власного покликання та слабка професійна ідентичність можуть призводити до професійного вигорання, зниження мотивації та ефективності соціальної діяльності. тому формування покликання до служіння у процесі професійної підготовки є актуальним завданням сучасної освіти у сфері соціальної роботи [2, с.55].

Покликання до служіння розглядається як внутрішня мотивація, яка стимулює соціального працівника активно сприяти поліпшенню якості життя людей, розв’язувати соціальні проблеми та підтримувати тих, хто потребує допомоги. Наукові дослідження показують, що покликання тісно пов’язане з етичними цінностями професії, такими як гуманізм, соціальна справедливість, емпатія та готовність до самопожертви в інтересах інших.

Формування професійної ідентичності та усвідомлення покликання відбувається через комплекс освітніх, практичних та психологічних впливів. Серед них виділяють: навчальні освітні програми, що містять теоретичні освітні компоненти з соціальної роботи, етики, психології, педагогіки, що допомагають здобувачам освіти усвідомити роль та

соціальну значущість професії; практичну підготовку, проходження практики та стажувань у соціальних установах, робота з різними категоріями отримувачів послуг, що дозволяє відчути реальні потреби отримувачів послуг та оцінити власні можливості впливу та надання соціальних послуг; психологічний супровід та коучінг, який сприяє саморефлексії здобувачів освіти, розвитку емоційної стійкості, усвідомленню власних цінностей і внутрішньої мотивації до служіння [1, с.490].

Дослідження ефективності формування професійної ідентичності показують, що здобувачі освіти, які усвідомлюють своє покликання, демонструють вищий рівень відповідальності, готовності до роботи в складних соціальних ситуаціях та здатності підтримувати отримувачів послуг у кризових обставинах. Вони частіше проявляють ініціативу, ефективніше працюють у команді та демонструють стійкість до професійного вигорання.

Ключовим аспектом є інтеграція етичних та гуманістичних цінностей у процес навчання та практики. Усвідомлення здобувачами освіти значення соціальної роботи для суспільства сприяє формуванню відчуття професійної місії та особистої відповідальності за результати своєї діяльності [4, с. 209].

Таким чином, покликання до служіння є не лише мотиваційним чинником, але й центральним елементом професійної ідентичності майбутнього соціального працівника. Воно формує внутрішню спрямованість особистості майбутнього фахівця на підтримку отримувачів послуг, розвиток професійних компетенцій та етичну поведінку у професійній діяльності.

Отже, покликання до служіння є невід’ємною складовою професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників. Усвідомлення власного покликання сприяє розвитку внутрішньої мотивації, формуванню етичних цінностей та готовності до ефективної соціальної діяльності, що є критично важливим для роботи з вразливими категоріями населення.

Перспективи подальших наукових досліджень полягають у розроблені методичних підходів до формування покликання у процесі професійної підготовки, вивчені впливу практичної підготовки та психологічного супроводу на розвиток на розвиток професійної ідентичності, а також у дослідженні механізмів запобігання професійному вигоранню шляхом підвищення усвідомлення покликання до служіння.

Список використаних джерел

1. Бибик, Д. (2020). Модель формування соціального лідерства у майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки. Social Work and Education. Vol. 7, № 4. Ternopil-Aberdeen, 2020. pp. 483-496.
2. Міхеєва О.Ю. Соціальна педагогіка: курс лекцій. Київ: Компринт, 2022. 558 с. С.55
3. Плесканьов Д.В., Співак Я.О. (2024) Професійний імідж майбутніх соціальних працівників як наукова проблема. Інноваційна педагогіка. Соціальна педагогіка. Випуск 72. С.217-220.
4. Тернопільська В.І. Структура професійної компетентності майбутнього фахівця. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка. 2012. Вип. 9. т. 2. С. 208–213

Ольга Сорока
професор, доктор педагогічних наук,
завідувач кафедри соціальної роботи та
соціальної педагогіки
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль

PR-ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті порушено проблему використання PR-технологій як ефективного інструменту управління освітнім середовищем у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників. Представлено авторське трактування поняття «PR-технології», які розглядаються як комплекс цілеспрямованих комунікативних прийомів, методів і процедур впливу на громадську думку, спрямованих на підвищення ефективності комунікації та досягнення визначених управлінських і освітніх цілей. Особливу увагу зосереджено на класифікації PR-засобів і можливостях їх використання в управлінні освітнім середовищем закладу вищої освіти, зокрема у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Обґрунтовано значення PR-технологій для формування позитивного іміджу закладу освіти, розвитку партнерської взаємодії та підвищення конкурентоспроможності освітніх програм у сфері соціальної роботи.

Ключові слова: *PR-технології, освітнє середовище, майбутні фахівці соціальної сфери, професійна підготовка, освітні компоненти.*

Глобалізація ринку освіти, зростання приватного сектору в галузі освіти, впровадження цифрових технологій, загальний перехід на онлайн-навчання в умовах російсько-української війни, стрімке зростання масових відкритих онлайн-курсів загострюють проблеми закладів вищої освіти із залученням абітурієнтів. Дослідники відзначають, що сучасні університети відчувають серйозний тиск і боротьбу за своїх студентів не тільки з боку класичних ЗВО, а й нових онлайн-гравців [5]. Крім того, останнім часом намітилася тенденція до зниження інтересу до вищої освіти з боку випускників шкіл, що активно обговорюється в засобах масової інформації.

Сучасна система вищої освіти України функціонує в умовах суттєвих демографічних викликів, міграційних процесів та посилення конкуренції на ринку освітніх послуг. Значна частина потенційних абітурієнтів орієнтується на здобуття освіти за кордоном, що призводить до скорочення контингенту вступників до вітчизняних закладів вищої освіти. Крім того, конкурентне середовище посилюється завдяки розвитку альтернативних освітніх програм, онлайн-навчання та міжнародних освітніх ініціатив. За таких умов найбільший попит мають заклади вищої освіти, які характеризуються позитивною репутацією, сформованим іміджем та високим рівнем суспільної довіри. Тому одним із актуальних завдань сучасного освітнього менеджменту є розроблення та реалізація ефективних стратегій просування закладу вищої освіти із використанням PR-технологій, спрямованих на зміцнення його конкурентних переваг і формування позитивного громадського іміджу.

Ефективна PR-діяльність закладу вищої освіти можлива за умови гармонійного поєднання якісного управління освітнім процесом із цілеспрямованою роботою щодо залучення абітурієнтів. Вона передбачає врахування суспільних запитів, чітке визначення соціально значущих орієнтирів діяльності закладу та формування його конкурентних переваг на ринку освітніх послуг. У зв’язку з цим зарубіжні науковці активно наголошують на важливій ролі бренду в розвитку позитивного іміджу університетів, зміцненні їхньої репутації та підвищенні конкурентоспроможності [2; 3; 4].

Як зазначають фахівці у сфері PR (В. Королько, В. Мойсеєв, Г. Почепцов та інші), одним із важливих інструментів підвищення ефективності діяльності закладів вищої освіти є використання саме PR-технологій. Особливого значення, на нашу думку, вони набувають у підготовці майбутніх соціальних працівників, оскільки сприяють налагодженню ефективної взаємодії закладу освіти з громадою,

соціальними партнерами, роботодавцями та потенційними вступниками. Крім того, PR-технології забезпечують формування позитивного іміджу освітньої установи, підвищують рівень суспільної довіри до неї та сприяють популяризації соціальної роботи як суспільно значущої професії.

Попри різноманітність підходів до трактування сутності «PR», науковці та практики здебільшого спираються на позицію С. Блека, В. Королька, О. Некрасової, які визначають PR як «науку і мистецтво, сукупність прийомів, методів, технологій і заходів, спрямованих на досягнення гармонії суб'єкта із зовнішнім середовищем, у якому він функціонує» [1]. У контексті діяльності закладів вищої освіти це передбачає побудову ефективної комунікації із зацікавленими сторонами, формування позитивної громадської думки та підтримку соціально відповідального образу освітньої організації.

Зв'язки з громадськістю сьогодні розглядаються як самостійна система технологій, спрямованих на створення, розвиток і поширення позитивного образу організації чи установи в суспільній свідомості. Їх основною метою є формування стійкого позитивного сприйняття діяльності суб'єкта та закріплення його репутації у системі суспільних цінностей. У контексті закладів вищої освіти PR-технології виступають важливим інструментом управління освітнім середовищем, сприяючи розвитку ефективної комунікації між усіма учасниками освітнього процесу, зміцненню партнерських зв'язків із роботодавцями та громадськими організаціями, а також популяризації освітніх програм.

Особливого значення PR-технології набувають у підготовці майбутніх соціальних працівників, професійна діяльність яких безпосередньо пов'язана із соціальною взаємодією, комунікацією та роботою з різними категоріями населення. Сутність PR-технологій у цьому випадку полягає не лише в інформуванні цільової аудиторії про якість освітніх послуг та професійний рівень науково-педагогічних працівників, а й у формуванні позитивного відношення до професії соціального працівника, підвищенні її суспільного престижу та залученні молоді до соціально значущої діяльності. У цьому аспекті PR-діяльність закладів вищої освіти має багато спільного з комунікаційними практиками інших організацій, однак вирізняється своєю соціальною спрямованістю та орієнтацією на суспільне благо.

У нашому розумінні, *PR-технології – це комплекс цілеспрямованих комунікативних прийомів, методів і процедур впливу на громадську думку, спрямованих на підвищення ефективності комунікації та досягнення визначених управлінських і освітніх цілей*.

Як інструмент управління освітнім середовищем, PR-технології забезпечують інформування, об'єднання та активне залучення учасників освітнього процесу до спільної діяльності, сприяючи формуванню позитивного іміджу закладу освіти та освітніх програм. Особливого значення вони набувають у підготовці майбутніх соціальних працівників, оскільки створюють умови для розвитку професійної комунікації, соціальної активності, громадянської відповідальності та партнерської взаємодії з різними соціальними інституціями.

Важливим засобом реалізації PR-технологій є організація спеціальних заходів, до яких активно залучаються здобувачі освіти, викладачі, роботодавці та представники громадськості. Такі заходи розглядають як форми перформативної комунікації, що поєднують вербальні, візуальні та символічні засоби впливу, сприяють згуртуванню академічної спільноти та підтримують освітні традиції. Прикладами таких заходів можуть бути День знань, День відкритих дверей, благодійні та волонтерські акції, ярмарки соціальних ініціатив, зустрічі з представниками соціальних служб і громадських організацій тощо.

Доцільно звернути увагу на класифікацію PR-засобів та можливості їх використання в управлінні освітнім середовищем закладу вищої освіти, зокрема у процесі підготовки майбутніх соціальних працівників. До таких засобів можна віднести:

— досягнення закладу освіти та учасників освітнього процесу: освітні, наукові та інноваційні здобутки викладачів і здобувачів освіти; участь у міжнародних проєктах і програмах; позиції закладу в освітніх рейтингах;

— внутрішні події закладу освіти: ювілейні дати, святкові заходи, відзначення професійних досягнень, вручення грамот, подяк, премій і відзнак студентам та викладачам;

— заходи для засобів масової інформації та громадськості: прес-конференції, брифінги, круглі столи, онлайн-конференції, публічні обговорення актуальних соціальних проблем;

— участь у розв'язанні суспільно значущих проблем: організація дискусійних платформ, проведення науково-практичних семінарів, майстер-класів, відкритих / гостьових лекцій, реалізація соціальних проєктів, волонтерських ініціатив, співпраця з громадськими організаціями та соціальними службами;

— корпоративна культура закладу освіти: історія та традиції ЗВО, його місія, цінності та соціальна відповідальність, фірмовий стиль, символіка, інформаційна продукція;

— спеціально організовані публічні заходи: дні відкритих дверей, презентації освітніх програм, профорієнтаційні заходи, конкурси, форуми, урочисті церемонії, зустрічі з фахівцями-практиками у сфері соціальної роботи;

— партнерська взаємодія: співпраця із соціальними установами, органами державної влади та місцевого самоврядування, громадськими організаціями, роботодавцями, випускниками закладу освіти, а також залучення додаткових ресурсів через грантову діяльність і фандрейзинг.

Зазначені PR-засоби сприяють формуванню позитивного іміджу закладу вищої освіти, розвитку його комунікаційного потенціалу, посиленню взаємодії із зовнішніми стейкхолдерами та створенню сприятливого освітнього середовища для професійної підготовки майбутніх соціальних працівників.

Отже, заклади вищої освіти мають активно використовувати PR-технології як важливий інструмент управління освітнім середовищем. В умовах розвитку ринкових відносин і посилення конкуренції на ринку освітніх послуг університети змушені впроваджувати сучасні комунікаційні стратегії, спрямовані на формування позитивного іміджу, популяризацію освітніх програм та підвищення власної конкурентоспроможності. Ефективне застосування PR-технологій сприяє не лише просуванню освітніх послуг, а й налагодженню партнерської взаємодії із громадськістю, роботодавцями та потенційними вступниками, що є особливо важливим у підготовці майбутніх соціальних працівників.

Список використаних джерел

1. Королько В. Г., Некрасова О. В. Зв’язки з громадськістю. Наукові основи, методика, практика: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / 3-те вид., допов. і переробл. К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 831 с.
2. Chapleo C. What defines “successful” university brands? *International Journal of Public Sector Management*, 2010, No. 23 (2), pp. 169–183.
3. Dholakia R. R., Acciardo L. A. Branding a state university: Doing it right. *Journal of Marketing for Higher Education*, 2014, No. 24 (1), pp. 144–163.
4. Erdogmus I. E., Ergun S. Understanding university brand loyalty: The mediating role of attitudes towards the department and university. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 2016, No. 229, pp. 141–150.
5. Joseph M., Mullen E., Spake D. F. University branding: Understanding students’ choice of an educational institution. *Journal of Brand Management*, 2012. No, 20 (1), pp. 1–12.

Ігор Стечишин
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
Тернопіль, Україна

СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НАВЧАННЯМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У статті розглянуто роль систем управління навчанням (LMS) у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Показано їх значення для формування компетентностей, інтеграції теорії та практики, а також забезпечення якості освітнього процесу.

***Ключові слова**: системи управління навчанням, професійна підготовка, соціальна робота, цифрова трансформація, якість освіти.*

Сучасна професійна освіта соціальних працівників перебуває в умовах постійних змін, що зумовлені як глобальними процесами цифровізації, так і специфічними викликами українського суспільства. Війна, соціальні кризи, зростання потреб у підтримці різних категорій населення – усе це вимагає від майбутніх фахівців високого рівня професійної компетентності, здатності швидко адаптуватися до нових умов та використовувати сучасні інструменти для вирішення соціальних проблем. У цьому контексті системи управління навчанням (Learning Management Systems, LMS) стають не лише технічним засобом організації освітнього процесу, але й стратегічним ресурсом для формування нового покоління соціальних працівників.

LMS створюють інтегроване освітнє середовище, яке поєднує традиційні та інноваційні форми навчання. Вони дозволяють викладачам розміщувати навчальні матеріали, організовувати дискусії, проводити тестування та здійснювати моніторинг успішності студентів. Для майбутніх соціальних працівників це означає можливість працювати з реалістичними кейсами, моделювати професійні ситуації, аналізувати соціальні проблеми та пропонувати шляхи їх вирішення. LMS стають платформою, де теорія поєднується з практикою, а навчання набуває інтерактивного та прикладного характеру.

Особливе значення LMS мають у формуванні ключових компетентностей. Соціальний працівник повинен володіти

комунікативними навичками, здатністю до аналітичного мислення, умінням працювати в команді та дотримуватися етичних стандартів. LMS дозволяють створювати навчальні завдання, які спрямовані на розвиток цих компетентностей. Наприклад, групові проєкти у віртуальному середовищі сприяють формуванню навичок співпраці, а інтерактивні дискусії – розвитку комунікативної компетентності.

Не менш важливим є аспект індивідуалізації навчання. LMS надають студентам можливість працювати у власному темпі, обирати додаткові ресурси для поглибленого вивчення теми, отримувати персоналізований зворотний зв'язок [1, с. 9]. Це особливо актуально для соціальної роботи, де майбутні фахівці стикаються з різними категоріями клієнтів і повинні мати широкий спектр знань та навичок. Індивідуалізація навчання дозволяє враховувати особливості кожного студента, його професійні інтереси та потреби.

Важливим завданням сучасної освіти є забезпечення її якості. LMS відкривають нові можливості для моніторингу навчальних досягнень, аналізу результатів тестування, відстеження активності студентів. Це створює умови для об'єктивної оцінки рівня сформованості компетентностей, а також для корекції навчальних програм відповідно до потреб студентів і вимог професійної діяльності. Викладач отримує інструменти для аналізу освітнього процесу, а студент – чітке розуміння власних досягнень і напрямів розвитку.

У післядипломній освіті LMS стають незамінним інструментом підвищення кваліфікації соціальних працівників. Вони дозволяють організовувати дистанційні курси, семінари, тренінги, що робить процес навчання більш доступним і гнучким [2, с. 75]. Це особливо важливо в умовах воєнних та післявоєнних викликів, коли традиційні форми навчання можуть бути обмежені. LMS забезпечують безперервність освіти, що є ключовим чинником професійного розвитку фахівців соціальної сфери [3, с. 99].

Варто наголосити, що використання LMS у підготовці соціальних працівників сприяє формуванню цифрової культури майбутніх фахівців. Вони навчаються працювати з електронними ресурсами, використовувати інструменти онлайн-комунікації, що є необхідним у сучасному суспільстві. Соціальний працівник, який володіє цифровими компетентностями, здатний ефективніше взаємодіяти з клієнтами, організовувати інформаційні кампанії, залучати ресурси для вирішення соціальних проблем [4, с. 46].

Окремої уваги заслуговує питання інтеграції LMS у систему вищої освіти України. Багато університетів уже використовують такі платформи, проте їхній потенціал ще далеко не вичерпаний. Необхідно розробляти методичні рекомендації щодо використання LMS у професійній підготовці соціальних працівників, створювати навчальні курси, які враховують специфіку соціальної роботи, а також забезпечувати підготовку викладачів до роботи з цифровими інструментами.

У перспективі LMS можуть стати основою для створення єдиного освітнього простору, де поєднуються університетська та післядипломна освіта. Це дозволить забезпечити безперервність професійного розвитку соціальних працівників, створити умови для обміну досвідом між студентами та практиками, а також підвищити якість соціальної роботи в цілому.

Таким чином, системи управління навчанням виступають потужним інструментом професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Вони забезпечують інтеграцію теорії та практики, сприяють формуванню компетентностей, підтримують індивідуалізацію навчання та підвищують якість освіти. LMS відкривають нові перспективи для розвитку професійної освіти, відповідають сучасним викликам і потребам суспільства, а також створюють умови для формування цифрової культури майбутніх фахівців соціальної сфери.

Список використаних джерел

1. Бугайчук К. Л. Змішане навчання: теоретичний аналіз та стратегія впровадження в освітній процес вищих навчальних закладів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2016. Т. 54. № 4. С. 1–18.
2. Лисенко І. М. Організація дистанційного та змішаного навчання на платформі Moodle. *Наукові записки* [Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя]. Серія «Психолого-педагогічні науки». 2023. Вип. 2. С. 79–88.
3. Мосіюк О. О. Використання системи moodle для організації змішаного процесу навчання майбутніх видавців комп'ютерній графіці. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Педагогічні науки. 2016. Вип. 3. С. 97–101.
4. Стрілець С. І., Запорожченко Т. П. Основи роботи в середовищі Moodle: навч. Посібник. Чернігів: Десна Поліграф, 2015. 60 с.

Андрій Ушаков

здобувач третього рівня вищої освіти

спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки,

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті порушено проблему формування комунікативної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи у процесі професійної підготовки. Акцентовано увагу на необхідності використання інтегративного підходу, що передбачає поєднання теоретичної, практичної та комунікативної складових професійного навчання. Висвітлено роль професійно орієнтованих дисциплін, практичної підготовки, менторства та практик «вуличної комунікації» у розвитку комунікативних умінь майбутніх соціальних працівників. Зазначено, що впровадження інтерактивних і практикоорієнтованих форм навчання у межах освітніх компонентів «Комунікація професійної діяльності», «Менеджмент соціальної роботи», «Соціальна терапія» та інших сприяє формуванню здатності до ефективної професійної взаємодії, розвитку емпатії, навичок конструктивного діалогу та готовності до роботи з різними категоріями клієнтів.

***Ключові слова**: професійне спілкування, професійна підготовка, майбутні фахівці соціальної сфери, майбутні бакалаври соціальної роботи, комунікативна компетентність, менторська діяльність, вулична робота.*

Соціальна робота належить до сфери допомагаючих професій, у межах яких професійна діяльність ґрунтується на ефективній міжособистісній взаємодії, підтримці та налагодженні конструктивної комунікації з клієнтом. Майбутній соціальний працівник повинен не лише надавати кваліфіковану допомогу, а й уміти формувати довірливі взаємини, мотивувати клієнта до подолання життєвих труднощів, сприяти розвитку віри у власні можливості та створювати умови для продуктивного спілкування. Важливого значення набуває здатність фахівця не тільки переконливо висловлювати власну думку, консультувати й підтримувати, а й уважно слухати, розуміти емоційний стан співрозмовника та адекватно реагувати на його потреби. Сукупність зазначених умінь, навичок і особистісних якостей інтегрується у комунікативній компетентності, яка є важливою складовою професійної підготовки майбутніх бакалаврів соціальної роботи.

Імпонує визначення комунікативної компетентності, запропоноване О. Соболенко й О. Крикуновою: «це система внутрішніх ресурсів ефективного розв'язання фахових завдань з позицій спілкування, ролей, стереотипів, установок, знань, умінь, навичок особистості» [4, с. 179]. К. Штомпель наголошує, що «комунікативна компетентність майбутніх фахівців у галузі соціальної роботи є комплексом знань, навичок та умінь, необхідних для ефективної взаємодії з людьми у різних соціальних ситуаціях, виявлення здатності розуміти потреби інших, встановлювати та підтримувати позитивні стосунки, ефективно спілкуватися, вирішувати конфлікти та працювати в команді» [5, с. 190].

Специфіка комунікації соціального працівника полягає насамперед у тому, що професійна взаємодія відбувається з клієнтом, який перебуває у складній життєвій ситуації або кризовому стані. Прагнення людини якнайшвидше розв'язати власну проблему нерідко супроводжується емоційною напруженістю, дратівливістю, потребою у підвищеній увазі, підтримці, співчутті та розумінні. Це може ускладнювати конструктивний діалог, знижувати здатність клієнта до об'єктивного аналізу ситуації та перетворювати спілкування переважно на емоційний монолог. За таких умов професійна діяльність соціального працівника потребує сформованої комунікативної компетентності, важливими складниками якої є вміння вести етичний діалог, активно слухати, проявляти емпатію, толерантність, емоційну стійкість і здатність вибудовувати довірливу взаємодію з клієнтом.

Морально-етичне спілкування передбачає опору на гуманістичні та етичні принципи, урахування індивідуально-психологічних особливостей клієнта, розуміння його проблеми та специфіки поведінки в умовах фрустрації. Стан фрустрації змінює звичні моделі поведінки людини, що необхідно враховувати соціальному працівникові у процесі професійної взаємодії. Важливо усвідомлювати, що прояви емоційної нестабільності чи неадекватної поведінки часто зумовлені стресовою ситуацією, яка потребує підтримки та конструктивного розв'язання. Саме сформована культура морально-етичного спілкування дає змогу соціальному працівникові здійснювати продуктивну комунікацію, коректно поводитися у кризових ситуаціях і надавати максимально ефективну професійну допомогу.

У сучасній науково-педагогічній літературі представлено різні підходи до формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи [1; 2], проте особливий науковий інтерес становить саме інтегративний підхід, оскільки він забезпечує цілісне поєднання

теоретичної, практичної та особистісної складових професійної підготовки.

Реалізація інтегративного підходу до формування комунікативної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи передбачає взаємозв'язок професійно орієнтованих дисциплін, практичної підготовки, організацію менторства як важливих компонентів професійної комунікативної підготовки, а також упровадження практик «вуличної комунікації» у межах практичних занять із освітніх компонент («Комунікація професійної діяльності», «Менеджмент соціальної роботи», «Соціальна терапія» тощо).

Під час вивчення професійно орієнтованих дисциплін («Вступ до спеціальності», «Теорія соціальної роботи», «Основи PR», «Тренінгові технології», «Технології соціальної роботи» тощо) здобувачі освіти закріплюють набуті знання, опановують особливості спілкування з різними категоріями населення. На рівні теоретичної підготовки, практичних занять і моделювання професійних ситуацій майбутні соціальні працівники набувають умінь слухати й чути клієнта, здійснювати комунікацію з людиною, яка перебуває у складній життєвій ситуації, враховувати їхні вікові, статусні та індивідуально-психологічні особливості, моделювати способи розв'язання конфліктних ситуацій, ухвалювати професійні рішення, здійснювати конструктивний діалог та аргументовано відстоювати власну позицію.

Важливу роль у формуванні комунікативної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи відіграє виробнича й професійно орієнтована практики. Саме в умовах реальної професійної діяльності відбувається закріплення та вдосконалення комунікативних умінь. Під час проходження практики здобувачі освіти мають можливість спостерігати за особливостями професійної комунікації соціального працівника, аналізувати труднощі, що виникають у взаємодії з різними категоріями клієнтів, а також способи їх подолання. Безпосереднє включення у професійну діяльність сприяє застосуванню набутих під час навчання комунікативних знань, розвитку вмінь вести діалог, встановлювати довірливий контакт, аналізувати власну поведінку та вдосконалювати професійно значущі якості.

У процесі професійно орієнтованої практики здобувачі освіти набувають досвіду комунікації з різними категоріями населення, що дає змогу оцінити рівень власної готовності до ефективної професійної взаємодії та виявити напрями подальшого професійного саморозвитку. Водночас важливим і перспективним компонентом формування

комунікативної компетентності є менторинг, який сприяє професійній підтримці, розвитку навичок міжособистісної взаємодії та формуванню професійної впевненості майбутніх соціальних працівників.

Характеризуючи менторингову дільність, Л. Сакун, Ю. Вєдєніна, Д. Ващенко підкреслюють, що «її сутність можна визначити як метод навчання та розвитку персоналу, під час якого більш досвідчений працівник ділиться знаннями зі своїми колегами протягом певного часу» [3, с. 88].

Слід зазначити, що менторинг спрямований на вдосконалення та розвиток менти як особистості, а також на формування професійно значущих якостей і здібностей майбутнього соціального працівника, зокрема у сфері комунікативної діяльності. Процес формування комунікативних навичок під керівництвом ментора відбувається найбільш ефективно, оскільки ґрунтується на безпосередній професійній взаємодії, підтримці та передачі практичного досвіду. Особливість менторингу полягає в тому, що в процесі навчання менти ментор також удосконалює власні професійні та соціально-комунікативні компетентності, розширює досвід міжособистісної взаємодії та професійного спілкування. Така взаємодія сприяє формуванню партнерських відносин, розвитку професійної рефлексії та підвищенню рівня готовності майбутніх бакалаврів соціальної роботи до ефективної комунікації з різними категоріями клієнтів.

Ще одним ефективним засобом формування комунікативної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи є практика «вуличної комунікації», яка організовується в межах практичних занять з освітніх компонент «Технології соціальної роботи» й «Практикум з соціальної роботи». Практика «вуличної комунікації» розглядається як особливий вид міжособистісної взаємодії, що передбачає спілкування з незнайомими людьми у повсякденних життєвих ситуаціях – у транспорті, магазинах, парках, громадських місцях тощо. Такий формат комунікації сприяє розвитку вмінь встановлювати контакт із незнайомими співрозмовниками, привертати їхню увагу, ініціювати діалог і підтримувати конструктивну бесіду. У процесі такої взаємодії майбутні соціальні працівники вчаться аргументовано висловлювати власну позицію, обговорювати соціально значущі проблеми, виявляти емпатію, переконувати співрозмовника та сприяти прийняттю конструктивних рішень. Практика «вуличної комунікації» також формує впевненість у професійному спілкуванні, гнучкість комунікативної поведінки та

готовність до взаємодії з різними категоріями клієнтів у реальних соціальних умовах.

Підтримуємо О. Соболенко й О. Крикунову в тому, що «формування комунікативної компетентності студентів неможливе без врахування специфіки майбутньої професії, яка має відображати ситуації із професійної діяльності; процес вирішення засобами мови невербальних, поведінкових завдань; готовність до взаємодії з партнером у мовному спілкуванні; розширення комунікації; розвиток мовного чуття; рефлексивну діяльність; процес навчання у діалоговому режимі» [4, с. 181].

Отже, формування комунікативної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи має здійснюватися системно, на засадах інтегративного та практикоорієнтованого підходів. Комунікативна компетентність виступає не лише важливою професійною якістю соціального працівника, а й необхідною надпрофесійною навичкою, що забезпечує ефективну взаємодію з клієнтами та успішну професійну діяльність. Її сформованість сприяє професійній адаптації майбутніх фахівців соціальної сфери, розвитку впевненості у спілкуванні, підвищенню результативності соціальної роботи, а також створює передумови для профілактики професійного вигорання та професійної деформації.

Список використаних джерел

1. Ковальова О. А. Модель соціально-комунікативної компетентності. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*, 2014, № 11 (30) /11, 27–33.
2. Олійник К. С. Характеристика комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників як невід'ємного складника професіоналізму. *Інноваційна педагогіка*, 2019, Вип. 18. Т. 2, 50–54.
3. Сакун Л. М., Вєдєніна Ю. Ю., Ващенко Д. В. Застосування менторингу для стимулювання працівників підприємств. *Економічний форум*, 2020, 3, 84–88.
4. Соболенко О. І., Крикунова О. В. Комунікативна компетентність майбутнього соціального працівника у змісті фахової підготовки. *Modern engineering and innovative technologies*, 2020, 24(5), 178–182.
5. Штомпель К. Комунікативна компетентність у професійній діяльності соціального працівника. *Соціальна робота та соціальна освіта*, 2025, Вип. 2 (15), 186–192.

Світлана Чернета,

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри соціальної роботи
та педагогіки вищої школи,
Волинський національний
університет іменбі Лесі Українки, м. Луцьк

СПРИЯННЯ ЗАЙНЯТОСТІ МОЛОДІ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Автор розглядає сприяння зайнятості молоді як пріоритетний напрям державної соціальної політики, визначає основні проблеми працевлаштування та роль державних інституцій у їх вирішенні, обґрунтовує значення регіональних програм і сучасних інструментів підтримки молоді в умовах воєнних викликів для підвищення її конкурентоспроможності та ефективної інтеграції в ринок праці.

***Ключові слова*:** *зайнятість молоді, державна соціальна політика, молодіжне безробіття, Державна служба зайнятості, регіональні програми, молодіжна політика.*

Сприяння зайнятості молоді є одним із важливих напрямів сучасної державної соціальної політики, адже саме молоде покоління формує основу суспільного потенціалу і визначає вектор його соціально-економічного розвитку. У сучасну епоху глобалізації, цифрової трансформації економіки та швидких змін ринку праці, значно зростають вимоги до професійної мобільності, адаптивності й конкурентоспроможності молодого покоління. Проте багато молодих людей стикаються з перешкодами під час пошуку роботи, що відображається в недоліках практичного досвіду, невідповідності освітньої підготовки запитам роботодавців, поширенні нестандартних форм зайнятості та нестабільності першого робочого місця. Це поглиблює ризики соціальної незахищеності, економічної залежності й трудової міграції серед молоді.

Значущість цієї проблеми особливо зростає в українському контексті під час воєнного стану та повоєнного відновлення. Ці процеси супроводжуються істотними структурними змінами економіки, скороченням робочих місць в окремих секторах, а також вимушеною внутрішньою та зовнішньою міграцією населення. В таких умовах пріоритетом державної політики у сфері зайнятості молоді має стати не лише забезпечення робочих місць, але й створення сприятливих умов для професійного зростання, самореалізації та активної інтеграції молоді в суспільне життя.

Молодь формує перспективний трудовий потенціал держави, визначає інноваційні можливості економіки та виступає важливим ресурсом повоєнного відновлення країни. В той же час, молодь є однією з найбільш уразливих соціально-демографічних груп на ринку праці, особливо на етапі пошуку першого робочого місця, професійної адаптації та набуття практичного досвіду [7]. Ефективному працевлаштуванню молодих людей перешкоджають не лише індивідуальні чинники, а й недосконаліть державного механізму регулювання процесів молодіжної зайнятості.

Нормативно-правова база України передбачає низку гарантій щодо сприяння працевлаштуванню молоді, зокрема через Закони України «Про зайнятість населення» [4], «Про основні засади молодіжної політики» [5], норми Кодексу законів про працю України [2], а також державні й цільові програми підтримки молоді. Законодавство містить положення про додаткові гарантії для молоді та про надання першого робочого місця, однак на практиці ці механізми реалізуються недостатньо ефективно. Зокрема, роботодавці часто не зацікавлені у працевлаштуванні випускників через відсутність у них досвіду, а квотний механізм не завжди забезпечує реальне включення молодих людей у сферу продуктивної зайнятості.

Важливою інституцією реалізації державної політики у сфері зайнятості молоді є Державна служба зайнятості, яка виконує посередницькі, інформаційні, профорієнтаційні, консультаційні та соціально-захисні функції.. Її діяльність спрямована на полегшення входження молодих людей на ринок праці, підвищення їх конкурентоспроможності та зниження рівня безробіття. Державна служба зайнятості сприяє підбору роботи, організовує професійне навчання, перепідготовку та стажування, що особливо важливо для молоді без досвіду роботи.

Водночас вона забезпечує соціальний захист безробітної молоді, підтримує розвиток підприємницьких ініціатив та взаємодіє з роботодавцями для узгодження попиту і пропозиції на ринку праці. Діяльність Державної служби зайнятості спрямована на комплексну підтримку молоді, її професійну реалізацію та інтеграцію в економічне життя суспільства.

Окремої уваги потребує проблема невідповідності професійної підготовки молоді актуальним потребам ринку праці. На сьогодні існує суперечність між очікуваннями роботодавців та реальним рівнем практичної підготовки випускників. Саме тому одним із ключових напрямів державної соціальної політики має стати розвиток професійного

навчання впродовж життя, удосконалення системи кваліфікацій, упровадження дуальної освіти, стимулювання стажувань і створення в закладах освіти підрозділів із супроводу працевлаштування випускників.

Аналіз регіональних аспектів зайнятості в Україні дає підстави стверджувати, що в умовах війни та повоєнної трансформації ринку праці проблема молодіжної зайнятості загострюється під впливом нових ризиків: внутрішньої міграції, релокації бізнесу, структурного дисбалансу попиту й пропозиції робочої сили, кадрового дефіциту в одних регіонах і зростання конкуренції за робочі місця в інших. Війна посилила розбалансованість регіональних ринків праці, а також актуалізувала потребу у використанні гнучких форм зайнятості, професійної мобільності та нових підходів до регулювання трудової сфери. Для молоді це означає одночасно і зростання ризиків безробіття, і появу нових можливостей у сферах, пов'язаних із цифровою економікою, логістикою, відновленням інфраструктури, підприємництвом та перекваліфікацією [1].

У сучасних умовах регіональні програми набувають особливої актуальності. Переміщення підприємств і зростання кількості внутрішньо переміщених осіб спричиняють перерозподіл трудових ресурсів, що потребує адаптації інструментів сприяння зайнятості на місцевому рівні. Регіональні програми дозволяють оперативно реагувати на ці зміни, враховувати потреби конкретних територій та забезпечувати адресну підтримку молоді. Зокрема, в Волинській області реалізується обласна цільова соціальна програма «Молодь Волині» (2021–2025), спрямована на підвищення конкурентоспроможності молоді, розвиток її професійних навичок і підприємницької активності, а також територіальна програма зайнятості населення, що передбачає заходи з працевлаштування молоді, професійного навчання та підтримки першого робочого місця [6]. Обласна цільова програма соціальної підтримки «Молодь Волині: покоління стійкості – 2030» на 2026–2030 роки орієнтована на формування життєстійкості молоді, її соціально-економічної активності та створення умов для самореалізації в умовах сучасних викликів [3].

Крім того, ефективність працевлаштування молоді значною мірою залежить від відповідності її професійної підготовки вимогам регіонального ринку праці. У цьому контексті регіональні програми сприяють розвитку професійної орієнтації, дуальної освіти, стажувань та перекваліфікації відповідно до потреб місцевих роботодавців. Це дозволяє зменшити кваліфікаційний дисбаланс і підвищити конкурентоспроможність молодих фахівців. На Волині такі заходи доповнюються діяльністю регіональних центрів зайнятості, які надають

профорієнтаційні послуги, організовують навчання та сприяють адаптації молоді до вимог сучасного ринку праці.

Важливою перевагою регіональних програм є також можливість стимулювання молодіжного підприємництва, створення нових робочих місць та активізації економічної діяльності на місцях. У цьому аспекті важливу роль відіграють як програми підтримки підприємницьких ініціатив молоді, так і супутні соціально-економічні заходи, зокрема регіональні програми забезпечення молоді житлом, що сприяють закріпленню молодих фахівців у регіоні та зменшенню трудової міграції.

Отже, сприяння зайнятості молоді має здійснюватися на засадах комплексності та міжсекторальної взаємодії держави, закладів освіти, роботодавців, служби зайнятості, органів місцевого самоврядування та громадянського суспільства. Пріоритетними напрямами такої політики є забезпечення першого робочого місця, зменшення професійно-кваліфікаційного дисбалансу, розвиток гнучких форм зайнятості, підтримка молодіжного підприємництва, запровадження регіональних програм, посилення професійної орієнтації та адаптація механізмів державного регулювання до умов воєнного й повоєнного часу. Саме така політика сприятиме не лише зниженню молодіжного безробіття, а й зміцненню соціальної стабільності та людського потенціалу України.

Список використаних джерел

1. Бойченко Е. Б., Червінська Л. П., Червінська Т. М. Регіональні аспекти зайнятості в Україні: реалії, виклики, напрями вирішення проблем. *Трансформаційна економіка.* 2025. № 2 (11), С. 146-152. DOI: https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-11-24

2. Кодекс законів про працю України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

3. Обласна цільова програма соціальної підтримки "Молодь Волині: покоління стійкості -2030" на 2026-2030 роки. URL: https://voladm.gov.ua/admin-assets/files/file/%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%20221%20(1).PDF

4. Про зайнятість населення. Закони України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text

5. Про основні засади молодіжної політики. Закони України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text

6. Програма Молодь Волині. Офіційний сайт Волинської ОДА. URL: https://voladm.gov.ua/article/programa-molod-volini/

7. Чернета С. Ю. Сучасні характеристики молоді як об’єкта та суб’єкта в системі соціальних послуг. *Соціальна робота та соціальна освіта.* 2021. № 1(6). С. 192-203. URL : https://library.udpu.edu.ua/library_files/soc_robota_soc_osvita/2021_1/23.pdf

Шкіренко О. В.
кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри
мовно-літературної освіти ІПО
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка, Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ І ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Автор піднімає питання щодо розвитку комунікативної культури і духовно-моральних цінностей фахівців соціальної сфери. На основі класифікації духовно-моральних цінностей було визначено, що цінності фахівців соціальної сфери умовно можна поділити на цінності-цілі (термінальні цінності) та цінності-засоби (інструментальні цінності). Визначено взаємозв'язок та кореляція між розвитком комунікативної культури та духовно-моральними цінностями соціальних працівників. Означено психологічні особливості розвитку внутрішнього світу особистості.

Ключові слова: *фахівці соціальної сфери, комунікативна культура, духовно-моральні цінності.*

Працюючи в центрах соціальних служб, та підтримуючи вразливі верстви населення у складних життєвих обставинах, фахівці із соціальної роботи мають мати навички ефективної комунікації та сформованість духовно-моральних цінностей.

Мета цієї статті – дослідити взаємозв'язок між розвитком комунікативної культури та духовно-моральних цінностей соціальних працівників та визначити психологічні особливості розвитку внутрішнього світу особистості.

Комунікативна культура особистості розглядається О.В.Пищик як особистісний компонент професійної майстерності. Готовність дотримуватися норм і принципів комунікативної культури проявляється в умінні соціального працівника негайно допомагати та вирішувати проблеми; в емоційній контактності, яка проявляється в чуйності, в співпереживанні; у високому рівні емоційної стабільності та толерантності [3].

Отже, комунікативна культура соціального працівника структурується життєвими позиціями і духовно-моральними цінностями.

На сьогодні в науковій думці переважає ідея про те, що цінності визначають норми поведінки людей. Цінність може виступати своєрідним стандартом при виборі альтернативних життєвих орієнтирів. Цінність – це багатоаспектне явище, зумовлене соціальними обставинами, які мають чітко окреслений культурний зміст, що визначає позитивну або негативну оцінку явища в широкому розумінні. Таким чином, цінність є психолого-педагогічним утворенням, у котрому в стислому вигляді присутнє безпосереднє чи (найчастіше) опосередковане ставлення людини до середовища та самої себе. Це ставлення є результатом особливого суб'єктивно-соціального за природою ціннісного акту, складовими якого виступають власне суб'єкт, об'єкт оцінки, рефлексія з приводу оцінки та її реалізації [6].

Критерієм, еталоном високоморальної й духовної поведінки можна вважати «золоте правило» Ісуса Христа: «Тож усе, чого тільки бажаєте, щоб чинили вам люди, те саме чиніть їм і ви» [1]. Філософське бачення загальнолюдського ідеалу задане способом існування людини за законами Істини, Добра, Краси, Любові (за Платоном). Адже саме любов є вихідною цінністю та еталоном для саморозвитку, прагнення вести морально відповідальне життя. Отже, *духовно-моральні цінності* – джерело мотивації, планування вчинків, конструктивні орієнтири людської свідомості, які базуються на ідеалах Добра, Краси, Істини, Любові та визначають норми поведінки особистості, мають індивідуально-суспільне підґрунтя, являють собою основу вирішення питання про призначення людини, сенс життя, вершинні досягнення людства, котрі зумовлюють успіхи суспільства – економічні, ідеологічні, культурні, політичні тощо.

На основі класифікації духовно-моральних, професійних і особистісних цінностей було визначено, що цінності *фахівців соціальної сфери* умовно можна поділити на *цінності-цілі (термінальні цінності)* та *цінності-засоби (інструментальні цінності). Цінностями-цілями є*: визнання, що людина – найцінніший скарб всесвіту; повага до прав, честі, гідності особистості, емпатійне ставлення до людей; а також створювати та підтримувати атмосферу шани, порозуміння; виважене ставлення до труднощів професії; бажання робити добро, приносити користь світу, країні, людству, ближнім своєю працею; стійкий інтерес до методів самопізнання та саморозвитку тощо. Цінності-цілі мають багато спільного із глобальними цілями ЮНЕСКО, яка вбачає своє завдання в самопізнанні й розвитку внутрішнього світу особистості. *До цінностей-засобів фахівців соціальної сфери* ми відносимо: сумлінність, надійність; доброзичливість; увічливість, тактовність; дисциплінованість, організованість, здатність

усвідомити залежність між власними рисами та життєвими успіхами або невдачами; вміння мобілізувати свої ресурси на виконання важкої, але необхідної роботи, котра потребує часу й сил; здатність розробляти реальні плани; бажання здобувати психологічні знання, розвивати відповідні вміння, навички; вміння набувати додаткову компетентність тощо.

У процесі дослідження рівня розвитку комунікативної культури та духовно-моральних цінностей фахівців соціальної сфери було обрано концепцію тривимірної, поетапно конкретизованої психологічної структури особистості, розроблену В. Рибалкою, котра дає можливість виявити взаємозалежність розвитку комунікативної культури фахівців соціальної сфери та спрямованості, характеру, спілкування, самосвідомості, інтелекту [5]. Базою для виконання експериментальної роботи обрано Дніпровський районний в місті Києві центр соціальних служб. Із соціальними працівниками, що брали участь у експерименті, проведено відповідну підготовчу роботу, покликану допомогти їм усвідомити мету й завдання експерименту, ознайомитися з його програмою, оволодіти знаннями щодо теоретично-методичних засад комунікативної культури та цінностей особистості. Дослідження здійснювалося за визначеним психодіагностичним інструментарієм, що включав: діагностику рівня комунікабельності (за В. Ф. Ряховським), методику Е. Помиткіна «Духовний потенціал особистості» [4], авторську анкету. Відповідно до мети нашого до слідження, до психодіагностичного інструментарію введено систему валідних психодіагностичних методик (спостереження, бесіди, анкетування, тестові методики, а визначення кореляційних зв’язків).

При визначенні кореляційних зв’язків за Пірсоном враховувалася значущість кореляційних коефіцієнтів: $r = 1,0$ – повна кореляція; $0,6 \leq r < 1,0$ – висока кореляція; $0,4 \leq r < 0,6$ – середня кореляція; $r < 0,4$ – низька кореляція;–$r < 0$ – обернено пропорційна ко реляція. За результатами статистичної обробки розвиток комунікативної культури соціальних працівників прямопропорційно корелює з орієнтацією на альтруїзм (0,728). Маючи готовність поступитися своїми інтересами заради блага інших, розвинену самосвідомість, відповідальність, фахівці працюють над розвитком внутрішнього світу. Обернено пропорційна залежність між орієнтацією на егоїзм (–0,507) і розвитком комунікативної культури соціальних працівників вказує на необхідність створення належних умов для розвитку потребнісно-мотиваційної спрямованості, щоб сприяти пізнанню власної індивідуальності порівняно із класифікацією психологічних властивостей високодуховної особистості та стимулювати

роботу над самопізнанням, самокорекцією, самовираженням, самопокращанням. Виразної залежності між рівнем розвитку комунікативної культури та їхнім духовним потенціалом у підструктурі психофізіології особистості не виявлено, однак існує середня кореляція між розвитком їх комунікативної культури і спрямованістю, характером, спілкуванням, інтелектом. Соціальним працівникам із розвиненими духовно-моральними цінностями властиві цілеспрямованість, розсудливість, передбачливість, вміння об'єктивно оцінювати себе та оточуючих, цілісність і гармонійність рис характеру, старанність у виконанні своїх обов'язків. У них розвинена здатність до самопізнання, інтроспекції, є прагнення до самовдосконалення. Аналіз даних, отриманих під час експерименту засвідчили наявність потреби у визначенні психологічних особливостей розвитку комунікативної культури та духовно-моральних цінностей.

Відштовхуючись від тривимірної поетапно конкретизованої психологічної структури особистості В.В.Рибалки [5], та виходячи з того, що комунікативна культура має тісний зв'язок з духовно-моральними цінностями, зазначимо, що психологічні особливості розвитку комунікативної культури і цінностей фахівців соціальної сфери собою:

– усвідомлення необхідності змін і перетворень внутрішнього світу особистості на краще, уявлення про свій ідеальний образ, відчуття високодуховних потреб і мотивів у сфері спрямованості;

– засвоєння системи необхідних знань, інформації, поклик надати допомогу тим, хто її потребує;

– усвідомлення особистих психічних станів, знаходження сенсу життя та прийняття рішення щодо мети, задуму, ідеї, плану дій;

– прагнення особистості до абсолютного, досконалого й реалізація свого потенціалу в суспільно-корисній діяльності;

– осмислення та переживання своєї спорідненості з іншими, задоволення від допомоги тим, хто її потребує, від самовіддачі, досягнення цілей.

Отже, процес розвитку комунікативної культури і цінностей фахівців соціальної сфери передбачає визначення ієрархії особистісних цінностей, цілісний свідомий розвиток потребнісно-мотиваційної сфери, професійного вдосконалення, використання глибинних ціннісних ресурсів: таких базових підструктур особистості, як здатність до плідного, конструктивного спілкування, професійна спрямованість, дієвий гуманістичний характер, розвинута самосвідомість, життєва мудрість, продуктивний інтелект, динамічна і працездатна основа особистості.

Подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на обґрунтування й апробацію психолого-педагогічного супроводу розвитку комунікативної культури і цінностей фахівців соціальної сфери.

Можна дій ти висновку, що психологічні особливості розвитку комунікативної культури й духовно-моральних цінностей у соціальних працівників полягають у врахуванні когнітивних, емоційних, мотиваційно-вольових процесів, в актуалізації вищих психічних функцій особистості (свідомості, самосвідомості, волі).

Подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на обґрунтування й апробацію психологічного супроводу розвитку внутрішнього світу фахівців соціальної сфери .

Список використаних джерел:

1. Біблія. Київ : УБТ, 2025. 1172 с.
2. Петрук В. Комунікативна компетентність фахівця соціальної сфери як складник його професійної діяльності. 2021. Humanitas. № 2. С. 44 - 50.
3. Пищик О. В. Комунікативна культура як компонент педагогічної культури викладача, 17 лютого 2023, URL: https://naurok.com.ua/komunikativna-kultura-yak-komponent-pedagogichno-kulturi-vikladacha-330963.html
4. Помиткін Е. О. Психологічна діагностика духовного потенціалу особистості : посібник. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 144 с.
5. Рибалка В.В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіки: навч. посіб / В.В. Рибалка. – Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2009 – 575 с.
6. Шкіренко О. В. Психологічні особливості діагностики духовної культури і цінностей педагогічного персоналу. Духовна культура як умова розвитку інтелектуальної обдарованості старшокласників : матеріали круглого стола, м.Київ, 23 трав. 2013 р. Київ : Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2013. С. 202–211.

Olena Bartosh

Professor, Candidate of Pedagogical Sciences

Professor of the Department of Sociology and Social Work

State University "Uzhhorod National University"

Uzhhorod

SUPPORTING SOCIAL WORK STUDENTS: THE ROLE AND RESPONSIBILITIES OF PRACTICE EDUCATORS IN THE UK

The author examines the key roles and responsibilities of practice educators within the British social work field, specifically regarding their support of students during placements. In the United Kingdom, practice educators are qualified and experienced practitioners who have obtained specialized certification to facilitate high-quality learning environments and perform rigorous evaluations of field-based performance. Positioned at the nexus of pedagogical theory and frontline practice, these professionals function as an essential intermediary between academic institutions, social agencies, and broader stakeholders. Their responsibilities include acting as mentors, evaluators, and pedagogical advisors, guiding students through a formative stage of professional identity development. The core functions of the practice educator are categorized as: instruction and mentorship, formal supervision, professional role modeling, facilitation, formative and summative assessment, and the strategic management of placements.

Keywords: *assessment, facilitation, mentorship, practice, practice educator, roles and responsibilities, supervision, training in social work, UK.*

Introduction and Problem Statement. Field placements represent a cornerstone of social work education, facilitating a critical transition toward professional proficiency and identity formation. Through deep reflection and experiential learning, students are able to navigate the complexities of their future roles, a process guided by the indispensable expertise of practice educators. Serving as mentors and professional exemplars, these educators support students through the "critical companion" model of supervision. Consequently, placements function as a vital pedagogical bridge, enabling the integration of academic theory into practical, meaningful application within social service environments [6]. At the core of social work training, practice learning enables the synthesis of academic theory and professional practice, cultivating the essential attributes for future social workers. Within the British context, practice educators are experienced professionals with specialized training, responsible for enriched learning experiences and ensuring rigorous assessment standards [3]. They function as key intermediaries between placement providers and academia, harmonizing the theoretical aspirations with statutory mandates [4].

Results and Discussion. Practice educators hold significant and demanding responsibilities, acting as the primary defenders of educational integrity in social work programs [5]. Their oversight is essential for confirming that emerging professionals are adequately prepared and equipped with the requisite skills for effective field practice [8]. The multifaceted nature of

practice teaching encompasses teaching, support, administration, and evaluation. Such enriched pedagogical experiences are sustained through the dedicated efforts of certified social workers who fulfill the practice educator role. Practice learning is the pillar of social work training with a permanent impact on professional development [1].

Practice teaching constitutes a fundamental component of social work education, wherein practice educators undertake the supervision, instruction, and evaluation of students during field placements. Their role is of critical importance, as they are responsible for recommending a "pass" or "fail" outcome based on established Standards of Proficiency. The primary objective of placements is to facilitate the acquisition of knowledge, skills, and professional values under the expert guidance. To be eligible for the role of a practice educator, one must satisfy several rigorous criteria: a minimum of two years of post-qualification experience, current professional registration, and at least six months of tenure in the present position. It is required to be engaged in specialized workshops provided by the affiliated higher education institution and have the formal endorsement of the agency's management and multidisciplinary team [7].

Within the British context, practice educators synthesize the roles of mentor, pedagogue, and evaluator, facilitating the transition of social work students from theoretical discourse to professional application. Their function extends beyond basic supervision. They are responsible for curating enriched learning environments, modeling ethical standards and professional conduct, providing constructive pedagogical feedback, and executing comprehensive assessments of student progression. Through this intensive framework of support and guidance, they fulfill a critical gatekeeping role, ensuring that students attain the rigorous professional benchmarks required before their careers in the social work field [2]:

1. Pedagogical Instruction and Mentorship. Practice educators facilitate the synthesis of theory and frontline application, imparting "practice wisdom" to guide students through the practical dimensions of social work.

2. Supervision. Providing consistent, analytical supervision is a core duty, offering dedicated space for critical reflection to foster professional growth.

3. Professional Role Modelling. By embodying ethical conduct and evidence-based practice, practice educators shape the professional identities of the students.

4. Facilitation of Learning Environments. Practice educators cultivate secure pedagogical spaces that enhance student self-efficacy, identity formation, and multidisciplinary networking within the social work field.

5. Formative and Summative Assessment. A fundamental duty is the formal evaluation of student progression against statutory standards to ensure professional competence.

6. Support for Professional Development. As mentors, practice educators advocate for student growth, encouraging the development of critical thinking and autonomous problem-solving.

7. Strategic Placement Management. Practice educators manage the practice by executing structured induction protocols, delegating complex tasks, and ensuring the experience remains rigorous and student-centered.

The role of a practice educator is crucial, embodying the core functions of social work supervision: support, education, and accountability. Below are the responsibilities that define this significant role [7]:

Institutional Alignment. Practice educators must review the university Practice Learning guidelines to ensure full compliance with procedural protocols and professional obligations.

Regulatory Adherence. Maintaining proficiency in the statutory Standards of Proficiency for Social Work, as defined by the Social Work Registration Board, is essential to align educational activities with national benchmarks.

Strategic Induction Planning. Practice educators are responsible for implementing structured induction protocols as a foundational learning framework.

Role and Expectations Clarification. Explicitly defining the student's mandate and performance expectations ensures clarity throughout the placement.

Targeted Task Allocation. Practice tasks must be developmentally appropriate and intellectually stimulating, based on the student's assessed learning needs.

Structured Supervision. Practice educators must provide regular formal supervision supplemented by informal professional consultation and guidance.

Formative Feedback and Competency Development. Delivering evidence-based feedback is vital for refining skills and enhancing students' self-efficacy.

Conflict Resolution. Challenges should be addressed transparently and sensitively, with the timely involvement of academic tutors to facilitate a structured resolution if difficulties persist.

Summative Evaluation and Reporting. Progress reports must integrate the Social Work Registration Board's Standards of Proficiency and institutional policies to provide a rigorous assessment of competence.

Conclusions and prospects for further research. Practice learning is the primary nexus between theory and application, enabling students to cultivate

essential professional competencies. In the UK, practice educators facilitate this transition by operationalizing complex concepts into skills through specialized instruction and assessment. Practice educators uphold social work standards by ensuring future practitioners demonstrate ethical values and proficiency. They provide a critical framework for reflection, growth, and professional excellence. Further research will examine the important role of practice educators in the evaluation of professional readiness for social work field progression.

References

1. Buck J. Social Work placements: a student perspective. Journal of Practice Teaching & Learning. 2006-7. Vol.7 (1). P.6–12
2. Edinburgh Napier University. Practice learning (Social services) Graduate Certificate. 2025 URL: https://www.napier.ac.uk/courses/graduate-certificate-practice-learning-(social-services)-undergraduate-parttime
3. Gregory M., Cook L., Butt T., Shakespeare J. Practice education in social work: a scoping review of existing research. Social Work Education. 2025. Vol.44. P.1908–1925. https://doi.org/10.1080/02615479.2024.2448478
4. Higgins M., Popple K., Crichton N. The dilemmas of contemporary social work: A case study of the social work degree in England. British Journal of Social Work. 2016. Vol.46 (3). P.619–634. https://doi.org/10.1093/bjsw/bcu142
5. McGuire L.E., Lay K.A. Reflective pedagogy for social work education: Integrating classroom and field for competency-based education. Journal of Social Work Education. 2020. Vol.56 (3). P.519–532. https://doi.org/10.1080/10437797.2019.1661898
6. Murray R. In praise of practice teaching. 2023. URL: https://www.ucc.ie/en/media/academic/nswpti/InpraiseofpracticeteachingMay2023final(004).pdf
7. National practice teaching in Social Work initiative. University College Cork. 2025. URL: https://www.ucc.ie/en/nptswi/whatispracticeteaching
8. Stone C. The role of practice educators in initial and post qualifying social worker education. Social Work Education. 2016. Vol.35 (6). P.706–718. https://doi.org/10.1080/02615479.2016.1185407

Min Din
PhD Student,
Specialty 015 Professional Education (by Specializations),
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
China

THE ROLE OF STRESS RESILIENCE IN THE PROFESSIONAL ACTIVITIES OF FUTURE MANAGERS

The article addresses the issue of developing stress resilience in future managers during professional training in the context of contemporary societal challenges. Particular attention is paid to the impact of stress factors on managerial performance. The main prerequisites for occupational stress are identified, and the roles of stress management and organizational culture in mitigating its negative effects are highlighted. It is emphasized that well-developed stress resilience is an important component of the professional competence of future managers and a prerequisite for effective managerial performance.

Keywords: *manager, future manager, career, stress, occupational stress, stress resilience, stress management.*

Stress accompanies individuals throughout their lives and constitutes an integral component of contemporary professional and personal activity. Under the conditions of martial law in Ukraine, social instability, constant emotional tension, and uncertainty, the issue of stress resilience has become particularly relevant. Stress is traditionally viewed as a psychophysiological response of the human organism to difficult, demanding, or emotionally adverse circumstances. According to M. Kononova and T. Kuchma, "stress is a reaction of the organism and psyche not so much to physical conditions or situations as to the peculiarities of the relationship between the individual and the surrounding world. Thus, it is largely the result of cognitive processes, imaginative thinking, awareness of one's internal resources and behavioral strategies, as well as their appropriate selection in a particular situation" [2, p. 28]. T. Tsyhanchuk defines stress as "an individually determined response of a person to a situation accompanied by intense emotional experiences and corresponding changes in the course of basic cognitive processes, as well as transformations in the psychosomatic, motivational, and behavioral spheres" [5, p. 672].

In everyday life, individuals constantly encounter new challenges and situations that require adaptation. However, each person perceives the same events differently and responds to them according to their psychological characteristics, life experience, and level of emotional stability. For some, a particular situation may become a source of significant stress and internal tension, whereas others are able to overcome difficulties constructively and adapt quickly to change. Therefore, the level of stress resilience is individual, changes throughout life, and depends on numerous internal and external factors. The higher an individual's level of stress resilience, the more effectively they are able to function under conditions of emotional strain, professional challenges, and crises.

The specifics of an individual's professional activity also play an important role in overcoming emotional strain. As a result, contemporary psychology and management widely employ the concept of occupational stress, which is understood as a set of physiological and psycho-emotional responses of the human organism to demanding or crises arising in the course of professional activity.

Given that working-age individuals spend a significant portion of their lives in a professional environment, occupational activity often becomes a source of emotional exhaustion, fatigue, psychological discomfort, and health-related problems. This issue has become particularly relevant under the conditions of martial law in Ukraine, when professionals are required to work in circumstances characterized by constant anxiety, uncertainty, and increased psychological pressure. Therefore, the effectiveness of a modern specialist's professional activity is determined not only by the level of professional knowledge, skills, and competencies but also by the development of such important personal qualities as stress resilience, emotional stability, self-regulation, and the ability to adapt to challenging life and professional circumstances.

T. Palko considers stress resilience to be "a specific set of personal qualities that enables an individual to cope with stressful situations without adverse consequences for their own activities or those of others. It makes it possible to avoid stress by reconsidering one's attitude toward a particular situation. Any person, regardless of status or position, experiences negative emotions under such circumstances" [4, p. 280].

It should be noted that the professional activity of a manager is characterized by a high level of responsibility, the need to make prompt managerial decisions, define strategic objectives, organize effective teamwork, and maintain a favorable psychological climate within a team. A modern manager must be capable of working under conditions of multitasking, time constraints, emotional strain, and continuous change, all of which significantly increase the level of occupational stress. This issue is particularly relevant under the conditions of martial law in Ukraine, when managerial activity is accompanied by additional psychological burdens, uncertainty, and the necessity of rapid adaptation to crisis situations.

Given the complex nature of the factors that cause stress in managerial activity, it is advisable to consider the prerequisites for stressful situations as a combination of intrapersonal and organizational factors. Intrapersonal factors include individual psychological characteristics, emotional stability, and the capacity for self-regulation and adaptation. Organizational factors are directly

related to the conditions of professional activity, including excessive workload, workplace conflicts, high performance demands, ambiguity of professional roles, and the specific characteristics of the managerial environment.

In addition, intrapersonal prerequisites for stress include a lack of self-confidence, low self-esteem, elevated anxiety levels, emotional instability, concerns related to personal or family life, and other psychological factors that may negatively affect managerial performance and the effectiveness of decision-making processes. Such personal characteristics often reduce a specialist's ability to respond constructively to professional challenges, adapt to change, and maintain emotional balance under conditions of increased workload.

Organizational prerequisites for stressful situations are determined by the specific nature of the professional environment and the functioning of the organization. These include deficiencies in the organizational management structure, excessive workload, time pressure, inefficient distribution of responsibilities, workplace conflicts, information and communication overload, a high level of responsibility, and continuous monitoring of performance outcomes. All these factors may contribute to employees' emotional exhaustion, reduced productivity, deterioration of the psychological climate within the team, and inefficient use of working time.

The consequences of stress may include deterioration of an individual's physical and psycho-emotional well-being, occupational burnout, chronic fatigue, reduced work capacity, and disruptions in interpersonal and family relationships. The impact of stress on managerial activity is particularly dangerous, as constant emotional strain may lead to a decline in the quality of managerial decision-making, loss of motivation, communication difficulties within the team, and a decrease in overall professional effectiveness.

At the same time, stress does not always have an exclusively negative impact. Contemporary research increasingly emphasizes that a moderate level of stress may perform stimulating and mobilizing functions. In particular, an increased professional workload may contribute to the development of adaptability, responsibility, the ability to make prompt decisions, and the capacity to act effectively in non-standard situations. In the process of overcoming professional challenges, managers acquire new experience, improve their communication and organizational skills, and expand their professional networks and opportunities for personal and career development. Moreover, professional achievements and financial incentives may serve as additional resources for maintaining psychological well-being and restoring an individual's internal resources.

Every manager should possess a set of personal qualities necessary for the effective implementation of managerial activities. One of the most important among them is stress resilience, which enables specialists to maintain emotional balance, make well-considered decisions, and act productively under conditions of professional pressure and uncertainty. The issue of developing stress resilience has become particularly relevant in the context of the digitalization of business processes, which is accompanied by continuous organizational changes, increasing information overload, the need for rapid adaptation to new technologies, and a growing risk of professional conflicts and stressful situations. Under the conditions of martial law in Ukraine, these challenges become even more pronounced, requiring future managers to demonstrate a high level of readiness for professional activity.

Stress management plays an important role in the prevention and mitigation of occupational stress, aiming to ensure the effective management of stress at both the individual and organizational levels [1]. We support the position of O. Kuzmin and M. Honchar that stress management encompasses a system of practical methods and technologies aimed at identifying stress-inducing factors, assessing their impact on an individual's psycho-emotional state, and finding ways to prevent and minimize the negative consequences of stressful situations [3]. In our opinion, the application of stress management technologies contributes to the preservation of the psychological well-being of future managers, enhances their professional effectiveness, and fosters their ability to act constructively under crisis conditions.

Organizational culture also plays a significant role in preventing conflicts and reducing the level of occupational stress. Therefore, modern managers should pay particular attention to the development of effective internal corporate communications that ensure open information exchange and the availability of high-quality feedback among all participants in professional interaction. A well-established communication system makes it possible to identify problematic situations in a timely manner, respond promptly to conflicts, maintain a favorable socio-psychological climate within the team, and increase employees' trust in and loyalty to the organization.

In the context of contemporary socio-economic challenges and martial law in Ukraine, the importance of a positive organizational culture increases substantially, as it contributes to employees' psychological support, reduces emotional strain, and promotes the development of stress resilience among both individual specialists and work teams as a whole. Effective communication, mutual support, partnership-based relationships, and a manager's ability to create a psychologically safe environment become essential factors for

successful managerial performance and the stable functioning of an organization.

Therefore, stress resilience is one of the key professionally significant qualities of a modern manager. The effectiveness of managerial performance, the ability to make well-considered decisions, maintain productive interaction within a team, and preserve professional efficiency under conditions of continuous change and high psycho-emotional pressure largely depend on the level of its development. The issue of fostering stress resilience has become particularly relevant in the contemporary context of digitalization, social instability, and wartime challenges in Ukraine. A successful manager must be capable of controlling their emotions, demonstrating psychological stability and self-regulation skills, remaining balanced and composed, and, when necessary, acting with a sufficient degree of self-control. For this reason, the development of stress resilience among future managers should be regarded as an essential component of their professional training in educational institutions of various levels of accreditation.

Список використаних джерел

1. Василик Н. М. Впровадження та розвиток стрес-менеджменту в організації. *Ефективна економіка*, 2022, № 2, 1–9.
2. Кононова М. М., Кучма Т. В. Сутність стресу як психологічної категорії. *Молодий вчений*, 2021, № 1 (89), січень, 28–32.
3. Кузьмін О. Є., Гончар М. Ф. Стрес-менеджмент у системі управління підприємством. *Бізнес Інформ*, 2017, № 5, 233–239.
4. Палько Т. В. Професійний стрес: причини та наслідки. *Актуальні проблеми психології*…, том 9, вип. 13, 278–284.
5. Циганчук Т. В. Стрес у професійній діяльності. *Проблеми сучасної психології,* 2015, Вип. 30, 669–678.

Liudmyla Petryshyn
doctor of pedagogical sciences, professor,
professor in the department of
social work and social pedagogy,
Volodymyr Hnatiuk Ternopil
National Pedagogical University,
Ternopil
Yurii Hnatyshyn
doctoral student, specialty 231 Social Work,
Volodymyr Hnatiuk Ternopil
National Pedagogical University,
Ternopil

CONCEPTUAL FOUNDATIONS FOR THE DEVELOPMENT OF MEDIATION COMPETENCE IN FUTURE SOCIAL WORKERS

Abstract. *This article explores the conceptual foundations for developing mediation skills among future social workers through a mediation development program. It has been proven that the implementation of the program helps students transition from the role of "arbitrator" (who delivers a verdict) to that of "facilitator" (who creates conditions for mutual understanding). It has been determined that integrating mediation training into the educational process for the "Social Work" major provides graduates with tools for nonviolent communication, which is a key factor in humanizing the social sphere and professionally preventing burnout syndrome.*

Key words: *mediation, competence, future social workers, development program.*

Presentation of the main content. The contemporary paradigm of social work is shifting from a paternalistic model to a model of partnership and self-help. In conditions of a highly conflict-prone social environment, mediation competence becomes an invariant component of a specialist's professionalism. It enables not only the resolution of existing disputes but also the prevention of the escalation of social tensions at the community level.

For the scientific substantiation of a program aimed at developing mediation competence, it is necessary to rely on the works of domestic and foreign scholars who consider mediation as an interdisciplinary phenomenon at the intersection of psychology, law, and social pedagogy.

In the works of N. Kabachenko and I. Zvereva, social work is considered an activity aimed at activating the client's internal resources. In this context, mediation functions not only as a means of dispute resolution but also as an instrument of "social facilitation" [3; 4] Research by L. Coleman and D. Bowling confirms that the integration of mediation techniques into social practice increases the level of client agency, which is essential for social rehabilitation.

The development of empathic listening and emotional intelligence, which form the basis of training, is grounded in Carl Rogers' concept of humanistic psychology.

In Ukrainian scholarship, the issue of conflict-related competence among social workers has been thoroughly studied by H. Lozhkin and N. Poviakel [5]. The researchers emphasize the importance of psychological resilience and the ability to reflect as components of professionalism. They view conflict as a point

of personal growth, which correlates with the goal of mediation – the transformation of relationships.

The development of mediation skills in students corresponds to the competence-based approach developed in the works of N.Bibik, I.Yermakov, O.Ovcharuk [2]. According to the research of A. Andreev, S. Tkachenko "pedagogy of cooperation" serves as the foundation for training methodologies [1]. The scholar emphasizes that negotiation culture should be formed through the simulation of real social conflicts, which is implemented in the "Procedural Block" module.

In the context of training students in the "Social Work" specialty, "mediation competence" is viewed as an integrative construct that includes:

- *cognitive component*: knowledge of mediation algorithms and conflict typology;
- *conative (behavioral) component*: mastery of techniques for neutralizing aggression and facilitating negotiations;
- *affective component*: a high level of empathy, emotional intelligence, and the ability to maintain neutrality.

The training program is based on the following principles: subject–subject interaction, where learning takes place through dialogue and equality; contextual learning – the use of case studies specific to the social sphere (domestic violence, inclusion, deviant behavior); and reflexivity – continuous analysis of one's own behavioral strategies in conflict situations.

The proposed training program is decomposed into four interrelated parts:

1. *Propaedeutic part*: transformation of destructive attitudes toward conflict; adoption of the "Win–Win" philosophy.
2. *Instrumental-technological part*: mastery of techniques of "active listening," "reframing," and "positive connotation."
3. *Procedural part*: practice of a five-stage mediation model (from pre-mediation to the signing of a mediation agreement).
4. *Ethical-deontological part*: examination of dilemmas of mediator neutrality in situations of social injustice.

After completing the program, students should know the legal and ethical foundations of mediation in Ukraine. They should be able to maintain a neutral position in highly emotional situations and master paraphrasing and negotiation techniques. Since social work often involves working with vulnerable population groups, special attention in the training should be given to non-verbal communication (posture, gestures, tone of voice), as these elements form up to 80% of trust in the first minutes of an encounter.

Conclusions. The implementation of the program promotes the student's transition from the role of an "arbiter" (who delivers a verdict) to the role of a "facilitator" (who creates conditions for mutual understanding). The effectiveness of the program is proposed to be evaluated through a comparative analysis of pre- and post-training indicators of conflict resilience and communicative tolerance. The integration of mediation training into the educational process of the "Social Work" specialty provides graduates with tools for non-violent communication, which is a key factor in the humanization of the social sphere and the professional prevention of burnout syndrome.

References

1. Andrieiev A., Tkachenko S. (2016). Pidhotovka fakhivtsiv innovatsiinoho typu yak vazhlyvyi napriam suchasnoi pedahohichnoi osvity v Ukraini [Training of innovative specialists as an important direction of modern pedagogical education in Ukraine]. Naukovi zapysky: [zbirnyk naukovykh statei] / Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy, Nats. ped. un-t imeni M. P. Drahomanova, 132, S. 5–13.

2. Bibik N., Yermakov I., Ovcharuk O. (2005). Kompetentnisna osvita – vid teorii do praktyky [Competency-based education – from theory to practice]. Kyiv: Pleiada, 120 s.

3. Zvierieva I. (2008). Sotsialna pedahohika: mala entsyklopediia [Social pedagogy: small encyclopedia]. Za zah. red. Zvierieva I. D.|Zvierievoi I. D. K.: Tsentr uchbovoi literatury, 336 s.

4. Kabachenko N. (2013). Orhanizatsiia nadannia sotsialnykh posluh liudiam pokhyloho viku u sotsialnykh sluzhbakh: mizhnarodnyi dosvid [Organization of social services for the elderly in social services: international experience]. Naukovi zapysky NaUKMA. Pedahohichni, psykholohichni nauky ta sotsialna robota, 149, 62–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMApp_2013_149_13 (Date of access: April 9, 2026).

5. Psykholohiia konfliktu: teoriia i suchasna praktyka [Conflict Psychology: Theory and Modern Practice]: navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. / H. V. Lozhkin, N. I. Poviakel ; MON Ukrainy. K. : Profesional, 2007. 416 s.

Anna Tsabii
Student pursuing a first (bachelor's) degree
Bohdan Khmelnytskyi National University of Cherkasy
Cherkasy, Ukraine

ANALYSIS OF THE LEVEL OF TOLERANCE AMONG STUDENTS IN GENERAL SECONDARY EDUCATION INSTITUTIONS

The article examines the level of tolerance and empathy among students in general secondary education institutions as components of social-emotional competence. The study combines testing, observation, and training sessions conducted among students of different grades. The results show a generally high level of tolerance, with some differences depending on age and behavioral tendencies. The effectiveness of training as a practice-oriented method for developing social and communicative skills is confirmed. The findings highlight the importance of socio-pedagogical support in fostering tolerant behavior and improving the classroom environment.

Keywords : *tolerance; empathy; students; social-emotional competence; training*

Relevance of the Study. The social and emotional competence of students in general secondary education institutions is crucial for fostering a safe, supportive, and constructive educational environment. Tolerance and empathy influence the nature of interpersonal relationships, the level of conflict, psychological safety, and the overall atmosphere within the classroom community. In contemporary educational practice, students' ability to engage in constructive interaction, demonstrate empathy, and exhibit tolerance is critical for reducing the risks of social isolation, bullying, and conflict situations. Consequently, diagnosing the level of development of these qualities in adolescents has significant practical and scientific value. Contemporary research emphasizes that social-emotional skills, including empathy, allow for the prediction of future social adaptation and positive interaction patterns in adulthood [1, 4, 5].

The issue of developing tolerance and empathy in schoolchildren has been actively studied by both domestic and international scholars [2, 3, 6]. N. Slobodyanyuk (2021) highlights the mechanisms for developing empathy in adolescents, I. Bidonko (2018) analyzes social tolerance among high school students as an indicator of social competence, and T. S. Kisil (2023) examines the relationship between interpersonal tolerance and a safe educational environment [2, 3, 6]. International studies [1, 4, 5] emphasize the influence of social risk, group norms, and prosocial tendencies on the formation of social-emotional competences during adolescence.

Presentation of the Main Material. To investigate the level of tolerance and empathy among students in general secondary education institutions, a

comprehensive study was conducted, which included testing, observation, and practical training exercises. This approach allowed for the assessment of both quantitative and qualitative aspects of students' social-emotional competencies.

The diagnosis of tolerance and empathy was conducted directly at Cherkasy General Secondary School I–III No. 7 of the Cherkasy City Council, among students in grades 7, 8, and 11. The sample included 48 students from various classes: 7-A (12 students), 7-B (14 students), 8-B (11 students), and 11-G (11 students). The assessment employed testing aimed at identifying manifestations of tolerance in situations related to differences in appearance, behavior, and social status.

The test included a scale for evaluating specific social situations, where students were presented with short descriptive scenarios (e.g., observing aggressive behavior from a classmate or a conflict arising from cultural differences). Each response was rated on a five-point scale, where a higher score corresponded to more tolerant behavior and greater empathy.

Additionally, observation and short interviews were conducted following the testing to clarify the motives behind behavioral responses, providing qualitative information about the emotional, moral, and cognitive aspects of social behavior. Simultaneously, typical strategies of student interaction in groups were recorded: active assistance, avoidance, aggressive reaction, or passive observation. The results of the testing are presented in Table 1.

Table 1. Comparative Characteristics of Students' Levels of Tolerance

Class	Number of Respondents	Average Score (1–5)	% with High Level	% with Low Level
7-A	12	4.17	70.24%	11.90%
7-B	14	4.41	75.5%	5.1%
8-B	11	4.12	64.94%	9.09%
11-G	11	4.11	64.47%	9.21%

The data analysis indicated that a high level of tolerance predominates across all classes. The highest indicators were recorded in class 7-B, which allows it to be classified among groups with the most developed tolerant attitudes. Class 7-A demonstrated a high level of tolerance (70.24%) and a low avoidance rate, indicating students' readiness for active social interaction. In classes 8-B and 11-G, high tolerance indicators were approximately 65%, while the avoidance rate was around 26%, which may reflect the influence of adolescents' age-related and socio-psychological characteristics, particularly heightened sensitivity to group norms and social evaluation [1–3].

To develop an active tolerant stance and empathic competencies, a training session titled **"**Tolerance and Empathy as the Key to Friendly Relationships" was conducted in grades 6-B and 6-A. The sessions lasted 45 minutes and combined person-centered, activity-based, and socio-pedagogical approaches. The training incorporated interactive exercises, role-playing games, group discussions, and emotional self-regulation techniques.

A comparative analysis of the pilot session results (6-B) and the main session (6-A) demonstrated that optimizing the organization of space, methodological support, and session structure enhanced students' activity levels, teamwork, and comprehension of the concepts of "empathy" and "tolerance."

The role-playing game **"**Three Corners", conducted with students of class 11-G, allowed for the assessment of moral maturity and ethical sensitivity, as well as the formation of a responsible observer role in conflict situations. Analysis of the game results revealed spontaneous protective behaviors toward victims, conscious rejection of the role of a bully, and the need for further development of nonviolent intervention skills.

Thus, the training functioned not only as a diagnostic tool but also as a practice-oriented method of socio-pedagogical influence, promoting the development of social-communicative competencies, active tolerant behavior, and civic responsibility among students.

Conclusions and Prospects for Further Research. The study revealed that most students demonstrate a high level of tolerance and empathy, indicating a favorable socio-psychological climate in classroom communities and the presence of basic social-emotional competencies. The most developed tolerant attitudes were observed in classes 7-B and 7-A, whereas students in classes 8-B and 11-G require targeted socio-pedagogical interventions to foster active tolerant behavior and reduce avoidance tendencies.

The practice-oriented methodologies used in the training "Tolerance and Empathy as the Key to Friendly Relationships" proved effective in shaping social-communicative competencies, moral maturity, and civic responsibility. The role-playing game "Three Corners" demonstrated that interactive forms of work allow for the identification and correction of students' behavioral strategies in conflict situations, fostering ethical sensitivity and nonviolent intervention skills.

Further research should focus on: integrating digital technologies into training programs; evaluating the effectiveness of socio-pedagogical interventions among students of various age groups; and examining the long-term effects of formative work on the development of civic responsibility and active tolerance.

References

1. Adolescents' perceptions of social risk and prosocial tendencies. PMC, 2023. URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9881455
2. Bidonko I. Social tolerance of high school students as an indicator of social competence. *Bulletin of Postgraduate Education*. 2018. URL: https://ojs.uem.edu.ua/index.php/spn/article/view/318
3. Kisil T. S. Interpersonal tolerance of adolescents as a condition for a safe educational environment. Khmelnytskyi: Khmelnytskyi National University, 2023. URL: https://elar.khmnu.edu.ua/items/ae1e37d9-f76d-49b9-86dc-753eaa627954
4. Longitudinal study on adolescent empathy and adult social competencies. Wiley Periodicals Inc., 2014. URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24684661
5. Meta-analysis of peer influence, empathy, and prosocial behavior in adolescence. *Springer Nature*, 2024. URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/39302609
6. Slobodyanyuk N. A. Development of empathy in adolescent students. Vinnytsia: Tvoriv, 2021. URL: https://dspace.vspu.edu.ua/items/bf39ad9a-3470-48f3-a5cb-25578d4150ec

СЕКЦІЯ 2.
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ФАХІВЦІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ З РІЗНИМИ КАТЕГОРІЯМИ КЛІЄНТІВ

Олександра Богдан
студентка Криворізького державного педагогічного університету
м. Кривий Ріг
Шимко Ія
канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи КДПУ,
м. Кривий Ріг

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

Автори піднімають питання соціально-педагогічної підтримки сімей у кризі. Визначено сутність «кризової сім'ї» та причини виникнення криз. Підкреслюється важливість раннього виявлення та своєчасного втручання фахівців соціальної сфери. Окреслено принципи й методи роботи соціального педагога.

Ключові слова: *сім'я, кризова сім'я, соціально-педагогічна підтримка, кризові ситуації, соціальний педагог, сімейна адаптація, профілактика.*

У сучасних умовах соціальних трансформацій, економічної нестабільності та воєнних викликів проблема функціонування сім'ї набуває особливої актуальності. Під впливом кризових чинників (матеріальні труднощі, конфлікти, наслідки війни, переміщення) багато родин не можуть повноцінно виконувати свої функції, що призводить до кризових станів і зниження виховного потенціалу.

Проблема сім'ї як соціального інституту та її підтримки розглядається у працях українських науковців, зокрема Т. Алексєєнко, О. Безпалько, І. Беха, Н. Галагузової, І. Звєрєвої, В. Кан-Калика, А. Капської, В. Кравець, С. Харченка, Л. Чернікової. У дослідженнях підкреслено значення сім'ї для розвитку дитини та потребу її підтримки. О. Безпалько зазначає порушення виховних функцій у кризовій сім'ї, а В. Кравець – негативний вплив сімейних проблем на соціалізацію дитини. Для розкриття важливих аспектів нашого дослідження найбільш прийнятним є визначения Л. Реня: «Сім'я у складних життєвих обставинах це сім'я, яка в силу об'єктивних чи

суб'єктивних причин утратила свої виховні можливості, у результаті чого в ній складаються негативні умови для вихования дитини» [6, с. 41]. Учені зазначають, що соціально-педагогічна підтримка допомагає родині відновити виховний потенціал, зміцнити емоційні зв'язки та забезпечити розвиток дітей. На думку І. Звєрєвої, основне призначення соціального педагога полягає в тому, щоб надавати підтримку сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах або переживають кризові ситуації, а також здійснювати заходи, спрямовані на попередження можливих проблем [7, с. 23].

Сучасні підходи розглядають сім'ю в кризі як активного суб'єкта подолання труднощів. Ефективна допомога ґрунтується на гуманізмі, індивідуальному підході та партнерській взаємодії й передбачає комплекс соціально-економічних, психологічних, педагогічних і правових заходів, зокрема соціальний супровід, ведення випадку, кризове втручання, профілактику та реабілітацію. В Україні підтримка реалізується через соціальні служби, освітні й медичні установи та громадські організації, а зарубіжний досвід (Швеція, Франція, Німеччина, Польща, Нідерланди, США) підтверджує ефективність превентивної моделі з раннім виявленням проблем і тривалою підтримкою сім'ї. Соціальний супровід забезпечує системність допомоги – від встановлення взаємодії та визначення проблем і ресурсів до реалізації підтримки та оцінки результатів.

Технології зміцнення батьківського потенціалу розвивають навички відповідального виховання та покращують емоційний клімат через консультації, тренінги та просвітницькі заходи, а в гострих ситуаціях застосовується кризове втручання. Ефективність підтримки забезпечує міжвідомча взаємодія, що координує роботу установ і передбачає консультування, групову роботу та матеріальну допомогу. Технологія забезпечує послідовність і доступність послуг з урахуванням відповідності їхньої інтенсивності реальним потребам отримувача та орієнтації на його можливості, наявні ресурси системи соціального обслуговування і надання послуг. Ведення випадку є однією з ключових технологій соціальної роботи і спрямовується на розв'язання різноманітних проблем: психологічних, соціальних, економічних та інших. За умови дотримання загальних етапів роботи і надання соціальних послуг відповідно до ситуації, ведення випадку можна використовувати в роботі з різними клієнтами: сім'ями у СЖО, дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, внутрішньо переміщеними особами, особами з інвалідністю, особами похилого віку, людьми, які живуть з ВІЛ, звільненими з місць позбавлення

волі, жертвами сімейного насильства, кривдниками, алко, наркозалежними особами тощо [4, с. 15-16].

Соціально-педагогічне консультування базується на гуманістичному, особистісно орієнтованому та компетентнісному підходах і проходить етапи: встановлення довіри, визначення проблеми, аналіз причин, корекційна робота та оцінка готовності сім'ї до самостійного подолання труднощів. Важливим є нормативно-правове забезпечення діяльності, яке в Україні ґрунтується на законодавстві та державних програмах. Закон України «Про соціальні послуги» [3] визначає види допомоги, консультування, кризове втручання та психологічну підтримку, а Закон України «Про охорону дитинства» [2] встановлює систему захисту прав дитини та реагування на загрози її безпеці, а разом із законодавством щодо запобігання домашньому насильству забезпечує взаємодію відповідних установ.

Базовими методиками при наданні соціальної послуги профілактики можуть бути апробовані профілактичні програми й інтервенції із доведеною ефективністю. Прикладом профілактичної програми, що має доведену ефективність, містить інформацію щодо апробації та може бути використана як основа для розробки профілактичної послуги на рівні громади, організації або індивідуального отримувача, є «Програма 15». Вона містить систему профілактичних занять, спрямованих на здобуття учасниками знань щодо соціально небезпечних захворювань і явищ та формування відповідального ставлення до життя і здоров'я як до найвищої індивідуальної та суспільної цінності, розвиток в учасників навичок здорового способу життя, безпечної поведінки та уникання ризикованих ситуацій, уміння проводити саморефлексію і самооцінку життєдіяльності [5, с. 233]. У соціально-педагогічній практиці профілактика з дітьми та сім'ями ґрунтується на ефективних методиках, зокрема «Програмі 15». Вона спрямована на попередження соціально небезпечних явищ, формування відповідального способу життя та розвиток навичок безпечної поведінки. Програма охоплює сім'ю, враховує вік, передбачає інтерактивні заняття й довела свою ефективність серед підлітків і сімей у складних обставинах.

Аналіз соціально-педагогічної підтримки сімей у кризі показує необхідність удосконалення підходів. Ефективність допомоги знижується через фрагментарність втручань, слабку координацію та недостатню орієнтацію на індивідуальні потреби. Важливим є раннє виявлення кризових сімей, що передбачає систематичний моніторинг, спостереження за дітьми та тісну співпрацю з педагогами і психологами. Із поставлених

завдань випливає необхідний перелік умінь, якими має володіти соціальний працівник: уміння визначати причини і наслідки; вміння відрізняти інформацію від емоцій (деякі факти – емоційні, але не інформаційні); вміння бачити інформацію з різних кутів зору (сусіди, вчитель, соціальний працівник та ін.), враховувати думки і висловлювання оточення; вміння бачити й аналізувати сім'ю як функціональну систему з уже визначеними стосунками [1, с. 199].

Отже, сучасні умови розвитку суспільства ускладнюють функціонування сім'ї, підвищуючи ризик кризових ситуацій і потребу в соціально-педагогічній підтримці. Нестабільність і наслідки воєнних подій негативно впливають на виконання сім'єю її функцій, особливо щодо дитини. Ефективність підтримки залежить від своєчасності реагування, цілісності підходу та узгодженості дій соціальних служб, а раннє виявлення проблем і профілактика запобігають поглибленню криз. Соціально-педагогічна підтримка має бути комплексною, індивідуалізованою та спрямованою на активізацію внутрішніх ресурсів сім'ї для досягнення стійких позитивних змін. Важливим напрямом удосконалення підтримки є її індивідуалізація з урахуванням соціального, психологічного та педагогічного стану родини. Консультування спрямоване на формування практичних батьківських навичок, зокрема конструктивного спілкування та подолання конфліктів. Значущими залишаються профілактика, розвиток відповідального батьківства, міжвідомча взаємодія та підготовка фахівців.

Список використаних джерел

1. Безпалько О., Звєрєва І., Кияниця З., Кузьмінський В., Лютий В., Петрочко Ж., Ростальна М., Стрига Л. Д. пед. н., доцент; проф.; к. екон. н.; к. пед. н., доцент. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації: навчально-методичний комплекс. Програма Європейського Союзу для України. 2007. С. 199. URL: https://www.p4ec.org.ua/upload/education/library/1345188352.pdf

2. Верховна рада України. Законодавство України. Закон України «Про охорону дитинства». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text

3. Верховна рада України. Законодавство України. Закон України «Про соціальні послуги». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text

4. Дащаківська О.; Максименко К.; Стельмах С. канд. політ. наук; канд. педагог. наук, доц. Ведення випадку та міжвідомча взаємодія. Спільно до нових послуг керівництво із впровадження інтегрованих соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах. Партнерство «Кожній дитині», МБО «БФ «СОС Дитячі містечка» та ГО «Соціальна синергія», Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ). Київ: 2021. С.15-16. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/12711/file/Spilno_posibnyk_2_casemanagement.pdf

5. Лютий В., Петрович В. Соціальна робота з сім'ями: теорії, моделі, ефективні практики: колективна монографія. «Волинський національний університет імені Лесі Українки» Профілактика як соціальна послуга сім'ям, що перебувають у складних життєвих обставинах. Луцьк: Волиньполіграф, 2021. С. 233. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/37126/1/V_liutyi_V_Petrovich_SWF_2021.pdf

6. Мамчур І. канд. психол. наук, доцент. Старший викладач кафедри психології та соціальної роботи. Соціально-психологічний супровід дітей із сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах. «Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка». 2023. С. 41. URL: https://journals.cusu.in.ua/index.php/psychology/article/view/133/120

7. Скрипник К., Тілікіна Н. к. пед. н., доцент. Соціальна робота з сім'ями, що опинилися у складних життєвих обставинах: бакалаврська кваліфікаційна робота. «Національний університет біоресурсів і природокористування України». Київ: 2025. С. 23. URL: https://dglib.nubip.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ce7dc062-057d-488b-8917-2964181e8cf5/content

Олександр Галасун
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси
Ірина Єнгаличева
кандидат педагогічних наук, доцент
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси

ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ФАХІВЦЯ ІЗ СУПРОВОДУ ВЕТЕРАНІВ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ГРОМАДИ

У тексті розкрито особливості формування професійної ідентичності фахівця із супроводу ветеранів/ветеранок у системі соціальної роботи громади. Визначено роль цієї професії в умовах війни як ключового елементу реалізації державної ветеранської політики та забезпечення ефективної реінтеграції. Охарактеризовано основні функції фахівця із супроводу ветеранів. Наголошено на значенні ветераноцентричного підходу, етичних принципів та міждисциплінарної

компетентності у професійній діяльності. Підкреслено важливість інституційної підтримки та безперервного професійного розвитку для становлення сталої професійної ідентичності.

Ключові слова: *соціальна робота, фахівець із супроводу ветеранів, професійна ідентичність, територіальна громада, реінтеграція.*

Війна в Україні суттєво загострила потребу у створенні ефективної системи підтримки ветеранів та ветеранок на державному рівні. В таких умовах громада виступає центром підтримки та соціальної реінтеграції, де поєднуються соціальні, медичні, психологічні, правові та економічні ресурси. За таких обставин запровадження посади фахівця із супроводу ветеранів/ветеранок є важливим у системі соціальної сфери та реалізації державної ветеранської політики [3; 6].

Актуальним та малодослідженим на сьогодні залишається питання діяльності фахівця із супроводу ветеранів/ветеранок. Окремі питання розкрито у наукових працях О. Балдинюк (2025), О. Матрос (2025), Р. Кримчак (2024), В. Арешонкової (2025) та ін. Запровадження нової професійної ролі потребує глибокого осмислення професійної ідентичності фахівця із супроводу ветеранів як складного соціально-професійного явища.

Питання професійної ідентичності досліджено у працях В. Тарнового (2024), К. Рибалочки (2024), Н. Гаврилюк (2020), Т. Клибанівської (2020), О. Савіцької (2025) та ін. У науковій літературі цей термін розглядається як сукупність цінностей, ролей, компетентностей і уявлень про власну професійну місію, що формується в процесі освіти, практики та професійної взаємодії [8]; сприйняття людиною себе у відповідній професії та її здатність критично оцінити свою професійну діяльність [7]. Для фахівця із супроводу ветеранів ця ідентичність формується на перетині соціальної роботи, ветеранської політики та міждисциплінарної допомоги.

Особливістю професійної ідентичності фахівця із супроводу ветеранів є ветераноцентричний підхід, який передбачає визнання ветерана активним суб’єктом прийняття рішень, а не пасивним отримувачем допомоги [5]. Такий підхід ґрунтується на повазі до військового досвіду, розумінні наслідків бойових дій для психосоціального функціонування особистості та орієнтації на відновлення життєвої автономії ветеранів і ветеранок.

У системі соціальної роботи громади фахівець із супроводу ветеранів виконує насамперед координаційну функцію та функцію інформаційного супроводу. Він забезпечує оцінку потреб ветерана, формування

індивідуального плану супроводу, залучення відповідних служб і контроль за безперервністю надання послуг [1, с. 8]. Це відрізняє дану професійну роль від традиційних моделей соціальної роботи, де акцент робиться переважно на наданні окремих видів допомоги.

Важливим компонентом професійної ідентичності є усвідомлення меж професійної відповідальності. Відповідно до професійного стандарту, фахівець із супроводу ветеранів не замінює психолога, лікаря чи юриста, але має володіти базовими знаннями в суміжних сферах для ефективної маршрутизації клієнта та міжвідомчої взаємодії [4]. Така міждисциплінарність формує новий тип професійної самосвідомості, орієнтований на командну роботу та партнерство.

Окреме значення у формуванні професійної ідентичності має ціннісний та етичний вимір діяльності. Робота з ветеранами часто пов'язана з травматичним досвідом, втратами, інвалідністю, кризами ідентичності та соціального статусу. Тому для фахівця із супроводу ветеранів критично важливими є принципи конфіденційності, недискримінації, поваги до гідності, а також етичної чутливості у взаємодії з клієнтами [2].

Професійна ідентичність фахівця із супроводу ветеранів формується також у інституційному контексті громади. Наявність чітко визначених функціональних обов'язків, включеність у структуру органів місцевого самоврядування, підтримка з боку керівництва та визнання ролі фахівця з боку інших суб'єктів соціальної роботи сприяють професійному самоствердженню та зниженню ризиків професійного вигорання.

Важливою умовою становлення сталої професійної ідентичності є безперервний професійний розвиток, зокрема система навчання, супервізії та обміну практичним досвідом. В умовах новизни посади саме професійні спільноти та методичний супровід можуть стати ключовими чинниками стандартизації практик і формування спільного професійного поля [8].

Отже, професійна ідентичність фахівця із супроводу ветеранів у системі соціальної роботи громади є багатовимірним і динамічним процесом, що поєднує ціннісні орієнтації соціальної роботи, міждисциплінарну компетентність та ветераноцентричний підхід. Її розвиток є необхідною передумовою ефективної підтримки ветеранів і ветеранок та посилення спроможності територіальних громад в умовах повоєнного відновлення України.

Список використаних джерел

1. Балдинюк О.Д., Матрос О.О. Підготовка фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб на базі центру ветеранського

розвитку. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова.* 2025. Випуск 103. С. 5-10.

2. Кримчак Л.Ю. Роль фахівця із соціальної роботи в процесі супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб. *Інноваційна педагогіка.* 2024. Випуск 72. С. 71-75.

3. Про соціальні послуги. *Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII.* URL: https://surl.li/lbodxh (дата звернення 18.12.2025).

4. Професійний стандарт «Фахівець із супроводу ветеранів та демобілізованих осіб». *Наказ Міністерства у справах ветеранів України від 31 грудня 2024 № 508.* URL: https://surl.li/kkxdqu (дата звернення 20.12.2025).

5. Семигіна Т. В. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму. 2020. 275 с.

6. Стратегія ветеранської політики на період до 2030 року: *схвалена Кабінетом Міністрів України від 29 листопада 2024 року. № 1209*. URL: https://surl.li/gmocdr (дата звернення 20.12.2025).

7. Тарновий В. Поняття професійної ідентичності як психологічного феномену. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія.* 2024. Том 35 (74). № 6. С. 138-143.

8. Payne M. Modern Social Work Theory. Oxford : Oxford University Press, 2021. 600 p.

Степан Ганджа,
здобувач третього рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль

СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ОДИНА ІЗ КЛЮЧОВИХ СКЛАДОВИХ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПО

Анотація. *У роботі розглянуто соціальну інтеграцію як багатовимірний процес, що охоплює адаптацію до нових умов життєдіяльності, відновлення та формування соціальних зв'язків, а також набуття можливостей для активної участі у громадському житті. Визначено, що соціальна інтеграція ВПО має розглядатися як базовий механізм відновлення їхнього соціального статусу та вагома складова соціального забезпечення, адже саме вона забезпечує включення*

переселенців у життя приймаючих громад та створює фундамент для реалізації інших напрямів соціального забезпечення, формуючи цілісну систему підтримки та розвитку цієї вразливої категорії населення.

Ключові слова: *соціальна інтеграція, внутрішньо переміщені особи, соціальне забезпечення, приймаюча громада.*

Виклад основного матеріалу. Соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб (ВПО) постає не просто окремим напрямом соціальної політики, а системоутворюючим елементом їхнього соціального забезпечення. Саме через інтеграційні процеси створюються передумови для повноцінного включення переселенців у соціальне, економічне та культурне життя приймаючих громад [2; 3]. У цьому контексті інтеграцію доцільно розглядати як багатовимірний процес, що охоплює адаптацію до нових умов життєдіяльності, відновлення та формування соціальних зв'язків, а також набуття можливостей для активної участі у громадському житті. Водночас реалізація права на соціальний захист виступає невід'ємною складовою цього процесу, забезпечуючи доступ до пенсійного забезпечення, різних видів соціальної допомоги, підтримки у випадку втрати працездатності, безробіття чи втрати годувальника та інших гарантій [4; 5].

Особливої уваги потребує процес інтеграції ВПО у приймаючі громади, який має двосторонній характер і передбачає не лише адаптацію переселенців, але й готовність самих громад до їх прийняття. Ефективна інтеграція відбувається за умови формування інклюзивного соціального середовища, де забезпечується рівний доступ до ресурсів, послуг та можливостей для самореалізації. Важливими складовими цього процесу є розвиток локальної інфраструктури, створення умов для працевлаштування, доступ до освіти та медичних послуг, а також підтримка підприємницьких ініціатив ВПО. Не менш значущим є формування соціального капіталу – довіри, взаєморозуміння та співпраці між місцевими жителями та переселенцями.

Інтеграція у приймаючу громаду також передбачає подолання можливих соціальних бар'єрів, зокрема стереотипів, упереджень та напруженості, що можуть виникати у процесі взаємодії різних соціальних груп. У цьому контексті важливу роль відіграють просвітницькі заходи, діалогові платформи та спільні соціокультурні ініціативи, які сприяють налагодженню комунікації та формуванню спільної ідентичності з громадою. Включення ВПО до процесів прийняття рішень на місцевому рівні, зокрема через участь у громадських слуханнях, дорадчих органах чи

волонтерських проєктах, підсилює їхню суб'єктність і сприяє більш глибокій інтеграції.

Інституційне забезпечення соціальної інтеграції ВПО здійснюється через взаємодію низки суб'єктів, серед яких провідну роль відіграють органи місцевого самоврядування, центри соціальних служб, громадські організації та міжнародні гуманітарні інституції. Їхня діяльність спрямована на реалізацію комплексних програм соціальної адаптації, надання інформаційно-консультативної підтримки, а також створення умов для залучення переселенців до громадських ініціатив і соціокультурних практик. Така міжсекторальна взаємодія сприяє не лише задоволенню базових потреб ВПО, але й формуванню відчуття належності до нової спільноти. На сьогодні «необхідно акцентувати увагу на ролі благодійних та громадських організацій, які в контексті інституційного забезпечення багато в чому перевищують інституції державної влади, вирішуючи складні питання юридичного змісту для внутрішньо переміщених осіб [1, с. 55]. При цьому Петришин Л. та Лещук Г. наголошують, що «з метою надання допомоги та вирішення соціальних проблем всі сім'ї вимушених переселенців підлягають соціальному інспектуванню, у результаті якого вивчаються їх потреби, у разі необхідності сім'ї беруться під соціальний супровід. Для вирішення проблемних питань переселенців повинні залучатися усі суб'єкти соціальної роботи, благодійні та громадські організації» [6, с. 43].

Окремого значення у структурі інтеграційних процесів набуває психологічний компонент. Вимушене переміщення, як правило, супроводжується травматичним досвідом, що проявляється у станах стресу, дезадаптації, соціальної ізоляції та втрати попередніх соціальних ролей і зв'язків. За таких умов психологічна підтримка виступає необхідною передумовою ефективної інтеграції, оскільки сприяє відновленню внутрішніх ресурсів особистості та її здатності до соціальної взаємодії.

Таким чином, соціальна інтеграція ВПО має розглядатися як базовий механізм відновлення їхнього соціального статусу та вагома складова соціального забезпечення, адже саме вона забезпечує включення переселенців у життя приймаючих громад та створює фундамент для реалізації інших напрямів соціального забезпечення, формуючи цілісну систему підтримки та розвитку цієї вразливої категорії населення.

Висновки. Узагальнюючи, можемо підсумувати, що соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб є не допоміжним, а базовим компонентом системи їх соціального забезпечення, оскільки саме вона

визначає можливість відновлення повноцінного соціального функціонування особистості. Без ефективної інтеграції реалізація інших соціальних гарантій втрачає системність і довготривалий ефект. Вагомим є те що, інтеграція ВПО має комплексний і багатовимірний характер, охоплюючи економічні, соціальні, культурні та психологічні аспекти, передбачаючи не лише адаптацію до нових умов життя, але й активне включення у соціальні процеси, формування нових соціальних ролей та відновлення соціального статусу. При цьому, варто наголосити, ефективність інтеграційних процесів значною мірою залежить від узгодженої діяльності інституцій різних рівнів – органів місцевого самоврядування, соціальних служб, громадських та міжнародних організацій. Саме міжсекторальна взаємодія забезпечує комплексність підходів і сприяє досягненню сталих результатів.

Отже, соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб виступає стратегічним напрямом державної та місцевої соціальної політики, що забезпечує не лише подолання наслідків вимушеного переміщення, але й створює підґрунтя для успішного соціального забезпечення, соціальної згуртованості, стабільності та розвитку приймаючих громад у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Алімова І. Є. Інституційне забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. *Ефективність державного управління*. 2019. 61. С. 53–62. DOI: https://doi.org/10.33990/2070-4011.61.2019.198495
2. Боняк В. О. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб: сучасний стан та перспективи удосконалення. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. No 6. С. 20–22. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/
3. Внутрішньо переміщені особи. Міністерство соціальної політики України. 2016. URL : https://www. msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html.
4. Грицай І. О., Наливайко Л. Р. Внутрішньо переміщені особи: зб. нормативно-право-вих актів. 3-є вид., перероб. і допов. Дніпро: Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2024. 433 с. URL: https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123.
5. Кульчицький Т. Р. Поняття та ознаки внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Адміністративне право і процес*, 2017. №1 (19). С. 51- 57.
6. Петришин Л. Й., Лещук Г. В. Змістові аспекти соціально-педагогічної роботи із вимушеними переселенцями та їх сім'ями в сучасних соціальних умовах. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Серія: Педагогіка і психологія, 2016. № 1(11). С. 40-45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduep_2016_1_7

Ірина Гелецька,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

ЕЛЕКТРОННИЙ АРХІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ДОКУМЕНТАЦІЄЮ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Анотація. *Автором досліджується роль електронного архіву як ключового інструменту оптимізації управління документацією у соціальній роботі. Доведено, що перехід від традиційних паперових справ до цифрового кейс-менеджменту суттєво економить час фахівців та підвищує оперативність надання соціальних послуг. Проаналізовано практичну реалізацію цих процесів на державному рівні через впровадження Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС) та реєстру інтероперабельності «Трембіта». Особливу увагу приділено питанням кібербезпеки, захисту надчутливих персональних даних клієнтів та дотриманню стандарту діловодства ДСТУ 4163:2020. Обґрунтовано необхідність комплексного підходу, який поєднує надійне технологічне забезпечення із формуванням цифрової та етичної компетентності соціальних працівників.*

Ключові слова: *електронний архів, соціальна робота, електронний документообіг, кейс-менеджмент, Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС), захист персональних даних, цифрова компетентність.*

Особливості сучасної соціальної роботи вимагають від фахівців не лише високого рівня емпатії і професійних навичок, але й оперативності у прийнятті рішень. Але значну частину робочого часу соціального працівника займає ведення, структурування та пошук паперової документації (особові справи клієнтів, акти оцінки потреб, соціальні паспорти тощо). Зважаючи на зростання кількості вразливих категорій населення традиційний паперовий документообіг уже дещо знижує загальну ефективність надання соціальних послуг, а тому упровадження електронних архівів перетворюється з інноваційної опції на гостру управлінську та практичну необхідність.

Розкриваючи сутність та практичну цінність цього інструменту, С. Вакуліч та О. Марковець наголошують, що «електронний архів виконує

такі основні функції: зберігання електронних документів, організація пошуку документів за певними атрибутами, забезпечення доступу до архівних даних, підтримка логічних зв'язків між документами та їх ідентифікація за реквізитами. Впровадження і ведення електронного архіву розглядається як одна з найважливіших функцій не тільки роботи з документами, що знаходяться на зберіганні в архіві, але і як функція створення більш зручної бази даних зберігання і використання документів в електронному вигляді» [1, с. 121].

Спираючись на цей функціональний підхід, в системі соціальної роботи електронний архів потрібно розглядати не лише як цифрове сховище скан-копій, але як комплексну систему управління даними (кейс-менеджменту). Вкрай важливо, що формування таких електронних справ та створення цифрових документів у соціальній сфері має здійснюватися з неухильним дотриманням вимог національного стандарту діловодства ДСТУ 4163:2020. Саме уніфікація реквізитів та дотримання цих суворих архівознавчих норм гарантує належну юридичну силу кожного збереженого електронного документа. За таких умов оптимізація рутинних процесів стає беззаперечною перевагою архіву, завдяки чому швидкий повнотекстовий пошук необхідної, юридично значущої інформації здійснюється замість годин за секунди. Крім того, він надає можливість безпечного одночасного доступу до стандартизованої справи клієнта різних мультидисциплінарних фахівців (соціальних працівників, психологів, юристів) та автоматизує процеси формування звітності. А це, у свою чергу, вивільняє найцінніший ресурс фахівця - час, який можна спрямувати на безпосередню взаємодію з клієнтом.

З теоретичної точки зору, як зазначає Л. Філіппова, поняття «електронний архів» у межах діяльності конкретної установи чи підприємства варто розглядати не просто як інформаційну базу, а як «самостійну систему або як складову (підсистема або модуль) системи електронного документообігу» [5, с. 10]. Екстраполюючи цю думку на сферу соціального захисту, можемо стверджувати, що електронний архів соціальної служби стає основним модулем управління кейсами клієнтів. Його впровадження, за визначенням Н. Стрілець, «забезпечує комплексне рішення щодо автоматизації та оптимізації системи надійного збереження всіх типів електронних документів, підтримки різних версій документів» та, що вкрай важливо для соціальної роботи, здійснює «автоматичний контроль термінів збереження документів» [3, с. 96]. Крім суто управлінських та часових переваг, такий підхід має і відчутний прагматичний ефект. З позиції В. Гарднер, «цифровізація архівів усуває

необхідність масового роздруковування матеріалів, що суттєво економить ресурси установи та звільняє фізичний простір, який зазвичай перевантажений паперовими справами» [6, с. 335].

Водночас, перехід до цифрового формату вимагає ґрунтовного та системного підходу. Як слушно зазначає О. В. Марковець, в сучасних умовах електронний архів – це «високотехнологічний управлінський процес, організація якого потребує застосування сучасного програмного забезпечення, програмних форм, а інструменти впровадження постійно змінюються і потребують удосконалення» [2, с. 45].

З огляду на такі вимоги до технологічного забезпечення, на перший план беззаперечно постає проблема кібербезпеки і захисту персональних даних. Документація у соціальній роботі є специфічною, оскільки містить надчутливу інформацію про клієнтів, включаючи стан їхнього фізичного та ментального здоров'я, складні життєві обставини, рівень доходів та сімейний статус. Відтак, архітектоніка електронного архіву має базуватися на жорстких протоколах безпеки та повністю відповідати вимогам законодавства про захист інформації. У свою чергу це передбачає чітке розмежування рівнів авторизації (наприклад, визначення того, хто з мультидисциплінарної команди має право на редагування акта оцінки потреб, а хто - лише на його перегляд), криптографічний захист та фіксацію історії змін кожного документа для уникнення зловживань чи втрати даних.

Розгляд теоретичних аспектів електронного архівування в Україні неможливий без аналізу його практичної реалізації на державному рівні. Фундаментальним кроком у цьому напрямку стало прийняття Постанови Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 404, якою затверджено Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери (ЄІССС) [4]. Відповідно до цього нормативного акта, ЄІССС визначається не лише як статична база даних, а як складна багаторівнева інформаційно-комунікаційна система, що концептуально призначена для комплексної автоматизації технологічних процесів у сфері соціального захисту. Таке нормативне розуміння безпосередньо корелюється із теоретичними підходами науковців до сутності сучасного архіву як невід'ємного та живого модуля системи управління.

Центральним елементом нової цифрової архітектури виступає Єдиний соціальний реєстр (ЄСР), який у практичній площині виконує функцію консолідованого електронного архіву. Завдяки цій підсистемі формується основний інструмент сучасного фахівця - «електронна особова справа» отримувача соціальної допомоги. Такий технологічний підхід дозволяє

соціальним службам остаточно відійти від фізичних паперових накопичувачів і забезпечує реалізацію принципу екстериторіальності. Це означає, що доступ до необхідної архівної та поточної документації клієнта більше не прив'язаний до конкретного кабінету, населеного пункту чи архівного стелажа, що кардинально підвищує мобільність та оперативність надання соціальних послуг.

Окремої уваги заслуговує закріплений у Положенні принцип семантичної та технологічної інтероперабельності. ЄІССС передбачає постійну електронну інформаційну взаємодію з іншими державними реєстрами (зокрема, реєстрами органів державної реєстрації актів цивільного стану, державної податкової служби, Пенсійного фонду України) через систему «Трембіта». У контексті повсякденної роботи соціального працівника така інтеграція надає можливість отримати необхідні архівні та підтверджуючі документи безпосередньо з державних першоджерел у режимі реального часу. А це не лише знімає із вразливого клієнта тягар самостійного збору довідок по інстанціях, але й перетворює соціальну роботу на проактивний процес, де пріоритетом фахівця стає аналіз ситуації, а не механічний збір паперів.

Разом з тим, враховуючи високу чутливість персональної інформації у соціальній сфері, нормативна база встановлює безпрецедентні вимоги до безпеки таких цифрових архівів. Положення про ЄІССС імперативно визначає, що захист інформації в системі забезпечується шляхом створення комплексної системи захисту інформації (КСЗІ) з підтвердженою відповідністю. У практичному вимірі соціальної роботи це означає обов'язкове використання засобів криптографічного захисту, сувору авторизацію доступу для різних категорій фахівців мультидисциплінарної команди та постійний моніторинг цифрових слідів. Відтак, інституціоналізований електронний архів гарантує не лише збереження професійної таємниці, але й абсолютний захист права на приватне життя кожного клієнта соціальних служб.

Водночас, успішне функціонування системи цифрового документообігу безпосередньо залежить і від «людського фактора». Перехід від традиційної паперової до сучасної електронної парадигми вимагає системного формування цифрової компетентності у самих фахівців соціальної сфери. Сучасний соціальний працівник має не лише технічно володіти інструментами кейс-менеджменту чи навичками роботи в єдиних електронних реєстрах, але й керуватися принципами цифрової етики, а також усвідомлювати юридичну відповідальність за збереження конфіденційності у цифровому середовищі.

Отже, підсумовуючи, можемо констатувати, що електронний архів виступає не лише технологічною інновацією, а фундаментальним інструментом підвищення ефективності управління документацією у соціальній роботі. Його системне впровадження безпосередньо оптимізує процеси кейс-менеджменту, сприятиме подоланню бюрократичної перевантаженості фахівців, забезпечить безперервність та високу якість соціального супроводу, а також зведе до мінімуму ризики втрати чутливої інформації. Проте успішна реалізація управлінського потенціалу цього інструменту вимагає комплексного підходу, який охоплює забезпечення установ відповідним програмним забезпеченням, впровадження надійних протоколів безпеки та системне підвищення правової і цифрової грамотності самих соціальних працівників.

Список використаних джерел

1. Вакулич С., Марковець О. Електронний архів як засіб швидкого доступу до управлінської інформації. *Information, communication, society* (ics-2020) 21-23 may 2020, Chynadiyovo, Ukraine. С. 121-122. URL: https://ena.lpnu.ua/bitstreams/8baa8e22-82b0-49ad-bd22-2d37127887d4/download

2. Марковець О.В. Організація електронного архіву документів органу місцевої влади. *Теоретичні і прикладні аспекти інформаційної, бібліотечної та архівної справи*. (Лис 2024), С. 43-52. DOI: https://doi.org/10.31558/2786-8915.2024.1.4

3. Стрілець Н. Особливості зберігання електронних документів в архівних фондах. *Вісник Харківської державної академії культури: збірник наукових праць.* Харків: ХДАК. 2010. № 29. С. 91–105.

4. Про затвердження Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 року № 404. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/404-2021-%D0%BF#Text

5. Філіппова Л. Цифрові архіви в сучасному суспільстві: термінологічний та змістовий аспект. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2018. № 2. С. 6–11. URL: https://journals.uran.ua/bdi/issue/view/9080

6. Gardner W. The electronic archive: scientific publishing for the 1990s. *SAGE journals*. Volume 1. Issue 6. 1990. 333-341. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.1990.tb00233.x

Юрій Дума

здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова

м. Київ

ВИКОРИСТАННЯ БАГАТОКАНАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У РОБОТІ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ

Автор акцентує увагу на характеристиці та особливостях використання центрами соціальних служб багатоканальної комунікації. Здійснено аналіз основних каналів взаємодії з отримувачами соціальних послуг. Охарактеризовано можливості використання комунікаційних каналів для різних категорій населення та підвищення доступності соціальних послуг. Проаналізовано можливості використання багатоканальної комунікації у процесі роботи та надання соціальних послуг. Визначено перспективи та проблеми використання цифрових каналів у діяльності соціальних служб.

Ключові слова: *багатоканальна комунікація, центри соціальних служб, соціальні послуги, комунікаційні канали, цифрові технології, соціальна робота, інформування населення.*

Аспекти цифровізації та розвитку цифрових технологій, а також цифровізація системи надання соціальних послуг впливають на зміну основних підходів щодо організації соціальної роботи та надання соціальних послуг населенню. Діяльність соціальних служб орієнтована на підтримку незахищених категорій населення, а саме дітей, молоді, осіб з інвалідністю, учасників бойових дій та їх сімей, сімей з числа ВПО, осіб, які перебувають у СЖО тощо. Тому ефективність їх діяльності значною мірою залежить від системи комунікації та на скільки ефективно вона налагоджена між фахівцями соціальної сфери та отримувачами соціальних послуг.

Традиційні форми комунікації у сучасних умовах, а саме телефонний зв'язок, особистий візит на сьогодні доповнюються різними цифровими інструментами, серед яких найпопулярнішими є: соціальні мережі, електронна пошта, вейбсайти, онлайн-платформи, месенджери. Відповідно їх використання дає можливість розширити можливості взаємодії між фахівцями та отримувачами послуг, оперативно реагувати на потреби і запити отримувачів послуг та підвищити доступність до соціальних послуг.

Все вище сказане свідчить про необхідність поєднання каналів комунікації та про необхідність використання багатоканальної комунікації в діяльності центрів соціальних служб.

Не зважаючи на значне і системне використання центрами соціальних служб багатоканальної комунікації даний напрям потребує удосконалення та наукового обґрунтування.

Використання комунікаційних каналів у соціальній роботі здійснюється для налагодження ефективної взаємодії між надавачами та

отримувачами соціальних послуг. Використання комунікаційних каналів та багатоканальна комунікація дозволяє побудувати роботу та врахувати при наданні соціальних послуг індивідуальні потреби отримувачів послуг, їх рівень цифрової грамотності та можливості доступу до інформації.

У діяльності центрів соціальних служб основними каналами комунікації виступають: особисте консультування, що забезпечує безпосередній контакт між соціальним працівником і клієнтом та дозволяє комплексно оцінити його потреби; телефонний зв'язок, який дає можливість швидко отримати консультацію або попередню інформацію щодо соціальних послуг; електронна пошта, що використовується для обміну документами, надання інформаційних матеріалів та підтримки комунікації з клієнтами; офіційні вебсайти установ, де розміщується актуальна інформація про соціальні послуги, порядок їх отримання та контакти фахівців; соціальні мережі та месенджери, які дозволяють оперативно інформувати населення, проводити онлайн-консультування та підтримувати зворотний зв'язок [5, с.44].

Багатофункціональна комунікація та її використання у діяльності центрів соціальних служб дозволяє підвищити рівень доступності соціальних послуг, дає можливість отримувачам послуг обирати зручні для них способи взаємодії. Як свідчить практика молодь звертається до використання та взаємодії через соціальні мережі та меседжери, тоді як люди зрілого віку надають перевагу особистому або телефонному спілкуванню.

Багатофункціональна комунікація має свої переваги, адже дає можливість доступно та оперативно поширювати інформацію про види підтримки, державні ініціативи та соціальні програми. Таке використання є актуальним в умовах виникнення кризових ситуацій, надзвичайних подій, коли швидкість донесення інформації до населення має велике значення [1].

Також використання широкого спектру комунікаційних каналів дозволяє покращити координацію та міждисциплінарну взаємодію між органами місцевого самоврядування, соціальними установами та громадськими організаціями. Така взаємодія дозволяє комплексно підійти до вирішення соціальних проблем на місцевому та регіональному рівнях.

Незважаючи на перспективи та ефективність використання багатоканальної комунікації, даний процес супроводжується наявність певних викликів. Такими викликами є недостатній рівень цифрової компетентності окремих отримувачів послуг, обмежений доступ до цифрових комунікацій в деяких громадах та потреба підготовки фахівців

соціальної сфери до використання сучасних цифрових комунікаційних технологій. Також важливим питанням при використанні цифрових комунікаційних каналів є захист персональних даних отримувачів послуг [2].

Все вище сказане дає можливість стверджувати про необхідність впровадження у діяльності центрів соціальних служб комплексного підходу щодо організації комунікаційної діяльності, можливості поєднання використання як традиційних, так і цифрових каналів, розроблення чітких стандартів комунікації та підвищення цифрової грамотності, як фахівців соціальної сфери, так і отримувачів.

Отже, використання багатоканальної комунікації є важливим чинником підвищення ефективності діяльності центрів соціальних служб. Поєднання різних комунікаційних каналів дозволяє забезпечити більш широкий доступ населення до соціальних послуг, покращити інформування громадян та підвищити оперативність взаємодії між фахівцями соціальної сфери та отримувачами послуг.

Багатоканальна комунікація сприяє розвитку сучасних підходів до організації соціальної роботи, розширює можливості надання консультацій, соціального супроводу та інформаційної підтримки. Водночас ефективність її використання залежить від рівня цифрової компетентності працівників соціальної сфери, технічних ресурсів установ та доступності цифрових технологій для населення.

Перспективи подальших наукових досліджень пов’язані з розробленням моделей ефективної комунікаційної взаємодії у соціальній сфері, вивченням практичного досвіду використання цифрових платформ у роботі соціальних служб, а також створенням методичних рекомендацій щодо впровадження багатоканальної комунікації у діяльність соціальних установ.

Список використаних джерел

1. Гриценко Г. (2024) Цифровізація соціальних послуг: проблеми можливостей та компетенцій. *Актуальні проблеми права: теоріяі практика.* №1(47), 2024.

2. Кравченко О.О., Салата Н.Т., Гедзик А.А. (2024). Підготовка майбутніх соціальних працівників до використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності. *Педагогічна Академія: наукові записки.* №5.

3. Повалій Т. Л. Соціальне партнерство та професійні комунікації в роботі менеджера соціокультурної діяльності : навчальний посібник / Т. Л. Повалій, О. П. Бойко. Суми : Сумський державний університет, 2021. 241 с.

4. Сочко Н., Салата Н. (2022). Цифровізація соціальних послуг: навчально-методичний довідник. МОН України, Уманський держ. пед. ун-ті мені Павла Тичини. Київ. Компринт, 2022. 163 с.
5. Mikheieva, O., Duma, Y. (2025). The Use of Communication Channels in the Administrative and Professional Activities of Social Service Centers. *Revista Administração Em Diálogo - RAD*, *27*(SI), 43–61.

Загребельна Вікторія,
здобувач магістерського рівня вищої освіти
спеціальності І 10 Соціальна робота та консультування,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ ЧЕРЕЗ НЕФОРМАЛЬНІ ПРОСТОРИ ПІДТРИМКИ

У статті досліджується процес соціально-психологічної адаптації ветеранів та основні труднощі повернення до цивільного життя. Обґрунтовується роль неформальних просторів підтримки у процесі реінтеграції ветеранів. Визначено, що такі простори впливають на формування відчуття безпеки, приналежності до спільноти та зниженню рівня психологічного стресу. Узагальнено, що їх діяльність є важливим доповненням державних програм і сприяє успішній соціально-психологічній адаптації.

Ключові слова: *ветерани, соціально-психологічна адаптація, неформальні простори підтримки, ветеранські хаби, реінтеграція, посттравматичний стресовий розлад, соціальна підтримка.*

У контексті тривалої збройної агресії Росії проти України гостро постає питання соціально-психологічної адаптації людей, що потерпають від струсів війни, зокрема військових які стоять на шляху повернення до цивільного життя. Цей процес супроводжується низкою викликів, що включають в себе психологічну та соціальну сферу. Понад 3 млн. ветеранів змушені адаптуватись до нових умов, відновлювати соціальні ролі, переосмислювати власний досвід та налагоджувати взаємодію з оточенням. Соціально- психологічна адаптація стає надзвичайно важливою, оскільки ветерани стикаються з ПТСР, ізоляцію та іншими труднощами в цивільному середовищі. Неформальні простори підтримки (ветеранські хаби, ветеранське ком'юніті, громадські організації) мають важливу роль у підтримці в процесі реінтеграції та доповнюють існуючі

державні програми. Це зумовлює пошук нових, гнучких підходів організації соціально-психологічної адаптації ветеранів, що будуть орієнтовані на їх індивідуальні потреби.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням кількості осіб, які повертаються до мирного життя, а також потребою нових ефективних механізмів соціально-психологічної допомоги, альтернативних підходів, зокрема просторів, де кожен ветеран зможе почуватись комфортно. Такі простори сприяють формуванню відчуття безпеки та довіри, приналежності до певної соціальної групи, що є важливими передумовами адаптації. У контексті цього особливого значення набуває діяльність фахівців соціальної роботи, що спрямована на покращення та полегшення для ветерана процесу реінтеграції.

Проблематика адаптації військовослужбовців досліджуються у наукових працях вітчизняних та зарубіжних авторів. В Україні такі дослідження активізувались з 2014 року, коли держава стикнулась з першими ветеранами, людьми з інвалідністю внаслідок війни, безвісти зниклими та полоненими, а також їх родинами. Станом на 2026 рік таких досліджень більше, адже проблема стає дедалі гострішою. Зокрема це питання досліджували: Є. Горідєнко, М. Мальваний, Г. Пріб, О. Сороківська, О. Письменна а також Український інститут майбутнього (UIF), громадські організації та фонди, які зазвичай публікують соціологічні опитування або підручні посібники з порадами, як покращити чи повпливати на процес реінтеграції. Попри значну кількість досліджень, більшість зосереджується на формальних механізмах, в той час коли неформальні практики залишаються на рівні громадських ініціатив.

Метою цієї статті є дослідження особливості соціально-психологічної адаптації ветеранів та обґрунтувати роль неформальних просторів підтримки у цьому процесі.

Адаптацію розглядають як комплексний процес який включає в себе психологічні, соціальні та поведінкові аспекти. У працях українських науковців особлива увага приділяється ролі соціального середовища, сім’ї та близьких у підтримці у подоланні наслідків здобутого травматичного досвіду.

Поняття соціально-психологічної адаптації можна визначити як процес інтеграції людини в суспільство, під час якого формується самосвідомість, здатність до виконання соціальних ролей, самоконтролю та відповідних зв’язків. Загалом цей процес можна розглядати як активну взаємодію особистості та соціального середовища, що спрямований на підтримку балансу між внутрішніми станами людини та зовнішніми

умовами з урахуванням перспектив розвитку. Відтак адаптація виступає не тільки процесом пристосування, а й активною трансформацією особистості під впливом нових соціальних умов. Успіх адаптації визначається наявністю індивідуальних ресурсів та ефективності їх використання у буденному житті. У контексті ветеранів цей процес пов'язаний із впливом екстремальних умов бойових дій та є специфічним.

Адаптація охоплює внутрішні та зовнішні аспекти. Серед внутрішніх – переоцінка життєвих цінностей, емоційна стабілізація, пошук нових сенсів, в свою чергу до зовнішніх можна віднести відновлення соціальних зв'язків, професійну реалізацію та інтеграцію у громаду. Завдяки взаємозв'язку цих аспектів забезпечується цілісність адаптаційного процесу та можливість визначення його ефективності. Переважно на цьому шляху ветеран потребує підтримки та розуміння, яке зазвичай шукають не у особах, що не стикались на пряму з веденням бойових дій, а у дусі побратимства серед свої колег. Це підтверджує доцільність реалізації принципів «Рівний рівному» задля створення підтримуючого ветеранського середовища. Такий підхід забезпечує більший рівень довіри, адже базується на спільному прожитому досвіді та взаєморозумінні. Водночас важливу роль відіграє підтримка з боку сім'ї, громади, держави та інших інституцій. Проте, навпаки – недостатній рівень підтримки, або некоректна поведінка когось з вищезазначених інституцій може призводити до ускладнення адаптацій та посилення психологічних проблем. Таким чином ефективність адаптації на пряму залежить від узгодженості дій суб'єктів підтримки та якості соціального середовища, у якому перебуває ветеран.

В процесі повернення до мирного життя ветерани стикаються з комплексними та багатовимірними психологічними труднощами. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є одним з найбільш поширених проявів. Він, за різними даними, охоплює близько 20-30% ветеранів. Цей розлад суттєво впливає на когнітивну, емоційну та поведінкову сфери особистості та ускладнює повсякденне функціонування в соціумі. Також поширеними є тривожні та депресивні розлади. Часто вони проявляються у стані постійної напруги, втраченому інтересі до життя чи почутті провини або безвиході. Також варто звернути увагу на такий аспект як підвищений рівень агресії, який часто пов'язаний із наслідками травматичного досвіду та може ускладнювати міжособистісну взаємодію.

Не менш значущими є і соціальні труднощі. Проблеми з порушенням комунікації та нерозумінням з боку суспільства можуть проявлятися у

емоційній закритості, складності вираження і сприйняття власного досвіду та стигматизацій. Ветерани часто відчувають відчуження до якого додається трансформація соціальних ролей, зміни в сімейних відносинах, труднощі у взаємодії з близькими, друзями, в деяких випадках травматичне проживання втрати. Все це призводить до соціальної ізоляції. До того ж, ветерани можуть стикатись з проблемами у сфері професійної реалізації. Часто це необхідність перекваліфікації, невідповідність очікувань і реальності на ринку праці, упереджене ставлення роботодавців і недостатній рівень доступності програм підтримки. Все це посилює процес соціальної дезадаптації, проте подолання цих труднощів можливе, за наявності комплексної підтримки, яка включатиме у себе як психологічну чи психотерапевтичну допомогу, розвиток ветеранських спільнот та реалізації програм реінтеграції.

Отож, важливим елементом сучасної системи соціальної роботи є неформальні ветеранські простори підтримки, які орієнтовані на створення безпечного та комфортного середовища для осіб що повернулись з військової служби. Зазвичай це спільноти, державні установи або громадські організації, у межах яких ветеран може отримати комплексну допомогу, що включає в себе психотерапевтичну підтримку, юридичне консультування, допомогу фахівців у працевлаштуванні чи перекваліфікації, проте найосновнішим є можливість перебувати у розуміючому середовищі, що дає можливості для відновлення соціальних зв’язків. Основною метою таких просторів є створення відчуття безпеки, визнання та приналежності до спільноти, завдяки цьому знижується рівень психологічного стресу та покращується емоційне відновлення ветеранів.

На практиці функціонування таких просторів є різноманітним. Одним з найбільш відомих прикладів в Україні – діяльність Veteran Hub у Києві, Вінниці та Дніпрі, де реалізуються комплексні проекти не лише для підтримки самих ветеранів, а й їх родин, що забезпечує укріплення важливих сімейних зв’язків. Значну роль відіграють неформальні зустрічі, психологічні сесії, тренінги та групи підтримки , що сприяють консолідації ветеранської спільноти. В Україні активно розвиваються і інші ініціативи та ветеранські хаби, діяльність яких спрямована на психосоціальну адаптацію та реабілітацію, впровадження сучасних підходів таких як групова психотерапія чи тілесно – орієнтовані практики. Закордонний досвід підтверджує ефективність такого напрямку ветеранської політики. Наприклад, у Великій Британії функціонування ветеранських хабів підтримується Міністерством оборони, де значну роль відіграють активісти та волонтерські організації. У Канаді ж поєднується практика

неформальної підтримки з державними послугами та програмами. США та країнам Європи близьким став формат «peer-to-pear» взаємодії , де самі ж ветерани виступають наставниками та супроводжують на шляху реінтеграції своїх побратимів. В Україні формат «Рівний-Рівному» теж набуває популярності.

Функціонування неформальних ветеранських просторів характеризується гнучкістю надання послуг. Кожен простір адаптується до регіональних потреб, соціального контексту та запитів від своїх відвідувачів. Також популярність таких просторів серед ветеранів зумовлюється можливістю отримання різних видів послуг в одному місці – від психологічної підтримки до консультацій юриста чи реабілітолога, уникаючи зайвої бюрократії та формальностей. Регулярне проведення культурних заходів, пам'ятних акцій, групові зустрічі, а також прозорість позиції формує сталість та передбачуваність середовища. Для осіб з травматичним досвідом це важливо. Також однією з переваг діяльності ветеранських просторів є залученість сімей військового до повноцінної участі у адаптації, по позитивно впливає на психоемоційний стан.

Серед принципів діяльності подібних просторів можна визначити кілька спільних. По-перше, взаємодопомога, що проявляється у активній участі ветеранів у підтримці один одного, що підвищує ефективність взаємодії. По-друге, приналежність і безпека, які забезпечуються через створення спільнот заснованих на досвіді, взаєморозумінні та підтримці. По- третє, неформальність та доступність, що дозволяє уникати надмірної бюрократизації й створити атмосферу відкритості й довіри.

Актуальність і значущість неформальних просторів зумовлена їх цінним впливом на процеси соціально-психологічної адаптації. Вони сприяють зменшенню соціальної ізоляції, працюють над зниженням проявів стресових розладів і створюють сприятливі умови для відновлення особистісного потенціалу. Діяльність у таких просторах соціальних працівників забезпечує збагачення емоційного ресурсу та практичну допомогу. Враховуючи, що в Україні станом на 2026 рік кількість ветеранів перевищує кілька мільйонів осіб та безперервно зростає, розвиток таких просторів має ключове значення. Міжнародні моделі свідчать, що подібні моделі здатні знижувати ризики повторних психотравматичних реакцій на 20-30%. Підсумовуючи можна сказати, що неформальні простори виступають не лише як інструмент підтримки, але й як важливий механізм стабілізації суспільства в умовах післявоєнної трансформації.

Список використаних джерел

1. Вільямс М. Б., Пойюла С. П. ПТСР: робочий зошит. Ефективні методики подолання симптомів травматичного стресу / пер. з англ. О. Міщенко. Київ: Видавництво Ростислава Бурлаки, 2023. 528 с.
2. Герман Дж. Психологічна травма та шлях до видужання / пер. з англ. О. Наконечна, О. Лизак, О. Шлапак. Львів: Видавництво Старого Лева, 2021. 424 с.
3. Горбата Л. П. Ветеранські хаби, як інструмент соціальної безпеки та адаптації ветеранів. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2024. №11. С. 45–52.
4. Клименко О., Чепурко Г. Проблеми соціальної адаптації ветеранів в Україні. *Ін-т соціології НАН України. URL:* https://isnasu.org.ua/popsci/010_Klymenko_Chepurko_-_Problemy_veteraniv.php (дата звернення: 18.04.2025)
5. Котенко С. І., Богдан Е. І. Інтеграція захисників у ринок праці України: проблеми та перспективи перекваліфікації ветеранів. *Економіка та суспільство. 2025. №78. С.3-8*
6. Мішиєв В. Д., Михайлов Б. В., Гриневич Є. Г., Омелянович В. Ю. Розлади психічної сфери внаслідок бойових дій: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Всеукраїнське спеціалізоване видавництво «Медицина», 2024. 167 с.
7. Посттравматичний стресовий розлад у військових: ознаки та симптоми *URL*: https://tacmed.ua/post/posttravmatychnyy-stresovyy-rozlad-u-viyskovykh-oznaky-ta-symptomy. (дата звернення 18.04.2026)
8. Проблеми ветеранів: реінтеграція у цивільне життя *URL:* https://neuroflex.ua/blog/problemy-veteraniv-reintegracziya-u-czyvilne-zhyttya/. (дата звернення 18.04.2026)
9. Психологічні стани та реакції ветеранів і ветеранок: як упоратися *URL: https://sylniukrainy.com/blog/psyhologichni-stany-ta-reaktsiyi-veteraniv-j-veteranok-yak-vporatysya/ (* дата зернення 18.04.2026)
10. Титаренко Л. М., Дворнік О. В. Соціально-психологічний супровід ветеранів АТО/ООС: навч. посіб. Кропивницький :Імекс-ЛТД, 2022. 154 с.
11. Тютюнник Г. Володар гніву. Путівник до рівноваги для ветеранів та військових. Київ : Білка, 2025. 244 с.
12. Чабарай Г. На чужих помилках. Світовий досвід адаптації ветеранів. *Тиждень*. 2017. №43. С.12-13.

Максим Ковбасюк

здобувач другого (магістерського рівня) вищої освіти

ОПП «Соціальна робота. Управління соціальним закладом»

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

м. Ніжин

ФЕНОМЕН РИЗИКОВАНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

У статті здійснено аналіз ризикованої поведінки підлітків як складного соціального явища, що формується під впливом індивідуально-психологічних, соціальних і соціокультурних чинників. Проаналізовано основні види ризикованої поведінки. Визначено ключові детермінанти її формування в підлітковому віці. Обґрунтовано роль соціального середовища у поширенні ризикованих практик. Окреслено наслідки ризикованої поведінки для особистості та суспільства.

Ключові слова: *ризикована поведінка, підлітки, соціалізація, фактори ризику, соціальне середовище.*

У сучасному суспільстві проблема ризикованої поведінки підлітків набуває особливої актуальності у зв'язку зі зростанням соціальних викликів, нестабільністю соціального середовища та впливом цифрових технологій [1, с. 9–11]. Підлітковий вік є критичним періодом формування особистості, у якому відбувається активний пошук ідентичності, самоствердження та соціального визнання [4]. Саме в цей період підлітки часто виявляють схильність до ризикованих дій, що можуть становити загрозу їхньому фізичному, психічному та соціальному благополуччю [7].

Ризикована поведінка виступає не лише індивідуальною характеристикою, а й соціально зумовленим явищем, яке відображає особливості взаємодії особистості із соціальним середовищем [6, с. 135]. У зв'язку з цим актуальним є комплексний аналіз цього явища, його причин та наслідків.

Ризикована поведінка підлітків розглядається як сукупність дій і моделей поведінки, що характеризуються підвищеною ймовірністю негативних наслідків для здоров'я та соціального розвитку особистості. Вона формується під впливом взаємодії внутрішніх (психологічних) та зовнішніх (соціальних) чинників.

У структурі ризикованої поведінки доцільно виокремити такі основні види. По-перше, адиктивна поведінка, що включає вживання психоактивних речовин, тютюнопаління, алкоголь, а також залежність від інтернету та соціальних мереж [8]. Цей вид є одним із найбільш поширених серед підлітків і пов'язаний із потребою зняти емоційне напруження або отримати нові відчуття [1, с. 45–46].

По-друге, сексуальна ризикована поведінка, яка проявляється у ранніх статевих контактах, відсутності засобів захисту та недостатній обізнаності

щодо наслідків [3, с. 60–61]. Вона може призводити до серйозних соціальних і медичних проблем.

По-третє, агресивна та деструктивна поведінка, що включає булінг, насильство, конфлікти та правопорушення [3, с. 62–63]. Така поведінка часто є результатом несприятливого соціального середовища та дефіциту навичок конструктивної взаємодії.

По-четверте, саморуйнівна поведінка, що охоплює самоушкодження та інші форми небезпечного ставлення до власного здоров'я [5].

По-п'яте, участь у небезпечних активностях (екстремальні розваги, нехтування правилами безпеки), що зумовлена прагненням до нових вражень.

Формування ризикованої поведінки підлітків визначається низкою чинників. Серед психологічних чинників важливими є занижена або завищена самооцінка, імпульсивність, потреба у самоствердженні, недостатній рівень самоконтролю [7]. Підлітки часто недооцінюють ризики та орієнтуються на емоційні рішення.

Соціальні чинники включають вплив однолітків, сімейне виховання, освітнє середовище [6]. Особливо значущим є тиск референтної групи, який може стимулювати участь у ризикованих практиках.

Соціально-економічні умови також відіграють важливу роль. Обмежений доступ до ресурсів, низький рівень життя та відсутність можливостей для самореалізації підвищують імовірність девіантної поведінки [8].

Окрему увагу слід приділити впливу цифрового середовища. Соціальні мережі формують нові стандарти поведінки, де популярність і визнання можуть досягатися через демонстративні ризиковані дії [2].

Наслідки ризикованої поведінки підлітків є багатовимірними. На індивідуальному рівні вони проявляються у погіршенні здоров'я, формуванні залежностей, психологічних проблемах і труднощах соціальної адаптації [8]. На соціальному рівні – у зростанні правопорушень, соціальної напруженості та навантаження на соціальні інститути [3, с. 64–65].

Водночас важливо зазначити, що ризикована поведінка не завжди має виключно негативний характер. У певних випадках вона може виступати як форма пошуку досвіду, самопізнання та розвитку, однак за відсутності належного контролю й підтримки вона набуває деструктивних проявів.

Таким чином, ризикована поведінка підлітків є результатом взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників та пов'язана з процесами самоствердження і пошуку ідентичності. Водночас вона становить

потенційну загрозу для гармонійного розвитку особистості, що зумовлює необхідність своєчасної профілактики та впровадження ефективних соціально-педагогічних заходів.

Список використаних джерел

1. Алєксєєнко Т. Ф., Кушнарьова С. В. Ризикована поведінка : посібник. Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2013. 172 с.
2. Данілова А. П. Ризикована поведінка старшокласників у сфері інтернет-спілкування як соціально-педагогічна проблема. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2015. Вип. 19. С. 194–203. URL: https://zbirnyk.ipv.org.ua/ua/arkhiv-vipuskiv/product/view/10/254
3. Журавель Т. та ін. Профілактика деструктивної поведінки підлітків : навч.-метод. посіб. / за ред. Т. Журавель, Ю. Удовенко. Київ : ФОП Буря О. Д., 2022. 144 с.
4. Кравцова О. Стресостійкість особистості як психологічний феномен. Вісник післядипломної освіти. 2019. Вип. 7. С. 98–117.
5. Лях Т., Спірін А., Жуков В. Соціальна профілактика ризикованої поведінки підлітків. Ввічливість. Humanitas. 2023. № 1. С. 64–72. URL: https://surl.li/jilgtf
6. Петровська К. Соціально-психологічні чинники ризикованої поведінки учнівської молоді. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2015. № 14. С. 134–138. URL: https://magazine.mdpu.org.ua/index.php/nv/article/view/1060
7. Савченко Ю. Психологічні детермінанти схильності підлітків до ризикованої поведінки. Психологія особистості та соціальних процесів. 2022. № 2. С. 45–52.
8. Спіріна Т., Тимошенко Л. Профілактика вживання алкоголю у підлітковому середовищі. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. 2017. № 8 (313). С. 295–301.

Юрій Кокоцький
здобувач третього рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
Науковий керівник: **Наталія Олексюк,**
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної
роботи та соціальної педагогіки,

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

ФРАГМЕНТАРНІСТЬ ПРАВОВОГО ПОЛЯ УКРАЇНИ ЯК СИСТЕМНЕ ОБМЕЖЕННЯ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Анотація. *У статті досліджено проблему фрагментарності правового поля України у контексті соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО). На основі аналізу наукових джерел обґрунтовано, що існуюча нормативно-правова база, попри свою розвиненість, характеризується розпорошеністю, міжгалузевою неузгодженістю та недостатнім рівнем координації між суб'єктами реалізації державної політики в сфері соціального захисту. Визначено основні прояви фрагментарності правового регулювання та їх вплив на ефективність інтеграційних процесів. Доведено, що відсутність системного підходу до формування інтеграційної політики обмежує можливості повноцінного включення ВПО у життя територіальних громад.*

Ключові слова: *соціальна інтеграція, ВПО, правове регулювання, державна політика, територіальні громади, фрагментарність.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Повномасштабна війна росії проти України спричинила безпрецедентні масштаби внутрішнього переміщення населення, що актуалізувало проблему соціальної інтеграції ВПО у територіальні громади. У відповідь на ці виклики держава сформувала значну нормативно-правову базу, спрямовану на регулювання правового статусу, соціального захисту та доступу до базових послуг для цієї категорії населення. Водночас накопичення нормативних актів не супроводжувалося формуванням цілісної інтеграційної політики, що призвело до виникнення системних збоїв у її реалізації. У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження фрагментарності правового поля як чинника, що обмежує ефективність соціальної інтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Нормативно-правове забезпечення інтеграції ВПО в Україні сформувалося як багаторівнева система, що включає конституційні гарантії, спеціальне законодавство та значну кількість підзаконних актів. Попри це, практика реалізації відповідних норм свідчить про наявність проблем, пов'язаних із їх неоднозначним застосуванням, дублюванням і недостатньою узгодженістю між окремими регуляторними інструментами [1, с. 189–191]. Це дає

підстави стверджувати, що правове поле функціонує не як цілісна система, а як сукупність відносно автономних елементів.

Особливого значення в цих умовах набуває адміністративно-правовий вимір інтеграції, який безпосередньо визначає механізми реалізації задекларованих прав і гарантій. Аналіз сучасних підходів до адміністративно-правового регулювання свідчить про те, що інтеграційна політика формується під впливом нових викликів, зокрема воєнного стану та цифровізації публічного адміністрування, що зумовлює її динамічний, але водночас нерівномірний розвиток [2, с. 258–262]. Окремі напрями реформування, пов'язані з цифровими сервісами та автоматизацією процедур, демонструють підвищення ефективності, тоді як інші елементи системи залишаються недостатньо врегульованими або функціонують у межах застарілих підходів. У результаті формується ситуація, коли адміністративно-правові механізми не забезпечують цілісності інтеграційної політики, а існують як сукупність відносно автономних інструментів, що реалізуються з різним рівнем ефективності.

Фрагментарність правового поля посилюється на рівні публічного адміністрування міграційних процесів, де реалізація інтеграційної політики залежить від взаємодії значної кількості інституцій. Аналіз показує, що розподіл повноважень між ними не завжди є чітко визначеним, що призводить до дублювання функцій або, навпаки, виникнення прогалин у регулюванні [3, с. 494]. За відсутності єдиного координаційного механізму інтеграційні заходи реалізуються фрагментарно, без належної узгодженості між окремими напрямами політики. Це знижує ефективність державних програм підтримки та ускладнює доступ ВПО до адміністративних і соціальних послуг.

Подальший прояв фрагментарності спостерігається на рівні територіальних громад, де відбувається безпосередня реалізація інтеграційної політики. Розширення повноважень органів місцевого самоврядування в умовах децентралізації створило передумови для більш гнучкого реагування на потреби ВПО, однак ці можливості не завжди забезпечені належним нормативним і ресурсним підґрунтям [4, с. 131–132]. У результаті формуються значні відмінності у підходах до інтеграції залежно від конкретної громади, що свідчить про відсутність єдиних стандартів і механізмів реалізації державної політики. Така ситуація підсилює нерівномірність інтеграційних процесів і обмежує їхню системність.

Комплексний характер соціальної інтеграції ВПО передбачає узгодженість правових, соціальних, економічних і культурних складових.

Водночас аналіз наукових підходів свідчить, що ці напрями в українському правовому полі розвиваються переважно автономно, без належної інтеграції в єдину систему [5, с. 32]. Відсутність міжгалузевої координації призводить до того, що окремі елементи інтеграційної політики не підсилюють один одного, а функціонують ізольовано. Це ускладнює формування цілісного інтеграційного середовища та знижує ефективність державних і місцевих заходів підтримки.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що фрагментарність правового поля України має системний характер і проявляється на всіх рівнях – від нормативного до практичного. Вона зумовлює розрив між задекларованими правами та реальними можливостями їх реалізації, а також обмежує ефективність державної політики інтеграції.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у обраному напрямі. Фрагментарність правового поля України є системною характеристикою, що істотно обмежує ефективність соціальної інтеграції ВПО. Встановлено, що ключовими проявами цієї фрагментарності є розпорошеність нормативного регулювання, недостатня міжвідомча координація та відсутність єдиної стратегічної рамки інтеграційної політики. Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні фрагментарності правового поля як системного обмеження, що проявляється одночасно на нормативному, адміністративному та локальному рівнях реалізації політики. Подолання цієї проблеми потребує переходу до комплексного підходу, який передбачає інтеграцію правових, управлінських і соціальних механізмів у межах єдиної стратегії. Перспективи подальших досліджень пов’язані з розробкою інструментів забезпечення системності правового регулювання та оцінкою ефективності інтеграційних практик на рівні територіальних громад.

Список використаних джерел

1. Киришко О. В. Правове регулювання статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2025. Вип. 92. С. 185–193.

2. Політанський В. С. Адміністративно-правове регулювання інтеграції внутрішньо переміщених осіб в Україні: виклики воєнного стану та цифровізації публічного адміністрування // Вісник Національної академії правових наук України. 2025. Т. 32, № 1. С. 254–271.

3. Овчарук С. С., Курило І. В. Деякі особливості публічного адміністрування міграційних процесів в умовах воєнного стану в Україні // Право і суспільство. 2024. № 4. С. 492–496.

4. Наливайко Л. Р., Бочковий О. В., Мінакова Є. В. Проблеми реалізації повноважень органів місцевого самоврядування з питань інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах децентралізації влади // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 1 (116). С. 130–136.

5. Лехолетова М. М., Дуля А. В., Спіріна В. Є. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади // Соціальна робота та психологія: освіта і наука. 2025. Вип. 1. С. 30–36.

Світлана КОЛЯДЕНКО,
кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри соціальних технологій,
директорка Студентської соціальної служби та Телефона Довіри
Житомирського державного університету імені Івана Франка,
м. Житомир

ГЕЙТКІПІНГ ЯК СОЦІАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС СУЇЦИДАЛЬНОЇ КРИЗИ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. *У статті розглядається гейткіпінг як соціальна технологія надання допомоги особистості під час суїцидальної кризи. Визначено сутність гейткіпера як спеціально підготовленого фахівця або представника громади, здатного виявляти ознаки кризового стану та своєчасно реагувати. Окреслено ключові навички гейткіпера, зокрема активне слухання, емпатію, оцінку рівня ризику та спрямування до професійної допомоги. Проаналізовано роль соціальних працівників, педагогів і медиків у забезпеченні первинної підтримки в умовах кризи. Наголошено на важливості впровадження програм навчання гейткіпінгу як інструменту раннього втручання. Зроблено висновок про ефективність гейткіпінгу у зниженні ризику суїцидальної поведінки та підвищенні доступності допомоги.*

Ключові слова: *суїцид, суїцидальна поведінка, суїцидальна криза особистості, гейткіпінг, гейткіпер.*

Проблема суїцидальної поведінки й досі належить до найменш проговорюваний у сучасному українському суспільстві. Сформована ще за радянських часів практика замовчування питань психічного здоров’я особистості спричинила їх стигматизацію, що й нині ускладнює відкрите обговорення та наукове осмислення цієї теми. Водночас упродовж останніх двох десятиліть помітно зростає зацікавленість дослідників у

розробленні профілактичних підходів і впровадженні інноваційних терапевтичних методів у межах впливу соціономічних професій.

Одним із ключових практичних питань суїцидології є передбачуваність та профілактика суїциду.

Під терміном **«гейткіпер»** розуміють особу, чия професійна або повсякденна діяльність передбачає широку комунікацію з членами громади. Такий фахівець володіє навичками ідентифікації суїцидальних намірів та алгоритмами перенаправлення осіб із груп ризику до відповідних служб підтримки.

Науковці визначають гейткіперів як «людей, які мають первинний контакт з особами, котрі ризикують покінчити життя самогубством, і намагаються виявити їх, розпізнавши фактори ризику суїциду» [3]. Історично ці особи були розділені на дві основні групи: визначені (designated) та виникаючі (emergent). **Визначена група** складається з людей, які пройшли навчання та призначення яких - професіонали, котрі допомагають людям. Як наприклад, ті, хто працює в галузі медицини, роботи з дітьми, соціальної роботи та психології. **Виникаюча група**, в свою чергу, складається з членів громади, які не були офіційно навчені технікам втручання та взаємодії з особами, хто ризикує вчинити самогубство, але які виявляються потенційними гейткіперами, котрі визнаються тими, хто має суїцидальні наміри (наприклад, священнослужителі, рекреаційний персонал, поліція, тренери, вчителі, консультанти тощо). Окремий тип навчання для гейткіперів базується на вмінні виявляти певні групи людей, які мають ризик самогубства, а потім направляти їх на відповідне лікування. Основним фактором, який відрізняє гейткіперів від інших членів суспільства, є в основному їх інформаційні навички, а не приналежність до певного класу чи влади, якою вони володіють (Barzilai-Nahon, 2009). Зокрема, як зазначає Agada, J. (1999), гейткіпери – це інформаційні посередники, особи, які мають високий інформаційний потенціал; більше обізнані і використовують більше інформаційних ресурсів, ніж інші члени громади, незалежно від статусу зайнятості, рівня освіти, доходу або тривалості життя в тій чи іншій громаді [2]. Вони часто сприймаються як лідери думок, до яких дослухаються, яким довіряють, чиї ідеї пом’якшують або сприяють змінам у своїх спільнотах. Інші дослідники Levine, J., & Sher, L. (2019) надають визначення гейткіперів відповідно до сфери профілактики суїциду, зазначаючи, що зазвичай це особи в громаді, такі як соціальні працівники, лікарі та вчителі, які навчені виявляти фактори ризику суїциду [4]. Програми навчання для гейткіперів профілактиці суїциду, на прикладі

програми «Запитувати, переконувати і перенаправляти» (Question, persuade, refer; далі в тексті – QPR), навчають базовим навичкам запобігання самогубству, зосереджуючись на факторах ризику самогубства, попереджувальних знаках та відповіді (Sharpe, Jacobson Frey, Osteen & Bernes, 2014) [5]. Концепція гейткіпінгу спирається на ідеї когнітивно-поведінкової терапії, підходи кризового втручання, теорію соціальної підтримки та принципи міжособистісної взаємодії. Її сутність полягає в тому, що раннє розпізнавання деструктивних думок і емоцій у поєднанні з емпатійною підтримкою здатне зменшити вираженість суїцидальних намірів. Теоретично важливим є розуміння суїциду як поступового процесу - від появи відповідних думок до формування намірів і їх реалізації у поведінці. Кожен із цих етапів відкриває можливості для своєчасного втручання, здатного змінити перебіг кризового стану. У цьому контексті гейткіпер виконує роль посередника між людиною в кризі та системою професійної допомоги, застосовуючи базові психологічні та комунікативні вміння. Взаємодія гейткіпера з особою, яка переживає суїцидальну кризу, вибудовується як послідовна система дій, що охоплює встановлення довіри, оцінювання ризиків і забезпечення безпеки з подальшим скеруванням до фахівців.

Ключовими принципами реалізації цієї технології є: **Емпатійність** - здатність розуміти та відображати емоційний стан співрозмовника; **Безоціночність** - відсутність критики, моралізаторства та нав'язування власних оцінок; **Активне слухання** - уважне сприйняття змісту й емоційного контексту висловлювань; **Прийняття та підтримка** - створення атмосфери психологічної безпеки; **Конфіденційність** - збереження довіри при дотриманні меж безпеки. Важливим є також врахування індивідуальних особливостей людини, її культурного контексту, попереднього досвіду та актуальних життєвих обставин.

Алгоритм розмови передбачає поетапну організацію взаємодії:

1. Встановлення контакту. На початковому етапі гейткіпер формує атмосферу довіри та відкритості. Використовуються відкриті запитання, невербальні сигнали підтримки, спокійний тон спілкування. Основне завдання – зменшити психологічну дистанцію та створити умови для відвертої розмови.

2. *Виявлення та оцінка суїцидального ризику*. Гейткіпер делікатно з'ясовує наявність суїцидальних думок, їх інтенсивність, тривалість та конкретність. Важливо не уникати прямих запитань, оскільки вони не провокують суїцид, а, навпаки, дають змогу людині відчути, що її

розуміють. Оцінюються також наявність плану, доступ до засобів та попередні спроби.

3. ***Активне слухання та валідація.*** На цьому етапі гейткіпер допомагає людині усвідомити й вербалізувати свої переживання. Відображення емоцій, перефразування та уточнення сприяють зниженню внутрішньої напруги та почуття ізольованості.

4. ***Зниження емоційної напруги.*** Застосовуються базові техніки стабілізації: дихальні вправи, заземлення, фокусування на «тут і тепер». Це допомагає зменшити інтенсивність афективних реакцій та підвищити здатність до раціонального мислення.

5. ***Актуалізація ресурсів.*** Гейткіпер сприяє пошуку внутрішніх і зовнішніх ресурсів: значущих стосунків, позитивного досвіду подолання труднощів, життєвих цінностей. Це формує альтернативу суїцидальним думкам.

6. ***Мотивація до звернення за допомогою.*** Одним із ключових завдань є спрямування людини до професійної допомоги. Гейткіпер надає інформацію про доступні ресурси (психологи, гарячі лінії, медичні заклади), підтримує готовність звернутися по допомогу.

7. ***Забезпечення безпеки.*** У разі високого ризику гейткіпер має вжити негайних заходів: не залишати людину наодинці, залучити близьких осіб або звернутися до екстрених служб. Пріоритетом є збереження життя (Див. Рис.1).

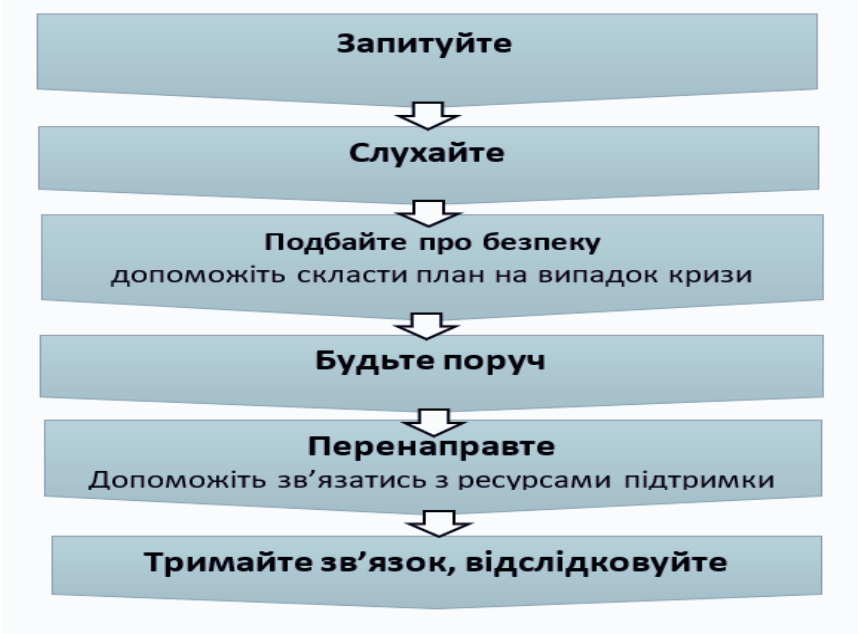

Рис. 1. Алгоритм розмови гейткіпера з людиною, яка має думки та наміри щодо суїциду (Джерело: [1]).

Ефективність спілкування може знижуватися через такі помилки: знецінення переживань («це не так уже й страшно»); надмірне раціоналізування або поради без запиту; уникнення теми суїциду; моральний тиск або апеляція до почуття провини; поспішне переключення на «позитив». Уникнення цих помилок є важливою умовою ефективної допомоги. Крім того, гейткіпер має чітко усвідомлювати межі своєї компетентності. Його роль полягає не у проведенні психотерапії, а у первинній підтримці та перенаправленні. Дотримання етичних принципів - поваги, конфіденційності, відповідальності - є обов'язковою умовою.

Отже, сучасна система профілактики суїцидальної поведінки є багаторівневою і охоплює індивідуальні (КПТ, ДПТ, CAMS, плани безпеки), міжособистісні (гейткіпінг, групова терапія), громадські (кризові лінії, скринінги) та суспільні (законодавство, медіаграмотність, обмеження доступу до засобів) рівні втручання. Гейткіпінг посідає особливе місце як соціально-психологічна технологія залучення широкого кола людей до першої лінії реагування на суїцидальну кризу та профілактики.

Список використаних джерел

1. Чернобровкіна В. А., Сіквеленд Й., Лорентцен К. Е. А. Суїцидологія і превенція суїциду: методичні матеріали до навчально го курсу : навч.-метод. посіб. // за ред. В. Чернобровкіної – Київ : Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія»; Брустури : Дискурсус, 2022. – С. 46.
2. Agada, J. (1999). Inner-city gatekeepers: An exploratory survey of their information use environment. Journal of the American Society for Information Science: Volume 50, Issue 1 74-85, URL: https://asistdl.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/%28SICI%291097-4571%281999%2950%3A1%3C74%3A%3AAID-ASI9%3E3.0.CO%3B2-F (дата звернення: 15.04.2026).
3. Isaac, M., Elias, B., Katz, L.Y., Belik, S.L., Dean, F.P., Enns, M. W., & Sareen, J. (2009). Gatekeeper training as preventative intervention for suicide: A systematic review. Canadian Journal of Psychiatry, 54(4), 260–268. doi:10.1177/070674370905400407. URL:https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19321032/ (дата звернення: 15.04.2026).
4. Levine, J., & Sher, L. (2019). Social work and suicide prevention. Psychiatric services, 70(7), 638-638. URL: https://ps.psychiatryonline.org/doi/full/10.1176/appi.ps.201900165. (дата звернення: 15.04.2026).
5. Sharpe, Jacobson Frey, Osteen & Bernes . [Sharpe, T. L., Jacobson Frey, J., Osteen, P. J., & Bernes, S. (2014). Perspectives and appropriateness of suicide prevention gatekeeper training for MSW students. Social Work in Mental Health, 12(2),117-1 URL:

https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15332985.2013.848831 (дата звернення: 15.04.2026).

Інна Кравченко,
здобувачка третього рівня вищої освіти,
І10 Соціальна робота та консультування,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м.Тернопіль

ІНФОРМАЦІЙНІ БАР'ЄРИ У ДОСТУПІ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ДО СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ: РОЛЬ БІБЛІОТЕК У ЇХ ПОДОЛАННІ

Авторка піднімає питання наявності інформаційних бар'єрів у доступі людей похилого віку до соціальних послуг. У тексті на прикладі КЗ «Публічна бібліотека Заводської міської ради» розглядається робота даної установи, як своєрідного «посередника» у подоланні цих бар'єрів.

Ключові слова: *інформаційні бар'єри, люди похилого віку, соціальні послуги, бібліотека.*

Враховуючи сучасний стан демографічної ситуації в країні, люди похилого віку виступають однією з ключових категорій населення в системі соціального захисту. З одного боку держава всебічно займається підтримкою цієї цільової аудиторії, з іншого – все ж існує низка перешкод. Національною стратегією із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2023 р. передбачається створення «безперешкодного середовища для всіх суспільних груп», яке і включатиме «інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, суспільної, громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності до всіх сфер державної політики» [1]. Якщо говорити про інформаційні бар'єри, то вони є одними з тих, які можуть проявлятися наприклад у низькому рівні поінформованості населення щодо існуючих можливостей державної підтримки, пільг, порядку їх отримання, шляхах передачі інформації, тощо. Звісно, що у сучасних умовах більшість інформації передається електронними ресурсами: на сайті установ, сторінках у соціальних мережах, електронні розсилки, тощо. Саме це і може впливати на можливість отримання інформації людьми похилого віку, оскільки можуть існувати наступні проблеми: відсутність сучасних гаджетів, низький рівень знань щодо користування різними пристроями, відсутність доступу до мережі Інтернет та ін. У аналітичному звіті «Національне опитування щодо сприйняття і обізнаності населенням соціальної політики в Україні» зазначається, що покращення надання соціальних послуг можливе шляхом «поліпшенням інформування про

послуги та критерії для їх отримання, про що зазначив кожен п’ятий респондент» [3]. Також, у «Дослідженні цифрових навичок українців. Четверта хвиля» від Дія.Освіта у блоці «Цифрові навички населення» зазначено, що люди старшого віку, з низьким рівнем доходу та мешканці сільської місцевості залишаються все ж більш виключеними з інформаційного простору [2].

Виходячи з цього люди похилого віку все ж залишаються однією з категорій населення, які можуть мати проблеми у доступі до отримання різного роду соціальних послуг. У такому випадку, варто звернути увагу на потенціал бібліотек, як тих, хто може допомогти у процесі подолання інформаційних бар’єрів. Наприклад, поширенні соціально значущої інформації та навичок серед зазначеної цільової аудиторії.

Пропонуємо на прикладі КЗ «Публічна бібліотека Заводської міської ради» розглянути роботу даної установи у напрямку інформаційної діяльності з людьми похилого віку. У роботі нами використано описовий метод дослідження, який дозволив провести аналіз на базі відкритих даних (Фейсбук сторінка бібліотеки) [4]. Загалом можемо виділити основні види діяльності: індивідуальні консультації, робота Інтернет-центру та Цифрового Хабу (від Дія.Освіта), тренінги, поширення інформації. Розглянемо кожен з них більш детально.

Тренінги. Установа спільно з ГО «Коло єдності» організувала тренінги «Цифровий компас», які були спрямовані на опанування цифрових навичок людьми похилого віку. Кожен захід був спрямований на різні тематики (робота з фейками, безпека в Інтернеті, робота з соціальними мережами, огляд функціональних можливостей гаджетів учасників/ниць і тд). Як результат було опановано низку базових цифрових навичок, підвищено рівень інформаційної безпеки серед учасників/ниць заходів у користуванні інтернет ресурсами, тощо.

Робота Інтернет-центру. Щоденно (окрім вихідних та санітарних днів) для користувачів працює Інтернет-центр. Його послуги є абсолютно безкоштовними і доступними як для людей похилого віку, так і для будь-кого з мешканців/нок. Ключовою актуальністю наявності даного центру є те, що у користувачів існують бар’єри: відсутність сучасних гаджетів та цифрових навичок для самостійної роботи, проблеми з доступом до мережі Інтернет. Тож, шляхом роботи даного Інтернет-центру вирішується одразу низка потреб. Перевагою є те, що працівник/ниця бібліотеки, яка відповідальна за роботу даного центру, може допомогти та проконсультувати.

Хаб цифрової освіти. Дана установа входить до числа бібліотек, що долучитись до мережі Хабів цифрової освіти від Дія.Освіта. На постійній основі здійснюється консультування користувачів, а також їх залучення до проходження різних онлайн-курсів по роботі з гаджетами, інформаційній та кібербезпеці, роботі з державними сервісами і тд. Це не лише допомагає у опануванні нових навичок, а й сприяє зменшенню залежності від сторонньої допомоги у користуванні електронними послугами/ресурсами. Такі зустрічі в рамках Хабу діють регулярно і мають певну послідовність, яка й веде до отримання позитивних результатів серед даної категорії.

Індивідуальні консультації. Мешканці/ки громади можуть звернутись щодо індивідуальної (іноді групової) консультації з тих питань, що їх цікавлять. Наприклад, створення електронної пошти, яка у більшості випадків необхідна при реєстрації на різних державних сайтах (кабінет споживача електроенергії, газопостачальних компаній і тд). Також, це консультації щодо отримання грошових допомог від держави (наприклад, оформлення виплати в межах програми «Зимова підтримка»), переведенні між газопостачальними службами, підключенні картки національного кешбеку, тощо. Надання таких послуг не лише сприяє більшій обізнаності населення, а й частково зменшує навантаження на соціальну установу громади, оскільки необхідна інформація отримується безпосередньо у цьому закладі.

Поширення інформації. По-перше, мова йде про те, що у самому приміщенні бібліотеки містяться різні інформаційні буклети та плакати, які стосуються роботи Хабу, послуг які можна отримати, оголошення про події місцевого значення. По-друге, установа активно веде соціальні мережі на яких поширює актуальну інформацію про послуги, онлайн-тренінги та навчальні матеріали. Ознайомитись з ними та пройти можна в бібліотеці використовуючи як власні, так і доступні у закладі гаджети. Такі дії сприяють збільшенню рівня поінформованості населення, розширюється доступ до отримання актуальної інформації (як місцевого так і всеукраїнського рівня), відбувається більша залученість людей похилого віку у життя громади.

Висновки. Проведений аналіз показав, що люди похилого віку залишаються вразливою категорією населення у питанні інформаційної доступності до соціальних послуг. Пов’язано це насамперед з низьким рівнем цифрової грамотності, відсутністю доступу до мережі Інтернет чи сучасних гаджетів. На прикладі КЗ «Публічна бібліотека Заводської міської ради» ми розглянули, як поєднання різних напрямків діяльності установи

може ефективно сприяти подоланню інформаційних бар'єрів серед людей похилого віку.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Постанова КМУ від 14 квітня 2021 р. № 366-р. *Офіційний вісник України.* 2021 р., № 36, стор. 61, стаття 2154
2. Дія.Освіта. Дослідження цифрових навичок українців. Четверта хвиля (2025). URL: https://osvita.diia.gov.ua/research
3. Київська школа економіки та InfoSapience. Національне опитування щодо сприйняття і обізнаності населенням соціальної політики в Україні: аналітичний звіт (березень, 2024). URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/48646/file/KSE_MoSP_UNICEF_report_Sociology_Ukr.pdf.pdf
4. КЗ «Публічна бібліотека Заводської міської ради»: Фейсбук сторінки. URL 1: https://surl.li/bubrvt URL 2: https://surl.li/cqyeam

Галина Лещук,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, Тернопіль

КОМЕМОРАТИВНІ ПРАКТИКИ ЯК МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

***Анотація**. У статті акцентується увага на важливості комеморативних практик в контексті соціальної політики держави тав соціальної роботи, як механізму її реалізації.. Окреслені форми комеморативних практик, які можуть використовувати соціальні працівники у своїй професійній діяльності.*

***Ключові слова**: комеморація, комеморативні практики, соціальна політика, соціальна робота.*

Поняття «комеморативні практики» є зовсім новим для українського простору, оскільки надто довго в нашому суспільстві мало місце замовчування та викривлення історичної дійсності.

А. Киридон розуміє під комеморацією «сукупність публічних колективних практик, спрямованих на формування цінностей і моделей поведінки через ритуально оформлене утримання і відтворення

(повторення) в актуальній культурі значущих для групи, символічно виражених уявлень про минуле» [1, с. 7]. Таким чином, комеморація спрямована на створення спільних спогадів через вироблення певних ритуалів увічнення, вшанування осіб і подій, конструювання «місць пам'яті», які формують спільний соціальний, культурний, духовний простір.

О. Прохватілова, зосереджуючись на соціальних функціях комеморативних практик, наголошує на їх визначальній ролі в інституціоналізації суспільної пам'яті, впливі на соціальну згуртованість, нормативно-ціннісну систему та цивілізаційні зміни, формування національної ідентичност, забезпечення зв'язку поколінь та збереження традицій, а також легітимації політичної влади [2].

Попри те, що комеморацію частіше пов'язують зі сферою історії та культурології, вважаємо, що вона має стати чітко визначеним напрямом соціальної політики держави в умовах боротьби українського народу за свою національну самобутність та історичну правду.

Соціальна політика держави насамперед реалізується через закони, пільги та програми соціальної підтримки. Комеморація при цьому виконує роль символічного визнання, без якого матеріальна допомога часто сприймається громадянами як приниження, а не як гідна підтримка та вияв соціальної справедливості.

Як комеморативні практики реалізуються на практиці? Офіційне встановлення днів пам'яті (наприклад, День пам'яті захисників України, День пам'яті жертв голодоморів, День Героїв та інші) юридично й морально закріплює за певною групою статус тих, кого суспільство вшановує, або перед ким боргує. Таким чином, відбувається легітимізація статусу певних категорій осіб і це створює законне підґрунтя для виділення бюджетних коштів на їхню соціальну підтримку.

Довгий час певні соціальні групи, наприклад, люди з інвалідністю, постраждалі від домашнього насильства або депортовані особи залишалися ніби «невидимими» в офіційній історії. Включення їх у суспільний дискурс – це акт соціальної справедливості, який повертає цим людям голос і долає їх соціальну ізоляцію.

Комеморативні практики усе частіше сприяють формуванню інклюзивної політики через комеморативні об'єкти (акції, музеї, меморіали), які проєктуються з урахуванням безбар'єрності. Це стає взірцем для всієї соціальної інфраструктури міста чи країни.

Для соціальних працівників комеморація є терапевтичним методом роботи з індивідуальною та колективною травмою, особливо в громадах,

які пережили окупацію або стали плацдармом для бойових дій. Спільні ритуали пам'яті допомагають людям, які втратили близьких або домівки, екологічно прожити горе. Організація меморіальних заходів у громаді дає простір для виходу заблокованих емоцій, полегшує роботу з травмою та запереченням.

Часто використовується в соціальній роботі з літніми людьми або ветеранами терапія спогадами, коли спільне відновлення спогадів, створення «книг пам'яті» громади чи запис інтерв'ю допомагає людям відчути свою цінність, знижує рівень депресії, долає соціальну самотність і запобігає когнітивним порушенням.

І, нарешті, після певних подій, наприклад, деокупації територій, соціальні працівники можуть використовувати комеморативні практики для відновлення соціальних зв'язків. Заснування алей пам'яті або створення музеїв допомагає громаді перетворити спільну травму на посттравматичне зростання.

Отже, в контексті соціальної роботи та соціальної політики комеморація перестає бути просто вшануванням пам'яті і стає інструментом соціальної терапії, інтеграції та захисту прав людини. Коли ми говоримо про вразливі групи населення, постраждалих від катастроф, воєн чи репресій, те, як суспільство їх згадує (або чому воно їх забуває), напряму визначає їхній соціальний статус та рівень підтримки.

Список використаних джерел:

1. Киридон А. Потенціал комеморативних практик у конструюванні національної ідентичності: концептуалізація проблеми. Історична пам'ять. 2020. № 1(42), С. 7–19.
2. Прохватілова О. Соціальні функції комеморативних практик. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія Соціологічні дослідження сучасного суспільстві: методологія, теорія, методи. 2024. Випуск 52. С. 31–44.

Галина Лещук,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та
соціальної педагогіки,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль

Олександра Войтюк,
студентка спеціальності 231 Соціальна робота,

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль

ФОРМИ ТА МЕТОДИ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА З ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У статті здійснено комплексний аналіз форм та методів роботи соціального працівника у формуванні безпечного освітнього середовища. Обґрунтовано актуальність проблеми в умовах сучасних соціальних викликів, зокрема зростання рівня тривожності, агресії та соціальної дезадаптації серед учнів. Розкрито зміст професійної діяльності соціального працівника, визначено основні форми та методи його роботи, проаналізовано їх вплив на формування психологічно комфортного та безпечного освітнього простору. Доведено, що ефективність діяльності соціального працівника залежить від комплексного та системного підходу до організації соціально-педагогічної роботи.

Ключові слова: *безпечне освітнє середовище, соціальний працівник, форми роботи, методи роботи, соціально-педагогічна діяльність.*

У сучасних умовах розвитку суспільства система освіти стикається з низкою викликів, які безпосередньо впливають на стан освітнього середовища. Зокрема, зростає рівень психологічного навантаження на учнів, поширюються прояви цікування, агресивної поведінки, соціальної ізоляції. У зв’язку з цим формування безпечного освітнього середовища стає одним із ключових завдань сучасної освіти. Безпечне освітнє середовище при цьому передбачає створення умов, у яких забезпечується фізичний, психологічний і соціальний комфорт учня [1; 3]. Воно є необхідною передумовою ефективного навчання, розвитку особистості та її соціалізації.

Особливої актуальності окреслена проблема набуває в умовах соціальних криз та воєнного стану, які суттєво впливають на психоемоційний стан дітей. У таких умовах зростає роль соціального працівника як фахівця, який забезпечує соціальну підтримку, профілактику негативних явищ та формування безпечного освітнього середовища [5].

Діяльність соціального працівника у закладі освіти має комплексний і багатогранний характер. Вона спрямована на забезпечення соціального захисту учнів, створення умов для їх гармонійного розвитку, попередження негативних явищ та формування безпечного освітнього середовища. Соціальний працівник виконує функції посередника, консультанта, організатора та координатора соціально-педагогічної

діяльності [2]. Одним із ключових напрямів його діяльності є організація роботи через форми та методи, які дозволяють забезпечити ефективний вплив на учасників освітнього процесу. Доведено, що ефективність діяльності соціального працівника значною мірою залежить від правильного вибору форм і методів роботи. Комплексне використання індивідуальної, групової та масової форм роботи дозволяє забезпечити всебічний вплив на особистість та соціальне середовище. Водночас застосування сучасних методів соціальної роботи, таких як діагностика, профілактика, консультування та медіація, сприяє підвищенню рівня безпеки, зниженню конфліктності та формуванню навичок конструктивної взаємодії.

Індивідуальна форма роботи передбачає адресну допомогу учням, які перебувають у складних життєвих обставинах. Вона включає індивідуальні консультації, соціальний супровід, діагностику проблем та розробку індивідуальних програм підтримки. Такий підхід дозволяє враховувати особливості кожної дитини та забезпечує більш глибоке вирішення проблем.

Групова форма роботи спрямована на розвиток соціальних навичок та формування конструктивної поведінки. Вона реалізується через тренінги, інтерактивні заняття, рольові ігри, дискусії. Завдяки цьому учні набувають навичок ефективної комунікації, навчаються вирішувати конфлікти мирним шляхом, формують толерантність та взаємоповагу [6].

Масова форма роботи охоплює широку аудиторію та спрямована на формування загальної культури безпеки. Вона включає проведення лекцій, тематичних заходів, інформаційних кампаній, акцій, спрямованих на підвищення рівня обізнаності щодо питань безпечної поведінки.

Методи роботи соціального працівника визначають інструментарій його діяльності. Важливе місце займає соціально-педагогічна діагностика, яка дозволяє виявити проблеми, ризики та потреби учнів. Профілактичні методи спрямовані на попередження негативних явищ, зокрема цікування, девіантної поведінки, соціальної дезадаптації [4]. Консультування є ефективним методом підтримки учнів і батьків, що дозволяє знайти шляхи вирішення складних життєвих ситуацій. Медіація як сучасний метод сприяє конструктивному вирішенню конфліктів та формуванню культури мирного спілкування. Важливу роль відіграє взаємодія, яка передбачає співпрацю з педагогами, психологами, соціальними службами. Це забезпечує комплексний підхід до вирішення проблем та підвищує ефективність соціально-педагогічної діяльності [7, с. 52].

Таким чином, поєднання різних форм і методів роботи соціального працівника дозволяє створити цілісну систему формування безпечного освітнього середовища.

Особливого значення набуває системний підхід до організації діяльності соціального працівника, що передбачає тісну взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу. Це дозволяє створити єдине безпечне середовище, у якому кожен учень відчуває підтримку та захищеність. Формування безпечного освітнього середовища є складним і багатокомпонентним процесом, у якому провідну роль відіграє соціальний працівник. Його діяльність спрямована на створення умов для гармонійного розвитку особистості, забезпечення соціального захисту та попередження негативних явищ у середовищі учнівської молоді.

Список використаних джерел

1. Іщенко Л., Журавко Т. Безпечне освітнє середовище закладу дошкільної освіти в умовах сьогодення. *Věda a perspektivy*. 2023. № 11(30).

2. Когут С. Освіта гідності: психолого-педагогічні основи формування безпечного освітнього середовища. *Перспективи та інновації науки*. 2025. № 8(54).

3. Кулешова О. Психологічно безпечне освітнє середовище як фактор упливу на результати навчання здобувачів освіти. *Вересень*. 2023. № 4(99).

4. Кваша А. С. Превенція булінгу в умовах створення безпечного освітнього середовища. *Духовно-інтелектуальне виховання і навчання молоді в XXI столітті : міжнар. період. зб. наук. пр*. / Всесвіт. наук. ноосфер.-онтол. т-во [та ін.] ; за заг. ред. В. П. Бабича, Л. С. Рибалко, Л. А. Штефан. Харків, 2021. Вип. 3. С. 334–336.

5. Литвиненко Я. Соціальні чинники формування безпечного освітнього середовища. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 11(39).

6. Матвієнко О., Химич М. Соціально-емоційне навчання як засіб створення безпечного освітнього простору. *Освітньо-науковий простір*. 2024. Вип. 7(2.1). С. 75–84.

7. Кривошей К. Ю. Безпечне освітнє середовище як чинник розвитку стресостійкості здобувачів освіти в умовах війни. *Проблемні питання та перспективи розвитку вищої освіти та науки в Україні в умовах воєнного стану*. 2025. С. 76.

Оксана Міхеєва

кандидат педагогічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри соціальної роботи
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
м. Київ

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ-СИРІТ ТА ДІТЕЙ ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

У статті розглянуто питання міжвідомчої взаємодії у процесі соціальної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Визначено роль різних державних та громадських інституцій у забезпеченні комплексної допомоги цій категорії дітей, зокрема соціальних служб, закладів освіти, органів опіки та піклування, медичних установ та громадських організацій. Проаналізовано основні форми і механізми координації дій між установами, які забезпечують соціальний супровід, психологічну підтримку, освіту та соціалізацію дітей. Наголошено на важливості міжвідомчої взаємодії для підвищення ефективності соціальної підтримки та захисту прав дітей. Зроблено висновок, що системна координація діяльності різних установ сприяє комплексному розвитку та адаптації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, у суспільстві.

Ключові слова: *міжвідомча взаємодія, соціальна підтримка, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, координація, соціальна робота, захист прав дітей.*

Соціальна підтримка дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є одним із пріоритетних завдань державної політики у сфері захисту прав дитини. Ця категорія дітей є особливо вразливою, оскільки вони стикаються із ризиками соціальної ізоляції, обмеженого доступу до освіти, охорони здоров’я та соціальних послуг. Ефективне вирішення цих проблем потребує комплексного підходу та налагодженої взаємодії різних державних і громадських інституцій.

Міжвідомча взаємодія у цьому контексті забезпечує координацію дій органів опіки та піклування, центрів соціальних служб, закладів освіти, медичних установ, правоохоронних органів та громадських організацій. Недостатня координація між установами часто призводить до дублювання послуг, втрати важливої інформації про дітей та зниження ефективності соціального супроводу. Саме тому вивчення механізмів міжвідомчої взаємодії є актуальним завданням сучасної соціальної роботи [1, с.59].

Міжвідомча взаємодія передбачає системну координацію дій різних установ та спеціалістів для забезпечення комплексної підтримки дітей. Ключовими учасниками цього процесу є: органи опіки та піклування, які здійснюють контроль за життєвими умовами дітей, оформлюють документи на отримання соціальних та матеріальних послуг і забезпечують правовий захист; Центри соціальних служб, що здійснюють соціальний супровід, консультують дітей та їхніх опікунів, організовують адаптаційні та навчальні програми; заклади освіти, які надають освітні послуги та підтримку в соціальній адаптації дітей, організовують виховні заходи та психологічний супровід; медичні установи, що здійснюють медичне обстеження та лікування дітей, контролюють їхнє фізичне та психічне здоров'я; громадські організації, які беруть участь у соціальній та психологічній підтримці дітей, організовують тренінги, культурні та дозвіллєві заходи, а також допомагають у залученні ресурсів для дітей.

Ефективна міжвідомча взаємодія передбачає встановлення чітких механізмів обміну інформацією, спільного планування заходів та систематичного моніторингу результатів соціального супроводу. Наприклад, у разі влаштування дитини до сімейної форми виховання, органи опіки повинні спільно з соціальними службами оцінити готовність сім'ї, забезпечити психологічну підтримку дитини та контроль адаптації, а заклади освіти – організувати інклюзивне навчання та соціальну адаптацію [2, с.77].

Практичні моделі взаємодії показують, що успішна міжвідомча робота сприяє підвищенню якості соціального супроводу та захисту прав дітей, зниженню ризику соціальної ізоляції та маргіналізації дітей, ефективному використанню ресурсів різних установ і організацій, формуванню індивідуальних планів підтримки для кожної дитини з урахуванням її потреб та обставин [3, с. 26].

Однак можуть виникнути у процесі налагодження міжвідомчої взаємодії певні проблеми, а саме: недостатнє регулювання обміну інформацією між установами, відсутність єдиних стандартів міжвідомчої взаємодії, обмежені ресурси для навчання фахівців та низька обізнаність громадськості щодо прав дітей-сиріт [4, с.42].

Міжвідомча взаємодія є ключовим фактором ефективної соціальної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. ЇЇ впровадження дозволяє забезпечити комплексний підхід до вирішення соціальних, психологічних, освітніх та медичних потреб дітей, сприяє підвищенню якості надання соціальних послуг та формуванню безпечного середовища для розвитку дитини.

Перспективи подальших наукових досліджень пов’язані з розробленням ефективних моделей міжвідомчої взаємодії, впровадження єдиних стандартів обміну інформацією та моніторингу результатів соціальної підтримки.

Крім того, актуальним є вивчення інноваційних методик координації роботи різних установ і підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери для роботи в командних міжвідомчих структурах.

Список використаних джерел

1. Спільно до нових послуг. Керівництво із впровадження соціальних послуг для сімей з дітьми в громадах. Частина 2. Ведення випадку та міжвідомча взаємодія. Посібник / Дащаківська О.Ю., Стельмах С.С., Максименко К.М. Київ, 2021. С.57-62.

2. Міхеєва О. Мирошніченко Н. (2025) Система реабілітаційної підтримки дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Випуск 49. С.75-80.

3. Міхеєва О.Ю. Налагодження партнерства у громаді як окремої складової соціальної роботи. Партнерська взаємодія у системі інститутів соціальної сфери: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (10 листопада 2022 р., м. Ніжин) / За заг. ред. О. В. Лісовця та С. О. Борисюк. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С.25-26.

4. Роєнко С. (2020). Соціально-правовий захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Соціальна робота та соціальна освіта. Випуск 1(4). 2020. С.40-49.

Юлія Ніколайчук
здобувачка третього (освітнього-наукового) рівня вищої освіти
кафедри соціальної роботи,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова,
м. Київ

РОБОТА З СІМЕЙНИМИ КОНФЛІКТАМИ: МЕДІАТИВНІ ТЕХНІКИ У ПРАКТИЦІ ФАХІВЦІВ ЦЕНТРІВ СІМ’Ї

У статті розглядаються теоретичні засади та практичні аспекти застосування медіативних технік у роботі фахівців центрів сімї. Проаналізовано основні медіативні техніки (активне слухання, рефреймінг, техніка «одного кроку вперед», кокус та укладання угод) і

обґрунтовано доцільність їх упровадження в практику соціальної роботи з сім'єю. Визначено компетентності, необхідні соціальному працівнику для ефективного застосування медіативних підходів. Зроблено висновок про необхідність системної підготовки фахівців із соціальної роботи до використання медіативних технік та запропоновано напрями подальших наукових розвідок у цій сфері.

Ключові слова: *сімейний конфлікт, медіація, медіативні техніки, сімейна медіація.*

Постановка проблеми. Сімейні конфлікти є одним із найпоширеніших чинників соціального неблагополуччя, що детермінують звернення громадян до центрів надання соціальних послуг. В умовах воєнних випробувань, вимушеного переміщення, втрати звичного способу життя й економічної нестабільності інтенсивність та деструктивність внутрішньосімейних конфліктів в Україні суттєво зростає [4]. Попри значний попит на відповідну допомогу, фахівці соціальної сфери нерідко виявляються недостатньо підготовленими до роботи в умовах міжособистісного протистояння. Традиційний інструментарій соціальної роботи: консультування, соціальний патронаж, надання матеріальної допомоги, не завжди дозволяє ефективно вплинути на динаміку конфлікту, що зумовлює необхідність освоєння фахівцями медіативних підходів.

Медіація як метод альтернативного врегулювання спорів поступово інтегрується в українську практику соціальної роботи, однак рівень її методичного забезпечення у центрах сім'ї залишається недостатнім. Відтак дослідження практичних аспектів застосування медіативних технік у роботі фахівців центрів надання соціальних послуг набуває значної актуальності.

Теоретичні засади медіації в соціальній роботі розроблялися у працях зарубіжних дослідників Р. Фішера, В. Юрі, К. Патнема та вітчизняних науковців: О. Кацьора, С.Котловий, О. Роговська, Л. Романадзе, О. Яремченко тощо. Одним із провідних дослідників у сфері сімейної медіації є Джон Готман, наукові праці якого присвячені особливостям сімейних стосунків та охоплюють окремі питання, повязані з медіацією. Питання сімейної медіації розглянуто у роботах О. Антонова, Н. Бондаренко-Зелінська, А. Даниляк, Д. Маліннікова, І. Чеховська, які акцентують на специфіці емоційної залученості сторін у сімейному конфлікті. Практичні аспекти впровадження медіативних технік у контексті центрів соціальних послуг досліджували Н. Голова,

А. Головченко, О. Карагодіна, однак ці роботи переважно мають загальний характер і не відображають сучасних викликів воєнного часу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сімейний конфлікт - це протистояння різних мотивів, потреб, цінностей або поглядів між членами сім'ї, що супроводжується емоційним напруженням і може призводити до руйнування сімейних зв'язків, порушення виховної функції сім'ї, насильства або соціального неблагополуччя [1]. Важливо розрізняти конструктивні конфлікти, які за умови конструктивного вирішення сприяють розвитку сімейних зв'язків, та дисфункціональні, що деструктивно впливають на всіх її членів, передусім на дітей. У практиці центрів сім'ї найчастіше зустрічаються такі типи сімейних конфліктів: подружні (розподіл ролей, зради, несумісність очікувань), дитячо-батьківські (проблеми виховання, конфлікти через межі й автономію), конфлікти між розлученими батьками щодо опіки над дітьми, а також конфлікти між поколіннями в складних родинах. Крім того ще ряд конфліктів пов'язаних з умовами воєнного стану, зокрема дезадаптація ветеранів, перерозподіл ролей унаслідок тривалої відсутності одного з подружжя, травматичні переживання тощо [4].

Медіація як технологія вирішення конфліктів ґрунтується на принципах добровільності, нейтральності медіатора, конфіденційності процесу, рівноправності сторін та їх орієнтації на пошук взаємоприйнятного рішення [2]. Соціальний працівник, застосовуючи медіативні техніки, не нав'язує готових рішень і не виступає суддею, а виконує функцію фасилітатора та допомагає сторонам перейти від позиційного протистояння до розуміння глибинних потреб і спільного пошуку виходу з конфліктної ситуації.

До основних медіативних технік, що застосовуються у практиці центрів сім'ї, належать:

1. Активне слухання, що передбачає повну концентрацію уваги фахівця на мовленні клієнта, підтвердження розуміння через уточнення («Якщо я правильно зрозумів/ла, ви маєте на увазі…»), резюмування («Отже, для вас найважливішим є…») та відображення почуттів («Схоже, ця ситуація викликає у вас глибокий біль»). У сімейній медіації активне слухання допомагає кожному з учасників конфлікту відчути себе почутим і побаченим, що саме по собі знижує рівень напруги й відкриває простір для діалогу [2].

2. Рефреймінг - перефразовування висловлювань, що містять оцінку або звинувачення на нейтральні або орієнтовані на потреби. Наприклад, фраза «Він мене ніколи не слухає» може бути перефразована як «Вам

важливо відчувати, що ваша думка беруть до уваги». Рефреймінг дозволяє змістити фокус із взаємних звинувачень на формулювання запиту, що є ключовим кроком у деескалації сімейного конфлікту [3].

3. Техніка «одного кроку вперед» спрямована на пошук та виявлення хоча б мінімальної згоди між сторонами. Фахівець пропонує учасникам визначити хоча б одну сферу, де їхні інтереси збігаються (наприклад, благополуччя дитини), й будує подальший діалог навколо цього спільного знаменника. Ця техніка є особливо ефективною у роботі з батьками, що конфліктують щодо опіки.

4. Кокус (індивідуальна сесія) - окрема зустріч фахівця з кожною зі сторін конфлікту без присутності іншої. Кокус застосовується тоді, коли рівень емоційного напруження є надто високим для спільного діалогу, коли одна зі сторін відчуває страх або коли є підозра на приховані інтереси. Під час кокусу соціальний працівник може з'ясувати реальні потреби клієнта, надати психологічну підтримку й підготувати сторону до конструктивної взаємодії [3].

5. Складання угод – це процес фіксації домовленостей, досягнутих у ході медіативної сесії. Угода може бути усною або письмовою, стосуватися конкретних поведінкових змін (розподіл часу з дитиною, правила спілкування в сімейному просторі) чи принципових позицій. Важливо, щоб угода була сформульована в позитивних термінах («ми домовляємось робити…» замість «ми не будемо…») й реалістичною.

Аналіз практичного досвіду центрів сім'ї показує, що успішність застосування медіативних технік залежить від ряду організаційних умов: наявності окремого приміщення для проведення сесій, часового ресурсу (одна медіативна сесія займає 1,5-2 години), чіткого розмежування ролей фахівців у міждисциплінарній команді та супервізійної підтримки.

Фахівцеві, який застосовує медіативні техніки необхідно мати комунікативну компетентність (вміння слухати, ставити відкриті запитання, перефразовувати), емоційний інтелект (здатність розпізнавати й регулювати власні емоції та реагувати на емоційний стан клієнтів), нейтральність та об'єктивність (утримання від оцінних суджень та союзництва з однією зі сторін), а також правову грамотність у сфері сімейного законодавства [2].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Проведений аналіз засвідчує, що медіативні техніки є ефективним інструментом роботи фахівців центрів сім'ї з сімейними конфліктами, оскільки дозволяє змістити взаємодію клієнтів з протистояння на рівень діалогу та спільного конструювання рішень. Водночас ефективне використання медіативного

підходу потребує системних змін на рівні організації роботи центрів: розробки внутрішніх протоколів проведення медіативних сесій, виділення відповідних ресурсів (часу, простору, кадрового забезпечення), а також запровадження регулярної супервізії для фахівців.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у розробці та апробації стандартизованої програми підготовки фахівців центрів сім'ї до застосування медіативних технік, розробці діагностичних інструментів для оцінювання ефективності медіативних втручань, а також у порівняльному дослідженні практики сімейної медіації в центрах надання соціальних послуг різних регіонів України з урахуванням специфіки впливу воєнного стану на динаміку сімейних конфліктів.

Список використаних джерел

1. Буленко Т.В. Соціально-психологічні основи функціонування сучасної молодої сім'ї. *Науковий вісник ВДУ ім. Лесі Українки*. 2015. 9. с. 22-26.

2. Голова Н. Медіація як соціальна технологія в роботі соціального працівника: принципи реналізації та технологічні умови. *Вісник Луганського націоанльного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2022. Вип. 1 (349). Ч. 2. С. 106-116.

3. Основи медіації в соціальній роботі: навчально-методичний посібник. уклад. Тимчук Л.І., Білик Н.М. Чернівці, 2016. 127 с.

4. Чеховська І. В., Божук І. В. Перспективи розвитку інституту сімейної медіації в Україні. *Вісник Луганського університету внутрішніх справ*. 2021. Вип. 2(94). С. 246-25.

Наталія Олексюк
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
Тернопіль

МЕХАНІЗМИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано механізми надання соціальних послуг вразливим категоріям населення в Україні в умовах воєнного стану. Схарактеризовано основні види цих механізмів та специфіку їх реалізації в територіальних громадах. Особливу увагу приділено діяльності

соціального менеджера як особи, що оцінює потреби населення у соціальних послугах та забезпечує процес їх надання особам, що перебувають у складних життєвих обставинах. Окреслено перспективи використання механізмів надання соціальних послуг в Україні у повоєнний період.

Ключові слова: *російсько-українська війна; територіальні громади; вразливі категорії населення; соціальні послуги; механізми надання послуг; соціальний менеджер.*

Тривала російсько-українська війна вплинула на різке зростання кількості та розмаїття категорій осіб, які не можуть самостійно задовольнити власні базові потреби або впоратися зі складними життєвими обставинами. Зазвичай ці люди вважаються такими, що мають високий рівень соціальної вразливості й потребують особливої підтримки держави у вигляді надання соціальних послуг [7, с. 15]. Згідно чинного законодавства, до соціально вразливих відносяться: особи з інвалідністю; літні люди; діти-сироти; багатодітні та неповні сім'ї; люди, які постраждали від воєнних дій або стихій (наприклад, вимушено переміщені особи; члени сімей військовослужбовців Збройних Сил України; ветерани російсько-української війни та члени їх сімей; члени сімей полонених і тих, хто пропав безвісти; жителі «сірої зони» чи деокупованих територій та ін.) [2; 3].

Надання соціальних послуг соціально вразливим категоріям населення у територіальних громадах України – це система заходів, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, збереження або відновлення здатності людини до незалежного життя [4, с. 125]. Організація надання соціальних послуг у територіальних громадах базується на принципах децентралізації, регулюється Законом України «Про соціальні послуги» (2019 р.) [3] та Постановою Кабінету Міністрів України № 64 (2026 р.) [2] через низку взаємопов'язаних механізмів (адресація та ведення випадку, фінансування, створення власних комунальних установ й залучення недержавних надавачів). Схарактеризуємо коротко означені механізми надання соціальних послуг.

Адресація (оцінка потреб) передбачає обов'язкове встановлення органами місцевого самоврядування (соціальними менеджерами) переліку соціальних послуг, яких потребують жителі громади [5, с. 282]. Наприклад, догляду вдома (соціальний працівник допомагає купувати продукти, готувати їжу, оплачувати рахунки, прибирати літнім людям або особам з інвалідністю); підтриманого проживання (допомога особам похилого віку

та особам з інвалідністю, бездомним щодо перебування в соціумі, а не в закритих інтернатах); стаціонарного догляду; паліативного догляду; екстреного (кризового) втручання (негайної психологічної або матеріальної допомоги постраждалим від надзвичайних ситуацій чи насильства через: індивідуальне консультування, консультативний «кризовий телефон», організацію короткострокового проживання або надання притулку (в тому числі – нічного), представництво інтересів, переклад жестовою мовою, надання транспортних послуг тощо); соціального супроводу осіб/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах; соціального супроводу сімей, у яких виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування; соціально-психологічної реабілітації; натуральної допомоги [1, с. 32-36; 4, с. 145-149; 7, с. 85-86]. Спеціальним механізмом, коли соціальний менеджер веде особу або сім'ю від моменту звернення до повного розв'язання проблеми, є ведення випадку.

Реалізація означених механізмів може відбуватися різними суб'єктами: центрами надання соціальних послуг, центрами соціальних служб чи територіальними центрами соціального обслуговування [3]. Окрім того, громада може оплатити послуги громадським організаціям, благодійним фондам чи приватним підприємцям, тобто здійснити соціальне замовлення і аутсорсинг (закупівлю) послуг [5, с. 129]. Відрадно, що в умовах воєнного стану та обмеженого фінансування чинним законодавством передбачене співробітництво громад у наданні соціальних послуг, коли кілька населених пунктів можуть об'єднати бюджети й створити спільний заклад або закупити послугу в іншої громади, що має краще оснащення [2]. Працює також механізм «гроші ходять за людиною», при якому потребуюча сторона самостійно обирає надавача соціальних послуг (комунальний, приватний чи громадський сектор), а громада (або держава) спрямовує кошти для оплати цієї конкретної послуги, виходячи з її вартості [6, с. 309].

Таким чином, в умовах воєнного стану в територіальних громадах України активно реалізується широкий спектр соціальних послуг. Механізми їх надання є різними, а їх вибір залежить від потреби кожного користувача, яка виявляється й підтверджується соціальним менеджером. Різноманітність механізмів надання соціальних послуг і суб'єктів їх реалізації в територіальних громадах відповідає вимогам часу й дозволяє ефективно вирішувати індивідуальні та групові соціальні проблеми. Досвід роботи соціальних менеджерів з постраждалими від російсько-української війни може набути масового поширення у повоєнний період, що

забезпечить швидкі темпи як відбудови економіки країни, так і відновлення її людського ресурсу.

Список використаних джерел

1. Астремська І. В. Прикладні методики та основи супервізії в соціальній роботі : навчальний посібник. Миколаїв : Вид. ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 396 с. URL: https://books.ndcnangu.co.ua/books/Astremska.pdf

2. Деякі питання організації надання соціальних послуг. Постанова Кабінету Міністрів України № 64 від 14 січня 2026 р. URL: https://zakon.rada. gov.ua/laws/show/64-2026-%D0%BF#Text

3. Закон України «Про соціальні послуги» / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 18. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text

4. Олексюк Н. Моделювання процесу надання соціальних послуг у територіальній громаді як запорука ефективності професійної діяльності фахівця із соціальної роботи. / Соціальна робота і соціальна освіта в умовах сьогодення: проблеми та перспективи розвитку: колективна монографія. За ред. О. Сороки, Г. Лещук. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2023. С.127–157. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/30895/1/5_Oleksyk.pdf

5. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с. URL: https://www.researchgate.net/profile/Tetyana-Semigina/publication/342003632Sucasna_socialna_robota/links/ 5eddf6ae299bf1d20bd8676 8/Sucasna-socialna-robota. pdf

6. Технології соціальної роботи і соціальної допомоги в умовах трансформаційного періоду: навчально-методичний посібник / за заг. ред. А. О. Поляничко, А. В. Кирилюк. Суми : ФОП Цьома, 2020. 336 с. URL: https://repository. sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bbcd1b45-6839-4f5c-8e15-285c 7fb88914/content

7. Утвенко В. В. Система соціального забезпечення та соціальної підтримки: навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 248 с. URL: https://maup. com.ua/assets/files/lib/book/ syst_soc_zab.pdf

Галина Олійник,
доцент кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна
Воротилко Анжеліка,

бакалавр освітньої програми «Соціальна робота»
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ: ВИКЛИКИ ТА ІННОВАЦІЙНІ РІШЕННЯ

У статті проаналізовано сучасні підходи до соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні в умовах воєнного часу та тривалої внутрішньої міграції. Розкрито основні виклики, з якими стикаються ВПО, зокрема труднощі житлового забезпечення, працевлаштування, доступу до соціальних послуг, психологічної адаптації та інтеграції в приймаючі громади. Охарактеризовано практичні механізми соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами на державному, місцевому та громадському рівнях.

***Ключові слова**: внутрішньо переміщені особи, соціальна підтримка, соціальна робота, інтеграція, громада, інноваційні рішення, соціальні послуги.*

Постановка проблеми. Повномасштабна війна в Україні зумовила різке зростання кількості внутрішньо переміщених осіб, що суттєво підвищило навантаження на систему соціального захисту, місцеві громади та інституції, відповідальні за надання допомоги. У цих умовах соціальна підтримка ВПО перестає бути лише інструментом екстреного реагування й набуває значення комплексного напряму соціальної політики, спрямованого не лише на задоволення базових потреб, а й на забезпечення довготривалої адаптації, соціальної інтеграції, відновлення людського потенціалу та зниження соціальної вразливості переміщеного населення.

Особливу актуальність проблема набуває у зв’язку з тим, що традиційні механізми допомоги часто виявляються недостатньо гнучкими, адресними та швидкими в умовах масштабного переміщення населення. Поряд із труднощами житлового забезпечення, працевлаштування, доступу до медичних, освітніх і соціальних послуг, загострюються питання психологічної підтримки, правового супроводу, цифрової доступності сервісів і налагодження ефективної взаємодії між державою, громадами та громадським сектором. Саме тому особливої уваги потребує пошук інноваційних рішень у сфері соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб, здатних підвищити результативність допомоги та забезпечити більш стійкі моделі включення ВПО у соціальне середовище приймаючих громад.

Мета статті полягає в аналізі основних викликів соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні та обґрунтуванні інноваційних підходів до їх подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб в Україні в умовах повномасштабної війни набула системного характеру, оскільки переміщення для мільйонів людей означало не лише зміну місця проживання, а й різку втрату житлової стабільності, доходів, соціальних зв'язків і звичного доступу до базових послуг. Унаслідок цього підтримка ВПО має розглядатися не як одноразова гуманітарна допомога, а як багаторівневий механізм відновлення соціальної спроможності людини, її інтеграції в нову громаду та зниження ризиків довготривалої маргіналізації.

Важливою особливістю нинішньої ситуації є те, що законодавча база у сфері захисту прав ВПО в Україні вже сформована, однак практична реалізація багатьох гарантій залишається нерівномірною. Парламентський аналітичний звіт показує, що найбільш проблемними залишаються питання житлового забезпечення, збереження майнових прав, компенсаційних механізмів та реального доступу до послуг у різних регіонах країни, причому частина труднощів пов'язана не з відсутністю правових норм, а з прогалинами в їх виконанні та координації між інституціями [1, с. 5-9].

Одним із базових викликів є саме багатовимірність потреб внутрішньо переміщених осіб. Для одних першочерговим є пошук безпечного житла, для інших – відновлення документів, отримання виплат, працевлаштування, влаштування дітей до школи чи садка, доступ до медичної допомоги або психологічного супроводу. Тому ефективна соціальна підтримка не може обмежуватися єдиним стандартним пакетом допомоги, а потребує індивідуальної оцінки життєвої ситуації людини або сім'ї та побудови гнучкого маршруту супроводу.

На практичному рівні важливу роль відіграє державна система соціальної підтримки, яка забезпечує реєстрацію статусу, призначення допомоги на проживання, консультаційну підтримку, а також доступ до окремих електронних і адміністративних сервісів. Офіційна інформація Міністерства соціальної політики України свідчить, що підтримка ВПО включає не лише грошові виплати, а й механізми соціальних послуг, взаємодію з громадами, оформлення необхідних статусів і перенаправлення до відповідних інституцій залежно від потреб конкретної особи [2]. Разом із тим сама наявність державних інструментів не гарантує повного вирішення проблеми. Значна частина труднощів виникає на етапі фактичного доступу до послуги: перевантаженість органів соціального захисту, неоднакова

адміністративна спроможність громад, нестача житлового фонду, обмежені місцеві бюджети, а також різний рівень цифрової грамотності людей. Особливо вразливими є літні ВПО, особи з інвалідністю, багатодітні сім'ї, одинокі матері, а також ті, хто не має достатніх ресурсів для самостійного відновлення життєвого укладу.

У цьому контексті особливого значення набувають інноваційні підходи у соціальній роботі. Ю. В. Горемикіна обґрунтовує, що сучасна соціальна підтримка вразливих груп має спиратися на міждисциплінарність, мобільність, адресність, індивідуалізацію послуг, кейс-менеджмент та використання цифрових рішень, які дозволяють швидше виявляти потреби, координувати допомогу та зменшувати бар'єри у взаємодії між отримувачем і системою соціального захисту [3, с. 97-101].

Для внутрішньо переміщених осіб інноваційність у соціальній підтримці означає насамперед перехід від реактивної моделі до проактивної. Ідеться про ситуацію, коли служби не просто реагують на вже заявлену проблему, а заздалегідь формують систему супроводу: виявляють ризики бездомності, соціальної ізоляції, безробіття, освітніх втрат у дітей, погіршення психоемоційного стану. Такий підхід особливо важливий у випадках тривалого переміщення, коли людина формально вже адаптувалася, але фактично залишається в нестійкому становищі. Окремий вимір проблеми становить інтеграція ВПО в приймаючі громади. Аналітична довідка Дослідницької служби Верховної Ради України акцентує, що інтеграція є складнішим процесом, ніж просте розміщення чи реєстрація переміщених осіб, оскільки передбачає включення у місцевий ринок праці, освітнє середовище, громадське життя, систему місцевих послуг і комунікацію з мешканцями громади без стигматизації чи соціального дистанціювання [5, с. 3-6].

Саме тому ефективність підтримки ВПО значною мірою визначається не лише обсягом ресурсів, а й якістю місцевого управління. Громади, які вибудовують зрозумілу систему комунікації, координують роботу соціальних служб, центрів надання адміністративних послуг, закладів освіти, медичних установ і громадських організацій, демонструють значно кращі результати адаптації переміщених осіб.

Не менш важливою складовою є економічна інтеграція ВПО. Без доступу до праці, перекваліфікації, підтримки самозайнятості та відновлення професійної активності соціальна підтримка ризикує залишитися переважно компенсаційною. Для більшості працездатних переміщених осіб стабільне джерело доходу є ключовою умовою самостійного вирішення житлових, освітніх і побутових проблем. Тому сучасна модель підтримки має поєднувати

соціальний захист із політикою зайнятості, місцевими програмами розвитку людського капіталу та партнерством із роботодавцями. На стратегічному рівні помітною є тенденція до інституціоналізації участі самих ВПО у виробленні рішень. Стратегічний план Ради з питань внутрішньо переміщених осіб при Київській міській військовій адміністрації на 2026-2027 рр. показує, що сучасний підхід передбачає не лише допомогу для ВПО, а й включення їх у процес планування рішень щодо житла, зайнятості, доступності послуг, комунікації з органами влади та оцінювання ефективності програм підтримки [6, с. 10-14].

Однією з найперспективніших відповідей на сучасні виклики є міжсекторальна співпраця. Дослідження Т. Заяць і Г. Краєвської переконливо показує, що соціальний розвиток територіальних громад у нинішніх умовах неможливий без узгодженої взаємодії органів влади, соціальних служб, закладів освіти й охорони здоров'я, громадських і благодійних організацій, міжнародних партнерів та місцевого бізнесу. Саме така модель дозволяє об'єднувати ресурси, швидше реагувати на складні випадки та забезпечувати комплексність підтримки для ВПО [4, с. 61-66].

Висновок. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб в Україні в сучасних умовах є одним із ключових напрямів соціальної політики, оскільки поєднує завдання оперативного реагування на наслідки вимушеного переміщення та забезпечення довготривалої інтеграції людей у нові громади. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що основними викликами у цій сфері залишаються житлове забезпечення, доступ до працевлаштування, отримання соціальних, медичних і освітніх послуг, психологічна адаптація, а також нерівномірність інституційної спроможності різних громад.

Отже, соціальна підтримка ВПО повинна розглядатися не як тимчасовий механізм компенсації втрат, а як довгострокова стратегія відновлення соціальної стійкості, людського потенціалу та суспільної згуртованості в умовах воєнного і повоєнного розвитку України.

Список використаних джерел

1. Аналітичний звіт щодо реалізації положень Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» / Тимчасова спеціальна комісія Верховної Ради України з питань захисту майнових та немайнових прав внутрішньо переміщених та інших осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії російської федерації проти України. Київ, 2024. 67 с. URL: https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/75509.pdf (дата звернення: 06.04.2026).

2. Внутрішньо переміщеним особам / Міністерство соціальної політики України. URL: https://www.msp.gov.ua/otrymuvacham-soc-pidtrymky/vnutrishno-peremishchenym-osobam (дата звернення: 06.04.2026).

3. Горемикіна Ю. В. Інноваційні практики соціальної роботи з вразливими групами населення в Україні. *Демографія та соціальна економіка.* 2020. № 3 (41). С. 91–113. DOI: 10.15407/dse2020.03.091. URL: https://www.dse.org.ua/arhcive/41/3_%2841%29_2020.pdf (дата звернення: 06.04.2026).

4. Заяць Т., Краєвська Г. Міжсекторальна співпраця в контексті соціального розвитку територіальних громад України. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 1 (55). С. 59–77. DOI: 10.15407/dse2024.01.059. URL: https://jnas.nbuv.gov.ua/uk/article/UJRN-0001479506 (дата звернення: 07.04.2026).

5. Інформаційна довідка щодо інтеграції внутрішньо переміщених осіб / Дослідницька служба Верховної Ради України. 2025. 14 с. URL: https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/33607.pdf (дата звернення: 07.04.2026).

6. Стратегічний план Ради з питань внутрішньо переміщених осіб при Київській міській військовій адміністрації на 2026–2027 рр. (2 роки). Київ, 2026. 58 с. URL: https://minio.kyivcity.gov.ua/kyivcity/sites/26/2026/02/26/%20%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%20%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D0%B0%20%D0%92%D0%9F%D0%9E%20%D0%9A%D0%9C%D0%94%D0%90%202026-2027.pdf (дата звернення: 07.04.2026).

Галина Олійник,
доцент кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна
Польник Ірина,
здобувач першого рівня вищої освіти
спеціальності 231 Соціальна робота
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НЕПОВНИХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню механізмів державної підтримки неповних сімей в умовах сучасних суспільних трансформацій. Здійснено критичний аналіз законодавчого забезпечення у галузі соціального супроводу одиноких батьків та їхніх неповнолітніх дітей. Розкрито специфіку організаційних форм і практичних методів фахової соціальної роботи з цією категорією клієнтів. Виявлено системні прогалини у чинній моделі соціального захисту та обґрунтовано практичні рекомендації щодо підвищення її дієвості в контексті актуальних суспільних викликів.

***Ключові слова**: одинокі батьки, неповна сім'я, соціальний захист, соціальна підтримка, державна допомога, соціальна робота.*

Постановка проблеми. В умовах сучасних соціально-економічних трансформацій та демографічних змін в Україні питання соціального захисту неповних сімей набуває особливої актуальності. Неповна сім'я – це сім'я, у якій дитина (діти) виховується одним із батьків, найчастіше матір'ю. За статистичними даними, в Україні налічується понад 1,5 млн. неповних сімей, і ця кількість постійно зростає внаслідок розлучень, смерті одного з подружжя, народження дітей поза шлюбом та вимушеного переселення через воєнні дії [1, с. 12].

Монобатьківські родини належать до найбільш соціально незахищених верств населення, оскільки постійно зазнають цілого спектра взаємопов'язаних труднощів: хронічної фінансової нестачі, гострого дефіциту часу на повноцінне виховання дітей, надмірного психоемоційного навантаження на єдиного дорослого члена сім'ї, а також суттєвих обмежень у сфері особистісної самореалізації. З огляду на це, побудова дієвої та доступної системи соціального захисту зазначеної категорії сімей є першочерговим завданням державної соціальної політики.

Мета статті: розкрити соціальний захист неповних сімей в Україні.

Виклад основного матеріалу. Соціальний захист неповних сімей в Україні здійснюється на підставі розгалуженої нормативно-правової бази. Основоположними документами є Конституція України, Закони України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про охорону дитинства», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», Сімейний кодекс України, а також низка підзаконних нормативних актів, що регулюють порядок надання різних видів соціальної допомоги [2, с. 45].

Система державних виплат для неповних сімей включає кілька ключових компонентів. По-перше, це допомога при народженні дитини, яка виплачується незалежно від сімейного стану матері. По-друге,

одиноким матерям та батькам призначається щомісячна допомога на дітей одиноким матерям. По-третє, у разі неотримання аліментів від другого з батьків держава забезпечує виплату тимчасової державної допомоги на дітей, батьки яких ухиляються від сплати аліментів [3, с. 78].

Однією з ключових частин системи соціального захисту є пільги та субсидії. Неповні сім'ї мають право на першочергове отримання соціального житла, пільги на оплату комунальних послуг, пільговий проїзд у громадському транспорті для дітей, безкоштовне або пільгове харчування у дошкільних та шкільних закладах освіти. Окрім того, дітям з неповних сімей надаються пільги при вступі до позашкільних навчальних закладів та вищих навчальних закладів [4, с. 103].

Соціальна робота з неповними сім'ями здійснюється через розгалужену мережу соціальних служб. Центри соціальних служб, орієнтовані на підтримку сімей, дітей та молоді забезпечують широкий спектр послуг: соціально-психологічну підтримку, юридичні консультації, допомогу у вирішенні побутових проблем, сприяння у працевлаштуванні. Фахівці з соціальної роботи здійснюють патронажний супровід сімей, що опинилися у складних життєвих обставинах [5, с. 34].

Суттєву роль у системі соціального захисту неповних сімей відіграє третій сектор – громадські організації та благодійні фонди. Вони реалізують програми матеріальної допомоги, психологічної підтримки, організовують табори відпочинку для дітей, проводять навчальні тренінги для одиноких батьків з питань виховання, управління сімейним бюджетом та протидії стресу. Партнерство між державними органами та громадськими організаціями дозволяє охопити більшу кількість сімей, що потребують підтримки [6, с. 67].

Разом з тим система соціального захисту неповних сімей має суттєві недоліки. Рівень державних виплат залишається недостатнім для забезпечення гідного рівня життя: розмір допомоги на дітей одиноким матерям не відповідає реальному прожитковому мінімуму. Бюрократичні процедури оформлення пільг і виплат є надмірно складними, що ускладнює доступ до підтримки для соціально незахищених категорій населення [2, с. 52].

Проблема соціального захисту неповних сімей внутрішньо переміщених осіб (ВПО) потребує великої уваги. Внаслідок збройного конфлікту на сході України та повномасштабного вторгнення росії з 2022 року значна кількість сімей опинилась у вимушеному переселенні. Такі сім'ї стикаються з подвійним тягарем: ризиками, характерними для

неповних сімей, та труднощами, пов’язаними із втратою житла, роботи і звичного соціального оточення [7, с. 18].

Для підвищення ефективності системи соціального захисту для неповних сімей в Україні слід впровадити цілісний комплекс заходів. Насамперед, слід переглянути розміри державних виплат з урахуванням реального прожиткового мінімуму та рівня інфляції. По-друге, важливо спростити адміністративні процедури отримання допомоги шляхом розширення можливостей електронних сервісів. По-третє, необхідно розвивати систему соціально-психологічної підтримки, приділяючи особливу увагу профілактиці емоційного вигорання у одиноких батьків [3, с. 85].

Перспективним напрямом є також розвиток системи соціального підприємництва, яке дозволяє забезпечити зайнятість одиноких батьків на умовах гнучкого графіку роботи. Впровадження програм мікрокредитування для одиноких матерів і батьків, які прагнуть відкрити власну справу, сприятиме їхній економічній незалежності та зменшенню залежності від державних виплат [5, с. 41].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Система соціального захисту неповних сімей в Україні характеризується багаторівневістю та структурною диференційованістю й охоплює комплекс матеріальних виплат, пільгових механізмів, соціальних послуг і психологічного супроводу. Попри наявність відповідної нормативно-правової бази та розгалуженої мережі спеціалізованих установ, її функціонування залишається недостатньо ефективним. Реалізація запропонованих заходів покращить матеріальне становище і психологічний клімат у неповних сім’ях та створить умови для гармонійного розвитку дітей, позбавлених виховання одного з батьків.

Подальші наукові розвідки доцільно спрямувати на компаративний аналіз досвіду зарубіжних країн у галузі підтримки неповних сімей, дослідження можливостей його адаптації до вітчизняних умов, а також на розробку системи конкретних науково обґрунтованих пропозицій щодо модернізації чинної нормативно-правової бази у досліджуваній сфері.

Список використаних джерел

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посіб. Київ : Логос, 2003. 134 с.

2. Закон України «Про державну допомогу сім’ям з дітьми» від 21.11.1992 № 2811-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12.

3. Лукашевич М. П., Мигович І. І. Теорія і методи соціальної роботи : навч. посіб. Київ : МАУП, 2002. 136 с.

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми» від 27.12.2001 № 1751. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1751-2001-%D0%BF.

5. Семигіна Т. В. Робота в громаді: практика й політика. Київ : Видавничий дім «КМ Академія», 2004. 180 с.

6. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / І. Д. Звєрєва та ін.; за заг. ред. І. Д. Звєрєвої, Г. М. Лактіонової. Київ : Науковий світ, 2003. 233 с.

7. Тесленко М. М. Соціальний захист вимушено переміщених осіб в Україні: стан та перспективи. Соціальна робота в Україні: теорія та практика. 2022. № 3. С. 15–24.

Галина Олійник,
доцент кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна
Тулай Роксолана,
бакалавр освітньої програми «Соціальна робота»
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ДЛЯ ЛЮДЕЙ ЛІТНЬОГО ВІКУ: СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

У статті розкрито сучасний стан системи соціальних послуг для людей літнього віку в Україні та окреслено основні тенденції її розвитку в умовах демографічного старіння, соціально-економічних змін і трансформації підходів до соціальної підтримки населення. Проаналізовано зміст соціальних послуг, що надаються особам літнього віку, визначено їх значення для забезпечення гідного рівня життя, підтримання соціальної активності, збереження автономності та попередження соціальної ізоляції. Особливу увагу зосереджено на проблемах доступності, якості, адресності та організаційного забезпечення соціального обслуговування цієї категорії населення.

Ключові слова*: соціальні послуги, люди літнього віку, соціальне обслуговування, соціальний захист, догляд, територіальна громада.*

Постановка проблеми. Соціальні послуги для людей літнього віку в сучасних умовах набувають особливого значення, оскільки йдеться не

лише про матеріальну чи побутову підтримку, а про забезпечення гідного способу життя, збереження соціальної включеності та підтримання максимально можливої самостійності людини. Старіння населення, посилення міграційних процесів, скорочення сімейного доглядового ресурсу та зростання потреб у тривалому догляді формують нові вимоги до системи соціального обслуговування. У таких умовах соціальні послуги повинні розглядатися як цілісна система підтримки, що поєднує побутову допомогу, консультування, соціальний супровід, догляд, посередництво, психологічну підтримку та заходи із запобігання ізоляції.

Особливістю сучасного підходу є те, що людина літнього віку вже не сприймається виключно як пасивний отримувач допомоги. У центрі уваги перебуває її право на повагу, безпеку, самовизначення та участь у суспільному житті. Саме тому соціальна робота з цією категорією населення ґрунтується на поєднанні правового, соціального, етичного й організаційного підходів, а форми допомоги мають враховувати стан здоров'я, рівень самообслуговування, сімейне оточення, житлові умови та ступінь соціальної вразливості [3, с. 102-112].

Мета статті: розкрити сучасний стан системи соціальних послуг для людей літнього віку в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На практиці система соціальних послуг для людей літнього віку охоплює як базові, так і більш спеціалізовані напрями допомоги. До базових належать інформування, консультування, представництво інтересів, соціальна адаптація та натуральна допомога. До більш складних форм належать догляд вдома, денний догляд, підтримане проживання, паліативна підтримка, соціальний супровід осіб із частковою або стійкою втратою здатності до самообслуговування. Ефективність такої системи визначається не лише переліком послуг, а й реальним доступом до них, регулярністю надання, професійною підготовкою фахівців та здатністю громад вчасно виявляти потреби конкретної людини.

Однією з найбільш затребуваних форм підтримки є догляд вдома, оскільки саме ця форма дає змогу поєднати безпеку, звичне середовище проживання та індивідуалізований характер допомоги. Для більшості людей літнього віку збереження можливості жити у власному помешканні означає підтримання звичних соціальних зв'язків, психологічної рівноваги та відчуття контролю над власним життям. Дійсно, послуга догляду вдома розглядається як важливий інструмент переходу від застарілої моделі стаціонарного утримання до більш гнучкої та гуманної системи підтримки за місцем проживання [2, с. 13-19].

Водночас розвиток послуг для людей літнього віку неможливий без переосмислення ролі територіальної громади. Саме на місцевому рівні найкраще видно, хто потребує допомоги, які проблеми є першочерговими, де необхідне термінове втручання, а де доцільно посилити профілактичну роботу. Громада повинна не лише фінансувати окремі заходи, а й формувати систему раннього виявлення потреб, налагоджувати взаємодію між соціальними працівниками, медичними закладами, сімейними лікарями, волонтерськими ініціативами та родинами отримувачів послуг. Лише за такої моделі соціальна підтримка стає не формальною, а реально дієвою.

Важливою тенденцією останніх років є утвердження ідеї активного старіння. Її зміст полягає у тому, що людина літнього віку має розглядатися не лише крізь призму потреби в догляді, а як особистість із соціальним досвідом, потенціалом участі та правом на повноцінне життя. У цьому контексті соціальні служби мають орієнтуватися не тільки на компенсацію втрат, а й на підтримку активності, міжпоколінної взаємодії, дозвілля, комунікації, участі в житті громади та профілактику передчасної залежності від сторонньої допомоги [1, с. 30-37].

Складність функціонування системи соціальних послуг суттєво зросла в умовах воєнного стану. Люди літнього віку опинилися серед найбільш уразливих категорій населення через вимушене переміщення, втрату житла, обмеження доступу до медичних і соціальних сервісів, розрив родинних зв’язків та погіршення емоційного стану. За таких обставин соціальна робота вже не може обмежуватися стандартними процедурами, а повинна включати кризове реагування, екстрене консультування, організацію доставки необхідних речей, підтримку самотніх осіб і посилення міжсекторальної взаємодії на місцях [4, с. 51-56].

Ще однією проблемою залишається нерівномірність доступу до соціальних послуг залежно від місця проживання. У великих громад зазвичай існує ширший вибір послуг, краща кадрова база та більші організаційні можливості. Натомість у сільських місцевостях труднощі виникають через віддаленість населених пунктів, нестачу транспорту, обмежений кадровий потенціал і недостатню координацію між службами. Це означає, що формальна наявність послуги ще не гарантує її реальної доступності, а тому одним із ключових завдань стає розвиток мобільних форм роботи, наближення сервісів до отримувача та гнучке планування навантаження фахівців.

Упровадження реформи деінституціалізації в Україні виявило і низку системних викликів: недостатню готовність окремих громад до

розширення мережі послуг, кадровий дефіцит, нерівномірне фінансування, а також інерційність старих організаційних підходів. Тому результативність змін залежить не лише від проголошення нових принципів, а від створення реального механізму їх реалізації: від оцінювання потреб і соціального замовлення до контролю якості послуг та професійного супроводу працівників, які працюють із людьми літнього віку [5, с. 68-73]. Перспективним напрямом розвитку є посилення індивідуалізації соціальної допомоги. Для людини літнього віку важливе не просто формальне отримання послуги, а її відповідність реальним життєвим обставинам. Одній особі потрібна переважно побутова підтримка, іншій – психологічне супроводження, третій – постійний догляд, допомога в комунікації з установами чи організація безпечного простору вдома. Саме тому якісна соціальна робота повинна спиратися на попереднє оцінювання потреб, регулярний перегляд індивідуального плану допомоги та тісний контакт із самою людиною і її найближчим оточенням.

Висновок. Отже, сучасний стан системи соціальних послуг для осіб літнього віку в Україні характеризується трансформацією від переважно утримувальної моделі до більш гнучкої, адресно орієнтованої та людиноцентричної парадигми підтримки. Ключовими тенденціями розвитку цієї системи є розширення спектра послуг на рівні територіальних громад, інституціоналізація догляду за місцем проживання, імплементація підходів активного старіння, адаптація до викликів воєнного часу, а також зростання орієнтації на індивідуалізовані потреби отримувачів послуг. Перспективи подальшого розвитку зазначеної сфери значною мірою визначатимуться спроможністю державних інституцій та органів місцевого самоврядування забезпечити не лише нормативно-правове закріплення відповідних підходів, але й їх комплексну організаційну, кадрову та практичну реалізацію

Список використаних джерел

1. Бордіян Я. І., Столярик О. Ю., Танчак Я. А. Стратегія активного старіння: роль соціальних служб у системі інтегрованих соціальних послуг для осіб похилого віку. Публічне управління та соціальна робота. 2024. № 1. С. 30–37. DOI: https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-1-5

2. Горчинський Р. А., Лях Т. Л., Петрович В. С. Соціальна послуга догляду вдома як інструмент деінституалізації соціального обслуговування. Ввічливість. Humanitas. 2022. № 5. С. 13–19. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.5.2

3. Кузнецов О. В., Співак Я. О., Співак Л. А. Правові основи та форми соціальної роботи з людьми похилого віку. Духовність особистості:

методологія, теорія і практика. 2023. № 1(105). С. 102–112. DOI: https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-105-1-102-112

4. Митькевич О. Соціальна робота з людьми похилого віку в умовах воєнного стану. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. 2024. Вип. 78. С. 51–56. DOI: https://doi.org/10.31652/2415-7872-2024-78-51-56

5. Николаєва В. І., Малярчук Н. Г. Упровадження реформи деінституціалізації соціального обслуговування людей літнього віку в Україні: виклики сьогодення. Ввічливість. Humanitas. 2024. № 1. С. 68–73. DOI: https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.1.10

Галина Олійник,
доцент кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна
Наталія Фіголь,
доцент кафедри педагогіки, психології
і соціальної роботи
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка
м. Кременець, Україна

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПРОФІЛАКТИКИ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ У СІМ'Ї

У статті розкрито сутність поняття «насильства». Здійснено аналіз проблеми насильства над дітьми у сім'ї як складного соціального явища. Виокремлено найбільш ефективні засоби профілактики. Досліджено, що соціальна робота з попередження насильства щодо дітей реалізується на трьох рівнях.

Ключові слова: *соціальна робота, насильство над дітьми, сім'я, профілактика, соціальні послуги, соціальний супровід.*

Постановка проблеми. Міжнародною спільнотою насильство розглядається як один із ключових факторів, що сприяє формуванню залежного становища особи, завдає суттєвої моральної шкоди суспільству

та ускладнює подолання соціальної нерівності, а також реалізацію і захист прав людини.

Проблематика домашнього насильства залишається надзвичайно актуальною в сучасних соціальних умовах і перебуває у фокусі наукової уваги дослідників, науковців, громадських діячів та спеціалізованих організацій, зокрема в аспекті насильства щодо дітей у сімейному середовищі. Її суспільна небезпека полягає в тому, що прояви агресії та жорстокого поводження в межах сім'ї не лише порушують стабільність внутрішньосімейних відносин і руйнують гармонійні та довірливі взаємини між членами сім'ї, але й можуть виступати одним із чинників, що опосередковано впливають на зростання рівня злочинності в суспільстві загалом [1, с. 10].

Наслідки зазначених дій характеризуються суттєвим негативним впливом, оскільки мають деструктивний характер щодо психічного стану, фізичного здоров'я та загального розвитку дитини. Вони також зумовлюють формування страхів, зниження рівня самооцінки та самоповаги, а також сприяють виникненню почуття меншовартості та інших психологічних порушень.

У зв'язку з цим професійна діяльність соціальних працівників, соціальних педагогів, практичних психологів і класних керівників має бути спрямована на систематичне впровадження профілактичних заходів щодо насильницької поведінки, виявлення чинників жорстокого ставлення батьків до дітей, а також розроблення й реалізацію ефективних стратегій його подолання та запобігання.

Слід зазначити, що на сучасному етапі сформовано достатньо розвинену теоретичну базу для комплексного дослідження феномену насильства та його окремих аспектів. Питання соціально-педагогічної роботи з різними типами сімей, у тому числі з тими, де фіксуються прояви насильства, частково розглянуті у дослідженнях В. Гончарова, Т. Журавель, Н. Заверико, І. Звєрєвої, А. Капської, В. Петровича, В. Ролінського, І. Трубавіної, Н. Щербак.

Метою статті є аналіз сутності та основних напрямів соціальної роботи з профілактики насильства над дітьми у сім'ї, а також визначення перспектив її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи насильство як соціальний феномен, доцільно підкреслити, що воно є не лише правовою, а й значною мірою психологічною та соціокультурною проблемою. Різні аспекти насильницької поведінки індивіда виступають об'єктом міждисциплінарного аналізу в межах філософії, психології,

соціології, кримінології, педагогіки та медичних наук. У загальноприйнятому розумінні насильство інтерпретується як протиправне застосування сили, тобто примусовий вплив на особу, що здійснюється всупереч її волевиявленню.

Відповідно до положень Великого енциклопедичного юридичного словника, насильство трактується як умисний фізичний або психічний вплив однієї особи на іншу, здійснюваний всупереч її волі, що зумовлює заподіяння фізичної, моральної чи майнової шкоди або містить загрозу її спричинення з протиправною метою. Такий вплив реалізується через вчинення суб'єктом відповідних умисних діянь, які можуть проявлятися як у формі дії, так і бездіяльності [2, с. 501].

Узагальнення змісту поняття «насильство» дає підстави трактувати його як сукупність умисних дій фізичного, сексуального, психологічного чи економічного характеру, що здійснюються одним членом сім'ї щодо іншого та зумовлюють порушення конституційних прав і свобод особи, а також заподіяння моральної шкоди й шкоди її фізичному чи психічному здоров'ю.

Проблема насильства в сім'ї є однією з найактуальніших соціальних викликів сучасного українського суспільства, оскільки її сутність полягає у систематичному порушенні прав людини та прав членів сім'ї в межах сімейних відносин.

Сім'я як базовий соціальний інститут покликана виконувати функцію первинного середовища формування демократичних цінностей, забезпечуючи безпеку, емоційну стабільність, підтримку життєдіяльності та ефективну міжособистісну взаємодію між її членами, що є можливим лише за умови відсутності будь-яких форм насильницької поведінки.

До пріоритетних напрямів профілактичної діяльності відносять забезпечення доступу до консультативної допомоги, а також функціонування спеціалізованих соціальних служб підтримки.

Сучасна система профілактичних заходів базується на дотриманні принципів безперервності та тривалості, системності й послідовності, адресної спрямованості, своєчасного реагування, доступності соціальних послуг, інтеграції профілактичної роботи в освітньо-виховний процес та її комплексного характеру.

Система соціально-педагогічної профілактики насильства щодо дітей являє собою структуровану сукупність взаємопов'язаних і скоординованих дій соціальних працівників та інших фахівців, що охоплює комплекс заходів первинного, вторинного та третинного рівнів профілактики.

Первинна профілактика передбачає запобігання виникненню насильства шляхом підвищення рівня поінформованості населення та формування засад відповідального батьківства.

Вторинна профілактика спрямована на роботу з сім'ями групи ризику, своєчасне виявлення випадків насильства та надання необхідної соціальної підтримки.

Третинна профілактика орієнтована на мінімізацію та подолання наслідків насильства, зокрема шляхом здійснення реабілітаційних заходів і забезпечення соціальної адаптації дітей [4].

Ефективна реалізація профілактичних заходів неможлива без залучення широкого кола соціальних інституцій, зокрема центрів соціальних служб, закладів освіти, правоохоронних органів та громадських організацій. Важливе значення має забезпечення міжвідомчої взаємодії та належної координації діяльності всіх суб'єктів соціальної роботи [3]

Висновок. Отже, насильство щодо дітей та нехтування їхніми інтересами можуть набувати різних форм, однак їх наслідки мають сталий деструктивний характер і проявляються у порушенні фізичного та психічного здоров'я, уповільненні розвитку та ускладненні соціалізації дитини, а в окремих випадках становлять загрозу життю.

Проблема насильства щодо дітей є значущою соціальною проблемою, що потребує подальшого комплексного наукового вивчення та вдосконалення профілактичних механізмів. На сучасному етапі вона перейшла з приватної сфери у площину державного регулювання, що зумовило прийняття відповідних нормативно-правових актів. Водночас система захисту прав дітей залишається недостатньо ефективною та потребує подальшого вдосконалення. Ключове значення у протидії цьому явищу має профілактична діяльність, що передбачає поглиблене дослідження причин жорстокого поводження з дітьми та розробку ефективних заходів його запобігання.

Список використаних джерел

1. Бондаровська В. Що ми можемо зробити, щоб запобігти домашньому насильству. Київ, 1999. 60 с.

2. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю.С. Шемшученка. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007.

3. Литвиненко А. Г. Соціальна робота з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах. Київ : Науковий світ, 2024. 210 с.

4. Савіна М. А. Соціальна профілактика домашнього насильства над дітьми. *Вісник соціальної роботи.* 2025. № 1. С. 67–73.

Галина Олійник,
доцент кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна
Чайківська Марія
бакалавр освітньої програми «Соціальна робота»
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

СОЦІАЛЬНА ПРОФІЛАКТИКА СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

У статті розглянуто проблему соціальної профілактики суїцидальної поведінки підлітків. Розкрито суїцидальну активність підлітків. Проаналізовано програму профілактики суїцидальної поведінки, яка включає ряд етапів. Особливу увагу зосереджено на профілактичну діяльність, яка поділена на два рівні: первинна та вторинна.

***Ключові слова**: підлітки, суїцид, суїцидальна поведінка, профілактика, суїцидальна активність підлітків.*

Постановка проблеми. Українська держава визначає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку як найвищу соціальну цінність і ключовий пріоритет державної політики. Водночас сучасний етап суспільного розвитку характеризується складними трансформаційними процесами, що супроводжуються загостренням соціальних проблем. Одним із наслідків цих явищ є зростання рівня смертності внаслідок самогубств, що зумовлює актуальність розроблення нових і вдосконалення наявних профілактичних підходів до запобігання суїцидальній поведінці.

У зв'язку з цим в Україні існує нагальна потреба у формуванні ефективної системи ранньої діагностики та превенції суїцидальної поведінки. Враховуючи масштаб і складність проблеми, її розв'язання потребує комплексного підходу, що передбачає координацію зусиль фахівців різних галузей, зокрема психології, соціології, соціальної педагогіки, соціальної роботи, психіатрії та права.

Мета статті: визначити ефективні способи соціальної профілактики

суїцидальної поведінки підлітків і зниження факторів ризику.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з «Словником з соціальної педагогіки суїцид (від англ. *suicide* – самогубство) трактується як акт позбавлення себе життя, що здійснюється індивідом у стані глибокого психоемоційного розладу або під впливом психічного захворювання. У науковому розумінні він також визначається як свідомий акт самознищення, зумовлений гострими психотравмувальними обставинами, за яких власне життя, як найвища цінність, втрачає для особи суб'єктивну значущість [2, с. 96].

Україна входить у групу країн з досить високим рівнем суїцидогенезу. За даними Офісу Генерального прокурора, у 2025 році було зафіксовано зростання кількості самогубств та спроб суїциду серед неповнолітніх на 17% порівняно з попередніми періодами. Найбільш вразливою віковою категорією стали підлітки 14–16 років.

Суїцидальну активність підлітків потрібно розглядати як процес, що умовно поділяється на три послідовні фази.

1 фаза – когнітивна (фаза роздумів), що характеризується формуванням усвідомленої ідеї самогубства. Саме на цьому етапі є зміни у поведінці підлітка, зокрема підвищена замкнутість, агресивність, соціальна ізоляція, зниження уваги до власного зовнішнього вигляду та загальна неуважність, що підвищує ризик виникнення нещасних випадків.

2 фаза – це амбівалентна, під час якої підліток демонструє внутрішню суперечливість щодо наміру вчинити самогубство. На цьому етапі своєчасне надання адекватної психологічної допомоги може запобігти розвитку фатальних наслідків.

3 фаза – поведінкова (фаза суїцидальної спроби). Передбачає безпосередню реалізацію наміру. Для підліткового віку характерною є висока динамічність перебігу цього процесу: друга фаза може бути надзвичайно короткою (від 1 до 2 тижнів), а інколи тривалість усіх трьох фаз обмежується навіть однією годиною, що зумовлено підвищеною імпульсивністю.

Ефективно організовані профілактичні та корекційні заходи здатні забезпечити збереження життя, а також соціального функціонування особистості [1, с. 364].

Програма профілактики суїцидальної поведінки реалізується поетапно.

Перший етап – скринінгове обстеження підлітків із використанням «Опитувальника суїцидальної поведінки» для виявлення групи ризику.

Другий етап – проведення індивідуального інтерв'ю з метою

уточнення психологічного стану та наявності суїцидальних намірів.

Третій етап – диференціація досліджуваних на групи залежно від наявності суїцидальних ідеацій та визначаються рекомендації щодо психологічної допомоги.

Четвертий етап – проведення психокорекційної роботи з підлітками за наявності суїцидальних ідеацій.

Отже, основними методами профілактики самогубств серед підлітків є контроль психологічного стану осіб, використання модифікованих варіантів психодрам, індивідуальної психологічної роботи, роботи з сім'єю [3, с. 66-69].

У науковій літературі описано ряд превентивних заходів, спрямованих на попередження підліткового самогубства.

Профілактична діяльність у сфері запобігання суїцидальній поведінці поділяється на первинний і вторинний рівні.

Так, первинна профілактика має превентивний характер, яка спрямована на недопущення виникнення проблеми шляхом інформування населення про можливі ризики суїцидальної поведінки, а також її ранні ознаки та доступні ресурси допомоги.

Відомо, що вторинна профілактика здійснюється за наявності проблеми та полягає у її ранньому виявленні й своєчасному втручанні з метою зменшення тривалості та інтенсивності її проявів. Ефективна профілактика передбачає поєднання заходів обох рівнів.

Висновок. Отже, соціальна профілактика суїцидальної поведінки підлітків є важливим напрямом роботи, що потребує комплексного підходу. Ефективність профілактики залежить від взаємодії сім'ї, школи, фахівців і суспільства загалом, а також від своєчасного виявлення факторів ризику й надання підтримки підліткам. Формування безпечного середовища, розвиток емоційної стійкості та навичок подолання труднощів сприяють зниженню ймовірності суїцидальних проявів і забезпечують гармонійний розвиток особистості.

Список використаних джерел

1. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф... Д. Звєрєвої. Київ; Сімферополь : Універсум, 2012. 536 с.

2. Лєбєдєв Д. В., Назаров О. О., Тімченко О. В., Христенко В. Є., Шевченко І. О. Психологія суїцидальної поведінки : посібник. Харків : Університет цивільного захисту України, 2007. 368 с.

3. Фесун С. Є. Профілактика суїцидальної поведінки підлітків. Черкаси, 2011. 136 с.

Галина Олійник,
доцент кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна
Яворівська Ольга,
бакалавр освітньої програми «Соціальна робота»
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ ПІДЛІТКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розкрито сутність соціально-психологічних проблем підлітків, проаналізовано психологічні аспекти становлення особистості та формування ідентичності, вплив сучасних умов (зокрема цифрового середовища, соціальних змін і воєнних чинників) на розвиток підлітків. Виокремлено основні напрями та методи профілактичної роботи, а також визначено роль сім'ї та освітнього середовища у попередженні та подоланні підліткових труднощів.

Ключові слова: *підлітки, соціально-психологічні проблеми, профілактика, ідентичність, соціалізація.*

Постановка проблеми. Сучасні соціокультурні трансформації, що відбуваються в українському суспільстві, зокрема в умовах воєнного стану, інформаційної глобалізації та цифровізації, суттєво впливають на процес соціалізації підлітків. Унаслідок цього зростає кількість соціально-психологічних проблем, серед яких тривожність, емоційна нестабільність, труднощі у міжособистісній взаємодії, порушення поведінки та криза ідентичності.

Підлітковий вік є складним і суперечливим етапом розвитку, що характеризується активним становленням особистості, формуванням системи цінностей та самосвідомості. Як зазначають дослідники, зокрема Е. Еріксон, цей період пов'язаний із кризою ідентичності, що може супроводжуватися внутрішніми конфліктами та психологічною нестабільністю.

Актуальність проблеми профілактики соціально-психологічних труднощів підлітків зумовлюється необхідністю створення ефективних педагогічних і психологічних умов для їх гармонійного розвитку. Водночас сучасна практика потребує удосконалення форм і методів профілактичної роботи з урахуванням новітніх викликів.

Мета статті: полягає у теоретичному обґрунтуванні особливостей профілактики соціально-психологічних проблем підлітків у сучасних умовах та визначенні ефективних напрямів і методів такої роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-психологічні проблеми підлітків є складним і багатофакторним явищем, що формується під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. До їх основних проявів належать емоційна нестабільність, тривожність, зниження самооцінки, труднощі у спілкуванні, конфліктність, а також прояви девіантної поведінки. Причини виникнення цих проблем пов'язані з кризою підліткового віку, особливостями сімейного виховання, впливом однолітків і загальними соціальними змінами.

Важливим аспектом у розумінні соціально-психологічних труднощів є процес формування особистості та ідентичності підлітка. У цей час відбувається активний розвиток самосвідомості, рефлексії та прагнення до самоствердження. Водночас труднощі у становленні ідентичності можуть призводити до внутрішніх конфліктів, невпевненості та соціальної дезадаптації.

Проаналізувавши соціально-когнітивну теорію розвитку А. Бандура наголошує на визначальній ролі соціальної взаємодії у формуванні особистості. Підлітковий вік характеризується розширенням кола спілкування, що сприяє розвитку комунікативних умінь, навичок співпраці та конструктивного розв'язання конфліктів. Саме через взаємодію з іншими підліток засвоює соціальні норми, моделі поведінки та формує власний досвід соціальних відносин [1].

Водночас недостатній розвиток рефлексивних умінь може ускладнювати процес самопізнання. Як зазначає дослдниця Л. Македонська, підлітки, які не володіють навичками самоаналізу, мають труднощі в усвідомленні власних якостей і внутрішніх станів. Це негативно позначається на їхній самооцінці, ускладнює процес самовираження та міжособистісного спілкування, що може спричиняти соціально-психологічні труднощі [3, с. 82].

Особливості розвитку підлітків у сучасних умовах значною мірою визначаються впливом зовнішніх соціальних факторів. Одним із таких факторів є цифрове середовище. За спостереженнями О. Ключковської та

С. Петренко, у XXI столітті соціальні мережі стали важливим простором самовираження молоді, де підлітки не лише спілкуються, а й конструюють власний образ, експериментують з ідентичністю. Водночас віртуальне середовище створює додатковий соціальний тиск, який може негативно впливати на психологічний стан підлітків, спричиняти зниження самооцінки та емоційну нестабільність [2, с. 15–25].

Окрім цифровізації, значний вплив на розвиток підлітків мають воєнні події та соціальна нестабільність, що супроводжуються підвищеним рівнем тривожності, страху та невизначеності щодо майбутнього. Соціальна ізоляція, обмеження живого спілкування та психоемоційне перевантаження також негативно впливають на формування особистості підлітка, ускладнюючи процес соціалізації.

У зв’язку з цим профілактика соціально-психологічних проблем набуває особливого значення. Вона повинна бути спрямована не лише на подолання вже наявних труднощів, а й на попередження їх виникнення шляхом створення сприятливих умов для розвитку особистості.

Основними напрямами профілактичної роботи є розвиток емоційного інтелекту, формування навичок саморегуляції, розвиток комунікативної компетентності, підтримка позитивної самооцінки та формування стійкої ідентичності. Важливу роль відіграє також формування критичного ставлення до інформації, зокрема в умовах цифрового середовища.

Серед ефективних методів профілактичної роботи доцільно виокремити тренінгові заняття, інтерактивні форми навчання, групову роботу, індивідуальне консультування, а також використання арт-терапевтичних і психолого-педагогічних технологій, спрямованих на гармонійний розвиток особистості підлітка.

Особливе значення у профілактиці соціально-психологічних проблем мають сім’я та освітнє середовище. Сім’я забезпечує емоційну підтримку та формує базові моделі поведінки, тоді як освітній заклад створює умови для соціальної взаємодії, розвитку комунікативних навичок і формування соціального досвіду. Ефективна профілактика можлива лише за умови узгодженої взаємодії всіх учасників освітнього процесу.

Висновок. Отже, соціально-психологічні проблеми підлітків зумовлені взаємодією вікових особливостей розвитку та впливом сучасного соціального середовища. Підлітковий вік супроводжується формуванням ідентичності, розвитком самосвідомості та потребою у визнанні, що часто спричиняє емоційну нестабільність і труднощі у спілкуванні. Негативний вплив також мають цифрове середовище, соціальні мережі та соціальна нестабільність.

Профілактика цих проблем має бути комплексною та спрямованою на розвиток самопізнання, емоційної регуляції та комунікативних навичок. Важливу роль відіграють сім'я та освітнє середовище, а ефективність профілактики забезпечується їхньою узгодженою взаємодією.

Список використаних джерел

1. Бандура А. Соціально-когнітивна теорія особистості. URL: https://studfile.net/preview/5775971/page:11/

2. Ключковська О. М., Петренко С. В. Вплив соціальних мереж на психологічний стан та самооцінку української молоді. // *Психологія сучасного суспільства.* 2020. Т. 12, № 3. С. 15-25.

3. Македонська Л. Особливості розвитку емоційного інтелекту в підлітковому віці : кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра спеціальності 053 «Психологія» / наук. кер. Н. О. Макарчук. Ізмаїл, 2024. 82 с.

Маргарита Оровець
соціальний педагог
Комунального закладу «Балтський педагогічний фаховий коледж»,
м. Балта

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У тезах розглянуто особливості соціально-педагогічної підтримки студентів педагогічного коледжу в умовах воєнного стану. Проаналізовано основні соціально-психологічні проблеми студентської молоді, зумовлені військовими подіями, зокрема підвищену тривожність, емоційне напруження та труднощі соціальної адаптації. Визначено основні напрями діяльності соціального педагога щодо забезпечення психосоціальної підтримки, соціального супроводу вразливих категорій студентів та формування безпечного освітнього середовища. Окреслено ефективні форми і методи соціально-педагогічної роботи, спрямовані на підвищення життєстійкості студентської молоді. Наголошено на важливості комплексного підходу до організації підтримки студентів у кризових умовах.

Ключові слова: *соціально-педагогічна підтримка, студенти педагогічного коледжу, воєнний стан, соціальний педагог, студентська молодь, психосоціальна допомога, освітнє середовище.*

Повномасштабна війна в Україні суттєво вплинула на всі сфери суспільного життя, зокрема й на систему освіти. Запровадження воєнного стану, вимушене переміщення населення, постійна небезпека ракетних обстрілів, психологічне напруження та соціальна нестабільність стали новими викликами для студентської молоді. Особливо вразливою категорією є студенти педагогічних коледжів, які перебувають у періоді професійного становлення та водночас змушені адаптуватися до складних соціальних умов.

Студенти стикаються з низкою проблем: емоційним напруженням, тривожністю, переживанням втрат, складнощами адаптації до дистанційного або змішаного навчання, матеріальними труднощами, а також проблемами соціальної інтеграції, особливо серед внутрішньо переміщених осіб. У цих умовах значно зростає роль соціального педагога закладу освіти, який виступає посередником між студентом, освітнім середовищем, родиною та соціальними інституціями.

Сучасні науковці та дослідники підкреслюють, що «у воєнний час заклади освіти вирішують не лише освітні завдання, зокрема пов’язані із надолуженням освітніх втрат (learning losses)/освітніх розривів (learning gap), але також надають необхідну підтримку учасникам освітнього процесу (учням, педагогам, батькам), створюють можливості для соціальної реабілітації дітей та підлітків, реадаптації дітей із сімей внутрішньо переміщених осіб тощо» [4, с. 2].

Соціально-педагогічна підтримка студентів у воєнний час спрямована не лише на вирішення соціальних проблем, а й на збереження психологічного благополуччя, формування життєстійкості та створення безпечного освітнього середовища. Саме тому питання організації ефективної соціально-педагогічної підтримки студентів педагогічних коледжів в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності.

Воєнний стан створює нові соціально-психологічні ризики для молоді. Серед найбільш поширених проблем студентів можна виділити підвищений рівень тривожності, емоційне виснаження, страх за власну безпеку та безпеку близьких, втрату звичного соціального середовища, труднощі у навчанні та професійному самовизначенні.

Соціальний педагог у закладі фахової передвищої освіти виконує важливу функцію підтримки студентів, спрямовану на подолання негативних наслідків кризових ситуацій. Основними напрямами соціально-педагогічної діяльності в умовах воєнного стану є:

1. Соціальна діагностика та моніторинг потреб студентів. На початковому етапі важливим завданням соціального педагога є виявлення

студентів, які потребують особливої уваги та підтримки. До таких категорій належать внутрішньо переміщені особи, студенти з сімей військовослужбовців, студенти-сироти, а також ті, хто перебуває у складних життєвих обставинах. Для цього використовуються анкетування, індивідуальні бесіди, спостереження, співпраця з кураторами академічних груп.

2. Психосоціальна підтримка студентів. Важливим напрямом роботи є створення умов для емоційної стабілізації студентської молоді. Соціальний педагог організовує групові та індивідуальні консультації, тренінги з розвитку стресостійкості, заняття з формування навичок саморегуляції та подолання тривожності. Такі заходи сприяють формуванню психологічної стійкості та адаптації студентів до нових умов життя.

3. Соціально-педагогічний супровід студентів із вразливих категорій. Особлива увага приділяється студентам, які опинилися у складних життєвих обставинах. Соціальний педагог сприяє отриманню ними соціальної допомоги, організовує взаємодію з державними службами, громадськими організаціями, благодійними фондами. Також важливим є інформування студентів про можливості отримання соціальних виплат, гуманітарної допомоги та психологічної підтримки.

4. Формування безпечного освітнього середовища. У сучасних умовах особливого значення набуває формування культури безпеки серед студентів. Соціальний педагог бере участь у проведенні інформаційних заходів щодо правил поведінки під час повітряної тривоги, надзвичайних ситуацій, а також сприяє розвитку навичок відповідальної поведінки та взаємодопомоги.

5. Профілактична та просвітницька робота. З метою запобігання негативним соціальним явищам проводяться тематичні виховні заходи, тренінги, дискусії, спрямовані на формування здорового способу життя, профілактику булінгу, розвиток соціальних та комунікативних навичок. Важливим аспектом є формування у студентів активної громадянської позиції та почуття соціальної відповідальності.

6. Розвиток волонтерської діяльності студентів. У період воєнного стану значного поширення набуває студентський волонтерський рух. Соціальний педагог може координувати участь студентів у благодійних ініціативах, допомозі військовослужбовцям, підтримці внутрішньо переміщених осіб, організації соціальних акцій. Волонтерська діяльність сприяє формуванню емпатії, соціальної активності та громадянської свідомості молоді.

7. Взаємодія з батьками та педагогічним колективом. Ефективність соціально-педагогічної підтримки значною мірою залежить від налагодженої співпраці між усіма учасниками освітнього процесу. Соціальний педагог здійснює консультаційну роботу з батьками, проводить спільні заходи з педагогами, координує діяльність кураторів академічних груп щодо підтримки студентів.

Практичний досвід показує, що комплексний підхід до соціально-педагогічної підтримки студентів сприяє підвищенню рівня їхньої соціальної адаптації, покращенню психологічного стану та збереженню мотивації до навчання навіть у складних умовах воєнного часу. Як зазначає Карпенко О. «…укладання життєвих планів для студентів під час війни є складним завданням. Війна може суттєво вплинути на навчання та планування майбутньої кар'єри. Однак, важливо залишатися гнучким та адаптивним, щоб знайти шляхи досягнення своїх цілей, навіть у кризових умовах» [3, с. 273].

Отже, воєнний стан значно ускладнює процес соціалізації студентської молоді та створює нові виклики для системи освіти. У цих умовах соціально-педагогічна підтримка студентів педагогічних коледжів набуває особливої важливості.

Діяльність соціального педагога повинна бути спрямована на комплексну допомогу студентам, що включає соціальну діагностику, психосоціальну підтримку, соціальний супровід вразливих категорій молоді, профілактичну роботу та формування безпечного освітнього середовища.

Ефективна соціально-педагогічна підтримка студентів у період воєнного стану сприяє підвищенню їхньої життєстійкості, розвитку соціальних компетентностей, збереженню психологічного благополуччя та успішній професійній підготовці майбутніх педагогів.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення інноваційних соціально-педагогічних технологій підтримки студентської молоді в умовах кризових ситуацій та воєнних конфліктів.

Список використаної літератури

1. Алєксєєнко Т.Ф., Гончар Л.В., Куниця Т.Ю., Бибик Д.Д. Вимушені переселенці: соціально-педагогічні проблеми і досвід підтримки. Монографія / заред. Т.Ф. Алєксєєнко. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 240 с.
2. Дереш В. С. Соціально-педагогічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану. *Педагогічний альманах*. 2023. №53. С. 171-179. DOI: https://doi.org/10.37915/pa.vi53.454

3. Карпенко О. Соціально-педагогічна підтримка студентів в умовах війни. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»).* 2023. №12(30). С. 267-276. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-12(30)-267-276

4. Сисоєва С., Литовченко О., Куниця Т. Соціально-педагогічний супровід учнів в умовах воєнного стану в україні: подолання особистісної крихкості і обмежень. *Вісник НАПН України*. 2025. №7(2). С. 1-11. DOI: https://doi.org/10.37472/v.naes.2025.7203

Людмила Петришин
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль

Олег Мороз,
здобувач третього рівня вищої освіти,
спеціальність І10 Соціальна робота та консультування,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЄКТІВ У ОБ'ЄДНАНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ ЗАСОБАМИ ФАНДРАЙЗИНГУ

Анотація. У роботі обґрунтовано актуальність залучення позабюджетних ресурсів для вирішення нагальних соціальних питань в об'єднаних територіальних громадах. Доведено, що фандрайзинг виступає ключовим інструментом фінансового забезпечення соціальних проєктів, сприяючи розвитку дієвого партнерства територіальних громад з владою, бізнесом та суспільством. Визначено специфіку збору фінансів, що ґрунтується на локальному соціальному капіталі та синергії ресурсів членів громади і обов'язковому переході до проєктного підходу. Проаналізовано успішні практики інституціоналізації фандрайзингу, у використанні цифрових краудфандингових платформ та моделі інтегрованих послуг. Запропоновано конкретні кроки для вирішення кадрових проблем та підвищення прозорості у цій сфері.

Ключові слова: об'єднані територіальні громади, місцевий розвиток, соціальні послуги, соціальний проєкт, фандрайзинг, ресурси громади.

Виклад основного матеріалу. Сучасні територіальні громади трансформувалися з простої адміністративної одиниці у головного рушія соціального добробуту на місцях. Отримавши нові повноваження, органи місцевого самоврядування взяли на себе левову частку відповідальності за вирішення гострих проблем населення. Проте виникає суперечність: хоча дохідна база громад розширилася, класичного бюджетного фінансування все одно об'єктивно бракує для швидкого реагування на суспільні кризи. Зростання кількості вразливих груп населення вимагає таких фінансових вливань, які місцеві бюджети самотужки не покриють. Саме тому фандрайзинг перетворюється на безальтернативний інструмент залучення додаткових коштів для реалізації місцевих ініціатив.

У практиці публічного сектору традиційно виділяють два види пошуку та залучення ресурсів: оперативний та проєктний. Якщо перший спрямований на закриття рутинних потреб закладів соціальної сфери, то другий фокусується на конкретних ініціативах, що мають чітко визначені цілі та вигоди для донорів [2, с. 14]. Аналіз практики показує, що донорам набагато цікавіше фінансувати саме проєкти, хоча центри соціальних служб за звичкою все ще тяжіють до оперативного пошуку коштів.

З практичного боку, впровадження будь-якого соціального проєкту вимагає цілого комплексу управлінських рішень та стабільного потоку ресурсів – від матеріальних до кадрових. Саме інструментом забезпечення цих потреб є фандрайзинг, який розглядається як свідома, добровільна та професійна діяльність з мобілізації внутрішніх та залучення зовнішніх ресурсів для реалізації суспільно корисних неприбуткових проєктів [4, с. 102].

Головна відмінність фандрайзингу на рівні громади полягає в тому, що він критично залежить від місцевого соціального капіталу. Тут не працюють масштаби національних кампаній; успіх збору коштів прямо пропорційний репутації ініціаторів та рівню довіри до них. Іншою вагомою особливістю є необхідність формування синергетичного ефекту, де найбільш життєздатними виявляються ті ініціативи, у яких органи місцевого самоврядування надають базовий інфраструктурний ресурс, місцевий бізнес забезпечує матеріальне фінансування, а самі члени громади роблять внесок у вигляді волонтерської праці. До того ж сучасні благодійники вимагають конкретного соціального впливу, що змушує громади швидше переходити до проєктного підходу.

Наведені теоретичні аспекти вже знаходять своє підтвердження на практиці. Хорошим прикладом об'єднання зусиль стала робота 12 громад, які спільно з Партнерством «Кожній дитині» почали впроваджувати інтегровані соціальні послуги [1]. Окремої уваги заслуговують цифрові інструменти, за допомогою яких громади все частіше використовують національні краудфандингові платформи на зразок «Спільнокошт» чи «dobro.ua». Це дозволяє автоматизувати збори, залучити кошти бізнесу та діаспори, а головне – зробити процес фінансово прозорим. Більше того, участь у програмах співфінансування (наприклад, від фондів «МХП-Громаді» чи USAID) вимагає від організаторів наявності власного внеску. Для того щоб отримати основний грант, громада мусить організувати успішний локальний збір, що для прикладу масово відбувається під час облаштування ветеранських просторів.

Питання залучення ресурсів постає особливо гостро, коли йдеться про підтримку внутрішньо переміщених осіб. Разова екстрена допомога тут не вирішує проблеми, а потрібні довгострокові стратегії інтеграції, на які у місцевих бюджетах просто немає вільних коштів [5, с. 12]. Тож цей фінансовий тягар частково перебирають на себе міжнародні програми, бізнес та приватні особи.

Загалом важливо розуміти, що фандрайзинг – це не про випрошування грошей, а повноцінний інструмент інклюзивного розвитку територій, який робить владу більш незалежною, дає репутаційні бонуси місцевому бізнесу і показує, наскільки зрілим є громадянське суспільство в конкретній об'єднаній територіальній громаді [3, с. 99].

Проте практична реалізація впровадження соціальних проєктів стикається з низкою об'єктивних труднощів. Державі бракує фіскальних стимулів для меценатів, мешканці часто залишаються інертними, а в соціальних закладах елементарно немає підготовлених фахівців. Збір коштів нерідко доручають випадковим працівникам, які досі витрачають час на неефективні «холодні» зустрічі. Щоб подолати цей бар'єр, громади використовують дві моделі: або самостійно навчають своїх штатних спеціалістів (внутрішня модель), або наймають зовнішніх експертів під конкретний проєкт (аутсорсинг) [6, с. 59]. Для реальних змін потрібні системні кроки. Йдеться про офіційне введення посади фандрайзера, розвиток міжмуніципального співробітництва для фінансування великих об'єктів, цифровізацію звітності та розвиток механізмів соціального замовлення.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що фандрайзинг в об'єднаних територіальних громадах – це не просто спосіб перекрити дефіцит

бюджету. Це потужна соціальна технологія, здатна вибудувати дієве партнерство між владою, бізнесом і громадою. Щоб вона запрацювала на повну, потрібно відмовитися від інтуїтивного пошуку фінансів та перейти до системного проєктного менеджменту. Це потребуватиме навчання фахівців, запровадження інноваційних інструментів та максимальної прозорості для донорів. Перспективним напрямком для подальших наукових досліджень є розробка методик оцінки ефективності таких кампаній в умовах повоєнної відбудови та соціальної адаптації вразливих груп.

Список використаних джерел

1. 12 громад розпочнуть впровадження моделі інтегрованих соціальних послуг. Партнерство «Кожній дитині»: [вебсайт]. URL: http://www.p4ec.org.ua/ua/news_article/1296 (дата звернення: 09.04.2026).

2. Горин В. П., Карпишин Н. І. Особливості фандрайзингу у публічному секторі економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 16. С. 13–19. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.16.13. (дата звернення: 09.04.2026).

3. Єнгаличева І. В. Аналіз методів соціальної роботи в умовах територіальної громади. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. 2024. Вип. 1. С. 97–102. DOI: https://doi.org/10.24195/2617-6688-2024-1-14. (дата звернення: 09.04.2026).

4. Ляшук О. М., Борисюк О. М. Благодійна діяльність та фандрайзинг в соціальній роботі: теоретичний аспект. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.* Серія: Педагогічні науки. 2019. № 1. С. 101–108. DOI: https://doi.org/10.29038/2415-8143-2019-01-101-108.

5. Оксенюк О. Стратегії втручання у соціальній роботі з внутрішньо переміщеними особами (ВПО). *Соціальна робота та соціальна освіта.* 2025. № 1(14). DOI: https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(14).2025.331721.

6. Ревко А., Чумак К. Фандрайзинг соціальних проєктів як інструмент соціального розвитку територіальних громад. *Проблеми і перспективи економіки та управління.* 2020. № 3 (23). С. 57–64. DOI: https://doi.org/10.25140/2411-5215-2020-3(23)-57-64.

Людмила Петришин,
професор, доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки

Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

Михайло Угляр,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 231 Соціальна робота,
факультету педагогіки і психології,
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка

ПОСЛУГА КРИЗОВОГО ВТРУЧАННЯ У РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Анотація. *У роботі проаналізовано кризове втручання як одну із ключових послуг в соціальної роботи в умовах ведення військових дій, оскільки дозволяє не лише стабілізувати психоемоційний стан клієнта, але й запобігти розвитку більш глибоких деструктивних процесів. Визначено, що ступінь наукової розробленості проблеми кризового втручання у соціальній роботі характеризується міждисциплінарністю та значною кількістю теоретичних і прикладних досліджень, що сформували підґрунтя сучасного розуміння кризових процесів і механізмів допомоги особистості, зокрема кризового консультування. Означено ключові положення кризового втручання в умовах ведення військових дій.*

Ключові слова: *соціальний працівник, послуга, кризове втручання, кризове консультування.*

Виклад основного матеріалу. Актуальність теми дослідження зумовлена зростанням кількості кризових ситуацій у сучасному, що пов’язані з соціально-економічною нестабільністю, воєнними подіями, вимушеним переміщенням населення, ПТСР, сімейними конфліктами та іншими чинниками. У таких умовах особливої значущості набуває професійна діяльність соціальних працівників, спрямована на надання своєчасної допомоги особам, які перебувають у кризових станах. Кризове втручання виступає одним із ключових напрямів соціальної роботи, оскільки дозволяє не лише стабілізувати психоемоційний стан клієнта, але й запобігти розвитку більш глибоких деструктивних процесів. Науковий інтерес до цієї проблематики сформувався на перетині психології, соціальної роботи, соціальної педагогіки та психіатрії, що зумовило різноманітність підходів до її осмислення.

Вагомий внесок у дослідження природи кризових станів зробили зарубіжні вчені, зокрема Е. Лінденман Тедескі, який одним із перших здійснив системний аналіз реакцій людини на втрату та сформулював основи кризового втручання. Його дослідження дозволили виділити типові емоційні, когнітивні та поведінкові реакції особистості у стані гострої кризи, що стало підґрунтям для розробки короткострокових методів допомоги [5]. Подальший розвиток ці ідеї отримали у працях Каплан Джеральд, який розглядав кризу як тимчасове порушення психологічної рівноваги та обґрунтував концепцію превентивної психіатрії. Він підкреслював, що своєчасне втручання здатне не лише стабілізувати стан людини, але й запобігти розвитку більш серйозних психічних і соціальних проблем [6].

У сучасних науковій теорії проблема кризового втручання досліджується переважно в контексті соціальної психології, соціальної роботи та педагогіки. Ступінь наукової розробленості проблеми кризового втручання у соціальній роботі характеризується міждисциплінарністю та значною кількістю теоретичних і прикладних досліджень, що сформували підґрунтя сучасного розуміння кризових процесів і механізмів допомоги особистості, зокрема кризового консультування. У поглядах сучасних дослідників Панка В., Варнави У., Сахарук Ю., вагомою складовою соціального супроводу вразливих категорій населення, що потребують травмоцентрованих і адаптаційних підходів виступає кризове консультування [2; 3; 4] як складова послуги кризового втручання.

Практикорієнтованими є погляди Губар О., Бєлова І., які розробили інтегровану модель кризового консультування в соціальній роботі яке включає в себе: «оцінку стану клієнта за допомогою КПТ орієнтованого інтерв'ю; психоедукаційний компонент із доступною інформацією та матеріалами для самостійної роботи; застосування технік стабілізації (дихання, заземлення, ментальне дистанціювання тощо); короткі когнітивні втручання (переоцінка деструктивних переконань, робота з автоматичними думками, техніки експозиції)» [1, с. 50].

Важливим етапом у розвитку теорії кризового втручання стало формування когнітивно-поведінкового підходу, представники якого акцентували увагу на ролі мисленнєвих процесів у переживанні кризи. У межах цього підходу криза розглядається як результат не лише зовнішніх обставин, але й суб'єктивної інтерпретації подій. Це дало змогу розширити арсенал методів втручання за рахунок технік когнітивної реструктуризації, розвитку навичок подолання стресу та формування адаптивної поведінки.

Системний та екологічний підходи, які набули розвитку у другій половині XX століття, доповнили індивідуально орієнтовані моделі розумінням ролі соціального середовища. У межах цих підходів криза розглядається як результат порушення взаємодії між особистістю та її оточенням, що зумовлює необхідність залучення ресурсів сім'ї, громади та соціальних інституцій до процесу допомоги.

Сучасні дослідження також акцентують увагу на ресурсному підході, відповідно до якого головним завданням фахівця є не лише подолання кризи, але й активізація внутрішнього потенціалу особистості, розвиток її здатності до самодопомоги та адаптації. У цьому контексті кризове втручання розглядається не лише як реакція на проблему, а як процес підтримки розвитку особистості в умовах складних життєвих обставин, саме тому ми вважаємо, що теоретичні засади кризового втручання базуються на кількох ключових положеннях:

по-перше, кожна людина неминуче переживає періоди підвищеного стресу, що порушують її взаємодію з навколишнім середовищем;

по-друге, травмуючі події дестабілізують внутрішню рівновагу особистості, викликаючи стан вразливості та емоційної напруги;

по-третє, розвиток кризи має стадійний характер – від первинного напруження до пікової дезорганізації і подальшого відновлення;

по-четверте, у критичний момент навіть незначний додатковий чинник може виступити каталізатором переходу до гострої фази кризи.

Висновки. Водночас аналіз наукових джерел свідчить, що, незважаючи на значну кількість теоретичних напрацювань, проблема інтеграції різних підходів до кризового втручання у цілісну практичну модель залишається недостатньо розробленою. Особливо це стосується адаптації зарубіжних досліджень до умов сучасного українського суспільства, що характеризується специфічними соціальними викликами та зумовлює необхідність подальших досліджень, спрямованих на поєднання теоретичних концепцій із ефективними практичними механізмами соціальної роботи.

Список використаних джерел

1. Губар О., Бєлова І. Кризове консультування в соціальній роботі: інтеграція психологічного підходу як основи ефективної допомоги клієнтам. *Ввічливість. Humanitas,* 2025, 3, 43–52, doi: https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.3.6
2. Варнава У. В. Теорія соціальної роботи в сучасному українському контексті. 2023. URL: https://dspace.onu.edu.ua/items/e9e52ca1-d6df-4529-b949-55c0cc781136 (дата звернення: 20.04.2026).

3. Панок В. Г. Діяльність психологічної служби та Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи в умовах війни: результати, проблеми, пріоритети. *Вісник Національної академії педагогічних наук України.* 2022. Т. 4, № 2. С. 1–8. URL: https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/291 (дата звернення: 09.04.2026).
4. Сахарук Ю. Соціальна робота з вразливими групами населення в умовах воєнного стану. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2024. № 1(12). С. 48–54. URL: https://srso.udpu.edu.ua/article/view/305099 (дата звернення: 19.04.2026).
5. Richard G. Tedeschi. Posttraumatic Growth:Theory, Research, and Applications, 2018. URL:https://www.routledge.com/Posttraumatic-Growth-Theory-Research-and-Applications/Tedeschi-Park/p/book/9781138812205 https://amzn.eu/d/e1h5S1h (дата звернення: 10.04.2026).
6. Kaplan G. The Origins of Preventive Psychiatry. *Archives of General Psychiatry*, 31(2), 1974. S.127-133.

Валерій Петрович
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи
Волинського національного університету імені Лесі Українки,
м. Луцьк
Ігор Петрович
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк

ДІЄВІ МОДЕЛІ ПОСИЛЕННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ТА ПІДТРИМКИ ПСИХОСОЦІАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я РОДИН ІЗ ДІТЬМИ В ЧАСИ ВІЙНИ

Авторами статті схарактеризовано наслідки впливу військових дій на сім'ї з дітьми в Україні, визначено механізми допомоги родинам впоратися із викликами в часи війни, розкрито особливості використання дієвих соціальних технології посилення життєстійкості, підтримки психосоціального здоров'я на прикладі психоедукаційних програм «Коло сили» та «Сімейний компас»

***Ключові слова**: сім'ї з дітьми, вимушена сепарація. життєстійкість, психоедукаційні програми, тренінгові заняття.*

Військові дії на території України, повномасштабна збройна агресія внесли кардинальні зміни в українське суспільство – економіку, політику, суспільні відносини, життєдіяльність громадян. І навіть у регіонах, які знаходяться поза межами тимчасової окупації та активних бойових дій, війна накладає свої відбитки, спричинює соціально-економічні, психосоціальні та поведінкові наслідки, які негативно впливають на стан суспільної свідомості, громадського здоров'я та самопочуття населення. Зменшення населення працездатного віку в зв'язку з мобілізацією чи виїздом закордон, зниження економічного рівня забезпечення населення, руйнування житла та майна, втрата попередніх сталих умов якісного життя та порушення його алгоритму, втрата значною часткою населення соціального статусу, трагічна втрата рідних і близьких людей, вимушена сепаризація та руйнування родин, постійний страх за життя та здоров'я рідних людей, які або ж знаходяться в зоні бойових дій, або опинилися на ТОТ, ментальне виснаження із зростанням рівня психічних проблем при високому ризику розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР), підвищення рівня саморуйнівної поведінки, зростання, як це не прикро визнавати, кількості нарко - , алко- та інших залежностей – ось далеко не повний перелік викликів, з якими стикаються українці останні дванадцять років [1, с.27].

У ЗУ «Про систему охорони психічного здоров'я в Україні» (2025) зазначено, що «охорона психічного здоров'я включає в себе систему заходів, спрямованих на збереження і відновлення психічних функцій, профілактику психічних розладів, забезпечення оптимальної працездатності та соціальної активності людини, яка має бути здатною впоратися із життєвими труднощами, продуктивно і плідно навчатися та працювати, а також робити внесок у життя своєї спільноти» [4]. Українське суспільство загалом, представники владних структур держави, самоврядування територіальних громад, громадські організації, волонтери об'єднують свої зусилля задля зміцнення життєстійкості громадян, протидії поширенню ризикованої й деструктивної поведінки, стабілізації соціальних та сімейних стосунків тощо.

Психоедукаційна програма «Коло сили» розроблена у 2022 р. у відповідь на розв'язану росією повномасштабну війну фахівцями Українського фонду «Благополуччя дітей» та партнерських організацій. «Коло сили» – це цикл тематичних зустрічей для дітей і дорослих з

урахуванням особливостей життя в умовах війни, спрямованих на формування життєстійкості, навчання інструментам підтримки психосоціального здоров'я.

Завданнями Програми є: пом'якшення психологічних наслідків, пов'язаних із переживанням воєнних подій (втрата стабільності, почуття провини тощо); започаткування створення мережі підтримки, яка залишається з учасниками навіть після закінчення навчання; допомога в кращому розумінні почуттів та станів; відновлення почуття власної гідності і самоідентичності; зменшення емоційного навантаження.

Особливу увагу в роботі в різних регіонах України (нині їх вісім) приділено сім'ям із різноманітним проблемним середовищем (сім'ї, які опинилися у складній життєвій ситуації; сім'ї внутрішньо переміщених осіб; сім'ї, які втратили близьких; сім'ї з дітьми, батьки яких беруть участь у бойових діях; сім'ї ветеранів війни тощо) [3, с.130]. Програма також передбачає віковий підхід у формуванні груп учасників: групи для дорослих, для старших підлітків 14-18 років, для підлітків 11-13 років. У 2026 році програму впроваджено для здобувачів освіти 1-2 курсів закладів вищої та фахової передвищої освіти з числа ВПО та родин захисників України.

«Коло сили» – це 12 зустрічей, протягом яких учасники досліджують себе і добирають способи піклування про своє психічне й фізичне здоров'я. Кожна зустріч присвячена «м'яким навичкам», оволодіння якими робить життя якіснішим. Програма має декілька тематичних блоків, які містять відповідні зустрічі. «Я та емоції» (Знайомство взаємодія в групі. Емоції, почуття, стани. Емоції в часи війни. Техніки ефективного спілкування); «Я і цінності» (Цінності як ресурс для відновлення. Любов і відповідальність. Переконання, стереотипи та упередження. Гідність – моя сила); «Я і світ» (Змінюється світ, змінююся Я. Вибір: як ухвалювати рішення) «Узагальнення й завершення» (Плекання життєстійкості. Дорога до перемоги)/

У тренінговому курсі використовується сукупність різних методик, а саме: повідомлення тренера з елементами обговорення, інтерактивні вправи, керовані фантазії, конфронтації, арт-терапевтичні методики, індивідуальна робота та робота в малих групах (парах, трійках), дискусії, обговорення життєвих ситуацій та особистого досвіду учасників, робота з проблемними ситуаціями (кейс-стаді), мозковий штурм (брейнстормінг), міні-лекції, перегляд відеоматеріалів із наступним обговоренням, рольові (імітаційно-ситуативні) та моделюючі ігри, розминки /«криголами»/ «енерджайзери» [2]. На заняттях ми надаємо перевагу використанню

інтерактивних методів навчання, які стимулюють та сприяють активності учасників, залученню їх до процесу пошуку нових знань.

Для того, щоб ідентифікувати актуальні потреби українських сімей, як тих, що перебувають на території України, так і тих, які на даний момент проживають за її межами, Українським фондом «Благополуччя дітей» у партнерстві з Diakonie Katastrophenhilfe в 2024 році було проведено комплексне соціологічне дослідження впливу вимушеної сепарації на сім'ї з дітьми через війну в Україні. Зміни, спричинені вимушеною еміграцією за кордон чи переміщенням в інший регіон країни, розлука з близькими, втрата відчуття безпеки, роботи, житла, важливих осіб, звичного способу життя, перебування в хронічному стресі – все це безумовно впливає як на стан кожного та кожної з нас, так і на сім'ї в цілому. Результати цього дослідження стали фундаментом для створення нової програми «Сімейний компас».

Мета програми: посилення життєстійкості сімей з дітьми, які постраждали від війни в Україні, та перебувають у вимушеній сепарації з іншими членами родини. Вона конкретизується в таких завданнях: підвищення рівня знань учасників щодо ідентифікації та прийняття змін в особистому житті та в житті сім'ї, які відбулись внаслідок війни в Україні; актуаліалізація наявних в учасників ресурсів подолання стресу та відновлення внутрішньої стабільності членів сімей, розділених війною; підвищення обізнаності учасників щодо власних і сімейних цінностей та надання дієвих інструментів плекання сімейних цінностей, в тому числі у відносинах на відстані тощо.

«Сімейний компас» – це середовище для плекання життєстійкості родини, яка залежить від життєстійкості окремих людей у ній. Зміцнюючи власну й сімейну життєстійкість, батьки дбають про дітей. Численні дослідження доводять, що людина краще дає раду стресу та негативним переживанням в спільноті.

Ми дотримуємось думки, що життєстійкість людини (резильєнтність, психологічна стійкість) – це здатність долати виклики і попри все жити благополучно й щасливо, оскільки у кожному з нас від природи закладено потенціал життєстійкості, який можна розвивати.

«Сімейний компас» – психоедукаційна програма. Програма надає чітку та правдиву інформацію про те, як працює психіка людини, про причини та наслідки психологічних труднощів. Вона включає 6 групових зустрічей для дорослих, протягом яких учасники вивчають свої внутрішні й зовнішні ресурси та розробляють антикризовий план для сім'ї. «Сімейний компас» допомагає бути хорошими батьками, і хоча тренери не

працюють із дітьми безпосередньо, але збагачують батьківський репертуар взаємодії з дітьми різного віку, у тому числі взаємодії на відстані. Під час кожного групового заняття тренери пропонують учасникам та учасницям завдання до самостійного опрацювання (робочий зошит-практикум після кожної зустрічі). Їх результати можна обговорити у формі групової рефлексії на наступних зустрічах або ж під час індивідуальних консультацій.

Під час занять піднімаються теми, які є дуже чутливими та можуть викликати багато глибинних переживань, тому до участі в програмі варто запрошувати осіб, які не перебувають в критичних станах або ж після надто «свіжих» втрат (до півроку). Заняття є психоедукаційними, не терапевтичними, хоча ефект від участі може бути дещо схожим. Індивідуальні консультації проводяться на початку, всередині та/або після всіх групових зустрічей. Тренери, опираючись на потреби конкретної сім'ї, разом з сім'єю обирають час проведення консультацій та їх кількість.

Вправи та зміст програми «Сімейний компас» опираються на сучасних знаннях з психології, педагогіки та соціальної роботи, а також на результатах досліджень, що стосуються українських сімей та їх потреб внаслідок війни.

Таким чином, допомога дорослим і дітям у протистоянні викликам воєнного часу, психосоціальна підтримка роз'єднаних родин, родин військовослужбовців, родин із дітьми з числа ВПО, інших категорій наших співгромадян, які брали участь у групових заняттях за програми «Коло сили» та «Сімейний компас», сприяє підвищенню психологічної стійкості/резильєнтності дітей та дорослих у часи війни, позитивно впливає на стан громадського здоров'я та самопочуття учасників, що є вкрай актуальним питанням для жителів і прифронтових, і «тилових» громад України. Зазначимо, що ці програми тренінгових зустрічей будуть проводитися для родин із дітьми і у післявоєнний період. У такому разі деякі зустрічі «Кола сили» та «Сімейного компасу» будуть допрацьовані з урахуванням інших обставин життя (без війни) та з акцентами на різних/інших емоційних станах, пов'язаних з демобілізацією, поверненням частини українців із-за кордону, ПТСР, який зазвичай є наслідком пережитої війни.

Список використаних джерел

1. Лях Т., Лехолетова М., Петрович В., Спіріна Т. Соціально-педагогічна робота з батьками щодо підтримки ними дітей у період війни. *Ввічливість. Humanitas.* 2022. Вип. 2, С.24-30, doi: https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.2.3

2. Петрович В. Програма «Коло сили» як технологія психосоціальної підтримки членів сімей військовослужбовців. *Актуальні проблеми соціальної роботи та соціального забезпечення: європейський та національний вимір:* Матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції (01-03 червня 2023 року) [Текст] / за заг. ред. С. Ю. Чернети. Луцьк, 2023. С.152-156.

3. Петрович І. Особливості соціальної профілактики ризикованої та деструктивної поведінки підлітків в умовах воєнного стану. *Ввічливість. Humanitas.* 2025. Вип.1. С. 123-133. doi: https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.1.17

4. Про систему охорони психічного здоров'я в Україні : Закон України від 15.01.2025 № 4223-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4223-20#Text

Ольга Процик,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність А1 Освітні науки (ОПП Соціальна педагогіка),
факультету педагогіки і психології,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль

Науковий керівник: **Галина Лещук,**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та
соціальної педагогіки,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль

МЕДІАОСВІТА ЯК ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ПІДЛІТКІВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

У статті розкрито сутність медіаосвіти як інструменту соціально-педагогічного супроводу підлітків у соціальних мережах. Розкриті основні аспекти медіаосвіти як інструменту для формування цифрової резильєнтності особистості.

Ключові слова: *медіаосвіта, соціально-педагогічний супровід, соціальні мережі, цифрова грамотність.*

Трансформація сучасного соціокультурного простору призвела до того, що соціальні мережі стали провідним агентом соціалізації підлітків. Проте, поряд із можливостями для самореалізації, віртуальне середовище містить значні ризики: від маніпулятивних технологій та фейків до кібербулінгу. В таких умовах традиційні форми соціально-педагогічної роботи потребують перегляду та оновлення змісту.

Актуальність теми нашого дослідження зумовлена тим, що медіаосвіта перестає бути лише додатковою навичкою і стає стратегічним інструментом соціально-педагогічного супроводу. Вона є фундаментом для формування цифрової резильєнтності особистості, дозволяючи підлітку не просто пасивно споживати контент, а критично осмислювати його, зберігаючи психологічне благополуччя та етичні орієнтири. Метою соціально-педагогічного супроводу є перехід від заборонних стратегій до розвитку суб'єктності підлітка в медіапросторі.

Медіаосвіта як інструмент соціально-педагогічного супроводу включає в себе ряд аспектів:

1. Формування критичного мислення та стійкості до маніпуляцій.

У системі соціально-педагогічного супроводу підлітків у соціальних мережах центральне місце посідає формування критичного мислення – здатності особистості до аналітичного сприйняття, оцінки та інтерпретації медіаповідомлень: як розрізняти факти та судження, розпізнавати фейки та маніпулятивні технології (клікбейт, пропаганда). В умовах сучасного інформаційного простору соціальний педагог спрямовує зусилля на перетворення підлітка з пасивного споживача контенту на свідомого аналітика медіатекстів [8].

Основними векторами цієї роботи є:

1) диференціація інформаційного потоку, коли підлітків учать розрізняти об'єктивні факти від суб'єктивних суджень та неперевірених фактів. Це мінімізує вплив «емоційного зараження», яке часто використовується в маніпулятивних технологіях [6];

2) деконструкція маніпулятивних стратегій через розкриття механізмів «клікбейту», фейкових новин та пропагандистських наративів. Важливим аспектом є аналіз алгоритмічних «ехо-камер» (бульбашок фільтрів), які звужують світогляд підлітка, підкріплюючи існуючі стереотипи [8];

3) інструментальна верифікація (фактчекінг) спрямовує на оволодіння алгоритмами перевірки першоджерел, зворотного пошуку зображень та ідентифікації ботів. Це формує у підлітка навичку цифрової гігієни, що є

визначальним для збереження ментального здоров'я в умовах дезінформаційного тиску [9].

Таким чином, медіаосвіта як інструмент супроводу дозволяє не лише захистити підлітка від деструктивного контенту, а й сприяє розвитку самостійного мислення, що є необхідною умовою успішної соціалізації в цифрову епоху.

2. Профілактика кібербулінгу та безпека комунікації.

Медіаосвіта в межах соціально-педагогічного супроводу включає навчання правилам «цифрового етикету» («нетикету») та алгоритмам дій у разі цькування в мережі. Важливо, щоб підліток знав, як налаштувати приватність профілю та куди звернутися за допомогою. Тут медіаосвіта також виступає як превентивна технологія, спрямована на мінімізацію ризиків віктимізації підлітків у соціальних мережах. Робота соціального педагога фокусується на переході від стратегії зовнішнього контролю до формування у підлітків внутрішніх стандартів цифрового етикету («нетикету») та навичок самозахисту.

Ключові аспекти реалізації даного напряму:

– культура «нетикету» як засіб запобігання конфліктам та формування у підлітків розуміння етичних норм мережевої взаємодії включає усвідомлення наявності «цифрового сліду» та довгострокових наслідків агресивної онлайн-поведінки. Медіаосвітній підхід розглядає ввічливість у мережі не лише як моральну норму, а як інструмент особистої безпеки;

– алгоритмізація дій у ситуаціях кіберцькування передбачає навчання підлітків чіткому алгоритму «Стоп-Блок-Повідом», що включає припинення комунікації з агресором, технічне блокування каналів зв'язку та звернення до дорослих або спеціалізованих служб підтримки. Важливим є психолого-педагогічне розвінчування страху перед розголошенням проблеми [3];

– технічна грамотність та приватність. Соціально-педагогічний супровід передбачає практичне навчання налаштуванню конфіденційності профілів у популярних месенджерах та соцмережах (Telegram, TikTok, Instagram). Це мінімізує доступ сторонніх осіб до персональних даних підлітка, що є базовим рівнем профілактики кіберзлочинності [7].

Таким чином інтеграція медіаосвітніх компонентів у роботу соціального педагога дозволяє створити безпечне комунікаційне середовище, де підліток володіє як інструментами технічного захисту, так і навичками конструктивного вирішення мережевих конфліктів.

3. Цифрова гігієна та психологічне благополуччя.

Основним завданням соціального педагога є розвиток усвідомленого споживання контенту, що безпосередньо корелює з рівнем самооцінки та емоційної стабільності особистості.

До пріоритетних напрямів соціально-педагогічного впливу тут належать:

1. Профілактика адиктивної поведінки та тайм-менеджмент через навчання підлітків методам саморегуляції та контролю «екранного часу». Медіаосвітній підхід фокусується на розумінні дофамінових механізмів залежності, які закладені в алгоритми нескінченних стрічок новин (TikTok, Instagram Reels), та впровадженні практик «цифрового детоксу» [2].

2. Демістифікація «цифрової вітрини» та збереження самооцінки. Тут важливим є формування критичного сприйняття ідеалізованих образів («успішного успіху», ретушованої зовнішності), що транслюються лідерами думок. Соціальний педагог допомагає підліткам усвідомити розрив між медіаобразом та реальністю, що запобігає розвитку комплексів неповноцінності та депресивних станів [1].

3. Формування екологічного медіаспоживання через розвиток навички селективного підходу до вибору джерел інформації та кола онлайн-спілкування. Соціально-педагогічний супровід спрямований на те, щоб підліток міг самостійно ідентифікувати токсичний контент та конструювати безпечну «інформаційну бульбашку», яка сприяє його розвитку, а не викликає тривогу [5].

Можна стверджувати, що інтеграція засад цифрової гігієни у соціально-педагогічну практику дозволяє змістити акцент із зовнішніх обмежень на внутрішню культуру самозбереження підлітка, що є фундаментом його психологічного благополуччя у глобалізованому світі.

4. Соціальна активність та самореалізація.

Соціальні мережі розглядаються сьогодні не лише як простір для споживання, а як платформа для активної громадянської позиції, волонтерства та професійного самовизначення молоді.

Основними компонентами реалізації творчого та соціального потенціалу підлітків через соціальні мережі є:

1. Перехід від стихійної активності до усвідомленого створення позитивного та суспільно корисного медіапродукту. Соціальний педагог стимулює підлітка до самовираження через ведення тематичних блогів, створення соціальних роликів чи просвітницьких постів, що сприяє розвитку креативності та відповідальності за власне «цифрове слово» [4].

2. Використання інструментів соціальних мереж для реалізації соціальних проектів (збір коштів, допомога тваринам, екологічні

ініціативи, поширення правдивої інформації про події в Україні). Соціально-педагогічний супровід у цьому напрямі допомагає підлітку знайти легітимні та безпечні способи участі в житті громади [2].

3. Мережева освіта та розвиток Self-marketing спрямовані на навчання підлітків використовувати алгоритми соцмереж для неформальної освіти, пошуку наукових спільнот та курсів [2].

Отже, медіаосвіта в структурі соціально-педагогічного супроводу забезпечує перехід від ризикогенного перебування в мережі до продуктивної соціалізації. Це дозволяє підлітку інтегруватися у глобальне інформаційне суспільство як свідомому громадянину, здатному до конструктивної самореалізації.

Медіаосвіта сьогодні – це не просто вміння користуватися гаджетами, а критично важливий компонент соціалізації підлітка, вона стає фільтром, який допомагає мінімізувати ризики цифрового середовища. Медіаосвіта є цілісною технологією соціально-педагогічного супроводу підлітків, яка інтегрує в собі когнітивні, етичні та технічні компоненти. Ефективність такого супроводу залежить від здатності соціального педагога виступати в ролі фасилітатора, який допомагає підлітку перетворити соціальні мережі з джерела ризику на простір для конструктивної самореалізації.

Список використаних джерел:

1. MediaSapiens. Соцмережі негативно впливають на самооцінку дітей –дослідження. URL: https://ms.detector.media/media-i-diti/post/18722/2017-04-10-sotsmerezhi-negatyvno-vplyvayut-na-samootsinku-ditey-doslidzhennya/ (дата звернення: 16.04.2026).

2. Дія. Освіта – Проєкти – Міністерство цифрової трансформації України. *Міністерство цифрової трансформації України*. URL: https://thedigital.gov.ua/projects/education/osvita (дата звернення: 16.04.2026).

3. Dignity *Online. Parents*. URL: https://dignityonline.in.ua/adult/korysni-materialy/ (дата звернення: 16.04.2026).

4. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін: (Посібник для вчителя / За ред. В. Іванова, О. Волошенюк, О.Мокрогуза К.: Центр вільної преси, Академія української преси, 2016. 201 с.

5. Медіаграмотність та критичне мислення на уроках суспільствознавства: посібник для вчителя / Т. Бакка, О. Бурім, О. Волошенюк, Р. Євтушенко, Т. Мелещенко, О. Мокрогуз; За ред. В. Іванова, О. Волошенюк. К.: ЦВП, АУП, 2016. 243 с.

6. Мокрогуз О. П. Модельна навчальна програма «Основи медіаграмотності» (5–6 класи) для закладів загальної середньої освіти. К.: Академія української преси, Центр вільної преси, 2023. – 25 с.

7. Створюємо онлайн-простір разом з дітьми: довідник щодо безпечного інтернету. *Dignity Online*. URL: https://dignityonline.in.ua/adult/dovidnyk/ (дата звернення: 15.04.2026).

8. Фільтр Національний проєкт з медіаграмотності. Медіаосвіта. URL: https://filter.mcsc.gov.ua/projects/ (дата звернення: 10.04.2026).

9. Як розпізнати фейк. *StopFake*. URL: https://www.stopfake.org/uk/yak-rozpiznaty-fejk/ (дата звернення: 12.04.2026).

Лариса Римар
магістр соціальної роботи,
керівник проєктів ГО «Асоціація жінок України»
м. Тернопіль

ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЄКТНОГО МЕТОДУ У ПРОЦЕСІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Анотація. *Автор піднімає питання ролі недержавних надавачів в умовах зростання попиту на соціальні послуги та аналізує проєктну діяльність як ключовий механізм фінансування та організації роботи організацій громадянського суспільства. Досліджено переваги та виклики проєктного підходу, а також запропоновано шляхи переходу до сталих моделей фінансування соціального сектору.*

Ключові слова: *соціальні послуги, недержавні надавачі, проєктний метод, організації громадянського суспільства, вразливі групи населення, соціальне замовлення.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У контексті повномасштабної війни Україна зіткнулася з безпрецедентними викликами у сфері соціального захисту населення. Кількість осіб, які потребують соціальних послуг, зросла в рази, а понад 90% громадян потрапили у категорію осіб, що перебувають у складних життєвих обставинах. Державна система соціального забезпечення часто не встигає за масштабами цих потреб через брак ресурсів та механізмів швидкого реагування. За таких умов діяльність недержавних надавачів соціальних послуг, зокрема організацій громадянського суспільства (ОГС), набуває критичного значення для забезпечення життєстійкості громад.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз ринку соціальних послуг в Україні в контексті євроінтеграції вказує на необхідність розбудови прозорих, конкурентних механізмів надання соціальної допомоги та посилення ролі ОГС. Деінституціоналізація та європейські стандарти вимагають переходу від державної монополії до змішаної моделі соціальних послуг, де недержавний сектор виступає повноцінним партнером.

Сьогодні ОГС забезпечують підтримку найбільш вразливих категорій отримувачів: внутрішньо переміщених осіб (ВПО), ветеранів та членів їхніх сімей, родин, які виховують дітей з інвалідністю та ментальними порушеннями, одиноких матерів, а також осіб похилого віку. Недержавні надавачі спеціалізуються на наданні таких життєво необхідних послуг, як догляд вдома, психологічна підтримка, соціально-трудова адаптація та соціальний супровід.

Для забезпечення своєї діяльності надавачі соціальних послуг недержавного сектору використовують різні джерела фінансування:

- соціальне замовлення (фінансування з бюджету територіальної громади);
- грантове фінансування від міжнародних та національних донорів;
- бюджетні кошти цільових фондів, зокрема Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю;
- спонсорські та благодійні кошти.

Проєктна діяльність стала основним організаційним та фінансовим інструментом роботи ОГС у соціальній сфері. Застосування цього методу має ряд суттєвих переваг:

- створює можливість пілотування та апробацію нових соціальних послуг;
- перетворює ОГС з волонтерських ініціатив на професійних суб’єктів ринку;
- стимулює конкуренцію за якість надання послуг та дозволяє залучати іноземні інвестиції в громаду;
- забезпечує високу адресність допомоги та гнучкість у створенні нових, інноваційних сервісів.

Водночас проєктний метод має недоліки, що перешкоджають сталому розвитку соціальної сфери:

- короткостроковість фінансування (більшість проєктів тривають 6-12 місяців), що загрожує безперервності надання життєво важливих послуг;

- значне адміністративне навантаження, зумовлене потребою утримувати професійних проєктних менеджерів та бухгалтерів для звітування перед різними донорами.

В умовах війни розвиток недержавних соціальних послуг активно підтримується грантодавцями. Серед ключових донорів, які сьогодні фінансують соціальні та соціокультурні послуги в Україні, варто відзначити Європейський Союз, БО «100 відсотків життя Рівне», Фонд Східна Європа, Міжнародний фонд «Відродження», Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю.

Ефективність проєктного підходу та залучення грантових коштів підтверджується діяльністю Громадського центру надання соціальних послуг при ГО «Асоціація жінок України». Серед успішних прикладів роботи:

- функціонування Центру психологічної підтримки та відновлення для родин, які виховують дітей з ментальними порушеннями, який було створено за фінансової допомоги Фонду Abilis (Фінляндія);
- робота швейної творчої майстерні, де жінки опановують навички апсайклінгу та отримують послуги соціально-трудової адаптації для подальшої самозайнятості;
- реалізація інклюзивних соціокультурних та освітніх проєктів, зокрема ініціативи «ПІАНІНКО: навчання без обмежень»;
- організація навчальної програми для працівників соціальної сфери Тернопільської області «Психологічний супровід осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах».

Висновки. Проєктна діяльність є потужним інструментом розбудови ринку соціальних послуг та залучення ОГС до допомоги вразливим групам населення. Проте для подолання проблеми короткостроковості грантового фінансування державі та місцевим громадам необхідно розширювати перелік послуг, що надаються через механізм соціального замовлення, та переходити до багаторічних контрактів (на 3–5 років), а також розробити програму розвитку матеріально-технічної бази ОГС за бюджетні кошти. Це дозволить недержавним надавачам інвестувати у приміщення, обладнання та персонал, гарантуючи найвищу якість та безперервність надання соціальних послуг у межах змішаної моделі забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text

2. Римар Л. І. Організація соціальної роботи з вразливими групами населення надавачами соціальних послуг недержавного сектору : магістерська робота. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2025. 97 с.
3. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
4. Слюсар Л. Українська сім'я в умовах війни. Демографія та соціальна економіка. 2023. № 2. С. 3–20.

Костянтин Руссо
здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІДВИЩЕННІ ПРОДУКТИВНОСТІ ТА ПРОЗОРОСТІ ВОЛОНТЕРСЬКИХ ПРОГРАМ

У статті розглянуто роль цифрових технологій у підвищені ефективності та прозорості діяльності волонтерських програм. Проаналізовано можливості використання сучасних цифрових інструментів для координації волонтерських ініціатив, оптимізації управління ресурсами та покращення комунікації між учасниками волонтерської діяльності. Визначено основні напрями застосування онлайн-платформ, мобільних додатків та інформаційних систем у процесі організації та реалізації волонтерських проєктів. Обґрунтовано значення цифрових технологій для забезпечення прозорості використання ресурсів, підвищення рівня довіри до волонтерських організацій та розширення можливостей залучення громадян до соціально значущої діяльності. Зазначено, що впровадження інновацій сприяє підвищенню продуктивності волонтерських програм та ефективності їх реалізації, особливо в умовах кризових ситуацій. Визначено перспективи подальшого розвитку цифрових рішень у сфері волонтерської діяльності.

Ключові слова: *волонтерство, цифрові технології, волонтерські програми, онлайн-платформи, цифрові інструменти, соціальні інновації, управління волонтерською діяльністю.*

У сучасних умовах суспільного розвитку волонтерська діяльність відіграє важливу роль у вирішенні соціальних проблем, наданні допомоги вразливим категоріям населення та підтримці громад у кризових ситуаціях. Особливої актуальності волонтерство набуває в умовах соціально-

економічних трансформацій, воєнних конфліктів та гуманітарних криз, коли оперативність реагування та ефективна координація діяльності стають ключовими чинниками успішної реалізації волонтерських програм.

Водночас традиційні форми організації волонтерської діяльності часто не забезпечують достатнього рівня оперативності, прозорості та координації між учасниками процесу. У зв'язку з цим зростає потреба у впровадженні сучасних цифрових технологій, які дозволяють оптимізувати управління волонтерськими ініціативами, підвищити ефективність використання ресурсів та забезпечити відкритість діяльності волонтерських організацій [2, с.171].

Цифрові інструменти, зокрема онлайн-платформи, мобільні додатки, системи управління проєктами та електронні бази даних, створюють нові можливості для організації волонтерської діяльності. Вони сприяють налагодженню комунікації між волонтерами, координаторами та отримувачами допомоги, забезпечують оперативний обмін інформацією та дозволяють здійснювати моніторинг виконання завдань.

Таким чином, актуальним є дослідження ролі цифрових технологій у підвищенні продуктивності та прозорості волонтерських програм, а також визначення основних напрямів їх ефективного використання у сфері соціальної діяльності [1, с.135].

Цифрові технології стають важливим інструментом підвищення ефективності організації волонтерських програм. Їх використання дозволяє значно покращити процес планування, координації та реалізації волонтерських проєктів.

Одним із ключових напрямів застосування цифрових технологій є координація діяльності волонтерів. Сучасні онлайн-платформи та мобільні додатки дозволяють координаторам оперативно розподіляти завдання між учасниками, відстежувати виконання робіт та підтримувати постійний зв'язок з волонтерами. Завдяки цьому значно зменшується час на організацію діяльності та підвищується ефективність роботи волонтерських груп [3, с.127].

Важливим аспектом є також управління ресурсами. Використання цифрових систем обліку дозволяє контролювати надходження та використання фінансових і матеріальних ресурсів, що сприяє прозорості діяльності волонтерських організацій. Електронні бази даних допомагають вести облік отриманої та переданої допомоги, формувати звіти та здійснювати аналіз результатів діяльності.

Значну роль цифрові технології відіграють у комунікації між учасниками волонтерських програм. Соціальні мережі, месенджери та

спеціалізовані платформи дозволяють швидко поширювати інформацію про потреби, координувати дії волонтерів та залучати нових учасників до волонтерської діяльності. Крім того, такі інструменти сприяють формуванню спільнот волонтерів та підвищують рівень громадської активності [4, с. 15].

Ще одним важливим напрямом використання цифрових технологій є моніторинг та оцінка ефективності волонтерських програм. За допомогою цифрових інструментів можна збирати статистичні дані щодо кількості учасників, обсягів наданої допомоги та результатів реалізованих проєктів. Це дозволяє оцінити ефективність діяльності та визначити напрями подальшого розвитку волонтерських програм.

Особливого значення цифрові технології набувають у забезпеченні прозорості діяльності волонтерських організацій. Публічне представлення звітів, використання електронних систем обліку та відкритий доступ до інформації про результати діяльності сприяють підвищенню довіри з боку громадськості та донорів. Прозорість діяльності є важливою умовою розвитку волонтерських програм та залучення нових ресурсів.

В умовах сучасних викликів цифрові технології також сприяють швидкому реагуванню на кризові ситуації. Завдяки використанню геоінформаційних систем, онлайн-карт та спеціалізованих платформ можна оперативно визначити потреби постраждалих та організовувати надання допомоги.

Таким чином, цифрові технології забезпечують комплексну підтримку організації волонтерських програм, сприяють підвищенню їх продуктивності та ефективності, а також створюють умови для відкритості та прозорості діяльності волонтерських організацій.

Отже, використання цифрових технологій є важливим чинником підвищення продуктивності та прозорості волонтерських програм. Сучасні цифрові інструменти дозволяють оптимізувати процес координації волонтерської діяльності, покращити управління ресурсами, забезпечити ефективну комунікацію між учасниками та здійснювати моніторинг результатів діяльності.

Застосування онлайн-платформ, мобільних додатків та інформаційних систем сприяє підвищенню ефективності реалізації волонтерських проєктів, а також забезпечує відкритість та підзвітність діяльності волонтерських організацій. Це, у свою чергу, підвищує рівень довіри з боку громадськості та сприяє залученню нових учасників і ресурсів.

Перспективи подальших досліджень можуть бути повязані з розробкою інтегрованих цифрових платформ для управління

волонтерською діяльністю, вивченням ефективності різних цифрових інструментів у реалізації волонтерських програм, а також формуванням методичних рекомендацій щодо впровадження цифрових технологій у практику діяльності волонтерських організацій.

Крім того, актуальним є дослідження можливостей використання інноваційних технологій, зокрема штучного інтелекту, аналітики даних та цифрових комунікаційних систем, для подальшого розвитку волонтерської діяльності та підвищення її соціальної ефективності.

Список використаних джерел

1. Ковальчук О. В. Інноваційні підходи до надання соціальних послуг в умовах цифровізації. Соціальні технології. 2019. № 82. С. 134–140.

2. Міхеєва О. Волонтерська діяльність як інструмент професійного становлення фахівців соціальної сфери. Традиції та новації в розвитку волонтерства в Україні й за кордоном: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (02 грудня 2025 р., м. Ніжин) / за ред. О. В. Лісовця, А. І. Конончук. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2025. С.170-172

3. Петренко С. Інформаційно-цифрові технології соціально-психологічної підтримки у віддаленому доступі. Соціальна робота та соціальна освіта. 2023. № 2(11). С. 125–131.

4. Попова А. С. Цифрові технології в соціальній роботі. Львів, 2023. 128 с

Володимир Савка,
здобувач третього рівня вищої освіти,
спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль

ГАРАНТІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Анотація. *У роботі розглянуто гарантії соціального захисту учасників бойових дій в Україні як цілісну систему, ефективність якої визначається не лише обсягом передбачених пільг, але й здатністю держави забезпечити їх реальну доступність, якість та відповідність актуальним потребам ветеранів. Визначено, що соціальний захист УБД в*

Україні закріплений на законодавчому рівні та передбачає систему державних гарантій, спрямованих на забезпечення гідного рівня життя, компенсацію втрат, пов'язаних із виконанням військового обов'язку, а також створення умов для соціальної адаптації після завершення служби. Означено сферу реалізації та зміст гарантій соціального захисту УБД.

Ключові слова: *гарантії, соціальний захист, учасники бойових дій, соціальне забезпечення.*

Виклад основного матеріалу. Актуальність питання зумовлена необхідністю системного осмислення нормативно-правової бази, що регулює соціальний захист учасників бойових дій (УБД) в Україні. Ключовими актами у цій сфері є Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», які формують фундамент державної політики у сфері соціального забезпечення військовослужбовців і ветеранів.

Перший із зазначених законів визначає загальні засади соціального і правового захисту військовослужбовців як особливої категорії громадян. У ньому соціальний захист трактується як діяльність держави щодо створення системи гарантій, спрямованих на забезпечення реалізації конституційних прав, задоволення матеріальних і духовних потреб, а також підтримання соціальної стабільності у військовому середовищі [2]. Закон закріплює принцип рівності військовослужбовців у правах із іншими громадянами, водночас передбачаючи додаткові пільги та компенсації, обумовлені специфікою військової служби [2], його норми спрямовані переважно на період проходження служби та охоплюють також членів сімей військовослужбовців, що свідчить про превентивний характер соціального захисту.

Натомість Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» регулює правовий статус осіб після завершення військової служби та набуття статусу ветерана або учасника бойових дій, ключовим його призначення є створення належних умов для підтримання здоров'я, соціальної активності та довголіття ветеранів, а також у наданні системи пільг, соціальних гарантій і послуг [3]. Закон також передбачає реалізацію цільових програм, розвиток інфраструктури соціального обслуговування та гарантує недопустимість звуження вже наданих прав і пільг [3]. Важливо, що цей нормативний акт орієнтований на довгострокову підтримку та соціальну інтеграцію ветеранів у мирне життя.

Соціальний захист УБД в Україні закріплений на законодавчому рівні та передбачає систему державних гарантій, спрямованих на забезпечення гідного рівня життя, компенсацію втрат, пов'язаних із виконанням військового обов'язку, а також створення умов для соціальної адаптації після завершення служби. До ключових гарантій належать пільги у сфері медичного обслуговування, забезпечення лікарськими засобами, санаторно-курортне лікування, житлові пільги, знижки на оплату житлово-комунальних послуг, транспортні пільги, а також переваги у сфері освіти та працевлаштування. Ми розглядаємо гарантії соціального захисту учасників бойових дій в Україні як цілісна систему, ефективність якої визначається не лише обсягом передбачених пільг, але й здатністю держави забезпечити їх реальну доступність, якість та відповідність актуальним потребам ветеранів.

Гарантії соціального захисту учасників бойових дій [1; 2; 3].

Сфера реалізації	**Зміст гарантій**
Грошове забезпечення	*Одноразова грошова допомога у разі поранення, інвалідності або загибелі; щорічні виплати; інші компенсаційні виплати*
Пенсійне забезпечення	*Призначення пенсій на пільгових умовах; підвищення пенсій; державна соціальна допомога*
Трудові гарантії	*Збереження місця роботи; додаткові відпустки; переваги при працевлаштуванні; захист від звільнення*
Житлові та комунальні пільги	*Знижки на оплату житла та комунальних послуг; забезпечення житлом; право на покращення житлових умов*
Земельні пільги	*Право на безоплатне отримання земельної ділянки; першочергове відведення землі*
Зайнятість і економічна підтримка	*Державні програми працевлаштування; перекваліфікація; підтримка підприємницької діяльності*
Освіта	*Пільги при вступі; державна підтримка навчання; соціальні стипендії для УБД і членів їх сімей*
Медичне забезпечення	*Безоплатне лікування; забезпечення ліками; санаторно-курортне лікування; реабілітація*
Соціальні послуги	*Соціальний супровід; догляд; обслуговування у закладах соціального захисту*
Правова допомога	*Право на безоплатну правничу допомогу; нотаріальні пільги*
Транспортні та інші пільги	*Безкоштовний або пільговий проїзд; пільги на зв'язок; першочергове обслуговування*
Підтримка членів сімей	*Поширення пільг на членів сімей; соціальні гарантії у разі втрати годувальника*

Водночас сучасні умови вимагають удосконалення реалізації зазначених гарантій. Незважаючи на розвинену нормативну базу, спостерігаються проблеми практичного характеру: складність доступу до пільг, фрагментарність соціальних послуг, недостатня ефективність програм психологічної реабілітації та професійної адаптації, що і свідчить про необхідність переходу від декларативної моделі соціального захисту до більш адресної, комплексної та орієнтованої на потреби конкретної особи. Загалом, аналіз базових законодавчих актів дозволяє стверджувати, що в Україні сформовано системну правову основу соціального захисту УБД, яка охоплює різні етапи їх життєвого шляху. Водночас підвищення ефективності цієї системи можливе за умови її подальшої модернізації, посилення практичної реалізації гарантій та впровадження інноваційних підходів до соціальної підтримки ветеранів.

Висновки. Систематизація гарантій показує, що соціальний захист УБД має комплексний міжсекторальний характер, охоплюючи матеріальне забезпечення, соціальні послуги, правову підтримку та механізми інтеграції. Його структура відображає логіку «життєвого циклу» військовослужбовця – від служби до реінтеграції в цивільне життя. Водночас домінування пільгової моделі поряд із програмами активної підтримки (зайнятість, освіта) свідчить про поступовий перехід до більш сучасної, інклюзивної системи соціальної політики щодо ветеранів. При цьому практика реалізації цих гарантій свідчить про наявність низки проблем: недостатня адресність соціальної допомоги, складність процедур оформлення пільг, нерівномірність доступу до послуг у різних регіонах, а також обмеженість фінансових ресурсів; недостатній рівень психологічної реабілітації УБД, що ускладнює їх соціальну інтеграцію та повернення до мирного життя.

Список використаних джерел

1. Соціальний захист учасників бойових дій та членів їх сімей : довідник з одержання державних послуг / за заг. ред. М. С. Долинської. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2025. 152 с. https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/8663/1/Dovidka_DOLYNSKA_maket-El.pdf
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12 39

3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text

Ольга Сорока
професор, доктор педагогічних наук,
завідувач кафедри соціальної роботи та
соціальної педагогіки,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль

Дмитро Максименко
директор Міжнародного благодійного фонду «Дар життя», здобувач
другого (магістерського) рівня вищої освіти ОПП «Соціальне
адміністрування в громаді»,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль

ПІДТРИМКА МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ: КОПІНГ-СТРАТЕГІЇ ТА АДАПТАЦІЙНІ РЕСУРСИ

У статті розглядається проблема підтримки ментального здоров'я вразливих категорій населення під час війни. Акцентовано увагу на копінг-стратегіях як основних соціально-психологічних ресурсах подолання стресу та збереження адаптаційного потенціалу особистості. Обґрунтовано роль локусу контролю та індивідуальних механізмів саморегуляції у забезпеченні психічної стійкості в кризових умовах.

***Ключові слова**: ментальне/ психічне здоров'я, вразливі категорії населення, копінг-ресурси, копінг-стратегії, адаптаційні ресурси, війна.*

Оскільки психічне здоров'я є важливою основою особистісного благополуччя, соціальної стабільності та ефективного функціонування суспільства, проблема його збереження набуває особливої актуальності в умовах війни в Україні. Найбільш уразливими до негативного впливу кризових і травматичних подій є вразливі категорії населення – внутрішньо переміщені особи, діти та молодь, люди літнього віку, особи з

інвалідністю, військовослужбовці та члени їхніх сімей, які потребують комплексної соціально-психологічної підтримки. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визначає психічне (ментальне) здоров'я як стан благополуччя, за якого людина здатна реалізовувати власний потенціал, долати життєві труднощі, продуктивно працювати та брати активну участь у житті громади.

Підтримуємо колектив дослідників, які зазначають, що «підтримання ментального здоров'я українців варто розглядати одним із важливих напрямів системи національної безпеки нашої незалежної держави в умовах повномасштабної війни» [1, с. 79].

Погоджуємося із Н. Павлик у тому, що «критерії, структура та єдиний підхід до розуміння норми психічного здоров'я чітко не визначені» [2, с. 39]. Вважаємо, що критеріями визначення психічного здоров'я є усвідомлення людиною цілісності та безперервності власного фізичного й психічного «Я», здатність до критичної оцінки власної поведінки та результатів діяльності, адекватність психічних реакцій життєвим обставинам і соціальним умовам, уміння регулювати власну поведінку відповідно до суспільних норм, планувати життєдіяльність і гнучко реагувати на зміну життєвих ситуацій тощо. У реальному житті ці критерії проявляються через соціальну активність особистості, емоційну врівноваженість, здатність до саморозвитку, рефлексії, відповідального прийняття рішень та конструктивної взаємодії з оточенням.

Слід зазначити, що психічно здорова людина адекватно сприймає дійсність, виявляє інтерес до життя, здатна долати труднощі та підтримувати соціальні зв'язки, тоді як порушення психічного здоров'я можуть проявлятися у підвищеній тривожності, емоційній нестабільності, втраті віри у власні сили, пасивності, соціальній ізоляції чи агресивних реакціях. В умовах війни особливої уваги потребує підтримка психічного здоров'я вразливих категорій населення, оскільки тривалий стрес, пережиті травматичні події та невизначеність суттєво впливають на емоційний стан і якість життя людини.

В аналітичній записці ООН наголошується, що психічне здоров'я має особливу цінність, оскільки безпосередньо пов'язане з людською гідністю, здатністю до соціальної взаємодії та повноцінного функціонування особистості. Належний рівень психічного здоров'я допомагає людині зберігати емоційну стійкість, відповідально діяти у кризових ситуаціях, підтримувати безпеку власного життя й оточення, виконувати сімейні та соціальні обов'язки, піклуватися про дітей, людей літнього віку та інших осіб, які потребують допомоги [5]. В умовах війни в Україні підтримка

психічного здоров'я населення, особливо представників вразливих категорій, є важливою передумовою соціальної стабільності, відновлення суспільства та збереження людського потенціалу.

Тривале перебування в умовах небезпеки, вимушене переміщення, втрата близьких, житла, роботи, постійна емоційна напруга та невизначеність негативно впливають на психоемоційний стан населення, особливо представників вразливих категорій. Водночас проблема психічного здоров'я тривалий час залишалася недостатньо охопленою у системі охорони здоров'я та соціальної підтримки. Попри зростання потреби у психологічній допомозі, питання розвитку системи підтримки психічного здоров'я, профілактики емоційного виснаження та забезпечення доступності соціально-психологічних послуг потребують подальшої уваги з боку держави та суспільства.

На думку експертів ООН, в умовах кризових ситуацій найбільш уразливими до негативного впливу на психічне здоров'я є окремі категорії населення, які потребують особливої соціально-психологічної підтримки, а саме:

— військовослужбовці й ветерани;
— внутрішньо переміщені особи;
— діти й підлітки, які пережили травматичні події війни;
— члени сімей військових та загиблих захисників;
— особи, які втратили житло, роботу або близьких людей;
— люди літнього віку та особи з інвалідністю;
— фахівці допомагаючи/ соціономічних професій (соціальні працівники, психологи, медики, волонтери);
— жінки, які перебувають у складних життєвих обставинах, зокрема одинокі матері й постраждалі від насильства.

Важливими чинниками збереження психічного здоров'я, соціального благополуччя та подолання негативних наслідків війни є спільні зусилля держави, системи охорони здоров'я, соціальних служб і самих людей. Особливого значення в умовах війни набуває здатність особистості долати стрес, тривожність, страх і психоемоційне напруження для збереження внутрішньої рівноваги, соціальної активності та професійної працездатності.

У сучасних наукових дослідженнях значна увага приділяється копінг-стратегіям як способам поведінки людини у кризових і травматичних ситуаціях. Термін «копінг» розглядається як психічна діяльність, спрямована на подолання стресу та підтримання балансу між складними життєвими обставинами й внутрішніми ресурсами особистості. «Копінг-

стратегії, у трактуванні Т. Пономаренко, І. Дорошенко, – це сукупність когнітивних, емоційних та поведінкових ресурсів і дій, спрямованих на адаптацію до стресу та збереження психосоціальної рівноваги» [3, с. 124].

Зазначимо, що під час війни ефективні копінг-стратегії допомагають людині адаптуватися до нових реалій, зберігати психічне здоров'я та підтримувати здатність до конструктивної взаємодії з оточенням.

Одним із провідних копінг-ресурсів особистості визначають локус контролю. Відповідно до концепції Дж. Роттера, локус контролю пов'язаний зі здатністю людини пояснювати події власного життя впливом внутрішніх або зовнішніх чинників. Особи з інтернальним локусом контролю схильні брати відповідальність за власні рішення та активніше долати труднощі, тоді як люди з екстернальним локусом частіше пов'язують події із зовнішніми обставинами та меншою мірою впливають на ситуацію [4].

Рівень суб'єктивного контролю поведінки є важливою характеристикою адаптаційного потенціалу особистості, оскільки визначає здатність до конструктивної взаємодії, саморегуляції та подолання стресових ситуацій. Сьогодні особливого значення набуває формування активних копінг-стратегій, що допомагають людині усвідомлювати перспективи ситуації, шукати шляхи вирішення проблем і зберігати психологічну стійкість. Водночас процес подолання стресу є індивідуальним і потребує розвитку навичок психологічної адаптації, підтримки соціального оточення та доступу до соціально-психологічної допомоги.

Список використаних джерел

1. Калашникова Л. В., Руденко Ю. Ю., Руденко С. А. Розуміння сутності ментального здоров'я в контексті комплексного підходу. *Наукові записки*, 2024, № 1, 74–81.
2. Павлик Н. В. Структура й критерії психологічного здоров'я особистості. *Психологія і особистість*, 2022, No 1 (21), 34–59.
3. Пономаренко Т. І., Дорошенко І. В. Взаємозв'язок емоційного інтелекту та копінг-стратегій поведінки здобувачів вищої освіти в умовах невизначеності. *Наукові записки*, 2025, Вип. 1 (7), 122–128.
4. Предко В. В. Збалансований локус контролю як провідний фактор збереження життєстійкості та зміцнення ментального здоров'я особистості в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Психологія, 2024, Том 35 (74), № 5, 44–50.

5. Психічне здоров'я на робочому місці. Ключові тези. Аналітична записка. World Health Organization and International Labour Organization, 2023, 20.

Інна Трубник
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи
Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет», м. Дніпро

Даниїл Холодков
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальності 231 Соціальна робота,
Державний вищий навчальний заклад «Донбаський державний педагогічний університет», м. Дніпро

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ПІДЛІТКІВ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ ЗАСОБАМИ РЕСУРСНО-ОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглянуто особливості соціальної підтримки підлітків, які перебувають у кризових ситуаціях. Проаналізовано значення ресурсно-орієнтованого підходу у соціальній роботі з молоддю. Визначено основні технології, спрямовані на виявлення внутрішніх і зовнішніх ресурсів підлітків та їх використання для подолання життєвих труднощів. Обґрунтовано доцільність застосування ресурсно-орієнтованих технологій у практиці соціальної роботи в умовах сучасних соціальних викликів.

Ключові слова: *соціальна робота, підлітки, кризові ситуації, соціальна підтримка, ресурсно-орієнтований підхід, соціальні технології.*

Постановка проблеми у загальному вигляді У сучасних соціальних умовах проблема надання ефективної соціальної підтримки підліткам у кризових ситуаціях набуває особливої актуальності. Підлітковий вік характеризується інтенсивними психологічними та соціальними змінами, у процесі яких формуються цінності, самооцінка та соціальні ролі. Негативні життєві обставини можуть ускладнювати цей процес і спричиняти кризові стани.

Життєва криза виникає в умовах, коли людина стикається з ситуаціями, що перевищують її звичні можливості подолання труднощів і

потребують нових способів адаптації [1]. Підлітки є особливо вразливою категорією, оскільки їхні механізми саморегуляції ще не є достатньо сформованими. Кризові стани можуть проявлятися у тривожності, агресивній поведінці, соціальній ізоляції та зниженні самооцінки [4].

Ефективним напрямом такої підтримки є ресурсно-орієнтований підхід, який передбачає активізацію внутрішніх і зовнішніх ресурсів підлітків та сприяє розвитку їхньої життєстійкості й здатності до подолання кризових ситуацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній практиці соціальної роботи дедалі більшого значення набуває ресурсно-орієнтований підхід, який передбачає зосередження уваги не лише на проблемах клієнта, а насамперед на його потенціалі, сильних сторонах та можливостях для подолання складних життєвих обставин. Такий підхід дозволяє активізувати внутрішні ресурси підлітка та сприяє формуванню здатності ефективно долати кризові ситуації.

Ресурсно-орієнтовані технології у соціальній роботі розглядаються як сукупність методів і форм професійної діяльності, спрямованих на виявлення, розвиток та використання особистісних і соціальних ресурсів людини. Як зазначає О. Сільвестрова, важливою складовою соціальної допомоги є підтримка особистісного потенціалу клієнта, формування позитивної самооцінки та розвиток навичок саморегуляції, що сприяє підвищенню здатності особистості до адаптації у складних життєвих умовах [6].

У роботі з підлітками ресурсно-орієнтований підхід передбачає виявлення як внутрішніх, так і зовнішніх ресурсів. До внутрішніх ресурсів належать індивідуальні здібності, життєві цінності, мотивація, інтереси, позитивний досвід подолання труднощів, а також рівень сформованості життєвих компетентностей. Зовнішніми ресурсами виступають підтримка сім’ї, друзів, педагогів, соціальних працівників, а також можливості освітнього та соціального середовища.

Важливе місце у роботі з підлітками, які перебувають у кризових станах, займають арттерапевтичні методи. Арттерапія дає можливість підліткам безпечно виражати власні емоції, переживання та внутрішні конфлікти через творчість. Як зазначає І. Хозраткулова, застосування арттерапевтичних методик у роботі з тривожними підлітками в умовах воєнних подій сприяє зниженню рівня емоційної напруги, розвитку самовираження та формуванню позитивного емоційного досвіду [4, с. 138-139].

Ефективність арттерапевтичних підходів підтверджується також дослідженнями щодо використання групової арттерапії у роботі з підлітками, які демонструють агресивну поведінку. Зокрема, М. Мазоха зазначає, що участь у творчих групових заняттях сприяє розвитку емпатії, покращенню міжособистісних відносин та зниженню рівня агресивності серед підлітків [6, с. 82].

Ще одним важливим напрямом соціальної підтримки є технології наставництва та соціального супроводу. У межах таких програм підліток отримує підтримку з боку дорослого наставника або соціального працівника, який допомагає йому орієнтуватися у складних життєвих ситуаціях, приймати рішення та формувати позитивні життєві стратегії. Як зазначають дослідники, наявність підтримуючого дорослого є одним із важливих факторів формування життєстійкості підлітків [2].

Загалом застосування ресурсно-орієнтованих технологій у соціальній роботі сприяє формуванню у підлітків відчуття власної значущості, підвищенню рівня психологічної стійкості та розвитку здатності конструктивно реагувати на складні життєві обставини.

Важливу роль у подоланні кризових станів підлітків відіграє професійна діяльність фахівців соціальної роботи. Саме соціальний працівник часто виступає посередником між підлітком, його родиною, освітнім середовищем та різними соціальними інституціями, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до вирішення проблеми.

Професійна діяльність соціального працівника у роботі з підлітками, які переживають кризові стани, спрямована на виявлення проблемних ситуацій, оцінку потреб клієнта та організацію відповідної соціальної допомоги. Важливою складовою цієї діяльності є створення атмосфери довіри та психологічної безпеки, що сприяє відкритому спілкуванню та ефективній взаємодії з підлітком.

У процесі соціальної підтримки фахівець використовує різноманітні методи та технології, зокрема індивідуальне консультування, соціальний супровід, тренінгові програми та групові форми роботи. Як зазначає Т. Титаренко, важливою умовою ефективної допомоги у кризових ситуаціях є підтримка здатності особистості до самостійного пошуку шляхів виходу зі складних життєвих обставин, а також формування віри у власні можливості [1].

Соціальний працівник також виконує функцію координатора між різними спеціалістами, зокрема психологами, педагогами та медичними працівниками. Така міждисциплінарна взаємодія дозволяє забезпечити комплексну допомогу підліткам, які перебувають у кризових ситуаціях.

Крім того, важливим напрямом роботи є залучення сім'ї до процесу підтримки підлітка, оскільки родинне середовище відіграє значну роль у формуванні емоційної стабільності та соціальної адаптації молоді.

Таким чином, ефективна діяльність фахівця соціальної роботи сприяє своєчасному виявленню кризових станів підлітків, активізації їхніх внутрішніх ресурсів та створенню умов для успішного подолання складних життєвих ситуацій.

Висновки. Отже, проблема соціальної підтримки підлітків у кризових ситуаціях залишається актуальною в умовах сучасних соціальних викликів. Підлітковий вік характеризується підвищеною вразливістю до впливу негативних чинників, що зумовлює необхідність своєчасної та комплексної допомоги.

Кризові стани підлітків можуть бути спричинені як соціальними, так і психологічними факторами, зокрема сімейними конфліктами, травматичними подіями та наслідками воєнних дій. У зв'язку з цим важливим є забезпечення ефективної соціальної підтримки, спрямованої на стабілізацію емоційного стану та соціальну адаптацію молоді.

Ресурсно-орієнтовані технології є ефективним інструментом соціальної роботи, оскільки сприяють активізації внутрішніх і зовнішніх ресурсів підлітків, розвитку життєстійкості та формуванню навичок подолання труднощів. Перспективи подальших досліджень пов'язані з удосконаленням і впровадженням інноваційних технологій підтримки підлітків у кризових ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Козірук М. О**.** Соціально-психологічні особливості підлітків у кризових станах : кваліфікаційна робота бакалавра : спец. 053 Психологія. Хмельницький : Хмельницький національний університет, 2024. 57 с.

2. Мазоха І. С. Групова арттерапія в подоланні агресивної поведінки підлітків: соціально-психологічні механізми впливу. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Психологія.* 2025. № 1. С. 81–85.

3. Нерубаєва І. О., Павловський А. П., Шебардіна А. В. Найкращі практики роботи з підлітками : методичний посібник. Київ, 2020. 180 с.

4. Сільвестрова О. Ю. Технології соціальної допомоги : навчальний посібник. Луцьк : ЛНТУ, 2023. 104 с.

5. Титаренко Т. М. Життєві кризи: технології консультування : навч. посіб. Ч. 1. Київ : Главник, 2007. 144 с.

6. Хозраткулова І. А. Арттерапевтична робота з тривожними підлітками під час воєнних дій в Україні. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права.* 2022. № 4. С. 137–144.

Валентина Тюріна
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціології та психології,
Харківський національний університет внутрішніх справ
м. Харків

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕПОХУ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Автор піднімає питання щодо застосування інноваційних підходів до соціально-психологічного забезпечення правоохоронної діяльності в епоху цифрової трансформації. Показано, що цифрова трансформація змінює соціальну архітектуру професійного середовища всередині відомства. Тому традиційна ієрархія доповнюється мережевими структурами. Показано, що цифровізація вимагає переходу до формування цифрового соціально-психологічного імунітету. Використання VR/AR-технологій перетворює підготовку правоохоронців на процес здобуття керованого досвіду. Це критично важливо для розвитку навичок деескалації конфліктів та соціальної інклюзії в цифровому суспільстві.

***Ключові слова**: інноваційні підходи, правоохоронна діяльність, соціально-психологічне забезпечення, цифрова трансформація,* цифровий соціально-психологічний імунітет.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В епоху тотальної цифровізації соціально-психологічне забезпечення (СПЗ) правоохоронних органів виходить за межі класичної підтримки ментального здоров’я. Сьогодні це стратегічний інструмент формування соціальної легітимності поліції.

Актуальність теми зумовлена трьома критичними факторами, а саме: 1. Трансформація соціальної взаємодії: традиційний контакт "поліцейський – громадянин" дедалі частіше опосередковується цифровими інтерфейсами. Це створює ефект "дегуманізації", коли офіцер сприймається не як представник громади, а як елемент алгоритмічної системи. Соціальний аспект СПЗ має нівелювати цей розрив, зберігаючи

людиноцентричність. 2 Криза довіри в "суспільстві постправди": коли соціальні мережі та дипфейки здатні за лічені години зруйнувати репутацію правоохоронної структури. Соціально-психологічна стійкість персоналу до інформаційних атак стає запорукою стабільності державного інституту. 3. Зміна внутрішньоколективної архітектури: коли дистанційна робота окремих підрозділів (аналітики, кіберполіція) руйнує традиційні соціальні зв'язки всередині структури ("відчуття плеча"), що потребує нових підходів до формування корпоративної культури.

Отже, соціально-психологічне забезпечення сьогодні – це не лише про стресостійкість, а про здатність системи адаптуватися до нової соціальної реальності, де цифровий простір є повноцінною ареною взаємодії.

Аналіз попередніх досліджень. Питання психологічного забезпечення правоохоронців досліджувалося багатьма поколіннями науковців, проте саме "цифровий поворот" останніх років змушує переосмислити класичні здобутки. Традиційні підходи до професіографії та психологічної підготовки правоохоронців закладені у працях таких вчених, як В. Казміренко (соціальна психологія організацій), О. Бандурка (управління в ОВС), В. Барко (професійний відбір). Їхні роботи дозволяють зрозуміти базові механізми адаптації особистості до екстремальних умов. Дослідження М. Пряхіна та Ю. Ірхіна акцентують увагу на психології спілкування та запобіганні професійній деформації. В сучасних умовах ці напрацювання доповнюються концепціями "цифрового етикету" та соціальної інженерії. Сучасні українські та закордонні дослідники (зокрема, фахівці з кіберпсихології) почали активно вивчати вплив VR-технологій на емпатію та прийняття рішень. Проте, соціальний аспект – як саме цифровізація змінює статус правоохоронця в очах громади та його власну самоідентифікацію – залишається недостатньо висвітленим. Більшість попередніх досліджень розглядали технічні засоби (AI, моніторинг) як допоміжні, тоді як у 2026 році ми маємо розглядати їх як середовище існування, що вимагає розробки концепції "цифрового соціально-психологічного імунітету".

Метою статті є теоретичне обґрунтування та розробка концептуальних засад інноваційного соціально-психологічного забезпечення правоохоронної діяльності в умовах цифрової трансформації.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення поставленої мети було використано комплексний методологічний інструментарій, що базується на системно-синергетичному підході. Це дозволило розглянути правоохоронця, технологічне середовище та соціум як єдину динамічну

систему. Крім того, було запропоновано відійти від пасивної моделі «захисту від стресу» і перейти до активної моделі імунітету [2].

Цифровий соціально-психологічний імунітет – це комплексна здатність особистості правоохоронця зберігати професійну цілісність, когнітивну автономію та соціальну емпатію в умовах агресивного інформаційно-цифрового середовища [2].

Виділяють такі структурні компоненти соціально-психологічного імунітету: когнітивний фільтр (інформаційна гігієна), соціальна рефлексія в мережі, алгоритмічна грамотність, емоційна детермінація.

Цифрова трансформація змінює соціальну архітектуру професійного середовища всередині відомства. Традиційна ієрархія доповнюється мережевими структурами. Інноваційне соціально-психологічне забезпечення (СПЗ) має бути спрямоване на таке: на підтримку горизонтальної довіри в умовах гібридного формату служби; на трансформацію ролі психолога: з «діагноста» він перетворюється на «архітектора соціального клімату» в цифровому середовищі; на протидію «цифровій відчуженості» (Digital Alienation), коли офіцер починає сприймати службу як механічне виконання алгоритмів, що призводить до швидкого соціального вигорання.

Впровадження AI-технологій реалізується через три стратегічні напрями: предиктивна підтримка, комунікативна медіація та когнітивне розвантаження.

Крім того, гейміфіковані платформи розглядаються як простори соціальної згуртованості [1].

Зокрема, насьогодні гейміфікація – це не просто "гра", а метод соціального моделювання. Наприклад, застосування симуляторів складних етичних виборів, коли замість лекцій використовуються інтерактивні сценарії, де правоохоронець проходить через складні моральні дилеми. Результати аналізуються групою (соціальний аспект), що дозволяє виробити єдині ціннісні орієнтири в колективі. Також застосовуються так звані платформи соціального визнання, тобто цифрові екосистеми, де колеги можуть анонімно та відкрито дякувати один одному за допомогу (система "мікро-визнання"). Це зміцнює горизонтальні зв’язки та підвищує суб’єктивне відчуття соціальної значущості кожного офіцера.

В умовах сучасної цифрової трансформації соціально-психологічне забезпечення вимагає переходу до моделі Human-AI Teaming (Командна взаємодія людини та ШІ). Human-AI Teaming (HAT) - це синергетична взаємодія між людьми та штучним інтелектом (ШІ), де вони працюють як взаємозалежні та координовані партнери для досягнення спільних цілей.

Це не просто використання ШІ як інструменту, а динамічний процес, у якому поєднуються людська експертиза та обчислювальна потужність AI для підвищення продуктивності, креативності та швидкості прийняття рішень.

Доцільність та необхідність цього підходу обґрунтовується такими факторами: синергія компетенцій, зменшення професійної деформації, лідвищення соціальної довіри [3].

Таким чином, Human-AI Teaming – це не автоматизація психологічної служби, а її інтелектуальне розширення, де технологія виступає "екзоскелетом" для ментальних та соціальних навичок офіцер а її інтелектуальне розширення, де технологія виступає "екзоскелетом" для ментальних та соціальних навичок офіцера [3].

Висновки і перспективи подальших розвідок. У результаті дослідження інноваційних підходів до соціально-психологічного забезпечення (СПЗ) правоохоронної діяльності в умовах цифрової трансформації встановлено: 1. Цифровізація вимагає переходу від реактивного психологічного супроводу до проактивного формування цифрового соціально-психологічного імунітету. Це дозволяє правоохоронцю не лише протидіяти стресу, а й зберігати соціальну емпатію в умовах алгоритмізації службових процесів. 2. Гейміфіковані платформи та цифрові екосистеми визнання стають новим інструментом зміцнення горизонтальних зв'язків у колективах, запобігаючи професійній ізоляції фахівців «цифрових» підрозділів і сприяють соціальній згуртованості підрозділів. 3. Використання VR/AR-технологій перетворює підготовку правоохоронців на процес здобуття керованого досвіду. Це критично важливо для розвитку навичок деескалації конфліктів та соціальної інклюзії в цифровому суспільстві.

Перспективним вбачається подальше дослідження можливостей VR-технології, які трансформують соціально-психологічну підготовку з теоретичного навчання на набуття безпосереднього досвіду, що в рази підвищує ефективність засвоєння соціальних норм та професійних навичок.

Список використаних джерел

1. Барко В. І. Психологічне забезпечення правоохоронної діяльності: теорія та практика. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 45–58.
2. Бандурка О. М., Пряхін Є. В. Управління в органах поліції: соціально-психологічні аспекти в епоху цифровізації. К. : Юрінком Інтер, 2023. 320 с.

3. Ірхін Ю. Б. Психологія професійної комунікації в цифровому середовищі. *Психологія і суспільство*. 2024. № 1. С. 112–125.

Віталій Узун
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності І 10 Соціальна робота та консультування,
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ І ВЕТЕРАНОК У ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Статтю присвячено визначенню організаційно-педагогічних умов ефективної соціальної адаптації ветеранів і ветеранок у громадянське суспільство в умовах триваючої війни. Обґрунтовано актуальність проблеми на основі сучасних статистичних даних щодо масштабів ветеранської спільноти в Україні та ключових викликів реінтеграції. Проаналізовано вітчизняне нормативне підґрунтя та міжнародний досвід (США, Канада) у частині педагогічного компоненту адаптаційних програм. Визначено чотири організаційно-педагогічні умови, що забезпечують системний підхід до соціальної адаптації ветеранів. Результати дослідження можуть бути використані в діяльності ветеранських просторів та соціальних служб.

Ключові слова: *соціальна адаптація, ветерани, організаційно-педагогічні умови, реінтеграція, ветеранський простір, соціальна робота.*

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення 2022 року поставило Україну перед масштабним соціальним викликом: забезпечити успішну адаптацію сотень тисяч військовослужбовців до цивільного життя. За прогнозами, після завершення бойових дій до 5 мільйонів ветеранів та членів їхніх сімей потребуватимуть підтримки у реінтеграції – близько 10 % населення країни [7]. Рівень безробіття серед ветеранів становить 31 % – майже втричі вищий, ніж серед загального населення [9]. Клінічні дослідження фіксують ПТСР або комплексний ПТСР у 67,4 % бойових військовослужбовців [6]. За даними соціологічних досліджень, 84 % ветеранів очікують психоемоційної нестабільності після повернення, а третина вже відчуває відчуженість від громад [8].

Традиційно системи підтримки ветеранів зосереджені на медичній і психологічній реабілітації. Проте вітчизняний і зарубіжний досвід

засвідчує: ізольованого терапевтичного підходу недостатньо для повноцінної реінтеграції. Ветеран потребує комплексного супроводу, що охоплює відновлення освітнього і професійного статусу, формування нової соціальної ідентичності та активну участь у громаді. Це актуалізує питання організаційно-педагогічних умов, які забезпечують саме такий підхід.

Виклад основного матеріалу. У педагогічній науці організаційно-педагогічні умови розглядаються як сукупність чинників, що визначають ефективність освітнього середовища. І. Дарманська (2020) трактує їх як загальні (програмне забезпечення, міждисциплінарна інтеграція) та спеціальні (формування мотивації, ціннісних орієнтирів), зовнішні та внутрішні [1]. Н. Кравченко і Н. Бацула (2023) структурують ці умови за трьома рівнями: макро- (соціальне замовлення, нормативна база), мезо- (розвиток компетентностей) та мікро- (індивідуальна освітня траєкторія) [4].

У контексті роботи з ветеранами С. Леженко і К. Майстренко (2024) зазначають, що ефективна адаптація потребує поєднання психологічної реабілітації, професійної перепідготовки, медичної, соціально-правової допомоги та культурно-освітніх заходів; підхід «рівний – рівному» визнається при цьому особливо результативним [5]. Т. Захаріна (2025) виокремлює соціально-педагогічні умови реінтеграції ветеранів: партисипативну участь інституційних суб'єктів, фокусування на індивідуальних потребах ветерана та цілеспрямоване визначення технологій активізації реінтеграційного потенціалу [2].

Аналіз міжнародного досвіду підтверджує ключову роль педагогічної складової. У США обов'язкова програма Transition Assistance Program (TAP) поєднує кар'єрне консультування з освітніми модулями, а програма GI Bill забезпечує до 48 місяців повноцінного навчання з покриттям витрат. У Канаді з 2018 року діє Education and Training Benefit – фінансування освіти ветеранів обсягом до 96 549 CAD; оцінювання програми засвідчило, що 80 % учасників підтвердили відповідність навчання своїм потребам [10]. Польська модель акцентує на конверсії військових навичок у цивільні кваліфікації через практичну перепідготовку. Спільна риса цих систем – реінтеграція розглядається як тривалий процес з чітко визначеним педагогічним компонентом.

В Україні нормативну основу для таких умов формує Стратегія ветеранської політики до 2030 року (КМУ, 2024) [3], оновлений порядок професійної та соціальної адаптації (грудень 2025 р.) та Державний стандарт ветеранських просторів (листопад 2025 р.). Важливим кроком стало запровадження освітньої платформи «Освіта для ветеранів» з понад

1 000 навчальних можливостей. Практика ветеранських хабів підтверджує: найвищий рівень задоволеності – 75 % – фіксується там, де психологічна підтримка поєднана з кейс-менеджментом і освітньою складовою [9].

На основі проведеного аналізу нами визначено чотири організаційно-педагогічні умови ефективної соціальної адаптації ветеранів і ветеранок:

1. Міжвідомча координація та інтеграція ресурсів – узгоджена взаємодія державних органів (Мінветеранів, МОН, Мінсоцполітики), громадських організацій та місцевих громад у межах єдиних стандартів і протоколів. Фрагментарність надання послуг залишається однією з головних перешкод для ветеранів [9].

2. Індивідуальний освітньо-адаптаційний маршрут – персоналізований план, що враховує тип і тривалість служби, наявність травматичного досвіду, освітній і професійний бекграунд та особисті цілі. Цей принцип відповідає міжнародній концепції precision rehabilitation – індивідуалізованої реабілітації з урахуванням потреб і можливостей конкретної людини.

3. Підготовка фахівців до роботи з ветеранами – соціальні працівники, психологи та педагоги, залучені до адаптаційних програм, мають пройти спеціальну підготовку з військово-культурної компетентності. Без неї навіть добре фінансовані програми мають низьку ефективність, що підтверджує порівняльний аналіз [4].

4. Залучення ветеранської спільноти за принципом «рівний – рівному» – ветерани з досвідом адаптації виступають неформальними педагогами для тих, хто тільки починає цей шлях. Такий підхід знижує рівень ізоляції та симптоми ПТСР і активно застосовується у США, Канаді та Польщі [5].

Висновки. Визначені організаційно-педагогічні умови – міжвідомча координація, індивідуалізація освітньо-адаптаційного маршруту, спеціальна підготовка фахівців і залучення ветеранської спільноти за принципом «рівний – рівному» – утворюють цілісну систему, де кожен елемент підсилює інший. Нормативне підґрунтя для їх реалізації вже закладено у Стратегії ветеранської політики до 2030 року та Державному стандарті ветеранських просторів [3]. Перспективою подальших досліджень є експериментальна перевірка ефективності цих умов у практиці конкретних ветеранських центрів та розробка моделі комплексної соціальної адаптації ветеранів і ветеранок у громадянське суспільство.

Список використаних джерел

1. Дарманська І. М. Організаційно-педагогічні умови формування управлінської компетентності майбутніх керівників. Педагогічний збірник. 2020. Т. 17, № 2. DOI: https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v17i2.36.
2. Захаріна Т. Соціально-педагогічні умови реінтеграції ветеранів у невоєнний соціум. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2025. Вип. 56. С. 60–64. DOI: https://doi.org/10.24144/2524-0609.2025.56.60-64.
3. Кабінет Міністрів України. Стратегія ветеранської політики на період до 2030 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/kr241209.
4. Кравченко Н., Бацула Н. Організаційно-педагогічні умови розвитку професійної компетентності фахівців. Таврійський вісник освіти. 2023. № 3 (210). С. 46–53. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-3(210)-46-53.
5. Леженко С., Майстренко К. Інструменти соціальної адаптації військовослужбовців. Часопис. 2024. № 4. DOI: https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.4.6.
6. Forbes D. et al. Clinician Assessed Rates of PTSD and Complex PTSD in Ukrainian Combat Soldiers. Acta Psychiatrica Scandinavica. 2025. URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12779173/.
7. Krüger J. et al. The Reintegration of 5 Million Veterans May Be Ukraine's Next Major Challenge. PRIO. 2025. URL: https://www.prio.org/comments/1794.
8. Rating Group, Ветеранський фонд. Портрет ветерана 2025. Київ, 2025. URL: https://www.ratinggroup.ua/en/news/veteran-portrait-2025.
9. reSCORE / UNDP. Адаптація до цивільного життя: дослідження серед українських ветеранів. Київ : ПРООН, 2024. URL: https://api.scoreforpeace.org/storage/pdfs/pub_unukr24_veterans-adapting-to-civilian-life_ukr_2208.pdf.
10. Veterans Affairs Canada. Education and Training Benefit. Ottawa : Veterans Affairs Canada, 2024. URL: https://veterans.gc.ca/en/about-vac/reports-policies-and-legislation/policies/education-and-training-benefit.

Mariia Lishchenko,
First-cycle (Bachelor's) Higher Education Student
Educational Programme "Social Work"
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
Cherkasy, Ukraine

DESTRUCTIVE IMPACT OF SOCIAL MEDIA ON THE PSYCHOEMOTIONAL STATE OF ADOLESCENTS IN WARTIME CONDITIONS

The article analyzes the destructive impact of social media on the psychoemotional state of adolescents during a full-scale military invasion. It highlights the role of the digital environment as a factor of retraumatization through access to "shocking" content, disinformation, and information-psychological operations. The study examines the vulnerability of the adolescent psyche to manipulative influences, manifesting in increased anxiety, aggression, and the spread of cyberbullying. It is identified that intensive interaction with traumatic content provokes emotional tension and impairs the quality of real-life interpersonal communication. The importance of developing media literacy as a key protective mechanism for maintaining mental health during wartime is substantiated. Recommendations are formulated for strengthening stress resilience and information hygiene skills in the online space.

Keywords: *social media, adolescents, psychoemotional state, wartime conditions, information-psychological operations (IPOs), media literacy, stress resilience, destructive impact.*

During the period of full-scale military invasion in Ukraine, a deterioration in the psychoemotional state of adolescents has been observed, characterized by increased instability and vulnerability. The social environment in which adolescents are developing is marked by the presence of both real threats and a continuous flow of war-related information, which intensifies feelings of insecurity and anxiety. Under such circumstances, social media platforms serve, on the one hand, as tools for communication, support, and emotional exchange; on the other hand, they function as sources of significant negative influence and retraumatization. Frequent and uncontrolled exposure to “shocking” content–such as scenes of combat, violence, and traumatic events–along with disinformation, deliberately disseminated panic-inducing materials, and information-psychological operations (IPOs), imposes additional psychological strain on children. As social tension escalates, manifestations of cyberbullying and online aggression intensify, further undermining adolescents’ sense of safety and trust in the digital environment.

Analysis of Recent Research and Publications. The impact of war-related traumatic events on individuals of different age groups, particularly adolescents and children, has become the subject of extensive scholarly and practical inquiry. T. Halytska-Didukh (2023) and K. Borshch (2023) emphasize that due to the protracted nature of the military conflict in Ukraine (since 2014 to the present), psychological reactions in children–such as anxiety, fear, and

depression–constitute inevitable consequences of prolonged traumatization. According to O. Yatsyna (2022), personality-related mental disorders are characterized by systemic disturbances encompassing multiple interconnected domains of the psyche, including emotional regulation, personality structure, and cognitive processes. O. Borukh (2021), in turn, examined the psychological characteristics of mass media influence on adolescents' anxiety levels.

Research on the socio-psychological characteristics of adolescents in the context of contemporary warfare encompasses several key areas. In particular, N. Harkavenko and M. Harabazhiu (2022) analyzed the influence of social networks as a specific developmental factor during periods of armed conflict. Simultaneously, L. Tereshchenko and I. Tolkunova (2023) focused on identifying effective strategies for enhancing adolescents' stress resilience, which is critically important for adaptation to wartime conditions.

The majority of existing studies primarily document trauma and its consequences, whereas the issue of comprehensive prevention of the negative impact of social media on adolescents–especially considering contemporary threats such as IPOs and cyberbullying, as well as the necessity of fostering sustainable media literacy as a principal protective mechanism–remains highly relevant and requires further in-depth investigation.

Purpose of the Study. To examine the role of social media in shaping the psychoemotional state of adolescents and to substantiate strategies for neutralizing their destructive influence under wartime conditions.

Main Body. War constitutes a tragic social phenomenon and a powerful source of chronic psychological pressure that significantly transforms an individual's worldview and value system due to persistent threats to personal safety and uncertainty regarding the future [9, p. 112]. Prolonged emotional tension, fear, and negative experiences leave a profound imprint on the human psyche and psychoemotional state. Under such conditions, the preservation of psychological resilience among the population, particularly children and adolescents, becomes especially urgent. Researchers emphasize that adolescence is characterized by heightened sensitivity to traumatic factors due to developmental characteristics and the incomplete formation of emotional self-regulation mechanisms [3, pp. 60–65; 1, pp. 47–51]. Accordingly, exploring the limits of adolescents' adaptive capacities and identifying effective strategies for reducing stress load constitute key directions of contemporary socio-psychological research.

In wartime conditions, the functioning of social media as a component of the information space acquires particular significance. Social media platforms ensure rapid exchange of news, personal messages, and visual content; however,

during war, their informational content is largely associated with military themes. The dissemination of materials depicting combat scenes, violence, destruction, and loss generates a high level of emotional tension. Empirical studies confirm that intensive exposure to such content exerts a significant impact on the psychoemotional state of individuals [8, pp. 104–108].

While consuming social media content, adolescents experience a wide spectrum of emotions–from positive (a sense of support and belonging) to negative (anxiety, envy, and lowered self-esteem). Continuous comparison with idealized representations of other users may provoke feelings of inferiority, insecurity, and emotional strain, subsequently affecting overall well-being and stress levels. Such emotional responses may divert attention, weaken concentration, and impair memory, as cognitive resources are allocated to processing emotionally charged information rather than to productive intellectual activity. Moreover, negative emotions experienced in virtual environments may deteriorate the quality of real-life interpersonal communication, contributing to social isolation and the development of apathetic attitudes, whereby adolescents lose interest in offline interactions and everyday activities [6, pp. 64–69].

Additionally, social media may function as a space for the dissemination of aggressive communication and cyberbullying, further intensifying psychological discomfort.

Particular attention should be paid to the phenomenon of information-psychological operations (IPOs) as a component of hybrid warfare. According to S. Derevianko, IPOs constitute a deliberate комплекс of informational influences aimed at altering the emotional state, worldview orientations, and behavioral reactions of a target audience with the purpose of demoralization and destabilization [2, p. 120]. Such influences are implemented through the systematic dissemination of manipulative or distorted information, fostering panic sentiments and feelings of helplessness [5, pp. 42–49]. The high speed of digital content dissemination significantly enhances the effectiveness of such informational attacks.

Adolescents represent one of the most vulnerable groups to these influences due to the active formation of identity, value orientations, and critical thinking. An insufficient level of media literacy complicates the recognition of manipulative messages, thereby increasing the risk of anxiety, fear, and maladaptive reactions. Studies examining the impact of social networks on adolescent development in wartime confirm that intensive digital interaction contributes to transformations in value orientations and heightened emotional tension [4, pp. 71–74].

In light of the above, minimizing the negative impact of social media requires a comprehensive approach. Key directions include the development of media literacy and critical information analysis skills, the promotion of information hygiene (conscious selection of sources and regulation of time spent online), and psychological support aimed at strengthening adolescents' emotional resilience. Within educational institutions, the implementation of programs designed to foster safe behavior in social media environments is advisable [7, pp. 57–59].

An analysis of the interaction between wartime conditions and the functioning of social media in shaping adolescents' psychoemotional state suggests that the combination of chronic stress and intensive informational load generates additional risks for mental development. Consequently, a priority direction of scientific inquiry involves the development and testing of preventive programs aimed at enhancing media literacy, fostering safe digital behavior skills, and strengthening adolescents' psychological resilience under wartime conditions.

Prospects for Further Research. Future research should focus on the development of training programs aimed at fostering adolescents' media literacy and information hygiene, with the objective of enhancing stress resilience and critical thinking in the context of wartime realities.

REFERENCES

1. Borshch, K. (2023). Peculiarities of stress manifestations among children in wartime conditions. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Psychology, 47–51.
2. Derevianko, S. (2022). Hybrid Warfare: The Informational Dimension. Kyiv: National Institute for Strategic Studies. 120 p.
3. Halytska-Didukh, H. (2023). Children during war: Psychological consequences and post-war rehabilitation programs in Ukraine (historical retrospective 2014–present). Humanities Science Current Issues: Interuniversity Collection of Scientific Papers of Young Scholars of Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, 60–65.
4. Harabazhiu, M. (2022). Peculiarities of the influence of social networks on adolescent development in wartime conditions. In Dimensions of Personal Transformations: Proceedings of the V All-Ukrainian Scientific and Practical Seminar (Chernivtsi, November 3, 2022) (pp. 71–74). Chernivtsi.
5. Lytvynenko, O. (2023). Information-psychological operations in contemporary military conflicts. Strategic Priorities, 1, 42–49.

6. Matiienko, T., & Ivashchenko, M. (2025). The impact of social networks on the psychoemotional state of adolescents. Didactics, 1, 64–69.
7. Novytska, A. (2021). On the issue of forming safe behavior of adolescents in social networks in general secondary education institutions. In Current Issues of Research in Social Pedagogy and Social Work: Proceedings of the Interuniversity Distance Scientific and Practical Conference of Higher Education Applicants (Kharkiv, May 19, 2021) (pp. 57–59). Kharkiv: H. S. Skovoroda National Pedagogical University of Kharkiv.
8. Shelest, A. (2023). Socio-psychological aspects of the influence of social networks on Ukrainian society during war. In Proceedings of the V International Conference of Higher Education Applicants and Young Scientists “Concepts of Socio-Cultural Transformation of Modern Society” (pp. 104–108). Odesa.
9. Zabrotskyi, M. (2001). Fundamentals of Developmental Psychology. Ternopil: Navchalna Knyha – Bohdan. 112 p.

СЕКЦІЯ 3
ПОТЕНЦІАЛ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Ірина Бондар,
доцент, кандидат філософських наук,
директор,
Наталія Гусениця,
психолог,
Центр професійного розвитку педагогічних працівників
Сумської міської ради, м. Суми

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У статті здійснено комплексний аналіз потенціалу інноваційних технологій у системі інклюзивної освіти. Розглянуто роль цифрових інструментів, технологій віртуальної й доповненої реальності, інтерактивних панелей, асистивних засобів, арттерапії й адаптивних освітніх платформ у створенні безбар'єрного середовища для дітей з особливими освітніми потребами. Проаналізовано основні бар'єри, що виникають у процесі навчання дітей з ООП, а також шляхи їх подолання за допомогою сучасних технологічних рішень. Обґрунтовано значення командного психолого-педагогічного супроводу, ресурсної кімнати, адаптації й модифікації навчального матеріалу. Доведено, що інноваційні технології сприяють індивідуалізації навчання, розвитку когнітивних і соціальних навичок, зниженню рівня стресу й успішній соціалізації дітей.

Ключові слова: *інклюзивна освіта, інноваційні технології, діти з ООП, цифрові технології, безбар'єрність, асистивні технології, VR/AR, арттерапія.*

Сучасний розвиток освіти в Україні характеризується зорієнтованістю на принципи доступності, рівності можливостей і гуманізації освітнього процесу. Особливо важливими ці принципи є в умовах інклюзивної освіти, що передбачає забезпечення права кожної дитини на якісне навчання незалежно від стану здоров'я, рівня розвитку чи соціального статусу. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває використання інноваційних технологій як інструменту модернізації освітнього середовища.

Одним із ключових завдань сучасної школи є створення безбар'єрного освітнього середовища, яке охоплює не лише фізичну доступність, а й

психологічну безпеку, позитивний мікроклімат у колективі, гнучкість освітнього процесу та можливість отримання підтримки відповідно до індивідуальних потреб дитини. Важливу роль у цьому процесі відіграють інноваційні технології. До них належать цифрові інструменти, інтерактивні панелі, онлайн-платформи, асистивні пристрої, віртуальна й доповнена реальність, а також терапевтичні методики з використанням сучасних засобів навчання. Застосування таких ресурсів дозволяє зробити освіту більш доступною, гнучкою та персоналізованою. Водночас важливо здійснювати дослідження у сфері інноваційних технологій, особливо щодо їх впливу на інклюзивну освіту. Відомі науковці та освітні організації активно вивчають можливості інтеграції цифрових інструментів для підтримки дітей з особливими освітніми потребами [1; 2; 3; 4].

Одним із найбільш ефективних напрямів є використання асистивних технологій. До них належать програми озвучення тексту, електронні книги, збільшувачі зображення, спеціальні клавіатури, слухові системи, мовленнєві тренажери, сенсорні панелі. Такі засоби компенсують порушення зору, слуху, мовлення або моторики й забезпечують дитині можливість активно брати участь у навчанні [4].

Значний потенціал мають технології віртуальної та доповненої реальності (VR/AR), які занурюють дитину в освітнє середовище, де вона може практикувати навички в безпечному та контрольованому просторі, що особливо важливо для учнів із сенсорними або когнітивними обмеженнями. Використання VR/AR дає можливість моделювати життєві ситуації, відпрацьовувати навички поведінки в громадських місцях, орієнтування в просторі, комунікації й самообслуговування. Для дітей із розладами аутистичного спектра такі технології є ефективним способом безпечного поступового входження в соціальне середовище [4].

Інтерактивні панелі та мультимедійні дошки сприяють візуалізації навчального матеріалу, підвищують мотивацію до навчання, активізують увагу й пізнавальний інтерес учнів. Завдяки поєднанню тексту, зображень, звуку й інтерактивних вправ інформація стає доступнішою для дітей із різними стилями сприйняття [2, с. 63].

Суттєві можливості відкриває використання штучного інтелекту в освіті, що дозволяє аналізувати навчальний прогрес дитини з ООП, надаючи зворотний зв’язок у реальному часі, що допомагає вчасно коригувати навчальний план та підвищувати ефективність навчання. Інтелектуальні програми здатні аналізувати результати учня, виявляти типові труднощі, добирати індивідуальні завдання та адаптувати темп навчання [2, с. 62]. Це особливо важливо для дітей із синдромом дефіциту

уваги, дислексією, затримкою психічного розвитку або когнітивними порушеннями [4].

Не менш важливим інструментом є арттерапія. Використання музики, малювання, ліплення, кольоротерапії та цифрових творчих програм позитивно впливає на емоційний стан дітей, знижує рівень тривожності, сприяє самовираженню та розвитку комунікативних навичок. Поєднання арттерапевтичних методик із сучасними технологіями створює комфортне середовище для гармонійного розвитку дитини (див. табл. 1).

Таблиця 1

Інноваційні технології в інклюзивній освіті та їх вплив

№	Технологія	Освітній результат
1	Асистивні засоби	Забезпечення доступності навчання
2	VR/AR технології	Розвиток соціальних і практичних навичок
3	Онлайн-платформи	Гнучкість і дистанційний доступ
4	Інтерактивні панелі	Підвищення мотивації та уваги
5	Штучний інтелект	Індивідуалізація навчання
6	Арттерапія	Зниження стресу та розвиток емоційної сфери

Ефективність інклюзивного навчання значною мірою залежить від діяльності команди психолого-педагогічного супроводу. До неї входять учитель, асистент учителя, психолог, логопед, соціальний педагог, батьки та інші фахівці. Спільна робота дозволяє якісно реалізувати індивідуальну програму розвитку та своєчасно реагувати на освітні потреби дитини.

Слід наголосити, що впровадження цифрових технологій в інклюзивну освіту відкриває нові можливості для покращення доступу до знань і підвищення якості освіти для дітей з особливими потребами [1, с. 42]. Попри значні переваги, упровадження інноваційних цифрових технологій супроводжується певними труднощами [2, с. 64]. Серед них недостатнє фінансування та обмежене матеріально-технічне забезпечення закладів освіти; нестача цифрової компетентності вчителів, що провокує необхідність у відповідному їх навчання, нерівний доступ до Інтернету та потреба в адаптованому українськомовному інклюзивному контенті. Для подолання зазначених викликів важливо забезпечити систематичну

підтримку та співпрацю між розробниками технологій та вчителями. Перспективи включають розвиток індивідуалізованих навчальних програм, адаптивних платформ та інтерактивних інструментів, які можуть значно підвищити ефективність інклюзивного навчання. Безумовно, ці проблеми потребують комплексного підходу та координації зусиль між освітніми установами, розробниками технологій, педагогічними працівниками та громадськими організаціями. Систематичний підхід до вирішення наявних проблем і активна співпраця між усіма учасниками освітнього процесу є ключовими факторами успішної інтеграції цифрових технологій в інклюзивну освіту [3].

Отже, інноваційні технології мають значний потенціал у сфері інклюзивної освіти. Вони сприяють усуненню бар'єрів у навчанні, забезпечують персоналізований підхід, розвивають когнітивні та соціальні навички дітей, знижують рівень стресу та створюють умови для успішної соціалізації. Подальший розвиток інклюзивного освітнього середовища безпосередньо залежить від готовності суспільства до гуманістичних змін та технологічної модернізації освіти. Для подальшого розвитку інклюзивної освіти в Україні доцільно модернізувати освітню інфраструктуру, підвищувати кваліфікацію педагогічних працівників, розширювати доступ до сучасних технологій, забезпечувати міжвідомчу співпрацю та підтримувати принципи безбар'єрності на державному рівні.

Перспективи подальших досліджень інноваційних технологій в інклюзивній освіті ми вбачаємо у вивченні можливостей застосування кращих європейських практик, цифрових інструментів і ресурсів, інтерактивних методик для дистанційного навчання дітей з ООП. Результати нашого дослідження можуть бути корисними при розробленні освітніх програм щодо вдосконалення професійної підготовки вчителів до використання інноваційних технологій в інклюзивній практиці чи системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Список використаних джерел

1. Будник О. Б., Кондур О. С., Дяків І. Б. Цифрові технології в інклюзивній освіті: реалії, проблеми та перспективи. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Педагогічні науки»*, Черкаси, 2020. № 3. С. 39-46.

2. Шевчук О. В., Семенишена Р. В. Вплив цифрових технологій на інклюзивну освіту: виклики та перспективи. *Інклюзія і суспільство*. 2024. Випуск 2 (7). С. 61-66.

3. Navas-Bonilla C, Guerra-Arango J., Oviedo-Guado D. and Murillo-Noriega D. Inclusive education through technology: a systematic review of

types, tools and characteristics. Front. Educ. 2025. URL: https://doi.org/10.3389/feduc.2025.1527851 (дата звернення: 18.04.2026).

4. Pagliara S. Bonavolonta G., Pia M., Falchi S., Zurru A., Fenu G., Mura A. The Integration of Artificial Intelligence in Inclusive Education. 2024. URL: https://www.mdpi.com/2078-2489/15/12/774 (дата звернення: 18.04.2026).

Борис Драгунцов
аспірант кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, Тернопіль

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ВЕКТОР ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

У статті окреслені можливості соціального підприємництва як інструменту самореалізації осіб з особливими освітніми потребами. Обгрунтований взаємозв'язок між підприємницькою компетентністю та соціальним підприємництвом.

Ключові слова: *соціальне підприємництво, підприємницька компетентність, особи з особливими освітніми потребами, професійна самореалізація.*

Зв'язок між соціальним підприємництвом та підприємницькою компетентністю полягає у взаємодоповнювальності, при цьому підприємницька компетентність є інструментальною базою, а соціальне підприємництво – площиною реалізації вже сформованої підприємницької компетентності, перетворюючи набуті теоретичні знання та м'які навички у ефективну стратегію професійної самореалізації та соціальної інтеграції молоді з особливими освітніми потребами (ООП). Підприємницька компетентність сама по собі – це лише набір певних знань і навичок. Соціальне підприємництво створює умови, за яких ці абстрактні вміння (планування, комунікація, ризикованість) перетворюються на реальний продукт або послугу.

Аналіз наукових джерел дає змогу розглядати соціальне підприємництво як гібридну модель діяльності, що поєднує в собі інструменти класичного бізнесу та місії громадського сектору. Зміст соціального підприємництва визначають такі характеристики:

1. Двокомпонентність мети. Отримання прибутку тут не є кінцевою ціллю, а лише засобом для фінансового забезпечення певної соціальної місії чи проєкту.

2. Інноваційність. Вирішення традиційних суспільних проблем (бідності, хвороб, безробіття тощо) відбувається через якісно нові підприємницькі підходи та нестандартні рішення.

3. Соціальна інклюзія. Одним із завдань соціального підприємництва є створення умов для працевлаштування та адаптації вразливих категорій населення, зокрема, осіб з ООП.

4. Критерії діяльності. Соціальному підприємництву притаманні здоровий ризик, ініціативність та фінансова самостійність, проте з обов'язковим пріоритетом соціальної мети над комерційною вигодою.

5. Сформована екосистема. Соціальне підприємництво базується на залученні громади, прозорості та публічній звітності перед суспільством [2].

Підприємницька компетентність, яка є базисом для соціального підприємництва, згідно з європейською рамкою EntreComp, включає здатність бачити в соціальних проблемах, зокрема, у бар'єрах працевлаштування молоді з ООП, можливості для бізнес-рішень, вміння акумулювати ресурси через залучення грантів і підтримку громади, а також вміння створювати конкурентноздатний продукт [3].

У той же час соціальне підприємництво активно стимулює розвиток як жорстких, так і м'яких навичок. Залучення осіб з ООП до такої діяльності розвиває в них емпатію та ціннісні переконання, що дозволяють балансувати між фінансовою впевненістю та соціальною місією, а також високу адаптивність через необхідність гнучкого управління інклюзивними бізнес-процесами. На психолого-педагогічному рівні цей зв'язок забезпечує формування суб'єктності особистості, яка з об'єкта отримання допомоги перетворюється на суб'єкта, який самостійно створює цінності та робочі місця для інших.

Соціальне підприємництво дозволяє молоді з ООП реалізувати себе через соціально значущі бізнес-моделі. Цікавою бізнес-моделлю соціального підприємництва в контексті нашого дослідження є модель працевлаштування (Employment Model) при якій соціальне підприємство передбачає різні навчальні заходи, а також забезпечує працевлаштування осіб із вразливих груп населення. Тип бізнесу, при цьому, обирається залежно від наявних можливостей та сильних сторін таких осіб, які формуються на основі оцінки їхніх фізичних, вікових, психічних та медичних обмежень тощо. Дана модель передбачає надання комплексу

послуг із психосоціальної підтримки через фаховий супровід (соціальні педагоги, психологи, соціальні працівники), забезпечення та переобладнання робочих місць відповідно до потреб (для незрячих осіб – написи шрифтом Брайля, для осіб у кріслах мобільних – безбар'єрний простір тощо), створення ергономічного робочого середовища як для загальної адаптації, так і для соціальної інтеграції кожного із працівників [1]. При такому підході соціальне підприємництво постає ефективним інструментом подолання стигматизації осіб з ООП.

Попри безумовно значний потенціал соціального підприємництва для професійної самореалізації осіб з ООП, спостерігається чимало труднощів та бар'єрів на шляху його впровадження та популяризації. Зокрема, не завжди ефективним і достатнім є законодавче регулювання статусу соціального підприємства в Україні, особи з ОПП часто мають труднощі з доступом до стартового капіталу у формі кредитування чи грантів, спостерігаються прогалини в процесі психолого-педагогічного супроводу індивіда на етапі запуску стартапів.

Список використаних джерел

1. Бочарнікова А. Simple SE. Про соціальне підприємництво – просто! 2020. 72 с.

2. Химич І., Тимошик Н. Соціальне підприємництво як інноваційний вид діяльності. *Нарощування фінансово-економічного потенціалу суб'єктів економічних відносин як основа поступального розвитку територіально-господарських систем: монографія*. Т. : ФОП Паляниця В.А., 2021. С. 193–208.

3. Bacigalupo M., Kampylis P., Punie Y., Van den Brande G. EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework. Luxembourg: Publication Office of the European Union, 2016.

Андрій Запітецький
здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
м. Київ

ІНТЕРДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ДО СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВІЙНИ В УМОВАХ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ

Автором охарактеризовано інтердисциплінарний підхід щодо соціальної реабілітації осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Охарактеризовано роль міждисциплінарної взаємодії фахівців у соціальній реабілітації та забезпеченні комплексної підтримки даної категорії отримувачів послуг. Визначено напрями соціальної реабілітації та їх складові. Наголошено на важливості командної роботи при формуванні індивідуальної програми реабілітаційної роботи та важливості координації діяльності фахівців. Окреслено про необхідність розвитку системи соціальної підтримки постраждалих від війни через використання інтердисциплінарних практик.

Ключові слова: *соціальна реабілітація, інтердисциплінарний підхід, постраждалі від війни, реабілітаційний центр, міждисциплінарна команда, соціальна робота, соціально-психологічна підтримка.*

Зростання кількості осіб, які потребують комплексної допомоги в Україні зросла в ході повномасштабної війни. Такими категоріями сьогодні є ветерани, військовослужбовці, внутрішньо переміщені особи, цивільні, сім'ї, що зазнали різних видів втрат. Тому особливої актуальності набуває питання організації системи реабілітаційної роботи, а особливо тих отримувачів послуг, які постраждали від війни.

Реабілітаційна робота з особами з інвалідністю внаслідок війни є багатовимірним та складним процесом, що передбачає комплексне відновлення та функціонування людини, адаптацію її до нових умов життєдіяльності та залучення до активної участі в суспільному житті. Рішення подібних завдань неможливе виключно в межах однієї професійної сфери, тому дедалі більшої ваги набуває інтердисциплінарний підхід, який передбачає співпрацю спеціалістів різних галузей.

Реабілітаційні центри відіграють ключову роль у наданні всебічної допомоги особам з інвалідністю внаслідок війни. У таких закладах сформовано та наявні команди професіоналів, до яких входять соціальні працівники, медики, психологи, реабілітологи, юристи та інші спеціалісти. Однак реалізація ефективної міждисциплінарної співпраці в процесі соціальної реабілітації залишається важливою темою для подальшого наукового аналізу та вдосконалення механізмів її практичного впровадження [4, с. 22].

У соціальній реабілітації інтердисциплінарний підхід передбачає інтеграцію практик, знань та методик роботи різних сфер для комплексного вирішення проблем даної категорії. Це дає можливість врахувати наслідки впливу війни на особистість та забезпечити її всебічну підтримку.

Зазвичай у структурі реабілітаційного центру працює інтердисциплінарна команда до якої можуть входити ряд фахівців (лікар, соціальний працівник, психолог, фізичний терапевт, психотерапевт, юрист та інші фахівці). Кожен з таких фахівців виконує свої професійні функції, але разом з тим їхня діяльність спрямована на те щоб досягнути спільної мети, яка полягає у відновленні соціального функціонування та інтеграції особистості в суспільство.

Ключовим етапом інтердисциплінарного підходу є комплексна оцінка потреб отримувача послуг. Даний етап характеризується тим, що фахівці різних галузей проводять аналіз фізичного, психічного та соціального стану і визначають життєві обставини в яких перебуває особа з інвалідністю. Зібрана інформація дозволяє створити персоналізований план реабілітації, що охоплює різні види підтримки.

У складі міждисциплінарної команди соціальний працівник виконує важливі координаційні та посередницькі завдання. Він проводить оцінку соціальних потреб отримувача послуг, організовує соціальний супровід, підтримує відновлення соціальних зв'язків, надає допомогу у вирішенні побутових та соціальних питань, сприяє працевлаштуванню та доступу до соціальних послуг [3].

Міждисциплінарна взаємодія та її ефективність певною мірою залежить від налагодженої комунікації серед фахівців, які є членами мультидисциплінарної команди. Регулярні міжпрофесійні зустрічі, аналіз випадків, колективне планування реабілітаційних заходів та спільна оцінка результатів роботи сприяють покращенню якості надання соціальних послуг та допомоги.

Важливим елементом інтердисциплінарного підходу є також активне залучення родини до реабілітаційного процесу. Підтримка з боку близьких сприяє ефективнішому відновленню стану особистості та полегшує її соціальну адаптацію.

Завдяки інтердисциплінарному підходу можна забезпечити комплексний та системний характер реабілітації, що є ключовою умовою надання якісної допомоги особам з інвалідністю внаслідок війни.

Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю внаслідок війни, являє собою складний та багатогранний процес, що вимагає комплексності та тісної співпраці між фахівцями різних галузей. Інтердисциплінарний підхід забезпечує поєднання та інтеграцію медичної, психологічної, соціальної допомоги та підтримки і сприяє результативному відновленню стану отримувача послуг та його соціальної активності.

Діяльність інтердисциплінарної команди у реабілітаційних центрах дозволяє проводити всебічну оцінку отримувачів послуг, розробляти персоналізовані реабілітаційні програми та узгоджувати форми їх підтримки. Такий підхід сприяє підвищення рівня соціальних послуг і створює сприятливі умови для ефективної соціальної адаптації осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Подальші наукові дослідження зосереджуватимуться на аналізі ефективних моделей міжпрофесійної співпраці у реабілітаційних центрах, розробці інноваційних підходів до соціальної реабілітації та підвищені рівня підготовки фахівців соціальної сфери для роботи у міждисциплінарних командах. Особлива увага буде приділена вивченню практичного досвіду роботи реабілітаційних центрів і впровадження сучасних методів підтримки осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Список використаних джерел

1. Вплив соціальних та індивідуальних детермінант на українських військових під час війни / І. М. Д'яченко та ін. *Interpersona: міжнародний журнал про особисті стосунки* . 2024. Т. 18, № 1. С. 1-20. DOI: 10.5964/ijpr.11791 .

2. Попович А. (2017). Соціальні барєри та соціальні реабілітації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія Педагогіка. Соціальна робота*. Ужгород. Говерла. 2017. Вип.1 (40). С.227-229.

3. Шапошнікова І. (2024). Соціальна реабілітація в умовах війни: світовий досвід та проблеми України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія економіка та управління*.№12. DOI: https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-12-07-02

4. Oksana Mikheieva, Andrii Zapitetskyi and Nataliia Myroshnichenko (2025). Digital Engagement Patterns of Persons with War-Related Disabilities in Ukraine: A Mixed-Methods Study of Rehabilitation Tool Use. Journal of Pioneering Medical Sciences. Volume 14, Issue 12, Pages 20-32.

Тетяна Ключкович
доцент, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Крістіна Дранчак
здобувачка ОС «Бакалавр»
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

м. Ужгород

ОСОБЛИВОСТІ ТА СУПЕРЕЧНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО ПІДХОДУ В СИСТЕМІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ СЛОВАЧЧИНИ

У статті проаналізовано особливості реалізації інклюзивного підходу в системі шкільної освіти Словаччини в контексті європейських освітніх стандартів. Встановлено, що попри наявність розвиненої нормативно-правової бази та стратегічних орієнтирів, процес інституціоналізації інклюзії має суперечливий характер. Виявлено ключові бар'єри практичного впровадження інклюзивної освіти, зокрема збереження сегрегаційних практик, соціально-економічну нерівність, кадровий дефіцит та інституційні обмеження. Зроблено висновок про необхідність оптимізації освітньої політики з урахуванням як нормативного, так і практичного рівнів функціонування шкільної освіти Словаччини.

***Ключові слова**: Словаччина, освітня політика, інклюзія, шкільна освіта.*

Постановка проблеми. Інклюзивний підхід є важливим напрямом розвитку європейських шкільних освітніх систем, спрямованим на забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх учнів з урахуванням їхніх індивідуальних потреб. У країнах Європейського Союзу, зокрема у Словацькій Республіці, інклюзивний підхід закріплений у національному законодавстві і розвивається відповідно до міжнародних стандартів у сфері освіти та прав людини. Водночас на рівні практичної реалізації в Словаччині спостерігаються труднощі та суперечності між задекларованими цілями освітньої інклюзії та реальними результатами функціонування шкільної системи. У даному контексті актуалізується необхідність комплексного аналізу інституційних, соціальних та організаційних умов реалізації інклюзивного підходу в шкільній освіті Словаччини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація інклюзивного підходу в системі шкільної освіти Словаччини відбувається під впливом як внутрішніх трансформацій освітньої політики, так і зовнішніх чинників, насамперед міжнародних зобов'язань держави. Інклюзія закріплена у ключових нормативно-правових актах, зокрема у Законі про виховання та освіту [7], де вона трактується як комплексний підхід до організації освітнього процесу, спрямований на врахування потреб усіх учнів. Подальший розвиток інклюзивної політики пов'язаний із ухваленням програмних документів, зокрема «Стратегії інклюзивного підходу у

вихованні та освіті до 2030 року», яка визначає ключові напрями реформування освітньої системи, включаючи десегрегацію, дебар'єризацію середовища та розвиток кадрового потенціалу [6, с. 10-40].

Водночас аналіз функціонування шкіл свідчить, що процес інституціоналізації інклюзивної освіти у Словаччині має суперечливий характер. З одного боку, сформовано нормативну базу, яка відповідає європейським стандартам, з іншого – практична реалізація інклюзивного підходу залишається обмеженою низкою системних бар'єрів. Одним із ключових показників цієї суперечності є збереження сегрегаційних практик у системі шкільної освіти. За даними EASIE, частка учнів з особливими освітніми потребами, інтегрованих у звичайні класи, залишається низькою, що свідчить про домінування відокремлених форм навчання і недостатній рівень реальної інклюзії [2].

Суттєвим чинником, який впливає на ефективність реалізації інклюзивного підходу, є соціально-економічна нерівність. За даними Європейської Комісії, Словаччина характеризується значними відмінностями в результатах навчання залежно від соціального статусу учнів, а також високим рівнем шкільної сегрегації [3, с. 8]. Особливо вразливою групою залишаються діти з маргіналізованих ромських громад, які часто навчаються у спеціальних школах або окремих класах, що обмежує їхні можливості для повноцінної соціалізації та доступу до якісної освіти [4]. Отже, інклюзія у словацькій освітній системі стикається не лише з педагогічними, але й із соціальними викликами.

Окремий блок проблем пов'язаний із кадровим забезпеченням інклюзивної освіти. Хоча законодавство передбачає залучення асистентів учителів, психологів і спеціальних педагогів, їхня кількість є недостатньою для покриття реальних потреб шкіл. Крім того, навіть за умов проходження підвищення кваліфікації, вчителі не завжди готові ефективно застосовувати інклюзивні підходи у повсякденній практиці [1, с.108-109]. Це свідчить про розрив між формальним навчанням педагогів і практичними навичками роботи в інклюзивному середовищі.

Важливою складовою проблематики є також інституційні та організаційні бар'єри. В експертних дослідженнях зазначається, що у значній частині словацьких шкіл реалізація інклюзивного підходу має формальний характер [5]. Це проявляється у неповному або несвоєчасному веденні документації щодо учнів з особливими освітніми потребами, невідповідності індивідуальних освітніх програм їхнім реальним потребам, а також декларативному характері педагогічної діагностики. Додатковим

ускладненням є надмірна бюрократизація процедур, що ускладнює організацію підтримувальних заходів і знижує їхню ефективність.

Не менш значущими є інфраструктурні обмеження. Значна частина освітніх закладів не відповідає вимогам безбар'єрності, що обмежує доступ дітей з інвалідністю до повноцінної участі в освітньому процесі [5, с.18]. Нерівномірність ресурсного забезпечення між різними регіонами країни також впливає на якість реалізації інклюзивної освіти, посилюючи диспропорції між міськими та сільськими школами. Це, своєю чергою, зумовлює диференціацію умов навчання та доступу до підтримувальних послуг. Додатково варто зазначити, що обмеженість матеріально-технічної бази та недостатній рівень адаптації освітнього середовища знижують ефективність впровадження інклюзивних практик на рівні окремих закладів.

Соціокультурний вимір інклюзії проявляється у рівні сформованості інклюзивних цінностей у шкільному середовищі та суспільстві загалом. Дослідження засвідчують наявність стійких стереотипів щодо окремих груп учнів, низький рівень емпатії та готовності до співпраці серед учнів, що ускладнює формування інклюзивного середовища у школах [5, с.12]. Це зумовлює обмежену ефективність процесів соціальної інтеграції та взаємодії між учнями з різними освітніми потребами.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Узагальнення отриманих результатів дозволяє стверджувати, що інклюзивна освіта у Словаччині перебуває на етапі формальної інституціоналізації, що проявляється у наявності відповідного законодавства, стратегічних документів та орієнтації на європейські стандарти. Наявна нормативна база та стратегічні орієнтири створюють передумови для розвитку інклюзії, однак їх реалізація стримується комплексом взаємопов'язаних бар'єрів, які суттєво знижують результативність освітньої політики.

До ключових проблем належать збереження сегрегаційних практик у системі освіти, недостатній рівень кадрового забезпечення, зокрема дефіцит фахівців у сфері інклюзії, надмірна бюрократизація процедур організації підтримки учнів з особливими потребами, а також інфраструктурні обмеження, що ускладнюють створення безбар'єрного освітнього середовища. Важливим стримувальним чинником виступає і соціокультурний контекст, зокрема недостатня сформованість інклюзивних цінностей.

Це зумовлює необхідність оптимізації інклюзивного підходу в системі шкільної освіти, який має охоплювати не лише нормативний рівень, але й практику функціонування шкіл, підготовку педагогічних кадрів та ін.

Лише за умови узгодження нормативних засад із практичними механізмами їх реалізації можливо досягти реального забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх учнів.

Перспективи подальших наукових розвідок пов'язані з необхідністю поглибленого вивчення мікрорівня реалізації інклюзії, зокрема аналізу практик функціонування окремих шкіл і класів, взаємодії учасників освітнього процесу, а також ефективності конкретних механізмів підтримки учнів з особливими освітніми потребами. Актуальним напрямом є також дослідження впливу соціокультурних чинників на формування інклюзивного середовища та порівняльний аналіз досвіду інших європейських країн з метою виявлення успішних моделей імплементації інклюзивної освіти.

Список використаних джерел

1. Ключкович Т. Інклюзивна освіта в Словаччині: між задекларованими цілями та практикою. *Науково-теоретичний альманах «Грані».* 2025. Т. 28, № 4. С. 105–111. DOI: https://doi.org/10.15421/172592

2. EASIE. European Agency Statistics on Inclusive Education. 2025 school year Country Report – Slovakia. URL: https://www.european-agency.org/activities/data

3. European Commission. Education and Training Monitor 2024 – Slovakia. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024. 17 s.

4. Miškolci J., Kováčová L., Kubánová M. Trying to Include but Supporting Exclusion Instead? Constructing the Roma in Slovak Educational Policies. *European Education*. 2017. Vol. 49, No.1. P. 71–88. DOI: 10.1080/10564934.2017.1280337

5. Štátna školská inšpekcia. Podpora inkluzívneho vzdelávania žiakov základných škôl v SR v školskom roku 2023/2024. Bratislava: ŠŠI, 2024. 20 s.

6. Stratégia inkluzívneho prístupu vo výchove a vzdelávaní. Bratislava: MŠVVŠ SR, 2021. URL: https://www.minedu.sk/data/att/928/23120.ae7062.pdf

7. Zákon z 22. mája 2008 o výchove a vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov. URL: https://www.zakonypreludi.sk/zz/2008-245

Максим Мохун

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності А5 «Професійна освіта (за спеціалізаціями)», Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, м. Тернопіль

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗІЇ ПРИ ФОРМУВАННІ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ КАРТИНИ СВІТУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

У статті розглядається потенціал сучасних цифрових технологій у контексті формування цілісної природничо-наукової картини світу в умовах інклюзивного освітнього середовища. Автор аналізує можливості віртуальних лабораторій та інтерактивних симуляцій як засобів подолання бар'єрів у навчанні природничих дисциплін. Особлива увага приділяється адаптивності цифрових інструментів для студентів із різними освітніми потребами. Визначено, що використання інформаційно-комунікаційних технологій сприяє формуванню системного світогляду та професійної компетентності майбутніх фахівців.

Ключові слова: *інклюзивна освіта, цифрові технології, природничо-наукова картина світу, віртуальні лабораторії, фахова передвища освіта.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна освітня парадигма в умовах інформаційного суспільства вимагає перегляду підходів до підготовки фахівців, зокрема в контексті інклюзії та доступності знань. Формування сучасної природничо-наукової картини світу є ключовим компонентом професійної компетентності, проте традиційні методи викладання часто створюють бар'єри для здобувачів освіти з особливими потребами [1]. Застосування інноваційних цифрових технологій дозволяє створити адаптивне навчальне середовище, де кожен студент має однаковий доступ до складних наукових концепцій через візуалізацію та моделювання природних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес формування природничо-наукової картини світу здобувачів фахової передвищої освіти потребує інтеграції знань із фізики, хімії, біології та математики. В умовах інклюзивної освіти цифрові технології виступають не просто допоміжним засобом, а фундаментом для забезпечення доступності практичного складника навчання.

Аналіз освітньої практики виявляє недостатню кількість розроблених комплексних методик, які б поєднували традиційне викладання з потенціалом віртуальних середовищ. Для вирішення цієї проблеми ми пропонуємо використання наступних цифрових засобів: віртуальних лабораторій, які дозволяють проводити складні експерименти, що можуть бути фізично недоступними для певних категорій студентів та інтерактивних симуляцій, які допомагають візуалізувати закони природи, що важливо для формування когнітивного компонента світогляду.

Цифровий розрив в умовах інклюзивної освіти проявляється не лише у відсутності технічних засобів, а й у неможливості здобувачів із особливими потребами повноцінно залучитися до освітнього процесу через фізичні бар'єри традиційних лабораторій. Використання цифрових інструментів дозволяє нівелювати ці перешкоди, трансформуючи «цифрову нерівність» у «цифрову можливість».

Наведемо конкретні приклади реалізації цього підходу в межах нашого дослідження:

1. *Подолання фізичних бар'єрів через віртуалізацію* (для здобувачів із порушеннями опорно-рухового апарату). Традиційний природничо-науковий експеримент (наприклад, у фізиці чи хімії) часто вимагає специфічних маніпуляцій з обладнанням, які можуть бути недоступними для студентів із обмеженою моторикою. Використання симуляцій PhET Interactive Simulations [2] або Labster [3] дозволяє студенту проводити титрування чи збирати електричні кола за допомогою лише одного контролера (миші, джойстика або системи відстеження погляду), що забезпечує формування операційно-діяльнісного компонента картини світу, який раніше був для них закритим.

2. *Мультимодальність контенту* (для здобувачів із сенсорними порушеннями). Цифрові платформи дозволяють адаптувати інформацію про закони природи під різні канали сприйняття. Динамічні графіки процесів (наприклад, коливання маятника) можуть супроводжуватися аудіодескрипцією для студентів із порушеннями зору або візуальними субтитрами та кольоровим кодуванням для студентів із порушеннями слуху, що сприяє цілісному сприйняттю природничо-наукової інформації, що є основою світогляду.

3. *Асистивні технології в обробці даних* (для подолання когнітивних бар'єрів). Студенти, які мають труднощі з математичними розрахунками (дискалькулія тощо), можуть зосередитися на суті фізичного чи біологічного явища завдяки автоматизації. Використання програмних середовищ для обробки результатів експерименту (Scilab [4] або спеціалізовані мобільні застосунки) дозволяє автоматично будувати апроксимаційні криві, що знімає технічне навантаження і дає змогу студенту зосередитися на вищому рівні аналізу – розумінні закономірностей світобудови.

4. *Дистанційний доступ до унікального наукового обладнання*. Соціальна інклюзія також стосується студентів із віддалених регіонів або тих, хто перебуває на тривалому лікуванні. Хмарні технології дають змогу підключатися до реальних телескопів чи автоматизованих лабораторій

провідних університетів світу, що стирає межі між провідним закладом освіти та студентом удома, забезпечуючи рівний доступ до сучасної наукової картини світу.

Важливим аспектом нашого дослідження є розробка системи критеріїв і показників сформованості природничо-наукової картини світу, що враховує мотиваційно-ціннісний та когнітивний компоненти. Застосування цифрових технологій дозволяє персоналізувати темп навчання та спосіб подачі матеріалу, що є базовою вимогою інклюзивного підходу. Зокрема, використання програмних середовищ для обробки результатів експерименту спрощує технічну частину роботи, дозволяючи студенту зосередитися на аналізі фундаментальних законів природи.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Використання цифрових технологій є потужним інструментом інклюзії, що забезпечує формування цілісної природничо-наукової картини світу через візуалізацію, інтерактивність та адаптивність навчального процесу. Теоретичне обґрунтування та розробка методики, що інтегрує ці засоби, дозволяє підвищити ефективність підготовки майбутніх фахівців у закладах фахової передвищої освіти. Перспективи подальших розвідок полягають в експериментальній перевірці розробленої методики на базі провідних фахових коледжів України.

Список використаних джерел

1. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. / Порошенко М.А. - Київ: ТОВ «Агентство «Україна»», 2019. - 300 с.
2. Labster: Virtual Labs for Science. URL: https://www.labster.com (дата звернення: 18.04.2024).
3. PhET Interactive Simulations. University of Colorado Boulder. URL: https://phet.colorado.edu (дата звернення: 18.04.2024).
4. Scilab: Free and open source software for numerical computation. URL: https://www.scilab.org (дата звернення: 18.04.2024).

Олександра Рижкова
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 231 Соціальна робота,
Тернопільський національний едагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Ольга Сорока
доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри соціальної роботи та соціальної едагогіки,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

БЕЗПЕЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЧИННИК ЗНИЖЕННЯ ДИТЯЧИХ СТРАХІВ

У статті проаналізовано роль безпечного середовища у процесі корекції дитячих страхів. Увагу акцентовано на психосоціальній теорії розвитку Е. Еріксона, теорії прив'язаності Дж. Боулбі. Представлено напрями соціально-психологічної реабілітації.

***Ключові слова**: страх, дитячий страх, безпечне середовище,*

У сучасний період суспільних змін, що відбуваються на тлі воєнних подій, супроводжуються соціальною нестабільністю та вимушеною міграцією, проблема збереження психоемоційного благополуччя дітей набуває особливої наукової та практичної значущості. Діти як вразлива категорія населення гостро реагують на дестабілізуючі чинники середовища. Найбільш поширеними психологічними наслідками спричинених бойовими діями для дітей є підвищений рівень тривожності, страхи, фобії. Часто у таких дітей спостерігаються страхи, порушення сну, зниження апетиту, прояви агресії або, навпаки, замкненість. Не виключено й виникнення посттравматичного стресового розладу (ПТСР), який потребує професійної допомоги. [7, с. 7]

Аналіз наукових джерел свідчить, що проблема дитячих страхів є предметом міждисциплінарного вивчення та ґрунтовно розкрита у працях зарубіжних і вітчизняних дослідників, зокрема Е. Еріксон, Дж. Боулбі, Л. Виготський, які обґрунтовують визначальну роль соціального середовища у формуванні базового відчуття безпеки, довіри до світу та розвитку емоційно-вольової сфери дитини. Відповідно до положень теорії прив'язаності та психосоціального розвитку, дефіцит стабільного та підтримуючого середовища виступає одним із ключових чинників формування стійких страхів і тривожних станів.

Профілактика негативних емоційних станів, що були спричинені війною є поняттям, що в загальному значенні являє собою попередження впливу стресових реакцій на особистість. Проте варто вказати на багатоаспектність процесу профілактики, адже описуючи даний феном кожен з науковців концентрується на формуванні окремих його складових, таких як резильєнтність, адаптивність, управління стресом, саморегуляція

та самоконтроль, збереження ресурсного стану особистості, запобігання емоційному вигоранню [6, с. 124].

Передусім слід зазначити, що у науковому дискурсі безпечне середовище розглядається як багатовимірна категорія, яка включає фізичний, психологічний та соціальний компоненти. Йдеться не лише про відсутність об'єктивних загроз життю та здоров'ю дитини, але й про створення умов для емоційного комфорту, передбачуваності та стабільності соціальних взаємодій. Відтак, безпечне середовище виступає основою формування базового почуття захищеності, що зумовлює рівень емоційної стабільності дитини.

Згідно з положеннями психосоціальної теорії розвитку Е. Еріксон, на ранніх етапах онтогенезу формується базова довіра до світу, яка безпосередньо залежить від якості середовища, у якому перебуває дитина. Дефіцит безпеки, емоційної підтримки та стабільності спричиняє формування базової недовіри, що проявляється у підвищеній тривожності, страхах та труднощах соціальної адаптації [2, с. 21]. Таким чином, забезпечення безпечного середовища виступає не лише умовою гармонійного розвитку, але й превентивним механізмом виникнення страхів.

Важливим аспектом є також положення теорії прив'язаності Дж. Боулбі, відповідно до якої стабільний емоційний зв'язок із значущим дорослим забезпечує дитині відчуття захищеності. Наявність надійної прив'язаності дозволяє дитині ефективніше долати стресові ситуації, знижує рівень страху та сприяє формуванню адаптивних стратегій поведінки [1, с.53]. У свою чергу, відсутність такого зв'язку або його порушення посилює вразливість дитини до страхів і тривожних станів.

Не менш значущим є фактор передбачуваності та структурованості середовища. Як свідчать результати сучасних психологічних досліджень, наявність чітких правил, стабільного режиму дня та послідовності у поведінці дорослих сприяє зниженню рівня невизначеності, яка є одним із ключових тригерів страху. Дитина, яка перебуває у прогнозованому середовищі, відчуває контроль над ситуацією, що істотно знижує інтенсивність тривожних переживань.

Крім того, соціальний вимір безпечного середовища передбачає наявність позитивних міжособистісних взаємодій із однолітками та дорослими. Підтримуючі соціальні зв'язки сприяють формуванню почуття приналежності, зменшують рівень ізольованості та виступають ресурсом подолання страхів. У цьому аспекті особливого значення набуває діяльність освітніх і соціальних інституцій, які мають забезпечувати

інклюзивний, толерантний та психологічно безпечний простір для розвитку дитини.

Основними напрямами соціально-психологічної реабілітації особистості виступають:

1) психофізіологічний - процес комплексної діагностики, що дозволяє визначити наявність або відсутність психотравми, ідентифікувати її особливості, здійснивши відповідне якісне психодіагностичне дослідження за допомогою широко відомих методик;

2) психокорекційний - психотерапевтичне втручання, що здійснюється шляхом застосування відповідних технік, серед яких когнітивна психотерапія, трансактний аналіз, психодрама, ауторелаксацінійні техніки тощо;

3) соціально-психологічний - індивідуальні консультації з метою подолання кризових станів, психологічний дебрифінг, а також соціально-психологічні тренінги екзистенційної спрямованості.

Усі вищеперераховані заходи, на думку авторів, мають реалізувати основну мету психологічної допомоги та профілактики стресу війни, якою виступає відновлення та підтримка психічного здоров'я [3, с.172].

За результатами теоретичного аналізу проблеми ми встановили, що формування та підтримка безпечного середовища є визначальним чинником у зниженні рівня страху у дітей різного віку. Доведено, що безпечне середовище, яке охоплює фізичні, емоційні та соціальні компоненти, забезпечує базове відчуття захищеності, стабільності та передбачуваності, що, у свою чергу, зменшує прояви тривожності та страху.

Узагальнення наукових підходів (зокрема положень теорії психосоціального розвитку Е. Еріксон) дає підстави стверджувати, що саме в умовах емоційної безпеки формується базова довіра до світу як фундамент психічного благополуччя дитини. Відсутність або дефіцит безпечного середовища, навпаки, підсилює страхи, сприяє розвитку невротичних реакцій і ускладнює процес соціалізації.

Встановлено, що ефективність зниження страхів значною мірою залежить від таких характеристик середовища, як емоційна підтримка з боку значущих дорослих, стабільність і структурованість повсякденного життя, можливість вільного вираження емоцій та наявність позитивних соціальних взаємодій. Саме комплексний вплив зазначених чинників забезпечує формування у дитини навичок емоційної саморегуляції та підвищує її психологічну резильєнтність.

Таким чином, можна стверджувати, що забезпечення безпечного середовища є не лише умовою зниження рівня страху у дітей, але й стратегічним напрямом соціально-педагогічної діяльності, спрямованої на збереження психічного здоров'я та гармонійного розвитку особистості.

Список використаних джерел:

1. Джон Боулбі. Loss. Нью-Йорк: Random House, 1998.
2. Ерік Еріксон. Childhood And Society. Нью-Йорк: Random House, 1995. 397 с.
3. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Котух О. В. Надання психологічної допомоги мирному населенню під час війни. Забезпечення психологічної допомоги в секторі Сил оборони України: збірник тез всеукраїнського міжвідомчого психологічного форуму. 2022. №3 (12). С. 171-173.
4. Ігумнова О. Б. Засоби когнітивно-поведінкової терапії у роботі з дітьми, що пережили травмуючі ситуації. Актуальні питання теорії та практики психолого- 614 педагогічної підготовки майбутніх фахівців : тези доповідей X Всеукраїнської науковопрактичної конференції (14 квітня 2022 р.). Хмельницький, 2022. С. 24–26.
5. Кочарян О.О. Тілесно-орієнтована терапія для дітей, що пережили воєнні події. Львів: Видавництво ЛНУ, 2022.
6. Пєтухова І.О., Заушнікова М.Ю., Каськов І.В. Психологічне благополуччя особистості в умовах війни. Вісник Національного університету оборони України, 2023. № 73(3). С.124–129.
7. Растроста Г. Б. Психологічна допомога дитині у психотравмуючій ситуації. Методичний посібник. Суми: НВВ КЗ СОІППО, 2018. 64 с.
8. Технології забезпечення психічного здоров'я та благополуччя освітнього персоналу в умовах війни та післявоєнного відновлення: монографія / за ред.Л.М. Карамушки. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2024. 288 с.

Вікторія Щербакова,
менеджерка у соціальній сфері,
Харківський обласний благодійний фонд «Соціальна служба допомоги»,
м. Харків
Тетяна Рагозіна,
менеджерка у соціальній сфері,
Харківський обласний благодійний фонд «Соціальна служба допомоги»,
м. Харків
Валентина Костіна,

докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди
м. Харків

КЕЙС-МЕНЕДЖМЕНТ У РОБОТІ З МАЛОМОБІЛЬНИМИ ТА НЕМОБІЛЬНИМИ ЛЮДЬМИ СТАРШОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У публікації розкрито питання застосування кейс-методу у роботі з маломобільними та немобільними людьми старшого віку в умовах воєнного стану. Наведено досвід роботи Харківського обласного благодійного фонду «Соціальна служба допомоги» у соціальних проєктах в межах надання соціальних послуг «Догляд вдома» та «Паліативний догляд» з використанням кейс-методу. Визначено основні потреби маломобільних та немобільних людей старшого віку в умовах воєнного стану. Окреслено досвід підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до використання кейс-методу у соціальній роботі з маломобільними та немобільними людьми старшого віку.

Ключові слова: *кейс-метод, соціальний проєкт, благодійний фонд, маломобільні та немобільні люди старшого віку, воєнний стан, соціальні послуги, професійна підготовка.*

Постановка проблеми. Як зазначає Андрій Бялківський, за оцінками Держстату, МВФ та ООН «станом на початок 2026 року чисельність населення України оцінюється приблизно в 33-35 мільйонів осіб на підконтрольних територіях, з урахуванням тимчасово окупованих регіонів цей показник сягає 37-39 мільйонів… Україна – країна сивого волосся: медіанний вік 42 роки, 20% старше 65» [1]. В умовах соціальних та демографічних змін, спричинених тривалим воєнним станом в Україні значно зросла кількість людей старшого віку, які мають обмежену мобільність або повністю втратили здатність самостійно пересуватися. Такі люди часто стикаються не лише з медичними проблемами, а й із комплексом соціальних, побутових та юридичних труднощів. Повномасштабна війна в Україні суттєво ускладнила доступ людей старшого віку до базових соціальних та медичних послуг, що потребує застосування кейс-менеджменту під час для якісного надання соціальних послуг.

Проблему кейс-менеджменту в соціальній роботі вивчали Т. Семигіна [2], Т. Спіріна та А. Бодня [3], І. Суровцева та Т. Брєжнєва [4], якими визначено теоретико-методичні основи зазначеного підходу у роботі

фахівців соціальної галузі, але певні практичні аспекти його використання в умовах надання соціальних послуг окремим групам клієнтів під час війни в Україні потребують додаткового вивчення. Отже, маломобільні та немобільні люди старшого віку належать до однієї з найбільш вразливих груп населення, що через фізичні обмеження часто опиняються в умовах соціальної ізоляції, не мають можливості самостійно вирішувати навіть базові життєві питання та потребують допомоги, що зумовило необхідність вивчення та узагальнення практики соціальної роботи з цією категорією населення за часів війни в Україні.

Метою роботи є узагальнення досвіду впровадження кейс-менеджменту в роботі з маломобільними та немобільними людьми старшого віку у Харківському обласному благодійному фонді «Соціальна служба допомоги» в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Соціальна робота, яку здійснює Фонд, направлена на надання соціальних послуг та благодійної допомоги особам старшого віку здійснюється уже майже 30 років, що дозволило напрацювати багаторічний досвід роботи в зазначеному напрямі. Фахівцями ХОБФ «Соціальна служба допомоги» розроблено та реалізовано низку соціальних проєктів з надання комплексної допомоги людям старшого віку та особами з інвалідністю, що є отримувачами соціальних послуг «Догляд вдома» та «Паліативний догляд». Цільовою групою проєктів є самотні, позбавлені уваги родичів, особи старшого віку, тяжкохворі люди, особи з інвалідністю, люди, що нездатні обслуговувати себе самостійно через вік та/або стан здоров'я, особи старшого віку з когнітивними розладами, а також, які потребують надання паліативного догляду та перебувають у місті Харкові й опинилися на межі виживання, страждаючи від наслідків війни. Більшість із них втратили або мають вкрай обмежений доступ до задоволення базових потреб (життєво необхідні ліки, продукти харчування та медичне обслуговування). Для реалізації розроблених соціальних проєктів Фонд отримує фінансування від донорів та суб-донорів: БФ Карітас-Австрія, МБФ «Карітас України», Фонд EVZ, Спільнота Побратимства Харків-Нюрнберг Partnerschaftsverein Charkiw-Nürnberg. Окрім цього ХОБФ «Соціальна служба допомоги» організовує на платформі Української біржі благодійності фандрейзингові кампанії та отримує пожертви від приватних осіб (наразі, Фондом було розміщено 112 проєктів, на яких зібрано вже 2 274 275,38 грн.).

З моменту повномасштабного вторгнення росії в Україну перед командою Фонду постали нові, значно складніші виклики. Потреби людей старшого віку, особливо маломобільних та немобільних, стали значно

ширшими, ніж лише надання соціальних послуг догляду вдома та паліативного догляду. У багатьох випадках виникає необхідність одночасно забезпечити паліативний догляд або догляд вдома, організувати медичні огляди та транспортування до лікарень, надати юридичні та психологічні консультації, допомогти з відновленням документів, оформленням субсидій, соціальних виплат та державних програм підтримки, зокрема допомоги за програмою «єВідновлення». Нерідко, доводиться також сприяти вирішенню питань, пов'язаних із пошкодженим або непридатним для проживання житлом. У таких умовах окремі послуги вже не можуть ефективно задовольняти комплексні потреби людей. Саме тому командою Фонду отримано медичну ліцензію у 2024 році, щоб мати змогу розширити соціальні послуги медичним компонентом та закривати потреби бенефіціарів силами сформованих мультидисциплінарних команд, які складаються з лікаря, сестри медичної та соціального робітника.

Серед основних потреб маломобільних та немобільних людей старшого віку в умовах війни є: 1) потреба у доступі до медичних послуг (неможливість самостійно дістатися до медичного закладу призводить до пізньої діагностики захворювань та загострення хронічних хвороб); 2) потреба у постійному догляді (відсутність родичів або близьких, які могли б забезпечити щоденний догляд); 3) потреба в оформленні документів для отримання соціальних виплат чи пільг (неможливість оформити субсидії, соціальні виплати або відновити втрачені документи); 4) потреба у пристосованому житлі (проживання у непридатних умовах чи зруйнованому або пошкодженому житлі); 5) потреба у доступному транспорті для маломобільних людей (ускладнює доступ до соціальних, медичних та адміністративних послуг). Спираючись на вищезазначене, констатовано, що соціальна допомога таким людям потребує комплексного підходу, який враховує всі аспекти їхнього життя. Саме тому, командою Фонду активно впроваджується підхід кейс-менеджменту, який дозволяє системно оцінювати потреби кожної людини, координувати залучення різних фахівців та партнерських організацій і забезпечувати комплексну підтримку, спрямовану на збереження гідності, безпеки та якості життя людей похилого віку навіть в умовах війни. Робота за цим підходом передбачає індивідуальне ведення випадку клієнта та координацію різних видів допомоги для вирішення його проблем та охоплює такі етапи: 1) виявлення та первинна оцінка потреб клієнта; 2) формування індивідуального плану допомоги, який може включати соціальний догляд вдома, медичні консультації, транспортування до лікарні, допомогу з оформленням документів та покращення житлових умов; 3) координація

послуг між різними установами та організаціями; 4) моніторинг та корекція плану допомоги відповідно до змін у ситуації клієнта, - що дозволяє не лише реагувати на окремі проблеми клієнта, а комплексно працювати з його життєвою ситуацією.

Нашими партнерами у роботі є: благодійні організації, що забезпечують гуманітарну підтримку та засоби реабілітації; органи місцевого самоврядування, які допомагають у вирішенні питань соціальних виплат, житлових проблем та надання соціальних послуг; медичні заклади, які надають консультації та медичну допомогу; волонтерські ініціативи, що підтримують транспортування, доставку продуктів та соціальну взаємодію. Співпраця між різними структурами дозволяє об'єднати ресурси та забезпечити більш ефективну і комплексну допомогу клієнту, коли соціальний працівник, або кейс-менеджер виступає ключовою ланкою між клієнтом, державними установами, медичними закладами та благодійними організаціями, де особливо важливою стає міжсекторальна взаємодія між усіма учасниками соціальної допомоги.

Важливим аспектом успішної роботи фахівців соціальної сфери з використанням кейс-менеджменту є їхня професійна готовність, яку також забезпечують фахівці ХОББФ «Соціальна служба допомоги» у налагодженій партнерській взаємодії в межах організації практико-зорієнтованих занять з майбутніми фахівцями соціальної галузі, що навчаються за ООП «Соціальна педагогіка» у ХНПУ імені Г.С. Сковороди під час вивчення ОК «Опіка і піклування з практикумом». Здобувачі освіти мають можливість долучатися до розгляду навчальних кейсів з можливістю отримати від фахівців Фонду професійний супровід та аналіз їх вирішення.

Висновки та перспективи подальшої роботи. Робота з маломобільними та немобільними людьми старшого віку потребує комплексного підходу та координації зусиль між різними організаціями сфери соціальної допомоги. Впровадження кейс-менеджменту дозволяє системно оцінювати потреби маломобільних людей старшого віку, координувати різні види допомоги у системі соціальної роботи та ефективно залучати ресурси партнерських організацій з метою забезпечення надання якісних соціальних послуг. Особливої актуальності такий підхід набуває в умовах війни, коли доступ до соціальних та медичних послуг є обмеженим, а використання кейс-менеджменту сприяє більш ефективному розподілу ресурсів, підвищує якість соціальної допомоги та дозволяє забезпечити гідну підтримку людям похилого віку навіть у складних кризових умовах. Перспективним напрямом подальших

досліджень є аналіз засобів соціальної роботи з маломобільними та немобільними людьми старшого віку в умовах міжсекторальної взаємодії в умовах повоєнного відновлення.

Використана література:

1. Бялківський Андрій Скільки людей живе в Україні у 2026 році? *EUROFEST*. URL: https://www.eurofest.org.ua/skilky-lyudej-zhyve-v-ukrayini-u-2026roczi/#:~:text=%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%BC%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%BE%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA%202026%20%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83,%D0%BF%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%81%D1%8F%D0%B3%D0%B0%D1%94%2037%2D39%20%D0%BC%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%B9%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%B2 (дата звернення: 20.02.2026).
2. Семигіна Т. Стандарти кейс-менеджменту в США: огляд основних документів професійних організацій. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2025. № 1 (14). С.174-186.
3. Спіріна Т., Бодня А. Кейс-менеджмент у роботі з вразливими групами населення. *Ввічливість. Humanitas*. 2023. № 2. С.145-150.
4. Суровцева І., Брєжнєва Т. Національний досвід кейс-менеджменту в соціальній роботі. Вісник *Приазовського державного технічного університету*. Серія: Соціально-гуманітарні науки та публічне адміністрування. 2024. № 1(12). С. 454-472.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ВИЩА ЛІНГВІСТИЧНА ШКОЛА (WSL), М. ЧЕНСТОХОВА, ПОЛЬЩА
ГУМАНІТАРНО-ПРИРОДНИЧИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЯНА ДЛУГОША (UJD), М. ЧЕНСТОХОВА, ПОЛЬЩА
УНІВЕРСИТЕТ HUMANITAS, М. СОСНОВЕЦЬ, ПОЛЬЩА
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. А. С. МАКАРЕНКА
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. Г. С. СКОВОРОДИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ДРОГОБИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ДВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ЗБІРНИК ТЕЗ
XIV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«СОЦІАЛЬНА РОБОТА: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ»

23-24 квітня 2026 р.

Зміст статей подано в авторській редакції.

За заг. ред. О. В. Сороки, С. М. Калаур, Г. В. Лещук